

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ERKEN DÖNEM OSMANLI SİBYAN MEKTEPLERİ:
CERRAHBAŞI İSHAK KAZGANI SADİ SİBYAN MEKTEBİ VE KORUMA
SORUNLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Arzu KÖKHAN CANDAS

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon - Koruma Yenileme Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Z. Hale TOKAY

HAZİRAN 2011

Arzu Kkhan Candaş tarafından hazırlanan ‘‘Erken Dönem Osmanlı Sıbyan Mektepleri: Cerrahbaşı İşhak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ve Koruma Sorunları zerine Bir Değerlendirme’’ adlı araştırmanın Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylıyorum.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Z. Hale TOKAY

Bu alışma, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı, Restorasyon-Yenileme Koruma Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Z. Hale TOKAY (M.S.G.S..)

Jüri yesi : Yrd. Doç. Dr. Binnur KIRAÇ (M.S.G.S..)

Jüri yesi : Yrd. Doç. Dr. Sevim ATEŐ (Yeditepe .)

Arzu Kkhan Candaş tarafından hazırlanan ‘‘Erken Dönem Osmanlı Sıbyan Mektepleri: Cerrahbaşı İşhak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ve Koruma Sorunları zerine Bir Değerlendirme’’ adlı araştırmanın Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylıyorum.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Z. Hale TOKAY

Bu alışma, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı, Restorasyon-Yenileme Koruma Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Z. Hale TOKAY (M.S.G.S..)

Jüri yesi : Yrd. Doç. Dr. Binnur KIRAÇ (M.S.G.S..)

Jüri yesi : Yrd. Doç. Dr. Sevim ATEŐ (Yeditepe .)

ÖNSÖZ

Fatih'te (Eminönü), Nişanca Mahallesinde, 1485 yılında, Osmanlı Erken Döneminde, Cerrahbaşı İshak tarafından yaptırılmış olan cami, çeşme ve sıbyan mektebinden oluşan küçük bir külliye'dir.

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi'nin korunması ve yeniden işlev kazandırılması üzerine bir değerlendirmeyi kapsayan tez çalışmam sırasında bana her konuda yol gösterici olan ve engin bilgisini benimle paylaşan değerli danışman hocam *Yrd. Doç. Dr. Z. Hale Tokay'a* derin teşekkürlerimi sunmak isterim.

Yüksek lisans yapmam konusunda beni manevi yönden destekleyen amcam *Cemil Candaş'a*, ayrıca, bu çalışmanın oluşmasında teknik yardımlarını esirgemeyen kuzenim *Ezgi Candaş'a* ve her zaman desteklerini arkamda hissettiğim *dostlarım, çalışma arkadaşlarım ve aileme*, özellikle çalışmalarım sırasında bana sabır gösteren sevgili eşim *Dinçel Candaş*, çocuklarım *Öykü* ve *Ozan'a* teşekkürlerimi sunarım.

Arzu KÖKHAN CANDAN

Haziran, 2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	VI
TABLO LİSTESİ.....	VIII
ÇİZİM LİSTESİ.....	IX
HARİTA LİSTESİ.....	XI
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	XII

1. GİRİŞ.....1

1.1. Çalışmanın Amacı.....	1
1.2. Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı.....	1

2. OSMANLI DÖNEMİ EĞİTİM SİSTEMİ VE SİBYAN MEKTEPLERİ.....3

2.1. Sıbyan Mektepleri.....	13
2.1.1. Sıbyan Mekteplerinin Kavram, Kapsam ve Konumlanışları.....	13
2.1.2. Sıbyan Mekteplerini Hazırlayan Sosyal Ortam.....	15
2.1.3. Sıbyan Mekteplerinin Eğitim İlkeleri.....	25
2.2. Sıbyan Mekteplerinin Tarihi Gelişimi.....	30
2.2.1. Osmanlı Öncesi Sıbyan Mektepleri.....	31
2.2.1.1. Selçuklarda Sıbyan Mektepleri.....	31
2.2.1.2. Beylikler Dönemi Sıbyan Mektepleri.....	31
2.2.2. Osmanlılarda Sıbyan Mektepleri.....	32
2.3. Sıbyan Mekteplerinin Mimari Özellikleri.....	35
2.3.1. Yerleşme Özellikleri.....	35
2.3.2. Planlama Özellikleri.....	36
2.3.3. Yapım Sistemi ve Malzeme Özellikleri.....	41

2.4	Değerlendirme.....	44
3.	ERKEN DÖNEM OSMANLI SİBYAN MEKTEPLERİ.....	46
3.1.	İstanbul Dışı Sıbyan Mektepleri.....	46
3.1.1.	Anadolu Sıbyan Mektepleri.....	46
3.1.2.	Rumeli Sıbyan Mektepleri.....	55
3.2.	İstanbul Sıbyan Mektepleri.....	57
3.2.1.	Mahalle Arasında Yapılmış Sıbyan Mektepleri.....	58
3.2.2.	Külliye İçinde Yer Alan Sıbyan Mektepleri.....	60
3.3	Değerlendirme.....	67
4.	CERRAHBAŞI İŞHAK KAZGANI SADİ SİBYAN MEKTEBİ.....	69
4.1.	Genel Tanımı ve Tarihçesi.....	69
4.2.	İstanbul İçindeki Yeri ve Konumu.....	69
4.3.	Mimari Özellikleri.....	70
4.3.1.	Plan Özellikleri.....	70
4.3.2.	Cephe Özellikleri.....	71
4.3.3.	Yapım Sistemi ve Malzeme Özellikleri.....	74
4.4.	Geçirdiği Değişiklikler ve Günümüzdeki Durumu.....	75
4.4.1.	Strüktür Elemanlarındaki Bozulmalar.....	77
4.4.2.	Yapı Elemanlarındaki Bozulmalar.....	79
4.4.3.	Malzemedeki Bozulmalar.....	80
4.5.	Bozulma Nedenleri ve Türleri.....	81
4.5.1.	Doğal Etkenler.....	81
4.5.2.	İnsanların Neden Oldukları Hasarlar.....	82
4.6	Değerlendirme.....	82

5. CERRAHBAŞI İSHAK KAZGANI SADI SIBYAN MEKTEBİNİN ERKEN DÖNEM SIBYAN MEKTEPLERİ İÇİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	100
6. CERRAHBAŞI İSHAK KAZGANI SADI SIBYAN MEKTEBİ RESTİTÜSYONU.....	179
6.1. Restitüsyon İçin Yararlanılan Belgeler.....	180
6.2. Restitüsyon	182
7. CERRAHBAŞI İSHAK KAZGANI SADI SIBYAN MEKTEBİ RESTORASYONU.....	205
7.1. Restorasyon Müdahaleleri.....	205
7.1.1. Kazı ve Sondaj Çalışmaları.....	205
7.1.2. Temizleme.....	206
7.1.3. Sağlamaştırma.....	207
7.1.4. Bütünleme.....	209
7.1.5. İşlevlendirme.....	212
8. SONUÇ	228
KAYNAKLAR.....	230
EKLER	
EK C. FOTOĞRAFLAR.....	234
ÖZGEÇMİŞ.....	260

ÖZET

Tez konumuz içinde ayrıntılı olarak araştırılacak olan Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi, Eminönü'nde Muhsine Hatun Mahallesi ile Nişanca Mahallesi arasında kalan bölgede yer almaktadır. 1485 yılında inşa edildiği tahmin edilen Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi İstanbul'un fethinden sonra yapılmış Sıbyan mektepleri arasında ilk örneklerdendir. Yapının karşısında bulunan cami de yine Cerrahbaşı İshak Cami adındadır ve birkaç yıl ara ile yapıldığı düşünülmektedir. Bir bodrum ve bir zemin kattan oluşan sıbyan mektebi kâgir bir yapıdır. Cami ise, ahşap nedeni ile günümüze kadar ulaşamamış, yıkılmış ve 1985 yılında betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir.

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinin koruma sorunları üzerine bir değerlendirmeyi kapsayan bu çalışma, yedi ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm tez konusu oluşturan çalışmanın amaç, yöntem ve kapsamını oluşturmaktadır.

İkinci bölümde; sıbyan mekteplerinin eğitim yapısı olması nedeni ile Osmanlı Dönemi eğitim sistemine değinilmiş, medreseler ve sıbyan mektepleri alt başlıklarıyla eğitim sistemi irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde; Erken Dönem Sıbyan Mektepleri, İstanbul Dışı Sıbyan Mektepleri ve İstanbul Sıbyan Mektepleri olarak detaylandırılmıştır.

Dördüncü bölümde; asıl konumuz olan Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi, genel tanımı, tarihçesi, konumu, mimari özellikleri, geçirdiği değişiklikler ve günümüzdeki durumu alt başlıkları ile incelenmiştir.

Beşinci bölümde; Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi İstanbul'daki aynı dönem yapılmış ve mevcut olan sıbyan mektepleri içinde değerlendirilerek plan özellikleri ve yapı elemanları açısından genel bir tipoloji oluşturulmuştur.

Altıncı bölümde; araştırma konumuz olan Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinin restitüsyonunun hazırlanabilmesi için yazılı ve görsel belgeler incelenerek topoloji çalışmaları yapılmış ve elde edilen veriler doğrultusunda yapının restitüsyon çalışması tamamlanmıştır.

Yedinci bölümde; yapıya uygulanacak restorasyon yöntem ve teknikleri incelenerek yapının, sağlıklı bir şekilde gelecek kuşaklara ulaşabilmesi için restorasyon uygulamasına yönelik bir çalışma önerilmiştir.

Sonuç bölümünde; önemli bir kültür varlığı olarak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinin önemine değinilerek, yapının korunup, yeni işlev verilerek yaşatılması yönünde öneriler ve çözümler değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi (Ottoman Primary School), which we are going to search deeply within our thesis subject, is located between Hatun District and Nişanca District in Eminönü. Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi, which was built approximately in 1485, is one of the first examples of Ottoman Primary Schools built after conquest of Istanbul. The mosque opposite to the Ottoman Primary School is also called Cerrahbaşı İshak Mosque and they are thought to be built consecutively in couple of years. Ottoman Primary School, Consisting of basement and ground floor, is a masonry structure. But the mosque because of being wood formed, couldn't reach present days and had demolished, then in 1985 it was built with reinforced concrete again. This thesis contained conservation problems of Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi, comprises seven main sections.

First section constitutes the aim, method and content of the study forming this thesis.

In second section, we touched upon the education system in Ottoman Period since it is the base education structure of Ottoman Primary Schools, and then the education structure is examined under the subheadings of madrasahs and Ottoman Primary Schools.

In the third section, the Early Ottoman Period Primary Schools, Ottoman Primary Schools in Istanbul and out of Istanbul are separately explained in detail.

Forth section includes the examination of our main subject, Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi, under the subheadings of the general information, the history, the location, the architectural characteristics, the changes and the current situation.

In the fifth section, Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi is compared to the other Ottoman Primary Schools built in Istanbul in the same period, and a typology is built in terms of plan and construction elements.

In the sixth section, written and visual documents are analyzed to prepare a topology for the restitution of our research subject Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi, and under the light of these documents, the study of restitution of the building is completed.

In the seventh section the restoration methods and techniques that will be applied to the structure are analyzed and a restoration practice is offered which will ensure that the structure will be inherited to the following generations in a safe and stable way.

In the conclusion section, touching upon the importance of Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi as a cultural heritage, suggestions and solutions due to the protection and reutilization of the building are evaluated.

TABLO LİSTESİ

Tablo 5.1 İsmail Bey Sıbyan Mektebi

Tablo 5.2 Sitti Hatun (Kanberler) Sıbyan Mektebi

Tablo 5.3 Hatuniye Sıbyan Mektebi

Tablo 5.4 Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi

Tablo 5.5 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi

Tablo 5.6 Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi

Tablo 5.7 Sultan Bayezıd Sıbyan Mektebi

Tablo 5.8 Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi

Tablo 5.9 Piri Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi

Tablo 5.10 İncelenen Erken Dönem Sıbyan Mektepleri Örneklerinin Genel Değerlendirmesi

Tablo 6.1 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Anıt Fişi (İstanbul IV Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Tablo 6.2 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesi Anıt Fişi (İstanbul IV Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Arşivi)

ÇİZİM LİSTESİ

- Çizim A.1 Vaziyet Planı (Rölöve)
- Çizim A.2 Bodrum Kat Planı (Rölöve)
- Çizim A.3 Zemin Kat Planı (Rölöve)
- Çizim A.4 Çatı Planı (Rölöve)
- Çizim A.5 A-A Kesiti (Rölöve)
- Çizim A.6 A-A Kesiti Hasar Tespit Paftası (Rölöve)
- Çizim A.7 B-B Kesiti (Rölöve)
- Çizim A.8 B-B Kesiti Hasar Tespit Paftası (Rölöve)
- Çizim A.9 Güney-Doğu Görünüşü (Rölöve)
- Çizim A.10 Güney-Doğu Görünüşü Hasar Tespit Paftası (Rölöve)
- Çizim A.11 Kuzey-Doğu Görünüşü (Rölöve)
- Çizim A.12 Kuzey-Doğu Görünüşü Hasar Tespit Paftası (Rölöve)
- Çizim A.13 Kuzey-Batı Görünüşü (Rölöve)
- Çizim A.14 Kuzey-Batı Görünüşü Hasar Tespit Paftası (Rölöve)
- Çizim A.15 Güney-Batı Görünüşü (Rölöve)
- Çizim A.16 Güney-Batı Görünüşü Hasar Tespit Paftası (Rölöve)
- Çizim A.17 Vaziyet Planı (Restitüsyon)
- Çizim A.18 Bodrum Kat Planı (Restitüsyon)
- Çizim A.19 Zemin Kat Planı (Restitüsyon)
- Çizim A.20 Zemin Kat Döşeme Planı (Restitüsyon)
- Çizim A.21 Çatı Planı (Restitüsyon)
- Çizim A.22 A-A Kesiti (Restitüsyon)
- Çizim A.23 B-B Kesiti (Restitüsyon)
- Çizim A.24 Güney-Doğu Görünüşü (Restitüsyon)

- Çizim A.25 Kuzey-Doğu Görünüşü (Restitüsyon)
- Çizim A.26 Kuzey-Batı Görünüşü (Restitüsyon)
- Çizim A.27 Güney-Batı Görünüşü 1 (Restitüsyon)
- Çizim A.28 Güney-Batı Görünüşü 2 (Restitüsyon)
- Çizim A.29 Sistem Detayları (Restitüsyon)
- Çizim A.30 Sistem Detayları (Restitüsyon)
- Çizim A.31 Sistem Detayları (Restitüsyon)
- Çizim A.32 Sistem Detayları (Restitüsyon)
- Çizim A.33 Vaziyet Planı (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.34 Bodrum Kat Planı (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.35 Zemin Kat Planı (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.36 Bodrum Kat Döşeme Planı (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.37 Zemin Kat Döşeme Planı (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.38 Çatı Planı (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.39 A-A Kesiti (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.40 B-B Kesiti (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.41 Güney-Doğu Görünüşü (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.42 Kuzey-Doğu Görünüşü (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.43 Kuzey-Batı Görünüşü (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.44 Güney-Batı Görünüşü 1 (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.45 Güney-Batı Görünüşü 2 (Restorasyon Projesi)
- Çizim A.46 Sistem Detayı (Restorasyon Projesi)

HARİTA LİSTESİ

Harita B.1 İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Bölgesi Haritası

Harita B.2 Manisa'daki Erken Dönem Sıbyan Mektepleri Haritası

Harita B.3 İncelenen Erken Osmanlı Dönemi Sıbyan Mekteplerini Gösteren Türkiye Haritası

Harita B.4 İstanbul'daki Erken Dönem Sıbyan Mektepleri Haritası

Harita B.5 Pervitich Haritası Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinin Bulunduğu Paftası

FOTOĞRAF LİSTESİ

Foto C.1 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Doğu Görünüşü

Foto C.2 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesi Ön Görünüşü

Foto C.3 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi

Foto C.4 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Bodrum Kata İniş Merdivenleri

Foto C.5 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Bodrum Kat Tuvaletler

Foto C.6 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Zemin Kat Merdivenleri

Foto C.7 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Zemin Kat Muhdes Bölme Duvarı

Foto C.8 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Zemin Kat Derslik Nişi

Foto C.9 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Zemin Kat Penceresi

Foto C.10 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kubbesi

Foto C.11 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Aynalı Tonozu

Foto C.12 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesi Ön Cephesi

Foto C.13 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Doğu Cephesi

Foto C.14 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Bahçe Kapıları

Foto C.15 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kuzey-Doğu Cephesi

Foto C.16 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Batı Cephesi Zemin Kat Penceresi

Foto C.17 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Batı Cephesi Zemin Kat Giriş Kapısı

Foto C.18 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Bahçesindeki Muhdes Bölme Duvarı ve Çeşme Yan Duvarı

Foto C.19 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Batı Bodrum Kat Muhdes Giriş Kapısı

Foto C.20 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Batı Bodrum Kat Penceresinde Demir Kapak

Foto C.21 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Batı Cephesi

Foto C.22 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Batı Cephesi

Foto C.23 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kuzey-Batı Cephesi

Foto C.24 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Almaşık Duvar Örgüsü

Foto C.25 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kubbe Kasnağında Türk Üçgeni Bezeme

Foto C.26 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesi Tonozu

Foto C.27 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi 1945 Yılı Fotoğrafı

Foto C.28 Nalbant Cami (Cerrahbaşı İshak Camii)

Foto C.29 Nalbant Cami Minaresi (Cerrahbaşı İshak Camii)

Foto C.30 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Giriş Dersliğinin Güney-Doğu Cephesi Penceresi

Foto C.31 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Doğu ve Kuzey-Doğu Pencereleeri

Foto C.32 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kubbesini Taşıyan Sivri Kemerler

Foto C.33 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kubbe Kasnağında Kitablesiz Rozet

Foto C.34 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesi Büyütülmüş Hazne Kapağı

Foto C.35 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesinin Yol Kotu Altında Kalan Yalağı

Foto C.36 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesi Yan Duvarı

Foto C.37 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi Çatısı

Foto C.38 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kubbesinde Bozulmalar

Foto C.39 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kubbesinde Bozulmalar

Foto C.40 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kubbesinde Kirpi Saçak

Foto C.41 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Çatısında Bitkilenme ve Bozulmalar

Foto C.42 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi 1940 'lı Yıllarda Çekilmiş Fotoğrafi (Encümen Arşivi)

Foto C.43 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi 1940 'lı Yıllarda Çekilmiş Fotoğrafi (Encümen Arşivi)

Foto C.44 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi 1940 'lı Yıllarda Çekilmiş Fotoğrafi (Encümen Arşivi)

Foto C.45 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Cami (Nalbant Cami)

Foto C.46 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Cami (Nalbant Cami)

Foto C.47 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Cami (Nalbant Cami)

Foto C.48 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Cami Minberi (Nalbant Cami)

Foto C.49 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Cami Kadın Mahfilisi (Nalbant Cami)

1. GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI

Osmanlı Dönemi eğitim yapıları içinde önemli bir yer tutan ve ilköğretim düzeyinde eğitim veren sıbyan mektepleri, 6-13 yaş aralığında çocukların ilk eğitimlerinin verildiği, hemen her külliye'nin bir köşesinde ya da münferit olarak mahalle aralarında yer alan eğitim kurumlarıdır.

15. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş olan Cerrahbaşı Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi, Eminönü'nde Nişanca Mahallesi'nde olup, gerek yılların getirdiği doğal aşınma, yol kotunun yükselmesi, gerekse çeşitli olumsuz kullanımların getirdiği bozulmalar sonucunda mekânsal ve strüktürel açıdan oldukça yıpranmış bir durumda günümüze ulaşabilmiştir. Ancak, dönemi itibari ile İstanbul'un ilk sıbyan mektepleri arasında yer alan yapı, aradan geçen yüz yıllara ve çok tahrip olmasına rağmen halen ayakta olduğu için şanslı sayılabilecek durumdadır.

Bu çalışmada; bir eğitim yapısı ve korunması gerekli kültür varlığı olarak dönemin mimari özelliklerini günümüze taşıyabilen belge niteliğindeki Cerrahbaşı Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi'nin korumasına yönelik öneriler sunulmuş ve bu koruma uygulamasına yönelik bir çalışmanın hangi aşamaları içerdiği ile ilgili bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

1.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE KAPSAMI

Çalışma kapsamında, köklü eğitim geleneğimizin en önemli yapı taşları konumundaki sıbyan mekteplerinin yaşatılarak, gelecek nesillere ulaştırılması doğrultusunda öncelikle Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi'nin ayrıntılı rölövesi hazırlanmış ve günümüzde yapıda bulunan hasarlar ve bozulmalar tespit edilerek belgelenmiştir.

Restitüsyon projesi aşamasında, yapının günümüzde kullanımı sırasında oluşan yapısal bozulmaların tespit edilebilmesi için, aynı dönemde inşa edilmiş sıbyan mektepleri karşılaştırılıp değerlendirilmiş, Yapıya ait eski fotoğraflar, haritalar ve yapı üzerindeki mevcut izlerden faydalanarak yapının özgün durumu saptanmaya çalışılmıştır. Bu aşamada, elde edilen belgelere rağmen belirlenemeyen eksiklikler hakkında sağlıklı veriler elde edebilmek

için yapıyla aynı dönemde inşa edilmiş benzer veya yakın işlevdeki yapılar incelenerek tipolojiler oluşturulmuştur.

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi'nin restitüsyon projesi esas alınarak hazırlanan restorasyon projesinde ise, yapıya özgü müdahale yöntemleri belirlenmiş ve yapının yeni bir işlevle hayata geçirilmesi için yeniden kullanım önerisi oluşturulmuştur.

2. OSMANLI DÖNEMİ EĞİTİM SİSTEMİ VE SIBYAN MEKTEPLERİ

İslamiyet'in 7. yüzyılın ilk yarısında Hz. Muhammed'in peygamberliğinde yayılması, dünya tarihinde ve dinler tarihinde yeni bir dönemin başlamasına sebep olmuştur. Müslümanlıkta, eğitim ve öğretim, Hz. Muhammed'in sözleri (hadisler), açıklamaları, sosyal hayatı, davranışları ve buyrukları yanında derilere, palmiye gövdelerine, çanak-çömleğe ve kayalara belli bir düzen teşkil etmeden yazılmış eğitici cümlelerle başlamıştır. Daha sonra, çeşitli yerlerde ve şekillerde dağınık olan bilgiler, hadisler ve Kur'an bir araya getirilerek yeni eğitim kitapları oluşmuştur.¹

Tüm Müslümanlar için kültürlerini ve bilgilerini artırmak, İslami esaslara göre hayatlarını devam ettirmek açısından temel kaynak olan ve İslamiyet'in anayasası olarak tanımlanan "Kur'an", aynı zamanda ilk İslam öğretim kurumlarının da eğitim kitabı olmuştur.

İslamiyet'in Araplar arasında yayılmaya başlamasından sonra eğitim ve öğretim, Hz. Muhammed'in Mekke'de ilk Müslümanlara Kur'an'ın ilkelerini öğretmesiyle başlamıştır. Hz. Muhammed Hicretten iki yıl önce Medine'ye bir Kur'an öğreticisi göndermiş, Hicretten (MS. 622) sonra ise ilk iş olarak burada bir mescit kurmuş ve bu mescidin bir bölümünü eğitim ve öğretim yapılabilecek bir mekân (Suffa-Zulle) olarak düzenlemiş ve kullanmıştır.²

Medine de kurulan bu eğitim ve öğretim merkezi, daha sonra gelişen cami içi ve dışı eğitim kurumlarının modeli olmuştur. Suffa öğrencilerinin barınma ve beslenmelerinin, zengin Müslümanlarca karşılanması da, hicretin ilk yıllarında kurulan vakıfların doğmalarına neden olarak gösterilmektedir.

Osmanlı Döneminde eğitim sistemi iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm ilköğretim düzeyinde eğitim veren sıbyan mektepleri, ikinci bölüm ise ortaöğretim ve üniversite eğitimini kapsayan medrese eğitimidir.

Tezimiz içerisinde eğitim sistemi incelenirken medrese eğitimine de değinmek sosyal yaşam içerisinde eğitim kurumlarının önemini kavramak açısından faydalı olacağı düşünülmüş, bu bağlamda, medrese eğitiminin sosyal ve mimari açıdan gelişimine kısaca değinilmiştir.

¹ İlgi Yüce Aşgun, Medrese Yapıları ve Koruma İlkeleri Doğrultusunda Çağdaş Yaşam İçindeki İşlevleri, D.G.S.A. Mimarlık Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1980, s:2

² İlgi Yüce Aşgun, a.g.e., s:3

Medreseler:

Öğrenmek, okumak, etüt etmek anlamına gelen ve Arapça “drs” kökünün bir türevi olan “medrese” sözcüğü (çoğulu medaris), İbrani ve Ur dillerinden Arapçaya ve oradan da din, hukuk ve eğitimle ilgili diğer sözcükler gibi Türkçeye girmiştir.

Sözcük olarak anlamı okul-eğitim kurumu olmasına karşın, ilkokullar için genellikle “mektep”, İslam bilimlerini öğreten bir eğitim kurumu, yüksek okul, akademi veya üniversite gibi daha ileri düzeydeki eğitim kurumları için ise “Medrese” sözcükleri kullanılmıştır. Yapı olarak medreseler yüksek okul+yurt+ibadet yeri niteliklerini içermektedir.³

İslam dininin, özellikle Sünni inançların yayılmaya ve benimsenmeye başladığı ilk devrinde, Kur’an ile ilgili öğretim, cami veya mescitlerde yapılmaktadır. Zamanla gelişen ve çoğalan İslam ilimlerinin belli bir düzen içinde öğretilmesi gerekince, ibadet yerleri dışında, ayrı binalar yapılmaya başlanmıştır.

İslam ülkelerinde ve özellikle Fatımi’lerde, Şii inançlarına dayalı bilgilerin öğretildiği ve “dar’ül ilm” olarak isimlendirilen ilköğrenim kurumları, genellikle devletin propaganda merkezleri olarak gelişmişlerdir. Kendilerine özgü bir öğretim kurumu olmayan Sünni’lerde ise, bilim adamları ya evlerinin öğretime ayırdıkları özel bir bölümünde veya cami, mescit gibi ibadet mekânlarında öğretim yapmışlardır.⁴

Fıkıh, kelam, hadis, tefsir, Kur’an ve öteki İslam bilimlerinin okutulduğu ilk bağımsız medrese, fıkıh bilgini Sait en-Nişaburi (ölümü 960) adına, Selçukluların merkezi olan ve birçok Türk tarikatlarının ve geleneklerinin yaşadığı Nişapur kentinde açılmıştır.

Medreselerin kuruluşu, Selçukluların gelişmesi ve Türk’lerin etkisinin İslam dünyasında algılanmasıyla yakından ilişkilidir. Selçukluların ünlü veziri Nizam-ül-Mülk, Şii propagandasını önlemek için yapılacak mücadelenin, yalnız askeri güçle kazanılmayacağını, bu ideolojiye karşı manevi ve siyasi örgütlenmenin gerektiğini düşünmüştür. Bu anlamda İmparatorlukta, dini-siyasi ve kazai mevkilere getirilecek yüksek düzeydeki devlet memurlarının, Sünni doktrinlere uygun olarak yetiştirilmeleri amacı ile köklü bir eğitim

³ İlgi Yüce Aşgun, a.g.e., s:1

⁴ İlgi Yüce Aşgun, a.g.e., s:2

reformunun yapılmasının zorunlu olduğuna inanmış ve “Nizamiye” denilen ilk medrese örgütü kurulmuştur.⁵

Medreseler, eğitim amaçlarına göre, genelde, Genel Medreseler ve Uzmanlaşma Medreseleri olarak iki ayrı nitelikte oluşmaktadır. Suriye ve Irak’taki medreselere karşı, Anadolu medreselerinde uzmanlaşma daha çok görülmekte ve üniversite düzeyinde eğitim veren bu medreseler genellikle; Dar-ül Hadis (Hadis medresesi), Dar-üt Tıp (Tıp medresesi), Fıkıh medresesi olarak üç ayrı uzmanlık dalına ayrılmaktadır.

Dar-ül Hadis Medreseleri:

İlahiyat Fakültesi niteliğini içeren Dar’ül Hadis’lerde, temel ders olarak, peygamberin yaptığı işler ve söylediği sözleri araştırarak, bunların değerlendirilmesini yapan Hadis ilmi okutulmaktadır.

Dar-üt Tıp Medreseleri:

Tıp eğitimi ve tedavinin bir arada yürütüldüğü bir kurum olan ve “Dar-üş şifa”, “Dar-üs sıhha”, “Dar-ül meza”, “Dar-ül afiye”, “Maristan” ve “Bimaristan” olarak da isimlendirilen Dar-üt Tıp’lar, bugünün anlayışı ile “Tıp Fakültesi ve Araştırma Hastanesi” görevini yürüten medreselerdir.⁶

Fıkıh Medreseleri:

Hukuk Fakültesi niteliğinde çalışan Fıkıh Medreselerinde okutulan ana ders “fıkıh” olarak isimlendirilen İslam Hukukudur. Önceleri, Hz. Muhammed’in yol gösterici sözlerini doğru olarak bildirmek amacını taşıyan “Fıkıh” ilmi, daha sonra, dini kararlar yanında medeni ve cezai hükümleri, yargılama yöntemlerini, devlet yönetimi ve örgütü ile savaş hukukuna ait ilkeleri de içeren bir hukuk ilmi biçimine dönüşmüştür.

Kur’an, sünnet, kıyas ve icma ilkelerinden oluşan fıkıh ilminin okutulduğu fıkıh medreselerinde, genellikle devlet adamları, hâkimler ve elçiler yetiştirilmiştir.⁷

Osmanlılarda medreselerin ortaya çıkması ilk olarak Gazi Orhan Bey zamanında başlamış olup, gün geçtikçe bunların adedi artmış ve XV. yüzyılın ortasında Edirne’deki Darülhadis, Osmanlı memleketlerindeki medreselerin birincisi olmuştur.⁸

⁵ İlgi Yüce Aşgun, a.g.e., s:3

⁶ İlgi Yüce Aşgun, a.g.e., s: 11

⁷ İlgi Yüce Aşgun, a.g.e., s: 12

İstanbul'un fethinden hemen sonra burada bulunan sekiz kilise hemen medreseye çevrilerek ilk defa üniversite düzeyinde öğrenim veren eğitim kurumunun temelleri atılmıştır.⁹ Bundan sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan Fatih Camisinin kuzey ve güney taraflarına dörder büyük, (toplam sekiz medrese) yaptırılmış ve bu medreselere *Sahn-ı Seman* adı verilmiştir. Bu medreselerden her birinin on dokuz odası vardır. Bu odaların on beşi danışment de denilen yüksek talebeye, ikisi muid denilen müzakerecilere ve ikisi de medrese kapıcısı ve hademesine aittir. Bundan başka her bir medreseye öğrenci yetiştirmek üzere "*Musıla-ı Sahn*" veya "*Tetimme*" medreseleri ismiyle lise seviyesinde sekiz medrese daha yaptırılmıştır. Her Tetimme'de sekiz oda ve her odada üçer öğrenci bulunmaktadır. Hariç ve dâhil kısımlarını barındıran Tetimme medreseleri, Fatih camii'nin Karadeniz ve Akdeniz'e bakan kısımlarına, dört medrese kuzeye, dört medrese güneye olmak üzere Sahn-ı Seman medreselerine ek olarak inşa ettirilmiştir.¹⁰

Tetimme medreselerindeki öğrenciyi, sahn medreselerindeki danışmentlerden ayırmak için bunlara suhte (softa) denilmiştir. Bunlar ya mensup oldukları medreselerin muidlerinden veya Sahn öğrencisi olan danışmentlerden ders görmekteydiler. Fatih Sultan Mehmed bu medreselerden başka Ayasofya Camii ve Eyüp Camii etrafına Tetimme derecesinde iki medrese daha yaptırmıştır.

İstanbul'da ilk medrese teşkilatı yapılırken gerek İstanbul'da gerekse Anadolu'daki medreseler bir tasnife tabi tutulmuş ve vakfiyelerine göre dereceleri tespit edilmiştir.*¹⁰

Sahn medreselerinin inşa edilmesi ile beraber medreselerin sınıflandırılması sonucunda Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki medreseler yirmi akçe yevmiyeli medreseden başlayarak iki hariç, iki dâhil ve Musal-i Sahn medreselerinden sonra Sahn-ı Seman medreseleri olarak ücret sınıflandırmasına da tabi tutulmuşlardır.

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi II., XV. Yüzyıl Ortalarında XVI. Yüzyıl Ortalarına Kadar İlimiye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, 1998, Ankara, s:583

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s:583

¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s:584

* Bunların en aşağı derece olan meaniden Şerh-i Miftah, ortası kelamdan Şerh-i Mevakıf ve alası (yüksek derecelisi) fıkıhtan Hidaye olmak üzere bir derecelendirmesi yapılmıştır. Bundan daha yüksek olan Dâhil Elli medreseleri denilen şehzade valideleri, hükümdar kızları ve çocuklarının medreseleri de ayrıca sınıflandırılmıştır. Bunlarda da derslerin en aşağısı fûrudan Hidaye, ortası usulden Telvih ve alası tefsirden Keşşef-ı Zemahşeri ve Kadı Beyzavi tdrisi olmak üzere adlandırılmıştır.

Medreseye girecek bir öğrenci, başlangıçta hariç dersleri okutan yani medrese eğitiminin başlangıcını gösteren bir hariç medresesi müderrisinin dersine devam etmek zorundaydı. Bundan sonra hocasının izniyle Dâhil denilen ortaokul tahsili görür ve bunun ardından Musıla-1 Sahn medresesi yani orta tahsilin ikinci kısmı olan lise derecesindeki dersleri okur ve burada da başarılı olduktan sonra Sahn-1 Seman denilen hukuk, ilahiyat ve edebiyat fakültesine girebilirdi.

Sahn talebesi Danişmend ismiyle yüksek öğretim görüp başarılı olduktan sonra diplomasını alır ve mülazım ismiyle deftere kaydolunup en küçük müderrislik olan yirmi akçeli müderrisliklerden birine tayin edilerek kendisine verilen medreselerde ders okuturdu.¹²

İlköğretimi bitiren öğrenci medreseye devam edecekse hariç medreselerinden birine girip ulema tarafından cüz'iyat (ulum-i cüz'iyye) sayıla hesap (aritmetik), heyet (kozmozğrafya), cedel (tartışma) ilimlerini görürlerdi. Orta öğretim, hariç ve dâhil iki kısımdan oluşmaktaydı. Mukaddimat-1 ulum denilen sarf (gramer), nahiv (sentaks) vazı (hitabet sanatı), iştikak, hendese (geometri), hesap (aritmetik), münazara ve mantıktan İsağuci ve Şerh-i Fenari ile yine mantıktan Hüsam-1 Katı ile Metal-i Şerhi ve kelamdan Haşiye-i Tecrid okutulurdu. Bu ortaokul medreselerine Haşiye-i Tecrid medreseleri denilirdi. Medreselerin ortaokul kısmındaki dersleri bir sıra takip ederdi. Mesela bir aşağı sınıfta sarf okutulursa daha yüksek sınıfta nahiv eğitimi verilirdi. Bundan sonra tetimme medreseleri denilen medreselerin lise tahsili gelmekteydi. Sahn-1 Süleymaniye'deki ayrı ayrı medreselerde usul-i hadis, hadis, tıp, tabiiyyat (tabii bilimler) ve riyaziye (matematik) dersleri okutulmaktaydı.

Fatih Sultan Mehmed'in Fatih Külliyesi içinde yaptırmış olduğu Sahn medreselerinde tefsir, hadis, fıkıh, kelam ve edebiyat dersleri okutulmuştur. Fakat öğrenciler ilk ve orta öğrenimlerinde hendese (geometri), heyet (kozmozğrafya) ve hesap (aritmetik) derslerini de gördükleri için bu fen bilgilerine de sahiptiler.¹³

Kanuni Sultan Süleyman zamanında riyaziye (matematik), tabiiyye ve tababet (hekimlik) derslerine olan ihtiyaç nedeni ile bu eğitimleri görmüş adam yetiştirmek üzere yeni fakülteler yapılması zorunluluğu doğmuştur. Bu medreseler Süleymaniye Camiinin etrafındaki dört adet Tıp medresesi ile camiinin kible tarafındaki bir Darülhadis medresesidir.

¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s:586

¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s:587

Hariç ve dâhil derslerini gören bir öğrenci hukuk, ilahiyat ve edebiyat fakültesi olan Sahn-ı Seman medreselerine girmeyerek Riyaziyat ve Tıp fakültesi derslerini takip edecekse Musıla-i Süleymaniye denilen medreselere devam etmek zorunda idiler ve burayı bitirdikten sonra Sahn-ı Süleymaniye denilen yüksek tahsili görmekteydiler.

Sahn-ı Seman veya Sahn-ı Süleymaniye'yi bitiren bir öğrenci icazet aldıktan sonra mülazım adını alıp kazasker defterine kaydolunup sırasını bekler ve buna nevbet denilirdi. Bundan sonra müderrislik ve kadılık yollarından hangisini isterse ona devam eder ve kadılığa talip ise ilk kademe olarak yirmi beş akçe ile tayin edilir, buradan yüz elli akçe yevmiyeli kadılığa kadar çıkardı. Bundan yukarı kadılıklar yani 150 ile 500 akçelik kadılık ancak Sahn müderrisliğinden kadılığa geçecek olanlara verilirdi.

Eğer mülazım, öğretmenlik isterse yirmi akçe ile hariç müderrisliğine tayin edilir ve terfi ede ede sahn müderrisliğine kadar çıkar ve isterse buradan kadılığa geçebilirdi. Yani bir müderris ilk defa ibtida-i hariç müderrisi olup sonra hareket-i hariç olarak bir derece terfi ederdi. Bundan sonra ibtida-i dâhil ve hareket-i dâhil müderrisi olup, sonra musıla-ı sahn ve en son Sahn-ı Seman müderrisliğine geçer ve bu şekilde yüksek öğretim öğrencisine eğitim verecek Profesör olurdu. Sahn-ı Süleymaniye müderrisliğine geçecekler ise musıla-i Süleymaniye tahsilinden sonra Sahn-ı Süleymaniye'ye müderris olurlardı. Medreseden mezun olup mülazım olan bir kişi kadılık veya müderrislikten hiçbirine gitmeyerek askeri sınıfa geçecek olursa kendisine yirmi bin akçelik zeamet verilirdi.

Müftü, Şeyhü'l İslam, padişah hocası, kazasker, İstanbul kadısı, şehzade hocası ve taht kadılarının oğulları bir imtiyaz olarak daha yüksek dereceli müderrisliklere tayin edilirdi. Yani bir müderrisin uzun zamanda elde edilebileceği bir medrese müderrisliği bunlara ilk kademe olarak verilirdi.¹⁴

Genel plan şeması olarak medreseler, genellikle bir avlu etrafını çevirecek şekilde düzenlenmiş, öğrencilerin ve medrese eğitimlerinin kaldığı hücreler, ders görülen derslane mekanı ve bunlara ek olarak inşa edilmiş şadırvan ve tuvaletlerden oluşmuş kompleks yapı topluluklarıdır. Bazı örneklerde türbe, imaret, mescit ve çeşmede bulunabilmektedir.

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s: 588

Osmanlı Öncesi Medreseleri Genel Plan Özellikleri:

Osmanlı öncesi medreselerini konumlanışları açısından üç ayrı grup altında değerlendirmek doğru olacaktır.

-Birinci grup: Tek başına herhangi bir birime bağlı olmaksızın inşa edilen medreselerdir. Bu tip medreseler genellikle Osmanlı öncesinde Anadolu'da görülmektedir. Örn: Sivas Gök Medrese (1210-H.607) ve Tokat Gök Medrese.¹⁵

-İkinci grup: Bir cami ile birlikte inşa edilmiş olan medreselerdir. Bazı örneklerde cami ve medrese binaları birbiri içine inşa edilmişlerdir. Örn: Kayseri Hacı Kılıç Medresesi (1249), Amasya Gök Medrese Cami. Bu grup medreselerde cami ile medresenin birlikte ortak avluyu kullandığı da görülmektedir. Örn: Mardin Şehidiye Medresesi, Konya Şemseddin Altun Aba Medresesi. Anadolu'da rastlanan diğer bir medrese örneği ise bir cami avlusunun kenarında, kendi avlusu etrafında düzenlenmiş örneklerdir. Örn: Diyarbakır Mesudiye Medresesi, (H.620).

Medreselerin ilk kuruluş yıllarında konut niteliği taşıyan yapılar olmaları nedeni ile konut plan tipine sahip oldukları söylenebilir.¹⁶ Daha sonra bu plan tipi değişikliğe uğrayarak, eyvanların boyutları küçülüp sayıları azalmış, avlu kubbe ile örtülmüş, revak ve öğrenci hücreleri ile çevrilmiştir.

Avlular medreselerin en önemli öğeleridir. Avlu tipine göre medreseler, açık avlulu ve kapalı avlulu medreseler olmak üzere iki ayrı grup altında toplanabilir. Medrese yapılarının önceleri kapalı avlulu olarak ortaya çıktığı, daha sonra zamanla büyük mekânlar yaratmak ve havalandırma yapmak amacı ile açık avlulu medrese tiplerine dönüştüğü düşünülmektedir.¹⁷ Kapalı avlulu medreselerde iki katlı örnekler görülmezken, açık avlulu medreselerde iki katlı örneklerle rastlanmaktadır. İster kapalı ister açık olsun medrese avlularının ortasında genellikle bir su ögesi bulunduğu gözlenir.

¹⁵ Füsün Karadağ, Davutpaşa Medresesi Örneğinde 15. YY İstanbul Medreseleri Koruma Sorunları ve Önerileri, MSGSÜ, Yüksek Lisans Tezi, 2003, s:10

¹⁶ Doğan Kuban, Batıya Göçün Sanatsal Evreleri, 1993, İstanbul, s:144

¹⁷ Aptullah Kuran, Anadolu Medreseleri, c:1, 1969, Ankara, s:9

Medrese mimarisinde eyvan, kare veya dikdörtgen formlu üstü ve üç tarafı kapalı, önü açık, güneş ve yağmurdan korunmuş kapalı olmayan çalışma ve dinlenme mekânlarıdır.¹⁸

Bu dönemde eyvan sayısı birden fazla olabilir. İki eyvanlı medreselerde eyvanlar avluyu ortadan kesen eksenlerin birer ucunda, ya da aynı eksenin iki ucunda bulunmaktadır. Üç eyvanlı medreselerde girişin karşısında ana eyvan ve iki yan eyvan bulunmaktadır. Anadolu medreselerinde görülen dört eyvanlı plan şemasında genellikle giriş en küçük, ana eyvanlar en büyük ve yan eyvanlar eşit olmak üzere orta büyüklükte yapılmıştır. Öğrenci hücrelerinde ocaklar nişler ve avluya açılan kapılar bulunmaktadır.

Genellikle imaret veya aşhane mekânları ile merdivenler için ayrılan bölümlerin, binaların ön kısmında bulunduğu görülür.

Osmanlı öncesi Anadolu medreselerinde genellikle ön cephenin süslemesine önem verildiği, ön cephenin ortasında bulunan taç kapının geometrik şekiller veya bitki motifleri ile bezeli anıtsal bir nitelik kazandığı görülür. Taç kapılar; silmeler, bezemeli bordürler, kavsaralar, kavsara çevre kemerleri ve kitabelerle süslenmiştir. Daha sonra bu süslemelere çinilerde katılmıştır.¹⁹

14. yüzyılda yapılarda mermer kaplamalar kullanılmaya başlanmıştır.²⁰ Pencere söveleri düzgün kesme taş, pencere üzeri sivri kemerlidir.

Osmanlı öncesi Anadolu medreselerinde malzeme olarak moloz taş, kaba yonu taş, tuğla, ahşap ve bağlayıcı olarak da harç kullanılmıştır. Selçuklu mimarisinde taş ana malzeme olarak kullanılırken, tuğla süsleme amacı dışında alt yapıda ve minarelerde kullanılmıştır.²¹

Anadolu medreselerinde genellikle iki ve dört merkezli sivri kemer kullanılmıştır. Kemerler taş ve tuğladır. Üst örtü elemanı, avlu, dersane ve mescitlerde kubbe, eyvan, hücre ve revaklarda beşik veya çapraz tonozdur.

¹⁸Z. Atçeken, Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, Ankara, s:48

¹⁹ Z. Bayburtluoğlu, Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni, Vakıflar Dergisi, sayı:11, 1977, Ankara, s:76

²⁰ E. Diez, Beylikler Devri Sanatı, 1989, Ankara, s:3

²¹ Ö. Bakırer, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı, 1981, Ankara, s:210

Osmanlı Medreselerinde Genel Plan Özellikleri:

Osmanlı medreselerini konumlanışları bakımından iki grup altında incelemek doğru olacaktır.

Birinc grup: Bir külliye içinde yer alan medreselerdir. Külliye içinde yer alan medreseler kendi içerisinde, bir cami ile aynı yapıda yer alan medreseler (Bursa Murad Hüdavendigâr Cami ve Medresesi), medresenin caminin şadırvan avlusunu çevreleyen revaklarının ardına yerleştirildiği örnekler (İstanbul Eyüp Cami Medresesi) ve medresenin bir caminin yanında yer aldığı örnekler (Bursa Yıldırım Medresesi, 1400) olmak üzere üç kategoride incelenebilir.

İkinci grup: Bağımsız medreselerdir. Medreseyi yaptıranın ait türbe, hazire, sebil, çeşme, mescit veya kütüphanesi ile birlikte inşa edilen örneklerdir. (İznik Süleyman Paşa Medresesi-1331, Merzifon Çelebi Sultan Mehmed Medresesi-1414, Bursa Lala Şahin Paşa Medresesi-1339, Gümüş Hacı Halil Paşa Medresesi-1415, Amasya Kapıağası Medresesi-1488)²²

Osmanlı medreselerinde Anadolu Selçuklu medreselerinden farklı olarak açık eyvan kapalı dershaneye dönüşmüş, derslane, öğrenci hücreleri ve revakların üzeri kubbeyle kapatılmıştır.²³ Osmanlı medreselerinde kapalı avlulu örnekler çok az rastlanmakta, daha çok açık avlulu tipinin uygulandığı görülmektedir. Ayrıca, Osmanlı medreselerinde derslane mekânı dışa taşacak şekilde düzenlenmiştir. (Bursa Yıldırım Medresesi-1400, Bursa Yeşil Medrese-1424)

Osmanlı medreselerinde ana eyvanın derslane mekânı olarak kullanıldığı örneklerde görülebilmektedir. (Bursa Lala Şahin Paşa Medresesi-1339, Bursa Muradiye Medresesi-1426) kapalı dershanesi bulunanların dışında biri kapalı diğeri açık olmak üzere iki dershanesi olan medreselerde bulunmaktadır. Kapalı dersliğe örnek olarak İznik Süleyman Paşa Medresesi (1331) gösterilebilir.

Bazı medreselerde ise, derslane için ayrı bir mekân bulunmamaktadır. Bu yapıların camiye yakın veya cami avlusunun revakları gerisinde inşa edilmiş olmaları nedeni ile derslerin camide yapıldığı düşünülebilir.

²² İ. Yüce Aşgun, a.g.e. s:57

²³ Z. Ahunbay, Osmanlı Medreseleri, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, Ankara, s:75

Osmanlı medreselerini plan şemalarına göre:

-“L plan şemalı medreseler” (hücrelerin L oluşturacak biçimde iki kol üzerinde sıralandığı plan şeması),

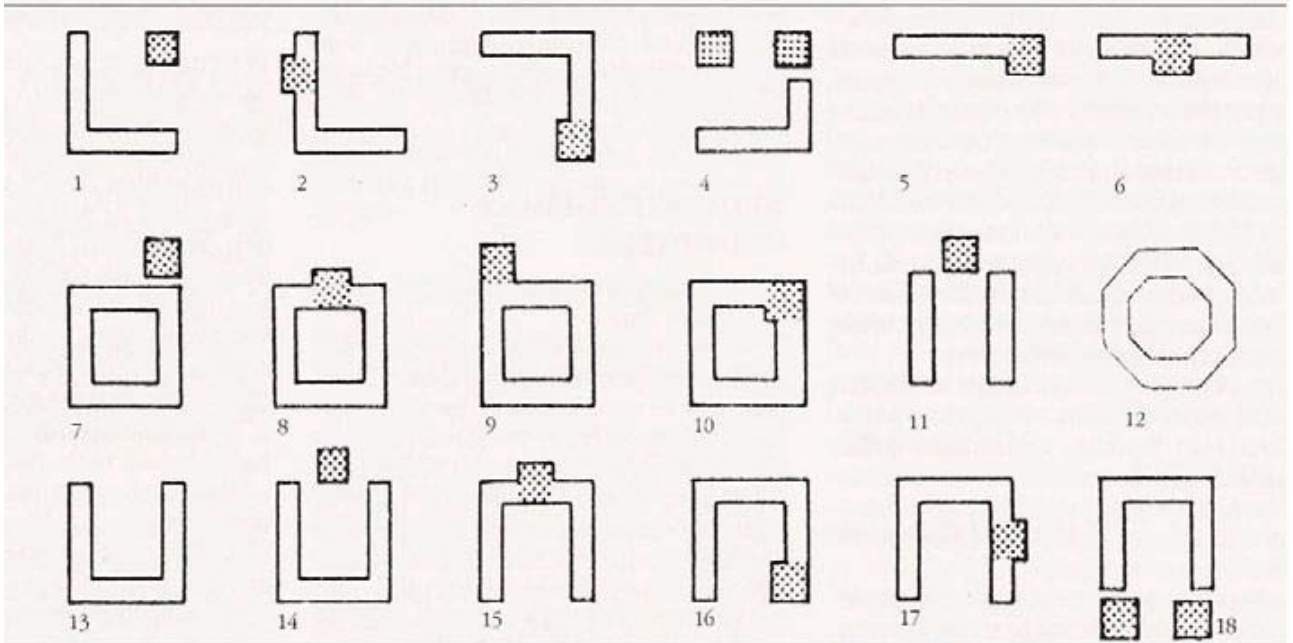
-“U plan şemalı medreseler” (hücrelerin U oluşturacak biçimde üç kol üzerinde sıralandığı plan şeması, İznik Süleyman Paşa Medresesi-1331, Bursa Yıldırım Medresesi-1400),

-“karşılıklı iki dizi plan şemalı medreseler” (hücrelerin karşılıklı sıralandığı plan şemalı medreseler, Bursa Lala Şahin Paşa Medresesi-1339, Manisa Sinan Bey Medresesi-1478),

-“yanyana tek dizi plan şemalı medreseler” (hücrelerin tek dizi halinde sıralanarak dershanenin hücrelerin dışında veya ortasında yer aldığı medreseler),

-“dikdörtgen plan şemalı medreseler” (hücrelerin ve dershanenin avlunun dörtkenarını çevreleyecek biçimde dizilerek oluşan medreseler, Merzifon Çelebi Sultan Mehmed Medresesi-1414) ve

-“sekizgen plan şemalı medreseler” (Amasya Kapağası Medresesi-1488) olmak üzere altı grupta toplayabiliriz.

1-4 “L” plan, 5-6 Yanyana tek dizi, 7-10 Dikdörtgen plan, 11 Karşılıklı iki dizi,
12 Sekizgen plan, 13-18 “U” plan

Foto 2.1 Dershane-hücre ilişkisine bağlı olarak yapılan medrese düzenlemeleri
(Z. Ahunbay-“Medreseler” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi)

Osmanlı medreselerinde cephelerdeki taç kapı Anadolu medreselerinde olduğu gibi dikkat çekici unsur olarak karşımıza çıkmaz. Kapılar sade, basık kemerli veya düz atkılı olabildiği gibi, yarım daire ya da çift merkezli sivri hafifletme kemerleri ile söveli veya sövesiz olarak görülebilir. Medrese cephelerinde tuğla-taş almaşık duvar örgüsü kullanılmış, taş olarak da küfeki taşı kullanılmıştır.²⁴

Osmanlı medreselerinde Anadolu medreselerinden farklı olarak hücrelerin mazgal pencereleri genişletilmiş, mekânlar daha fazla aydınlatılmıştır. Pencereler genel olarak tek sıra yapılmakla birlikte bir sıra alt bir sıra üst pencere düzeni de görülmektedir. Pencere kemerleri genellikle 2-3 sıra tuğla 1 sıra taş veya sadece tuğladan örülmüştür. Duvarlarda iki veya üç sıra tuğla hatılları arasında birer sıra kesme taş, kaba yonu taş veya moloz taş kullanılmıştır. Revaklarda düşey taşıyıcı olarak sütun kullanılması yaygındır. Revak kemerleri tuğla, tuğla-taş ya da taş malzemeden inşa edilmiştir. Revakların üzeri kubbe ya da tonozla örtülmüştür. Hücrelerin üzeri ise, kubbe, tonoz, çapraz tonoz veya beşik tonozdur. Osmanlı medreselerinde saçaklar genellikle 2-3 sıralı tuğla kirpi saçaktır. Bacalar da yine tuğla malzemeli kare veya dikdörtgen formludur.

Osmanlı eğitim sisteminin ilk basamağını oluşturan sıbyan mektepleri tez konumuzu oluşturduğundan ayrı bir başlık altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.1. SIBYAN MEKTEPLERİ

Eğitim sisteminin ilk basamağını oluşturan sıbyan mekteplerini kavram, kapsam, konumlanışları, eğitim ilkeleri ve hazırlayan sosyal ortam açısından incelemek faydalı olacaktır.

2.1.1. Sıbyan Mektepleri Kavram, Kapsam ve Konumlanışları

Kavram:

Anadolu'da sıbyan mekteplerinin Selçukluların düzenli bir idare kurmaları sonucunda gelişen şehir hayatının bir kurumu olarak ortaya çıktığı görülmektedir.²⁵ Osmanlı Devleti içinde, Osmanlı eğitim sistemine özgü bir kurum olmadığı bilinen sıbyan mektepleri, Anadolu

²⁴ Füsün Karadağ, a.g.e., s:12

²⁵ Fuat Köprülü, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, 1959, İstanbul, s:61

Selçuklu kültüründen devir alınmıştır.²⁶ Sıbyan mektepleri kavram olarak eğitim ve öğretimin ilk basamağını oluşturmuşlardır. Başlangıç olarak, mahallede eğitim çağına gelmiş çocukların bir araya gelerek bir öğretmen eşliğinde öğrenim görmelerini amaçlayan eğitim geleneği daha sonra kurumsal bir nitelik kazanan sıbyan mekteplerini ortaya çıkarmıştır.

Kapsam:

Öncelikle büyüklerin ve sonra çocukların eğitilmesi ile başlayan öğretim olgusu için ilk olarak camiler ve evlerden yararlanılmıştır. Daha sonra, camilerin yanına ve onlara ek olarak yapılan Küttap veya Mektep olarak isimlendirilen küçük evler, ilköğretim için kullanılmışlar, camiler ise, yalnız orta ve yüksek öğrenim amacına dönük olarak eğitim ve öğretim mekânı görevlerini yüklenmişlerdir.²⁷

Osmanlılar, Selçuklularda ve öteki İslam ülkelerinde gördükleri mektep, küttap denen ilköğretim düzeyindeki okul sistemlerini alarak kendi eğitim sistemlerini oluşturmuşlardır. Bunların adı vakfiyelerde Darüttalim, Mektep, Mektephane, Muallimhane, Darülim şeklinde geçer, halk ise bunlara Mahalle mektebi veya Sıbyan mektebi derdi.

Fatih Sultan Mehmed'in Fatih Vakfiyesinde sıbyan mektebi için Darüttakim denilmekle birlikte, vakfiyenin Arapçasında mektep tabiri de kullanılmıştır. Fatih'ten sonra bu eğitim kurumlarına Dar'ül İlim, Muallimhane, Mektep, Mektephane de denmiştir. Bu mekteplerden çoğu taş ile yapılmış olduğundan bunlara taş mektep adı verilmiştir.

Vakfiyelerden anlaşıldığına göre sıbyan mekteplerinin birçoğunda kimsesiz ve fakir çocuklara her sene elbise ve ayakkabı parası verildiği görülmektedir. İznik'te mevcut kırk altı mektepten Orhan Gazi, Süleyman Paşa, Aziz ve Tekeoğlu okullarının vakıf kayıtlarında, çocuklara her yıl elbise verildiği tespit edilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in annesinin Trabzon'da yaptırdığı Hatuniye Mektebindeki talebeye her gün iki defa yemek ve bayramlarda elbise, başlık ve bayram bahışı verilmesi vakfiyesinde yazılı bulunmaktadır.²⁸

Konumlanışları:

Sıbyan mektepleri her mahallede ve köyde mevcuttu. Ekseriya camilere bitişik olarak, bazen de caminin bir köşesinde yapılırlar ve ayrıca hemen her külliye'nin bir köşesinde onun bir

²⁶ Abdülhak Adnan Adıvar, Osmanlı Türklerinde İlim, İstanbul Maarif Matbaası, 1943, s:52

²⁷ İlgi Yüce Aşgun, a.g.e, s: 3

²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s:583

parçası olarak yer alırlardı.²⁹ Kuşkusuz işlevlerini yitiren ilk yapılar arasında olduklarından zamanla ortadan kalkmış veya başka amaçlarla kullanılmışlardır.

XVI. yüzyıldaki sıbyan mektebi sayısı bilinmemekle birlikte Evliya Çelebi'ye göre XVII. yüzyıl başlarında İstanbul'daki mektep adedi 1993 tür. Buna göre XV. ve XVI. yüzyıllarda İstanbul'daki mektep adedinin bin veya binden fazla olabileceği söylenebilir. XV. ve XVI. yüzyıllarda Rumeli eyaletinin merkez sancağında altmış, Anadolu eyaletinde yüz elli dört, Amasya'da iki yüz, Erzurum'da yüz on sıbyan mektebi vardı. Mektepler yalnız il merkezlerinde değil köylerde de bulunmaktaydı. XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu dâhilinde hemen her bölgeyi gezmiş olan bir Fransız seyyahı, her köyde mektebe rastlamış ve ilköğretimin Türkiye'de batı ülkelerindeki mekteplerle kıyaslanamayacak kadar çok olduğunu hayretle görmüştür.³⁰

2.1.2. Sıbyan Mekteplerini Hazırlayan Sosyal Ortam

Sıbyan mekteplerini hazırlayan sosyal ortamı, devlet idaresi ve eğitim sistemi, vakıf sistemi ve lonca sistemi olmak üzere üç alt başlıkla incelemek mekteplerin oluşumlarını anlamak için faydalı olacaktır.

Devlet İdaresi ve Eğitim Sistemi:

Osmanlı İmparatorluğunda saray, hükümet ve askerlik işlerinde çalıştırılacak her türlü memur, sarayın içinde yetiştirilmekte, saray dışında eğitim organı olarak sadece sıbyan mektepleri ve medreseler görülmektedir.

Sıbyan mektepleri halk çocuklarının öğretimlerinin ilk basamağını oluşturmakta, medreseler ise öğretimin ikinci basamağını teşkil ederek dini ve hukuki bilgiler öğretilmekteydi. 1825'te Askeri ve Mülki mekteplerin açılışına kadar eğitim ve öğretim sıbyan mektepleri ve medreselerde devam etmiştir.

Sıbyan mekteplerinde, öğrencileri herhangi bir mesleğe yöneltecek eğitim verilmemektedir. Bu görevi çoğunlukla saray mektepleri yerine getirmiş ve kaptan-ı deryalar, sadrazamlar, kazaskerler, seraskerler, valiler, elçiler gibi en önemli mevkiler ve mimar, hattat, nakkaş gibi sanatkârlar ile âlimler, şairler saray mekteplerinden yetişmişlerdir.

²⁹ Prof. Dr. Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, 2001, Ankara, s:88

³⁰ Afet İnan, Türk Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış, 1937, İstanbul, s:5

Saray mektepleri:

Saray içinde Şahzedegan Mektebi, Meşkhane ve Enderun bulunuyordu. Şahzedegan Mektebi şehzadelerin ilköğretimine mahsus bir okuldu ve programı halk çocuklarının gittiği sıbyan mektepleri gibiydi. Meşkhane de yine saray içinde yetenekli iç oğlanlarının musiki öğrendikleri okuldu.³¹ Enderun ise çeşitli kısımları ile Osmanlı Devletinin en mühim mevkilerinin sahiplerini yetiştiriyordu.³²

Fatih Sultan Mehmed tarafından kurulan Enderun'a girecek olan öğrenciler sadece acemi oğlanlar arasından seçilmekteydi ve bu öğrenciler yabancı ve devşirme çocuklar olmaktaydı. Enderun Mektebi, esas olarak Hıristiyan tebaadan alınan yetenekli çocukları iyi ve güvenilir devlet adamı ve asker yapma amacını güdüyordu. 1909'a kadar çalışan Enderun Mektebi, Türk eğitim tarihinde çok önemli bir yer tutmuş ve dünya eğitim tarihine Türklerin bir katkısı olarak geçmiştir.³³ Devlet kurumlarında çeşitli işlerde çalışacak memurlar sarayda yetiştirilmekteydi.

Halk çocukları ise babalarının mesleğinden başka bir meslek seçememekteydiler. Halk çocukları bu mesleklere küçük yaşlardan itibaren çıraklıkla başladıklarından sıbyan mekteplerinde öğrencileri herhangi bir formasyona yöneltecek bilgilerin verilmesine lüzum görülmemiştir. Sıbyan mekteplerini bitiren çocuklar için eğitimlerine devam edebilmek için tek yol medreselerdi ve sıbyan mektebinde öğretilen şeyler medrese eğitiminin başlangıcıydı.

Gayrimüslim mektepleri:

Gayrimüslim tebaanın ilköğretimlerinde ise; Rum okulları, Ermeni okulları ve Yahudi okulları mevcuttu. Rumların fetihden önce ve sonra bazı sıbyan mektepleri vardı. Kiliselere bitişik olan bu kurumlarda papazlar, temelde dini bir eğitim yaparlardı.³⁴

Tanzimat Döneminde İlköğretimde Yenilik ve Gelişmeler:

Tanzimat Döneminde ilköğretimde büyük yenilik ve gelişmeler olmuştur. İlköğretim alanındaki ilk gelişmelerden biri Nisan 1847 tarihli olarak çıkarılan "Etfalin Talim ve Tedris ve Terbiyelerine Veçhile İcra Eylemeleri Lazım Geleceğine Dair Sıbyan Mekatibi Hacerleri Efendilere İta Olunacak Talimat" başlığını taşıyan belgedir. Dönemine göre erken ve önemli

³¹ Prof. Dr. Yahya Akyüz, a.g.e. s:98

³² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, s:75

³³ Prof. Dr. Yahya Akyüz, a.g.e. s:94

³⁴ O. Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, c:1-2, 1977,s:737-748

yenilikler ve çocuğa yeni bir bakış açısını getiren, bu nedenle kısmen uygulanabilen bu belge şu alt başlıklarla açıklanabilir:

Öğretim programları:

Sıbyan mekteplerinin dersleri şunlardır: Elifba, Amme Cüzü ve öteki cüzler, Türkçe Lugat (Türkçe önce üç ve sonra daha fazla ileri harfli kelimelerin yazılması), Ahlak (Türkçe kısa ahlak risalelerinin okutulması), Yazı (önce sülüs ve nesih), İlmihal (dini bilgiler), Türkçe Tecvid (harflerin ve Kur'an'ın okunma biçimi), Kur'an (iki kez hatim ettirilmekteydi), Hıfz-ı Kur'an (yetenekli ve istekli öğrencilerin hafızlığa çalıştırılacakları seçmelik ders). Bu Talimat'ta sözü geçen Amme Cüzü ve öteki cüzlere 'supara' denilirdi. Bu kelimenin aslı Farsça 'sipare'dir ve otuzda bir anlamında Kur'an Cüzleri için kullanılmıştır. Ayrıca, Alfabe, Kıraat gibi kitaplara da 'supara' denilmekteydi.

Tanzimat'a kadar sıbyan mekteplerinde yazı öğretilmesi nadir bir olaydı. 1847 Talimatının, en önemli özelliği okuma yanında yazının da öğretilmesini bu mekteplerin amaçları arasında göstermiş olmasıdır.³⁵

Öğretim yöntemi:

Sıbyan mekteplerinde öğrenciler bilgi düzeylerine göre gruplara ayrılmaktaydı. Fakat bu henüz bugünkü anlamda yaş sınıflarına ayırma şeklinde değildi. Kız ve erkek öğrenciler karışık değil, kendi aralarında oturmaktaydılar. Derslerde heceleme ve harflerin birbirleriyle birleşme biçimleri öğretilmekteydi. Öğretim hocanın ya da kalfanın her çocukla tek tek ilgilenmesi biçiminde (münferiden) yapılmaktaydı ve sınıf geçme gibi bir olgu söz konusu değildi. Yalnızca, 4. yılsonunda okulu bitirme sınavı yapılmaktaydı. Hocanın yardımcısı kalfa ya da akranları arasında sivrilmiş bir çocuktü.³⁶

Öğretim süresi, devam:

Sıbyan mekteplerinde eğitime eğer anne babalar isterlerse 4-5 yaşlarında başlanabilmekteydi. Ancak 7 yaşına giren çocukların sıbyan mekteplerine devamı zorunluydu. 7 yaşına girip de okula gitmeyen çocukları özel memurlar veya mahalle imam ve muhtarları izleyerek velileri cezalandırmaktaydılar. Maddi durumları yeterli olmadığından ailesinin geçimi için çalışması gerekli olan 7-13 yaş arasındaki çocukların, akaid-i diniye (dini bilgiler) öğrenmek için sabahları bir saat okula gelmeleri zorunluydu. Okulların öğretim süresi 4 yıldı, ancak gerekli

³⁵ Prof.Dr. Yahya Akyüz, a.g.e. s:160

³⁶ Prof.Dr. Yahya Akyüz, a.g.e. s:160

bilgileri öğrenememiş çocuklar bu okullarda 3 yıl daha eğitim görebilmekteydi. 7. sene sonunda da başarı gösteremeyen öğrencilerin eğitimlerine devam edip etmeyecekleri, velilerin isteğine bağlıydı.

1847 Talimatı ve Eğitim Sistemine Getirdiği Değişiklikler:

1847 Talimatı, 4 yıl eğitim veren sıbyan mekteplerinden sonra, 2 yıl olan ve yeni kurulan Rüştiye mekteplerini de zorunlu öğretim kapsamına almış ve böylece toplam 6 yıl zorunlu öğretimi getirmiştir. Bu, Talimat'ın getirdiği çok önemli bir yeniliktir. Daha sonraları düşürülen zorunlu eğitim süresi II. Meşrutiyette 1913'te tekrar 6 yıla çıkarılmıştır. 1847 Talimatı, Rüştiyelerin zorunluluk kapsamına alınmasına, "sıbyan mekteplerinin dünya ve ahret için yeterli bilgileri verememesini" gerekçe göstermektedir. Burada, geleneksel sıbyan mekteplerinin, öğrencilerin dünyayı tanımalarında yetersiz kaldığı vurgulanıp, onların medreseler dışında yeni bir okul olan Rüştiyelere gitmelerinin istenmesi, Tanzimat'ın eğitime bakışını ve toplumsal yenileşme eğilimini de göstermektedir.³⁷

Cumhuriyet döneminin başında ise zorunlu eğitim süresi 5 yıla indirilmiştir. 1973'te eğitim süresi 8 yıla çıkarılabilmiş, fakat bunun gerçekleştirilmesi hemen mümkün olamamış sekiz yıllık "zorunlu ilköğretim" uygulaması Türkiye'de ancak 1997-1998 öğretim yılında gerçekleşebilmiştir.

Disiplin:

Falaka, 1847 Talimatı ile şeriatta olmadığı için kaldırılmıştır. Hoca, tembel ve suçlu öğrenciye somurtacak, onu namusa dokunmayacak sözlerle azarlayacak, ayakta tutacak, bedeni hizmetlerde kullanacak, kulağını "incitmeyecek kadar" çekecek, ya da velisinin izni ile "yaban asması, yasemin çubuğu" gibi yumuşak şeylerle, falakaya yatırmadan ve nazik organlarına vurmadan, dayanmasına göre hafifçe dövecektir. Ayakta durduğu sürece, kalfanın çocuğa dersini birçok kez tekrar ettirmesi de, çocuğa "faydalı" bir ceza olarak öngörülmüştür.

Hocalar bu talimatla birlikte, 7 yaşındaki çocuklara namaz kılmaları için uyarıda bulunmakta ve mektepte namaz vakitlerinde abdest aldırıp namaz kıldırırmaktaydı. 10 yaşını tamamlayıp da uyarı ve emre uymakta gevşeklik gösterenleri ise, velilerin izniyle, el ile dövmekteydiler.

³⁷ Prof.Dr. Yahya Akyüz, a.g.e. s:161

Hoca, çalışkan ve iyi ahlaklı çocukları, kendi, minderi yanında oturtmakta, onları övüp, beğenilen durumlarını dile getirmekteydiler.³⁸

Öğretmenler:

Sıbyan mektepleri hocalarının niteliği konusunda 1847 Talimatında bir kayıt yoktur ancak geleneksel durum sürmektedir. Fakat okulları teftiş etmek ve hocalara rehberlik yapmak için ”muin-i mekatip” adıyla müfettişlikler kurulmuştur. Söz konusu talimatta hocaların geliri için; “Hoca efendilere herkes haline göre şehriye (ayda) 1’er kuruştan 12 kuruşa kadar beher haftaya taksim ile bir ücret vermekte olduklarında yine bu usul-i kadimenin (eski yöntemin) kemakan (bundan sonra da aynen) icra olunacağı (uygulanacağı)...” denilmekte olup, hocaların bahşiş, kömür parası kabul etmeyecekleri ve yoksul çocuklardan para istemeyecekleri de ayrıca belirtilmekteydi.³⁹

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Eğitim Sistemine Getirdiği Değişiklikler:

İlköğretimde daha önemli adımlar, dönemin sonlarında çıkarılan (1869) Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile atılmıştır.⁴⁰ Bu belgenin, sıbyan mekteplerine ilişkin temel hükümlerinde:

Her mahalle ve köyde en az bir mektep bulunacağı ve Müslüman-Hıristiyan toplulukların karışık olarak yaşadığı yerlerde de her toplum için ayrı birer mektep açılacağı belirtilmektedir. Bu mekteplerin inşa, tamir ve öğretmen masrafları gibi her türlü masrafları toplum tarafından karşılanmaktadır. Sıbyan mekteplerinin süresi 4 yıldır ve bu mekteplerde, Usul-i Cedide veçhile Elifba (yeni usul ile öğretilen elifba), Kur’an-ı Kerim, Tecvid (harflerin ve Kur’an’ın okunma biçimi), Ahlak risaleleri (küçük kitap, broşür), İlmihal (İslam dininin kurallarını öğretmek için yazılmış kitap), Yazı talimi (yazı alıştırmaları), Muhtasar Fenn-i Hesap (sadeleştirilmiş fen bilgisi), Muhtasar Tarih-i Osmanî (kısaltılmış Osmanlı tarihi), Muhtasar Coğrafya (kısaltılmış coğrafya), Malumat-ı Nafia risaleleri (faydalı bilgileri kitabı) dersleri okutulmaktadır. 4 yıldan sonra, hafızlığa çalışmak isteyen öğrenciler bir süre daha okulda kalabilirler. Hıristiyan sıbyan mekteplerinde kendi dinleri ve Osmanlı Tarihi kendi dillerinde okutulmaktadır. Bu nizamname ile kızların 6-10, erkeklerin 7-11 yaşları arasında okula devamları zorunlu tutulmuştur. Ayrıca bu nizamname, yalnızca bedeni-ruhi önemli kusuru olan çocukları, ailesinin geçimini sağlamak zorunda olan çocukları, en az yarım saat uzakta

³⁸ Prof.Dr. Yahya Akyüz, a.g.e. s:162

³⁹ Prof.Dr. Yahya Akyüz, a.g.e. s:162

⁴⁰ Arzu M. Nurdoğan, Osmanlı Modernleşme Sürecinde İlköğretim (1869-1922), Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2005, s:56

bir okula gitmesi gerekenleri, evinde okuma yazma öğrenenleri devam zorunluluğundan muaf tutmaktadır. Bir yerde iki sıbyan mektebi varsa, bunlarda biri kızlara diğeri erkek öğrencilere ayrılmıştır. Bir tek sıbyan mektebi olan yerlerde ise kızlar ayrı bir mektep yapılıncaya kadar erkeklerle aynı mektebe devam etmişler, ancak kız ve erkek öğrencilerin karışık oturmaları yasaklanmıştır. Ayrı kız sıbyan mekteplerinin hoca ve dikiş ustaları kadın olmuş, fakat yeterli sayıda ehliyetli eğitimler yetiştirilinceye kadar “müsin ve edip (yaşlı ve iyi ahlaklı)” adamlardan öğretmen tayini mümkün olmuştur.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde sözü edilen ilköğretim zorunluluğu 1876 tarihli Kanun-i Esasi’de (anayasa) de yer almıştır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Maarif Nezaretine (Milli Eğitim Bakanlığı) bağlı “umumi”, Evkaf-ı Hümayun Nezaretine (Vakıflar Bakanlığı) bağlı “hususî” şeklinde sıbyan mekteplerini ikiye ayırmaktadır. Fakat bu ayırım mekteplerin yönetimi bakımındandır, yoksa hepsinin yapım, onarım giderleri ve öğretmen maaşlarını, buldukları mahalle ya da köy halkı karşılamaktadır.

Ayrıca, Nizamname, “sıbyan mektebi” terimini kullanıyorsa da, artık Maarif Nezaretine bağlı olanlarına “iptidai mektep”, “mekteb-i iptidai”, “usul-i cedide mektebi”, bazen de halk arasında “taş mektep” denmektedir.

İlköğretimde ayrıca “kadın öğretmenli ev sıbyan mektepleri” de çok yaygındır.⁴¹ Bunlar, özellikle kızların belli düzeyde okumalarında “ev içi” denen bir eğitim ortamı oluşturmuşlardır.⁴² Sıbyan mekteplerinde öğretim yöntemleri ve araç gereçlerdeki yenileşmeler 1869-70’lerden sonra başlamıştır.⁴³

Mutlakîyet Döneminde İlköğretimde Yenilik ve Gelişmeler:

Mutlakîyet döneminde bazı eğitimcilerin yazdıkları kitaplarla usul-i cedid (yeni usul ile eğitim ve öğretim) hareketi gelişme göstermekte ve yeni açılan ilkokullar için artık mekteb-i iptidaiye, iptidai mektepler, usul-i cedide mektepleri terimleri kullanılmaktadır. Bu okullar Maarif Nezaretine (Milli Eğitim Bakanlığı) bağlıdır. Evkaf Nezaretine (Vakıflar Bakanlığı) bağlı olan ve eski durumlarını koruyanlara ise ya yine sıbyan mektepleri, ya da usul-i atika (eski usul) mektepleri denilmektedir. Maarif Nezaretinin ilköğretimdeki düzenlemeleri bu

⁴¹ Prof.Dr. Yahya Akyüz, Kadın Öğretmenli Ev Sıbyan Mektepleri, Makale, 2004,Ankara, s:94

⁴² Elif Ekin Akşit, Kızların Sessizliği (Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi), 2005,İstanbul, s:83

⁴³ Prof. Dr. Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, 2001, Ankara, s:163-164

okulları hemen hiç etkilemiyor, bunların öğretmenleri, eğitim ve öğretimdeki yeni gelişmelere ya kayıtsız kalıyor, ya da onları engellemeye çalışıyorlardı.⁴⁴

1892 Talimatı ve Eğitim Sistemine Getirdiği Değişiklikler:

İlkokullar için 1892’de çıkarılan bir Talimat, sıbyan mektepleri ve öğretmenleri hakkında yeni ve önemli düzenlemeler getirmiştir. 1892 tarihli Talimat’ın 4. Maddesine göre, iptidai mekteplere öğretmen olarak tayin edileceklerin Darümuallimin-i İptidaiden (öğretmen okulları) şahadetname (diploma) almış bulunmaları ya da bir sınav sonunda yeterliliklerini kanıtlamış olmaları, ayrıca iyi ahlaklı olmaları gerekmektedir.⁴⁵

İlköğretim masrafları daha önce belirtildiği gibi, esas olarak mahalle halkı tarafından yüklenilmiştir. Tüm öteki kaynaklarla beraber ilköğretim gelirleri şunlardır:

-Var ise avarız (Osmanlılarda önceleri yalnız olağanüstü durumlarda, sonraları ise sürekli olarak halktan toplanan vergi) parasından belirli olmayan bir hisse

-Hayırlı işlere vasiyet edilen paralardan hisse

-Verilirse alınacak kurban derisi ve fitre

-Salma (köy işlerinde kullanılmak üzere toplanan vergi)

-Öğrencilerden alınan ücret

-Varsa ve Efkafan (vakıftan) alınabilirse evkaf-ı münderise gelirleri⁴⁶

Evkaf-ı münderise, yıkılmış vakıflar demektir ve 1882’de bir padişah fermanı ile bunlar ilkokulların masrafları karşılığı olarak Maarif Nezaretine (Milli Eğitim Bakanlığı) bırakılmıştır. Mutlakiyet döneminde, hatta daha sonraki dönemlerde de uzun yıllar, ilköğretimin temel sorunu kaynak yetersizliği olmuştur.⁴⁷

⁴⁴ Arzu M. Nurdoğan, a.g.e., s:45

⁴⁵ Muallim Cevdet, Mektep ve Medrese, 1978, İstanbul, s:314-337

⁴⁶ Prof. Dr. Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, 2001, Ankara, s:228

⁴⁷ Arzu M. Nurdoğan, a.g.e., s:485

Mesrutiyet Döneminde İlköğretimde Yenilik ve Gelişmeler:

1913’de Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkati (ilköğretim geçici kanunu) çıkarılmış ve bu kanun, “geçici” başlığına rağmen Cumhuriyet yıllarında da birçok maddeleri ile yürürlükte kalmıştır.

Bu kanun, ilköğretimin zorunlu olduğunu ve Devlet okullarında meccani (parasız) eğitim görüleceğini hükme bağlamıştır. Parasız öğretim ilk kez bu kanunla kabul edilmiştir.

Kanun, okulların örgütsel yapısı bakımından önemli bir değişiklik getirmiştir. O zamana kadar İptidai ve Rüşdi adlarıyla mevcut olan okullar birleştirilmiş ve Mekatib-i İptidaiye-i Umumiye adını almışlardır. İlköğretim bu şekilde 6 yıl olarak belirlenmiş ve her biri 2 yıl süreli üç devreye ayrılmıştır: Devre-i Ula, Devre-i Mutavassıta (Vasatiye), Devre-i Aliye.⁴⁸

1913 Tarihli Kanun ve Eğitim Sistemine Getirdiği Değişiklikler:

1913 tarihli kanun, ilköğretim programlarını şöyle tespit etmiştir:

Kıraat (Kur'an'ı belli kural ve işaretlere göre okuma), Hat (güzel yazı yazma), Lisan-ı Osmani (Osmanlıca), Hesap (matematik), Hendese (geometri), Coğrafya (bilhassa Osmanlı coğrafyası), Tarih (bilhassa Osmanlı tarihi), Dürus-i Eşya, Malumat-ı Tabiiye ve Tatbikatı (Doğal Bilimler ve Uygulaması), Hıfzısıhha (halk sağlığı), Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye (Medeni Bilimler ve Ahlak ve İktisat), El İşleri ve Resim, Terbiye-i Bedeniye (beden eğitimi) ve Mektep oyunları, Talim-i Askeri (erkek çocuklara askerlik talimleri), İdare-i Beytiye (ev idaresi) ve Dikiş (kız çocuklara).

Yine bu tarihlerde Tarihi Temsil (bazen Mektep Temsilleri) adıyla bir ders programlara girmiştir. Bu ders, öğrencilere yaptırılan tiyatro ve dramatizasyon uygulamaları yoluyla, özellikle tarihi konuları daha canlı öğretmenin yanında eğitimsel, sosyal ve ahlaki bir amaç gütmüştür.⁴⁹

İlköğretim, 1913’lerden sonra, yetişen öğretmenler sayesinde kısmen bir canlılık göstermişse de bu öğretmenler ihtiyacı karşılamaktan sayıca çok uzak olduklarından eski yöntem ve uygulamalar yeni okulların çoğunda sürüp gitmiştir.⁵⁰

⁴⁸ Prof.Dr. Yahya Akyüz, a.g.e., s:269

⁴⁹ Arzu M. Nurdoğan, a.g.e. s:485

⁵⁰ O. Ergin, Türkiye Maarif Tarihi,1977, Ankara, c:3-4, s:1411

Meşrutiyet döneminin önemli fikir adamlarından Abdullah Cevdet'in 1913'te yine İstanbul'da Evkaf Nezaretine (Vakıflar Bakanlığı) bağlı bazı önemli okullarda yaptığı gözlemler, Meşrutiyet gibi az çok bilinçlenme ve aydınlanma döneminde bile sıbyan mekteplerinin acınacak halde bulunduğunu, usul-i cedid (yeni usul) hareketinin henüz bunları pek etkilemediğini göstermektedir.⁵¹

İlköğretimin taşradaki durumu daha da acıklıdır. Dönemin sonuna doğru, geleneksel sıbyan mekteplerinin çoğu kapatılmıştır. Geleneksel “mahalle (sıbyan) mektepleri”, 1870'lerden itibaren sayıca giderek azalıp yerlerini usul-i cedid yöntemlerine göre öğretim yapan “iptidai mekteplere” bıraksalar da, II. Meşrutiyet yıllarında pek çoğu faaliyet göstermekteydi.⁵²

Mülkiye Mektebi mezunu Satı Bey'in müdürlüğünü yaptığı dönemde (1909-1912), İstanbul Darulmualliminde (Erkek Öğretmen Okulu) birçok çağdaş fikirli, eğitim bilimlerinin önemine inanmış öğretmenler yetişmiştir. Onların çabaları ile geleneksel mahalle mektepleri kısa sürede ortadan kalkmıştır.^{*53}

Vakıf Sistemi:

Vakıf (çoğulu: evkaf) kişilerin özel servetlerini toplumun yararına bağışlamaları, bu amaçla bazı kurumlar meydana getirmeleri bu hukuki sistemin adıdır. Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra, birçok toplum hizmetleri bu yolla sürdürüldüğü gibi, eğitim öğretim hizmetleri de (istisnalar hariç) yüzyıllarca devlet bütçesinden karşılanması gereken bir kamu hizmeti olarak düşünülmediği için, vakıf yoluyla fertler tarafından sağlanmıştır. 18. yüzyılda vakıf harcamalarının %30'u ibadet hizmetlerine (cami vs.), %28'i eğitim ve öğretim

⁵¹ Abdullah Cevdet, Mektep Âlemi Dergisi, Hayat Âlemi Dergisi

⁵² Ahmet Şerif, Anadolu'da Tanin, Türk Tarih Kurumu, 1999, Ankara, s:45

* Bu öğretmenler, başarıya şu yollarla ulaşmışlardır:

1. Satı Bey, Öğretmen Okullarında ve dışarıda, eğitimin yenileşmesi konusunda konferanslar veriyor ve verdiriyor, eski öğretmenler için “hizmet içi eğitim” faaliyetleri düzenliyordu.
2. Okuldan yetişen çağdaş fikirli öğretmenler, mahalle mekteplerine giderek eski hocalarla görüşüyor, artık bu eğitimin terk edilmesi gerektiğini söylüyorlardı. Bu öğretmenler, hocalara, “çocuklar koşup oynayarak, renkli kâğıtları keserek, tabiatı inceleyerek, araştırarak eğitilir, ezberleyerek değil” diyorlardı, kendilerinin bu amaçla yetiştiklerini söylüyorlardı ve mahalle mektebi hocaları da bu yeni uygulamalardan habersiz oldukları için boyun eğiyorlardı.
3. İstanbul Erkek Öğretmen Okulu, çıkardığı Tedrisat-ı İptidaiye (ilköğretim) Mecmuası (sonra adı Tedrisat Mecmuası olmuştur) ve çok sayıda eğitimsel broşürlerle, eğitimde yenileşmenin gereğine herkesi inandırıyor.

⁵³ Prof. Dr. Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, 2001, Ankara, s:270

hizmetlerine ayrılmıştır. Bu şekilde yapılan sayısız medrese, sıbyan mektebi, kütüphane, cami, han, hamam, çeşme vs. Anadolu, Rumeli ve Orta Doğu'da Türklerin çekildikleri ülkeleri hala süslemekte ve tahrip edilmeyenlerin binalarından yararlanılmaktadır.

Vakıf sisteminin kuruluşu ve çalışması:

Servetini toplumun yararına adayan kişi, yani vakıf, bir belge düzenler. Buna vakfiye ya da vakıfname denir. Vakıfnamede kurmayı vaat ettiği mektep, medrese ya da kuruluşun çalışmasına ilişkin bazı şartları, ilkeleri, bu kurumların yaşaması için gerekli mali kaynakları (dükkân, tarlalar, vs.), vakfın düzeni ve yönetimi ile ilgili şartları, mütevellî denen vakıf yöneticisini, onun görevlerini ve haklarını belirtir. Vakfiye kadı tarafından tasdik edildikten sonra hükümleri değiştirilmeden uygulanır. Vakfın denetimi kadı ve müftüler ile merkezdeki evkaf işleri ile ilgili daire tarafından yapılır. Böylece Türk eğitim tarihinde vakıf sistemi sadece eğitim-öğretim müesseselerinin kuruluşlarını değil, onların yönetimini de kapsayan, eğitimin idari teşkilatıyla da ilgili bir hukuki kurum olmuştur.

Eğitim-öğretim alanındaki vakıflar ikiye ayrılır:

Örgün eğitimle ilgili vakıflar:

Bunlar sıbyan mektepleri ve medreselerdir. Bahsi geçen örgün eğitim kurumlarında bina yapım ve onarım giderleri, öğretmen ücretleri, öğrencilerin çeşitli masrafları vakıflarla karşılanmıştır. Vâkıfın bıraktığı servetin önemine ve vakfın yönetimindeki başarıya göre bu kurumlara ve mensuplarına sağladıkları imkânlar değişebilmektedir.⁵⁴

Okul binaları halktan alınan vergilerle değil de hayırsever kişiler ya da devlet ileri gelenleri tarafından kurulan bu vakıflar aracılığıyla yapılmış olması Osmanlı Devletinde ilköğretimin mali ve idari yönden mükemmel bir şekilde çözümlenmiş olduğunu göstermektedir. Osmanlı Devletinde çocukların her türlü eğitim ihtiyaçları vakıf sistemi sayesinde ailelere yük olmadan temin edilmiştir.

Yaygın eğitimle ilgili vakıflar:

Vakıf yoluyla cami, tekke, kütüphane gibi yaygın eğitim kurumları da meydana getirilmiştir. Bu yolla çok zengin halk kütüphaneleri kurulmuştur. Türklerde, okumuş kişilerin ölmeden kitaplarını kütüphanelere ya da yararlanacak kişilere bağışlaması da çok yaygın bir gelenektir.

⁵⁴ Prof. Dr. Yahya Akyüz, a.g.e. s:112

Yaygın eğitimle ilgili vakıflara bir örnek de, halkın bilgisini artırmak için vakıf yoluyla camilere vaizlerin görevlendirilmesidir.⁵⁵

Lonca Sistemi

Osmanlı Devletinde meslekler babadan oğla geçmekte olduğundan çocuklar mekteplere gönderilmek yerine doğrudan meslek erbaplarının yanına çalışmak üzere verilerek çıraklığa başlatılmışlardır. II. Mahmud devrinde bu durum bir fermanla yasaklanarak ancak kadından alınan ilkokulu bitirdiğine dair bir yazıdan sonra çıraklığa başlayabilecekleri bildirilmiştir.⁵⁶

2.1.3 Sıbyan Mekteplerinin Eğitim İlkeleri

Tezimizde, sıbyan mektepleri eğitim ilkeleri; sıbyan mekteplerinin ders programı, sıbyan mekteplerinin öğretim elemanları ve sıbyan mekteplerinin öğrencileri olmak üzere üç alt başlık altında incelenmiştir.

Sıbyan Mekteplerinin Ders Programı

Tüm Müslüman toplumlarda, sıbyan mekteplerinin genellikle tek temel dersi vardır, bu da Kur'an'ın, anlamı açıklanmadan, yalnızca okunuşunun öğretilmesidir. Bunun nedeni olarak ta çocukların boyun eğer ve etkilenebilir çağlarında, kalplerine Kur'an sevgisinin yerleştirilmesi düşünülmüştür. Daha sonra öğrenimlerini sürdürüp sürdürmeyecekleri bilinmediğinden, çocukların en azından böyle bir sevgi kazanmaları amaçlanmıştır. Osmanlılarda da, Fatih vakfiyesinde yaptırdığı Darü'ttalim'de Kur'an okumanın öğretileceği yazılıdır.

Sıbyan mektepleri ilk oluşumlarında Kur'an okutulmak ve namaz öğretilmek üzere kurulmuşlardır. Daha sonraları Kur'an ve namaz derslerinin yanı sıra hat dersleri de verilmeye başlanmıştır. I. Abdülhamit zamanında ayrıca Arapça, Farsça dersleri de bu dersler ile birlikte müfredata dâhil edilmiştir.⁵⁷

Sıbyan mekteplerinde çocuklara Kur'an okunuşu ve bazı dualar, anlamı açıklanmadan öğretiliyor, fakat çeşitli dini bilgiler Türkçe olarak veriliyordu. Dini, ahlaki öğütler veren Türkçe bazı manzum kitapların okutulduğu da görülmekteydi. Odada çocukların içeri girip çıktıkça çevirdikleri, iki ayrı yüzünde "geldi" ve "gitti" yazan bir tahta bulunurdu.

⁵⁵ Osman Nuri Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, 1977, Ankara, c:1-2, s:139-166

⁵⁶ Muallim Cevdet, Makale, Tedrisat Mecmuası 4, s:48

⁵⁷ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c:6, 1976, Ankara, s:108

I.Mahmut'un annesi Galata'da yaptırdığı mektebin vakfiyesinde bir meşk hocasının çocuklara güzel yazı yazmasını öğretmesini istemiştir. I.Abdülhamit (1774-1789) 'in vakfiyesinde de benzer bir kayıt vardır ve yetenekli çocuklara Arapça, Farsça öğretileceği de yazılıdır. Ancak, bu derslerin, mektebin Bab-ı Ali'ye yakın oluşu ve orada memur olacakların bu dillere gereksinme duyması nedeni ile konulduğu düşünülmektedir.⁵⁸ Sıbyan mekteplerinde çocuklara ayrıca temel dini bilgiler ve uygulamalar öğretilmektedir. Ana babası isterse çocuk hafızlığa da çalıştırılır, Kur'an tümüyle ezberlettirilirdi.⁵⁹

Sıbyan mektepleri 1846 yılında dört senedir. Okutulan dersler ise elifba, Kur'an, ilmihal, tecvit, harekeli Türkçe, muhtasar ahlakı, memduha risaleleri, Türkçe dilinden sülasi, rubai, humasi ve südasidir.⁶⁰

Daha sonraları bu derslere edebiyat, mantık, muhasebe, münakaşalı akaid, riyaziyat (hendese heyet-matematik) eklenmiştir. 1808-1839'da II. Mahmud tarafından ilköğretim zorunlu kılınmıştır.⁶¹

Sıbyan Mekteplerinin Öğretim Elemanları

Fatih Sultan Mehmed, Eyüp ve Ayasofya medreselerinde, sıbyan mektebi muallimi olacaklar için, genel medreselerden farklı bir program öngörmüştür. Buna göre muallim olacaklar kısaca şu dersleri okuyacaklardı: Arapça, Sarf ve Nahiv (dil bilgisi ve söz dizimi), Edebiyat (mânia (yorumlama), beyan (açıklama), bedi (söz sanatı)), Mantık, Adab-ı Mubahase ve Usul-i Tedris (tedrisat usulü), Münakaşalı Akaid (ilim-i kelam), Riyaziyat (matematik) (hendese ve heyet). Hesap dersi Hendese içinde, Coğrafya dersi Heyet (sema ve arz) içinde, Tarih de Edebiyat içinde okutuluyordu.

Bu programda çok ilginç bir özellik vardır. Bu da Adab-ı Mubahase ve Usul-i Tedris adında bir derse yer verilmesidir ki tartışma kuralları ve öğretim yöntemleri anlamına gelmektedir. Böyle bir dersin, ilkokul öğretmen adayları için özel olarak öngörülmesi o çağda, Türk Eğitim tarihinde olduğu kadar, dünya eğitim tarihinde de son derece ilginç bir yeniliktir.

Fatih, fıkıh dersini genel medrese öğrencilerine uygun gördüğü halde, ilkokul öğretmeni olacaklar için yararlı bulmamıştır.

⁵⁸ O. Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, 1977, Ankara, c:1-2, s:86-87

⁵⁹ Prof.Dr. Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, 2001, Ankara, s:89

⁶⁰ Muaalim Cevdet, Tedrisat Mecmuası, Mart, 1332

⁶¹ Nafi Ataf, Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, 1930, s:28

Ne yazık ki, Fatih'in çizdiği yol kendisinden sonra nedense bırakılmıştır ve medreselerde biraz okumuş ya da kendi kendine okuma yazma öğrenmiş ağırbaşlı kişiler, sıbyan mekteplerine öğretmen olabilmişlerdir. Bu öğretmenler genellikle mektebe bitişik caminin de imamlığını da yapmaktaydılar.

Fatih, vakfiyesinde, açtığı ilk mektebin öğretmeninde bulunması gereken özellikleri şöyle belirler; “Nefs-i enfes sahibi ve rıza-yı Hak talibi olup etfali talime ikdam eylemek ve kalfanın da muallim-i evvelin talim eylediğini etfali tekrar iade ve istiska-i hizmet eylemeyüp bilmedikleri mevazii lutf ve rıfk ile ifade eylemek.” Vakfiyedeki bu satırların anlamı şöyledir: “Muallim çok iyi bir mizaca ve karaktere sahip olacak, Tanrı’yı hoşnut etmek amacıyla davranacak, çocukları eğitmek için gayret gösterecek, yardımcısı da onun çocuklara öğrettiklerini tekrar ve müzakere ettirecek, görevini ağır bulup sevmezlik etmeyecek ve çocuklara bilmedikleri konuları güzellikle ve yumuşaklıkla anlatacak...”⁶²

Burada görüldüğü gibi, Fatih, ilkokul öğretmenin temel özelliklerini ve öğretim sırasındaki tutum ve davranışlarını son derece insancıl ve çağdaş, pedagojinin en son önerilerine uygun biçimde dile getirmiştir. Bu da eğitim tarihimizde çok önemli bir belgedir.

Sıbyan mektebi hocaları, içinde buldukları sosyo-kültürel ortamla çok iyi kaynaşmış ve toplumun bir parçası olmuşlardır. Bu nedenle, saygın, danışılan, rehber kişilerdir.⁶³

Her şeyden önce sıbyan mekteplerinde, eğitim dini ve öğretmen bir din adamıdır. Bu özelliği ile sıbyan mektebi öğretmeni, toplumun her günlük hayatının önemli safhaları olan ibadet, doğum, ölüm, evlenme, boşanma vs. gibi olaylarında da görev alan bir misyona sahiptir. Hz. Muhammed'in bazı sözleri de bilim adamlarının ve hocaların saygınlığını artırmaktaydı. Peygamber, “bilginler peygamberlerin varisleridir, onları sayan Tanrı ve Peygamberi saymış olur”, “bilginlere itaat ediniz, çünkü onlar dünya ve ahretin kandilidir.” demiştir. Hz. Ali'nin de, “Bana bir harf öğretenin kölesi olurum.” dediği söylenmektedir. Böylece hoca geleneksel ve dindar Osmanlı toplumunda toplumsal ve dinsel görevleri olan, çok çeşitli hizmetlerinden vazgeçilmeyen, “hakkı ödenmez”, “ana babadan önde”, adeta kutsal bir kişi olarak saygınlık kazanmıştır.

Ayrıca kırsal yörelerde, sıbyan mektebi öğretmeni, çevresindeki halk gibi tarlasında çalışır, köylü ve köy sorunları ile iç içe yaşardı. Hocaların saygınlığını artıran önemli bir neden de

⁶² Faik Reşit Unat, Fatih Mehmed II Vakfiyeleri, 1995, Ankara, s:30

⁶³ Yahya Akyüz, Sosyo-Kültürel Ortamda Öğretmen, Milli Eğitim Yayınları, Sayı:56, 1982, Ankara, s:41

onların genellikle orta ve daha ileri yaşlı, ağırbaşlı, çoluk çocuk sahibi olmaları idi. Bu, çocuk velileri ve halk tarafından güven verici bir durum olarak değerlendiriliyordu. Hocalar, halkla kaynaşmış olmakla beraber herkesle senli benli ve laubali davranmazlar, mahalle dedikodularına karışmazlardı. Bu, saygınlıklarını korumak için gerekli idi.

Bazı bilgili kadınlarda kendi evlerinde ya da cami köşelerinde çocuk ve kadınlara Kur'an okumayı öğretirler, Muhammediye gibi kitaplar okuturlardı. Bunlara "kadın öğretmenli ev sıbyan mektepleri" denirdi.⁶⁴

Halk, hocaları ve mektepleri "adam olmanın" aracı olarak görmekteydi. Bu nedenle Osmanlı Türkleri, "mektep bir mekseb-i edeptir" derlerdi, bu da "okul içinde edep (terbiye) kazanılan yerdir" anlamına gelmektedir.⁶⁵ Bu eskiden, örgün eğitimin bile ahlak eğitiminde çok önemli görüldüğü, hatta örgün eğitimin ilk amacının ahlak eğitimi olarak anlaşıldığını göstermektedir.

Sıbyan mekteplerinde vakfına göre eğitimi hoca verir ve hocaya yardımcı olarak da bir kalfa ve bir hademe bulunurdu. Sıbyan mektebi hocaları genellikle biraz medreselerde okumuş insanlar arasından seçilirlerdi.⁶⁶ 1862-1867 tarihlerinde Dar'ul Muallimin-i Sıbyan denilen öğretmen okulları açılmıştır.⁶⁷

Sıbyan mekteplerinde çocuklar mektebin hasırı, kilimi ya da evlerinden getirdikleri minderler üzerine diz çökerek oturur, önlerindeki rahleler üzerindeki Kur'an ve dua kitaplarını okurlar, öğretmende onların önünde minder üzerinde bağdaş kurarak otururdu.⁶⁸

Her çocuk hocanın önüne gider, dersini okur, yerine döner ve birçok defa tekrar ederdi. Bu, bireysel ve her çocuğun düzeyine uygun bir öğretme yöntemi idi. Okulda çeşitli yaşlarda, çeşitli zamanlarda başlayan öğrencilerin bulunması, öğretimin tek bir oda içinde yapılması bu yolu zorunlu kılıyordu. Bazen hocanın yardımcısı (kalfa) ya da çalışkan bir öğrenci çocuklara derslerini okutur, onlar da, gösterilen kısmı, iki yanlarına sallanarak, uğultu içinde tekrar eder dururlardı.⁶⁹

Ana babalar çocuklarını hocaya teslim ederken elini öptürürler ve "eti senin kemiği benim" derlerdi. Dayak, eğitimin en önemli aracı olarak görülür, hocalar da çocukları tokatla,

⁶⁴ Yahya Akyüz, Osmanlıda "Kadın Öğretmenli Sıbyan Mektepleri", s:96

⁶⁵ Kazım Nami, Mekteplerde Ahlakı Nasıl Telkin Etmeli, Kanaat Kütüphanesi, 1925, İstanbul, s:83

⁶⁶ Prof. Dr. Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, 2001, Ankara, s:79

⁶⁷ İhsan Sungu, Tevhidi Tedrisat makalesi, Belleten, Sayı:7-8

⁶⁸ Fuat Köprülü, Türkiye Tarihi, 2006, İstanbul, s:217

⁶⁹ Ali Haydar, Milli Terbiye makalesi, Muallimler Mecmuası, 1924, İstanbul, s:28

değnekle, falaka ile döverlerdi. Falakada oğlanların ayakları sıkıştırılır ve hoca kızılılık ya da findık değneği ile tabanlarına vururdu. Kızlarında ellerine vurulurdu.

16. yüzyılda Türkiye'ye gelen bir Alman gezgini, hocanın çocuğa ihtimam ve sabırla davrandığını, gerektiğinde de insafli şekilde dövdüğünü, oysa o çağlarda Avrupa'da dayanın çok daha acımasızca uygulandığını söylemektedir. Fransız düşünürü Montaigne, 1580'de ülkesinin çocukları için şöyle der; “dayaktan sakatlanmış, sersem olmuş nice çocuklar vardır. Devletimizin kanunları yine bu işe karışmaz, sanki bu sakatlar ve sersemeler bizim toplumumuzda yaşamıyorlar. Hiçbir şey öfke kadar insan düşüncesini saptıramaz, öyleyse neden babaları ve öğretmenleri çocukları dövmekte serbest bırakıyoruz.”⁷⁰

Sıbyan mekteplerinde dayak konusu bazı edebi eserlerde de işlenmiştir. Eğitim tarihimizdeki iki önemli örnek şöyledir:

Amasyalı Hüseyinoğlu Ali'nin 1453'te yazdığı Tariku'l Edep başlıklı kitabında anlatıldığına göre, Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'ı öğretmeni fazlaca döver. Şehzade, akşam babasına yakıtır: “Sen Sultan değil misin? Senin oğlunu öğretmen nasıl dövebilir?” Yıldırım Bayezid, “Ben yarın öğretmene bunu sorarım.” der. Sabah olunca öğretmene gizlice haber gönderir ve az sonra okula geleceklerini, bu dayak işini soracağını, fakat aldırmayıp kendisine sert davranmasını bildirir. Sultan, oğlula okula gider ve öğretmene “sen benim oğlumu köleler gibi nasıl döversin” diye çıkışırken öğretmen sopasıyla onun orasına burasına vurmaya başlar ve onu okuldan dışarı atar. Akşam şehzade eve gelince, babası ” Oğlum, öğretmenin ne yavuz (sert) kişi imiş, beni bile dövdü; şimdi senin artık uslu uslu oturup çalışmaktan başka çaren yok.” der. Bu olayda, Yıldırım Bayezid'in öğretmenin gözündeki saygınlığına verdiği önem ve bunu oğluna anlatmak istediği görülmektedir.

İkinci örnek ise Şehzade Fatih ile ilgilidir ki, rivayete göre, hocası Molla Gürani'nin odasına ilk girdiği zaman gözü bir sopaya ilişir ve merakla sorar. Hocası, “babanız serkeşliğinizi duymuşlar, okumazsanız sizi bu değnekle döveceğim” der. Şehzade bundan sonra çok başarılı bir öğrenci olur.⁷¹

Sıbyan Mekteplerinin Öğrencileri

Fatih kendi mektebine yetim, yetim bulamazsa fakir çocukların alınacağını vakfiyesinde belirtmiştir. II. Bayezid'in vakfiyesinde de aynı şart yazılıdır. Fakat zorunlu olmayan bu

⁷⁰ Fuat Köprülü, Türkiye Tarihi, 2006, İstanbul, s:218

⁷¹ Prof.Dr. Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, 2001, Ankara, s:91

okullara bir mahallede 5-6 yaşlarındaki kız-erkek her çocuk gidebilir, 3-4 yıl kadar öğrenim görebilirlerdi. Vakfiyelerde geçen “oğlancık” sözcüğünü, 15. ve 16. yüzyıllarda hem erkek hem kız çocukları kapsadığını biçiminde anlamak daha doğru olmalıdır. Oysa medreselere yalnızca erkekler gidebilmekteydi. Padişahların şehzadeleri için sarayda ayrı bir okul bulunmaktaydı.

Çocuklar mektebe her zaman başlayabilirlerdi. Bu, bed'i besmele cemiyeti ya da halk arasında âmin alayı denen ve hocanın, mektep ve mahalle çocuklarının katıldığı, ilahili, yürüyüşlü bir törenle olurdu. Bu törenler çocukları okumaya özendirir, ana babalarda da çocuklarının okumaları için bir arzu oluşmasına yarardı.

Bazı mekteplerin vakfiyelerinde, çocuklara para, elbise, yiyecek verileceği belirtilmiştir. Özellikle padişah, vezir gibi kişilerin mekteplerinde çocuklara bu tür yardımlar yapılırdı. Bu mektepler de tabi olarak büyük şehirlerde bulunmakta idi. 17. yüzyılın ortalarında Edirne’de Sultanlara ait caminin her birinin yakınında birer sıbyan mektebi vardı ve her yıl bayramda öğrencilere, “okuma isteklerinin artması ve sevinmeleri için” vakıf gelirlerinden birer kat libas (giysi), sura (para kesesi), atiye (hediye, bahşiş) verilirdi.⁷²

İstanbul sıbyan mektepleri öğrencileri bazen Bab-ı Ali’ye getirilip kendilerine yemek, tatlı yedirilir ve cep harçlığı verilirdi.⁷³

2.2. SIBYAN MEKTEPLERİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Osmanlı sıbyan mekteplerinin en önemli özelliği bu okulların halk çocukları için kurulmuş olmasıdır. Sıbyan mekteplerinin kuruluş amacı temelde dinsel olsa da ortaya gerçek bir öğrenim ortamı çıkmıştır.⁷⁴

Anadolu Selçuklularını takip eden Osmanlılarda da ilköğretim okulları çoktur ve bunlar şahıslar tarafından vakıf suretiyle yapılmışlardır.⁷⁵

⁷² Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c:3, s:449

⁷³ Prof.Dr. Yahya Akyüz, İstanbul Sıbyan Mekteplerinin 1809 ‘daki Durumuna İlişkin Bir Belge, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1983, s:59

⁷⁴ H. Kemali Söylemezoğlu, İslam Dini, İlk Camiler ve Osmanlı Camileri,1955, İstanbul s:56

⁷⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi II – XV. Yüzyıl Ortalarından XVI. Yüzyıl Ortalarına Kadar İlmîye Teşkilatı, 1988, Ankara, s:583

2.2.1. Osmanlı Öncesi Sıbyan Mektepleri

2.2.1.1. Selçuklularda Sıbyan Mektepleri

Anadolu'da sıbyan mektepleri, Selçukluların düzenli bir idare kurmuş olmaları ile gelişmiş olan şehir hayatının bir sosyal kurumu olarak ortaya çıkmışlardır. XI. yüzyılda Çin Türkistan'ından Marmara kıyılarına ve Kafkaslardan Basra Körfezine kadar uzanan Büyük Selçuklu İmparatorluğu siyasi ve idari bakımdan olduğu kadar manevi kültür bakımından da oldukça yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu dönemde çocuklara okuma yazma öğretmek amacı ile hemen hemen her mescit yanında yapılmış olan ilk mekteplerden başka, her tarafa medreseler yapılmıştır.⁷⁶

Özellikle Moğol saldırılarından sonra doğudan birçok âlim ve şairlerin Anadolu'ya gelip yerleşmeleri bilim ve edebiyat alanında pek çok ünlü âlim yetişmesine sebep olmuştur.

Selçuklulardan günümüze ulaşabilmiş bir sıbyan mektebi ne yazık ki bulunmamaktadır. Ancak bulunan çeşitli vakfiyelerden ve belgelerden Osmanlıların sıbyan mektepleri geleneğini Anadolu Selçuklularından almış oldukları sonucuna varılabilmektedir.

Sonuç olarak, Anadolu'da yerleşik hayatla birlikte şehir hayatının gelişmesinden sonra XIII. yüzyılda kurulmaya başlayan sıbyan mekteplerinin, Selçuklulardan sonra Anadolu'ya yayılan bir kurum olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı yapıları (cami, medrese, türbe, han, saray, mektep) Selçuklu mimari üslubunun etki ve gelişimleri sonucunda ortaya çıkmış bir sentez olmuştur.

2.2.1.2. Beylikler Dönemi Sıbyan Mektepleri

Beylikler döneminde de pek çok sıbyan mektepleri inşa edilmiştir. Ancak bu sıbyan mekteplerinden günümüze ulaşabilen azdır. Tezimiz içerisinde yapacağımız tipolojik araştırmada, Kastamonu'da bulunan Candaroğulları Beyliği dönemine ait sıbyan mekteplerinden, İsmail Bey Sıbyan Mektebi incelenecektir.

⁷⁶ Prof. Fuat Köprülü, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, 1959, Ankara, s:61

2.2.2 Osmanlılarda Sıbyan Mektepleri

Osmanlılarda sıbyan mekteplerinin özgün bir kurum olmadığı Anadolu Selçuklularından devralınmış bir kurum olduğu daha önce belirtilmişti. Osmanlı Sıbyan Mekteplerinin şekillenmesinde önemli katkıları bulunan kaynakları iyi bir şekilde değerlendirebilmek için mekteplerin dönemler içerisinde geçirmiş olduğu değişiklikleri: Erken Dönem Sıbyan Mektepleri, Klasik Dönem Sıbyan Mektepleri, Son Dönem Sıbyan Mektepleri başlıkları altında inceleyebiliriz.

Erken Dönem Sıbyan Mektepleri:

Osmanlı erken döneminde hem Anadolu'da hem de Rumeli'de pek çok sıbyan mektebi yapılmıştır. Sıbyan mektepleri zaman içinde işlevlerini kaybettikten sonra tarih boyunca oluşan tabii afetler ve yanlış müdahaleler sonucu tahrip olmuş, hatta pek çoğunun günümüze ulaşması mümkün olmamıştır. Bu dönemde Anadolu'da yapılmış olan sıbyan mekteplerinden günümüze ulaşabilen sıbyan mektebi sayısı çok azdır. Rumeli sıbyan mektepleri ise, Osmanlı'nın Rumeli topraklarını kaybetmesinden sonra yok olmuşlardır. İstanbul'da bulunan sıbyan mekteplerinin birçoğu ise tabii afetler ve yapıların amacı dışında kullanılmaları sonucu günümüze ulaşamamışlardır.

İstanbul tarih boyunca birçok kere yangın, deprem ve sel felaketi ile karşı karşıya gelmiştir. Yazılı belgelerden anlaşıldığı üzere bu felaketlerde sıbyan mektepleri de zarar görmüş ve birçoğu yok olmuştur.

Örneğin; 1693 yılında meydana gelen yangında 11 mescit, 838 ev, 98 dükkân, 3 medrese ve 1 mektep binası, yine aynı yıl olan diğer bir yangında 18 cami, 17 mektep, 19 mescit, 10 medrese ve tekke, 11 hamam, 12 fırın, 2547 ev, 87 oda (yeniçeri kışla odası), 1146 dükkân, 22 değirmen, 3 yağhane ve 3 han yanmıştır.⁷⁷

1718 yılında çıkan büyük yangında 51000 ev, 2283 dükkân, 171 cami, 152 saray, 80 değirmen ve 1601 mektep zarar görmüştür. 1721 yılında çıkan Balat yangınında ise 140 ev, 120 dükkân, 6 fırın, 4 yağhane, çavuş mescidi ile buna bağlı mektep ve medrese yanmıştır.⁷⁸

Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde bulunan belgelerden 1729 Balat yangınında Karagümrük yakınında Halebizade Mehmet Efendi Mektebi, Edirnekapı'da Hacı Siyavuş Mektebi, Tahtaminare mahallesinde Hoca Sadık Mektebi, Kesmekaya'da Mustafa Çavuş Mektebi,

⁷⁷ Mustafa Cezar, Osmanlı Devrinde İstanbul'da Yangınlar ve Tabii Afetler, Vakıflar Dergisi, c:4, 1962, s:344

⁷⁸ Mustafa Cezar, a.g.e., s:347

Dervişali mahallesinde Ruhcan Ağa Mektebi, Hacı Hatun Mektebi, Balat'ta Kasım Günani Mescidi yanında Rabia Hatun Mektebi, ve Sultan Selim'de Sudi Efendi Mektebinin yandığı anlaşılmaktadır.⁷⁹

Ayrıca, 1911 yılında Uzunçarşı'da çıkan yangında Çobançavuş mahallesinde Dilsizler Mektebinin ve Çakırağa mahallesinde 5 mektebin yandığı belirtilmektedir. 1918 Sultan Selim yangınında Fatih Erkek Numune Mektebi, Sultan Selim Mektebi, Şehid Niyazi Bey Erkek Numune Mektebi, Molla Gürani Kız Mektebi, Uzunyusufta Darüssaade Ağası Mektebi, Hekimoğlu Ali Paşa'da Saraç Hasan Mektebi, Ömer Hacı Bey Mektebi, Emir Buhari Kız Mektebi, Numune-i İrfan Mektebi ve Rehberi Saadet Mektebinin yandığı belgelerden anlaşılmaktadır.⁸⁰

İstanbul'da meydana gelen 1509 ve 1648 depremlerinde de birçok sıbyan mektebi yıkılmıştır. Kayıtlardan bazı sıbyan mekteplerinin tamir gördükleri anlaşılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen afet ve yangınlarla ilgili belgelerden, İstanbul'da yer alan Erken Osmanlı Dönemine ait pek çok sıbyan mektebinin günümüze kadar ulaşamamasının sebebi anlaşılabilir. Anlaşılabilir.

Erken dönemde yapılmış olan sıbyan mektepleri genellikle kare ya da dikdörtgen formda tek bir mekândan oluşmaktadır (Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinde olduğu gibi). Ancak yan yana iki kare mekânlı olan örneklerine de rastlanmaktadır(Sitti Hatun Sıbyan Mektebi). İki mekânlı olanlardan biri yazlık derslik diğeri ise kışlık derslik olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Kare mekânların üzeri genelde kubbe ile örtülüdür. Kubbe üzerleri kiremit veya kurşun kaplama olabildiği gibi, kubbe ile örtülü olmayıp ahşap çatı örtüsü ile kapatılmış olan örnekler de görülebilmektedir. Erken dönemde mektepler genellikle tek katlıdır. Yapıların bodrum katlarının depo ya da öğretmen odası olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Ancak iki katlı örnekler de rastlanmaktadır. Bu tip mekteplerde zemin katlar dükkân, birinci katlar derslik olarak kullanılmışlardır. Bu dönemde pencereler dikdörtgen olup, genellikle küfeki taşı söveli ve lokma demir parmaklıklılıdır. Bazı örneklerde tepe pencereleri de görülür. Bu pencereler hem aydınlatma hem de havalandırma amaçlı yapılmışlardır. Duvarlar genellikle almaşık duvar tekniği ile örülmüş, önemsiz cephelerde moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Sıbyan mektepleri bir külliye parçası olarak yapılabildikleri gibi mahalle

⁷⁹ Mustafa Cezar, a.g.e., s:353

⁸⁰ Mustafa Cezar, a.g.e., s:379

arasında da inşa edilmişlerdir. Külliye içinde olanlar külliye avlusunu kullanırken, mahalle arasında yapılanlar küçük bir bahçe içinde yer almışlardır.

Klasik Dönem Sıbyan Mektepleri:

Klasik dönem sıbyan mektepleri genellikle kare mekânlı olmakla birlikte dikdörtgen mekânlı olanlarına da rastlanmaktadır. Bu dönemde çift derslikli örnekler daha fazla görülmektedir. Erken dönemde daha çok tek katlı sıbyan mektepleri görülürken, klasik dönemde ise iki katlı sıbyan mektepleri görülür. Bu dönemde sıbyan mektepleri daha çok bir külliye içinde, külliye elemanı olarak karşımıza çıkarlar. Duvarlarda yapı malzemesi olarak daha çok kesme taş duvar kullanılmıştır. Pencere erken dönemde olduğu gibi alt pencerelerde dikdörtgen ve söveli, üst pencerelerde sivri kemerlidir. Erken dönemde pek görülmeyen girişlerdeki sundurma veya sütunlu revaklar klasik dönemde karşımıza çıkar (Selimiye Arastası Sıbyan Mektebi).

Foto 2.2 Selimiye Külliyesi Sıbyan Mektebi

Geç Dönem Sıbyan Mektepleri:

Sıbyan mektepleri gerek plan şeması, gerekse malzeme kullanımı olarak dönemler içerisinde pek fazla değişiklik göstermemişlerdir. Sıbyan mekteplerinin plan şemaları son dönemde de yine çoğunlukla kare planlıdır. Bu dönemde daha çok iki katlı sıbyan mektepleri örnekleri görülür. Alt katlar öğretmen odası, depo, çeşme haznesi olabildiği gibi, dükkân olarak da kullanılmışlardır. Hem kubbenin hem de aynalı tonozun birlikte kullanıldığı örtü tipleri de görülmektedir. Kubbe ve tonoz üzeri genellikle kurşun kaplıdır. Son dönem mimarisinde

sıbyan mektepleri genellikle bir külliyenin parçası olarak karşımıza çıkarlar. Duvarlar kesme taş olabildiği gibi geleneksel mimaride sıklıkla kullanılan taş ve tuğla ile örülen almaşık duvar örgüsü de görülmektedir. Osmanlı son döneminde sıbyan mektepleri yanında ilköğretimde yeni eğitim sistemleri de kullanılmaya başlandığından (rüştüyeler) ve gerek Tanzimatta gerekse meşrutiyetten sonra yapılan yeniliklerle sıbyan mektepleri işlevlerini kaybetmeye başlamışlardır. 1870'lerden sonra yeni eğitim ve öğretim sistemlerinin gerektirdiği büyük okul yapıları yapılmaya başlanmıştır. Böylelikle yavaş yavaş sıbyan mektepleri eğitim yapıları içinde hem işlevsel olarak hem de fiziksel olarak amaçları dışında kullanılmaya başlanmışlardır. Kullanım şekillerinin ve amaçlarının değişmesi sıbyan mekteplerinin özgün durumlarını kaybetmişler ve bu eğitim kurumlarının günümüze kadar ulaşması engellenmiştir. Günümüzde sıbyan mektepleri ya yıkılmaya terk edilmiş durumdadırlar ya da kütüphane olarak, derneklerin kullanımına tahsis edilerek veya depo gibi işlevler verilerek özgün işlevleri dışında kullanılmaktadırlar.

2.3. SIBYAN MEKTEPLERİNİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Tezimiz konusu olan sıbyan mekteplerinin tarihsel gelişimlerine yukarıda değinmiştik. Bu bölümde ise sıbyan mekteplerinin mimari özellikleri ele alınmış, bu özellikler; yerleşme, planlama, yapım sistemi ve malzeme özellikleri olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiş, bu başlıklardan planlama özellikleri; ölçülendirme, biçimlendirme, ışıklandırma ve havalandırma olarak, yapım sistemi ve malzeme özellikleri ise pencere kapılar, duvarlar ve döşemeler ve üst örtü olmak üzere alt başlıklarla açıklanmıştır.

2.3.1 Yerleşme Özellikleri

Sıbyan mektepleri, mahalle arasında ve bir külliye içinde olmak üzere, genelde iki şekilde karşımıza çıkarlar.

Mahalle içinde yer alan sıbyan mektepleri mahalle aralarında genellikle köşe başlarına kolay ulaşılabilen, çocukların evlerinden fazla uzaklaşmadan varabildikleri yerlere inşa edilmişlerdir.

Mahallelerde çocukların yaşadıkları konutlar ile okul yapısının belirli bir yaya mesafesi uzaklığında yapılması zorunluluğu ile çift yönlü havalandırma ve ışılandırılma sağlanması gerekliliği nedeniyle sıbyan mektepleri için köşe başlarının seçilmiş olduğu söylenebilir.

Külliyeye içinde yer alan sıbyan mekteplerinin en dikkat çekici özelliği, bu hacimlerin daima içinde buldukları külliyeyle ayrı olarak, tecrit edilmiş bir plan düzenine göre yapılmış olmalarıdır. Sıbyan mektepleri, hemen sokağa açılan kendilerine ait özel girişlere, kendi içlerine dönük avlu ve oyun bahçelerine sahiptirler ve daima külliyeyle bir dış köşesine camiden mümkün olduğu kadar uzağa yerleştirilmişlerdir.

Bu planlama, büyük ölçüde çocukların oyun ve gürültüleri ile külliyeyle diğer parçaları olan camii, medrese, kütüphane gibi yapıların ihtiyacı olan sessizliği ve yaşayışı bozma endişesinden doğmaktadır.

Külliyeye camii, medrese, tabhane, türbeler gibi diğer bütün yapıları bahçeler, avlular, duvarlar gibi çeşitli ayırıcı elemanlar ile sokaktan ve kalabalıktan mümkün olduğu kadar soyutlanırken, külliyeyle bir başka parçası olan sıbyan mektepleri daima sokağa yakın ve çocukların kolay ulaşabildikleri noktalara yerleştirilmişlerdir.

2.3.2 Planlama Özellikleri

Sıbyan mektepleri önceleri genel olarak tek katlı ve tek derslikli, klasik devir sonlarına doğru ise iki katlı bir veya iki derslikli ve fevkanî olarak yapılmışlardır.⁸¹

İki katlı olan sıbyan mekteplerinde sınıf hacimleri, genellikle üst katlara yerleştirilmişlerdir. Bunun sebebinin çocukları rutubetten, sokağın gürültüsünden uzaklaştırmaya çalışmak ve mekânların iyi ışık almasını sağlamak olduğu düşünülebilir.

Mekteplerin zemin katlarında (Atik Ali Paşa Külliyesi Sıbyan Mektebinde olduğu gibi) dükkânlar olabildiği gibi, bazen de kapalı oyun yerleri, tuvaletler, çeşmeler, sebiller bulunabilmektedir. Bazı sıbyan mekteplerinde ise alt katlar bodrum ve depo olarak kullanılmışlardır.⁸²

⁸¹ Fikret Öztuna, Sinan Dönemi Sıbyan Mektepleri, Sanat Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1991, İstanbul, s:6

⁸² Prof. Dr. Hakkı Acun, Erken Devir Osmanlı Mimarisi, 1999 Ankara, s:178

Basit bir hacim içerisinde bir hocanın yönetiminde ve küçük bir topluluğa dini ders vermek amacıyla oluşturulan sıbyan mektepleri için genellikle tek derslik yeterli olmuştur. Derslikler ikinci katlarda yer alır. Alt katta ise, dükkân (Atik Ali Paşa Külliyesi Sıbyan Mektebi/İstanbul), çeşme, sebil gibi dışa dönük fonksiyonlar yer almakla birlikte buralarının sıbyan mektebinin deposu ve öğretmen odası olarak ta kullanılabilirdiği görülmektedir. Çoğunlukla tek derslikli olan sıbyan mekteplerinde bazen iki dersliğe de rastlanmaktadır. (Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi/Manisa)

Sıbyan mekteplerinin revaklı olarak yapılmış örnekleri de bulunmaktadır. Selimiye Arastasında bulunan sıbyan mektebi revaklı sıbyan mekteplerine örnek olarak gösterilebilir. Revak, sıbyan mekteplerinin hem tek hem de iki katlı örneklerinde görülebilir. Bu revaklar üstü kapalı oyun alanları olarak kullanılmıştır.

İstanbul'daki birçok sıbyan mektebinde derslik yanında bir oda bulunmaktadır. Bu odaların ne amaçla kullanıldığını anlatan bir bilgiye ulaşamamakla birlikte sıbyan mekteplerinin ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda bu mekânların öğretmen odası veya depo olarak kullanıldığı düşünülebilir.⁸³

Ölçülendirme

Osmanlı Erken Dönem sıbyan mekteplerinin bugün İstanbul'da ayakta kalmış olanlarında yapılan ölçümlerde derslik ölçülerinin 6.50x6.50 mt. ya da 8.00x8.00 mt., kare mekanlı olduğu görülmektedir. Dikdörtgen planlı dersliklere oldukça az rastlanmaktadır. Sıbyan mekteplerinin tavan yükseklikleri 3.50 mt. ile 5.00 mt. arasında değişmektedir. Genellikle sıbyan mekteplerindeki öğrenci sayısının 30 olarak düşünüldüğü çeşitli vakfiyelerden anlaşılmaktadır.

Sıbyan mekteplerindeki kapı, pencere, merdiven gibi mimari elemanlar cami, medrese veya bir türbenin mimari elemanlarına göre çok daha ufak boyutlarda yapılmışlardır. Yapı elemanlarının normal boyutlardan küçük olması, eğitim gören öğrencilerin mekânı daha iyi algılayabilmeleri ve rahat ders işleyebilmeleri için gerekli görülmüş, planlamada çocuk ergonomisi göz önüne alınmıştır.

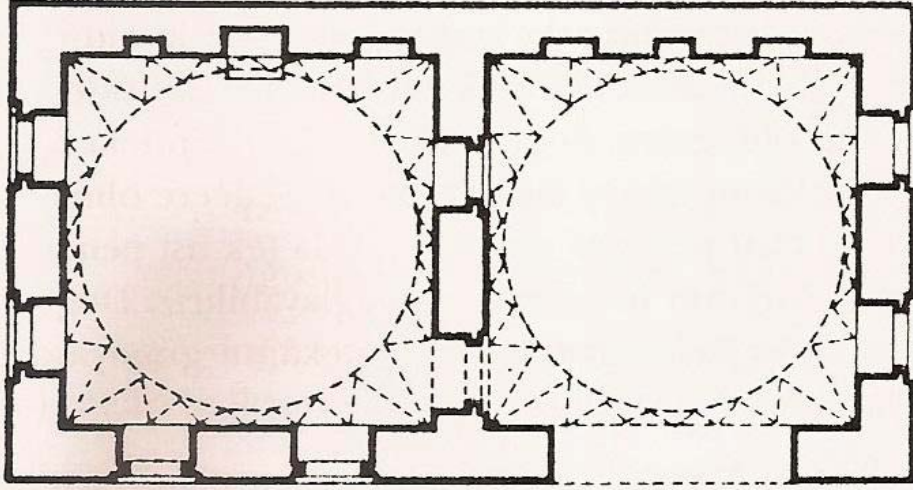
⁸³ Fikret Öztuna, a.g.e., s:6, 1991, İstanbul

Bicimlendirme

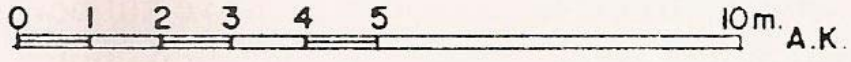
Sıbyan mektebi dersliklerinin genellikle kare biçimli olduğu görülmektedir. Rahle ve minder kullanıldığı düşünülürse kare planın yerleşim açısından daha uygun olduğu düşünülebilir. Ancak dikdörtgen planlı (Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi, Piri Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi) sıbyan mekteplerine de rastlanmaktadır. Bazı sıbyan mekteplerinde ise iki adet kare mekânlı derslik kullanılmıştır. (Bursa Sitti Hatun Sıbyan Mektebi) (Foto1.2, Foto1.3) Bu tip sıbyan mekteplerinin kare mekânların biri dışa açık olarak yapılabilmekte, dışa açık olan bu mekânlar yazlık derslik olarak kullanılmaktadır. Sıbyan mekteplerinde önünde revak bulunanlarına da rastlanmaktadır. (Yavuz Sultan Selim Külliyesi Sıbyan Mektebi)(Foto1.4, Foto1.5)

Foto 2.3.Bursa Sitti Hatun Sıbyan Mektebi Ön Cephe

(A. Kuran'dan)

Bursa. Sitti Hatun Mektebi,

Foto 2.4.Bursa Sitti Hatun Sıbyan Mektebi Planı(A.Kuran)

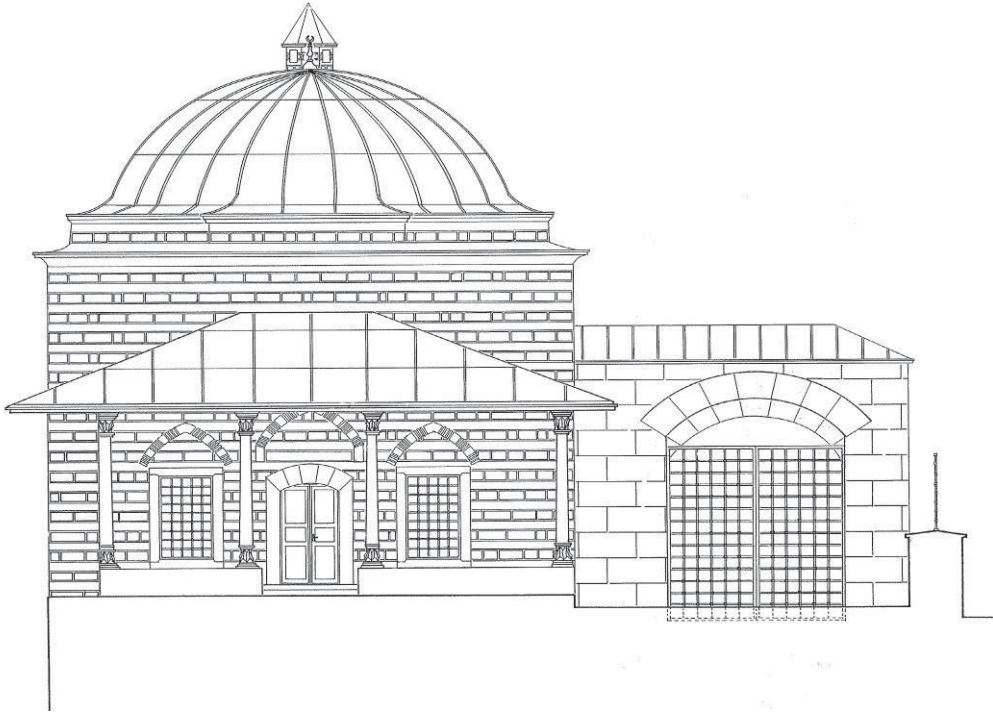

Foto 2.5 Yavuz Sultan Selim Külliyesi Sıbyan Mektebi Ön Görünüş

Foto 2.6 Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi Ön Görünüş

Işıklandırma ve Havalandırma

Sıbyan mektepleri mahalle aralarında ya da külliye içinde köşe başlarına yapıldığından en az iki yönden ışık ve hava almaktadırlar. Bazı sıbyan mekteplerinde tepe pencerelerine de rastlanmaktadır. Bu pencereler ile mekânlar daha iyi aydınlatılmak istenmiştir. Üst örtü genellikle kubbe ve tonozdur. Eğri satırlı tavanların ışığı ve sesi daha iyi aksettirerek sınıf için daha uygun çözümler ortaya koyduğu düşünülmektedir.

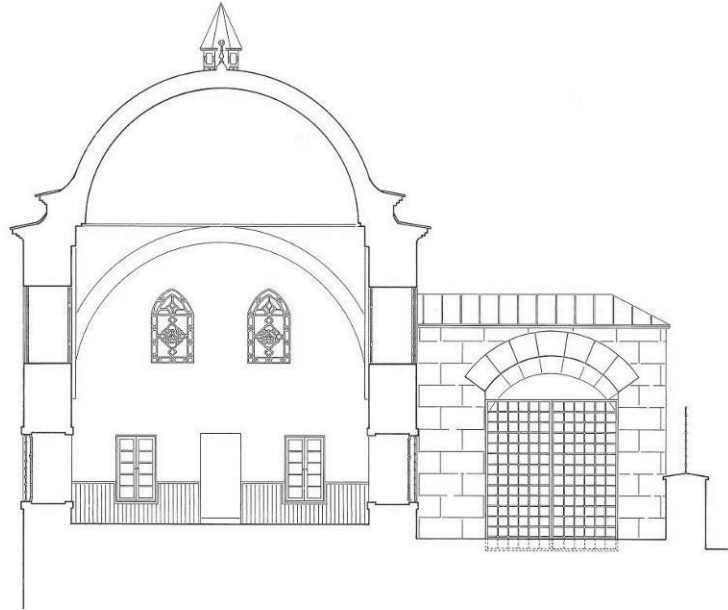

Foto 2.7 Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi Pencere, Tepe penceresi ve Kubbesi

Isıtma

Sıbyan mekteplerinde ısıtma elemanı olarak genellikle ocak kullanılmıştır. Ancak bazı sıbyan mekteplerinde ocak bulunmaması bu mekteplerde ısıtma için mangalların kullanıldığını düşündürmektedir.

2.3.3 Yapım Sistemi ve Malzeme Özellikleri

Bu bölümde yapım sistemi ve malzeme özellikleri; pencere ve kapılar, üst örtü, duvarlar, döşemeler ve malzeme olmak üzere beş alt başlık altında incelenecektir.

Pencereler ve Kapılar

Pencereler daima dikdörtgen olarak yapılmış, birçoğunun üzerinde hafifletme kemerleri (tuğla veya kesme taştan içleri tuğla ile dolu kemerler) kullanılmıştır. Pencere önlerinde güvenliği sağlamak için lokma demir parmaklıklar bulunmaktadır.(Foto1.7) Kapı ve pencerelerin söveleri doğal taş veya mermerden yapılmakta, kapılarda geometrik desenlerle süslenmiş ahşap kanatlar kullanılmaktadır. Kübik bir formu olan sıbyan mekteplerinin cephelerinde alttaki dikdörtgen pencerelerin yanı sıra bazen sivri kemerli tepe pencereleride göze çarpmaktadır. Bu tepe pencerelerinin mekânları daha iyi aydınlatmak ve dersliğe ferahlık vermek amacı taşıdığı düşünülmektedir.⁸⁴ Sıbyan mekteplerinde mekânın kullanıcılarının çocuk olması nedeni ile pencere ve kapılar diğer yapılara oranla daha küçük ölçekli yapılmışlardır.

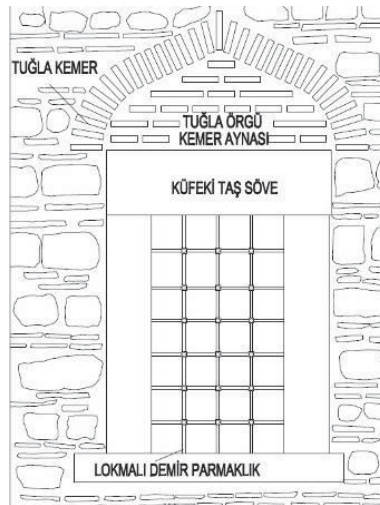

Foto 2.8 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Penceresi

⁸⁴ Fikret Öztuna, a.g.e., s:6, 1991, İstanbul

Üst örtü

Üst örtü çoğunlukla kubbe veya tonozdur. Yapılarda silindirik, aynalı, haçvari tonozlar görülebilir. Haçvari ve silindirik tonoz örtüler genellikle geç dönemlerde (lale ve barok dönemlerde) görülmektedir. Kubbelerde geçiş ögesi olarak genellikle tromp ve pandantif kullanılmıştır.⁸⁵ Kubbe ve tonoz örgülerinde malzeme olarak tuğla kullanıldığı üst örtünün, içeriden sıvanıp dışarıdan kurşunla veya alaturka kiremit ile kaplandığı bilinmektedir. Son dönem de yapılmış veya tamir görmüş sıbyan mekteplerinde kırma çatı ile örtülmüş örnekler de rastlanmaktadır. Osmanlı erken dönemde yapılmış olan bazı sıbyan mekteplerinin ahşap çatılı olduğu tamir evraklarından anlaşılmaktadır. Bu da bize erken dönemde üst örtü olarak ahşap çatı kullanılmış örneklerde olduğunu göstermektedir. Ancak ahşap çatılı örnekler günümüze kadar ulaşamamıştır. (Üç Şerefeli Mektebi-Edirne)⁸⁶ Hangi tür üst örtü kullanılırsa kullanılsın saçaklar kirpi saçak ile sonlanır. Isınmanın ocaklar yoluyla yapıldığı sıbyan mekteplerinde üst örtüde baca yer almakta, ancak mangal kullanılan sıbyan mekteplerinde baca bulunmamaktadır.

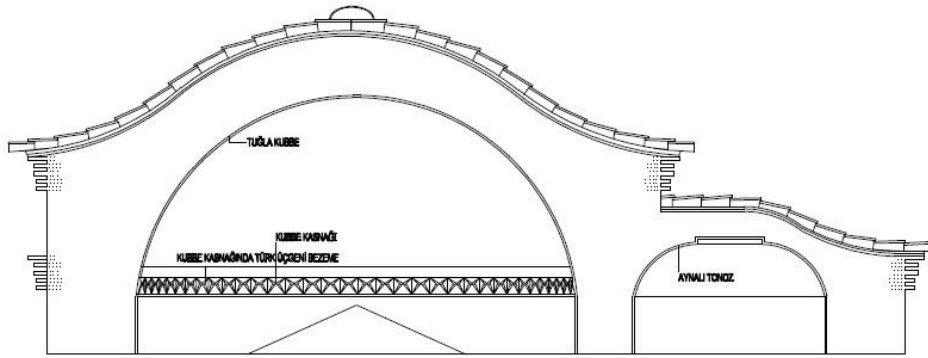

Foto 2.9 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Üst Örtüsü

Duvarlar

Sıbyan mekteplerinde taşıyıcı sistem ve üst örtünün yapımında Osmanlıların geleneksel yapı malzemesi olan taş ve tuğlanın kullanıldığı görülmektedir. Sıbyan mektepleri genellikle kare planlı olduklarından yapılarda sütun ve paye gibi taşıyıcı öğelere pek rastlanmamakta, duvarlar üst örtüyü de taşımakta, kubbe ve tonozlar doğrudan dış duvarlara oturmaktadır.⁸⁷ Sıbyan mektepleri küçük boyutlu mekânlara sahip olduklarından duvar payelerine de gerek

⁸⁵ Fikret Öztorna, a.g.e., 1991, İstanbul, s:6

⁸⁶ Rıfki Melul Meriç, Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında, Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeler, Sayı:1,1963, İstanbul, s:452

⁸⁷ Fikret Öztorna, a.g.e., 1991, İstanbul, s:6

duyulmamıştır. Duvarlar genellikle kesme taş ve aralarında tuğla sıraları kullanılarak almaşık duvar örgüsü tekniğinde inşa edilmiştir.

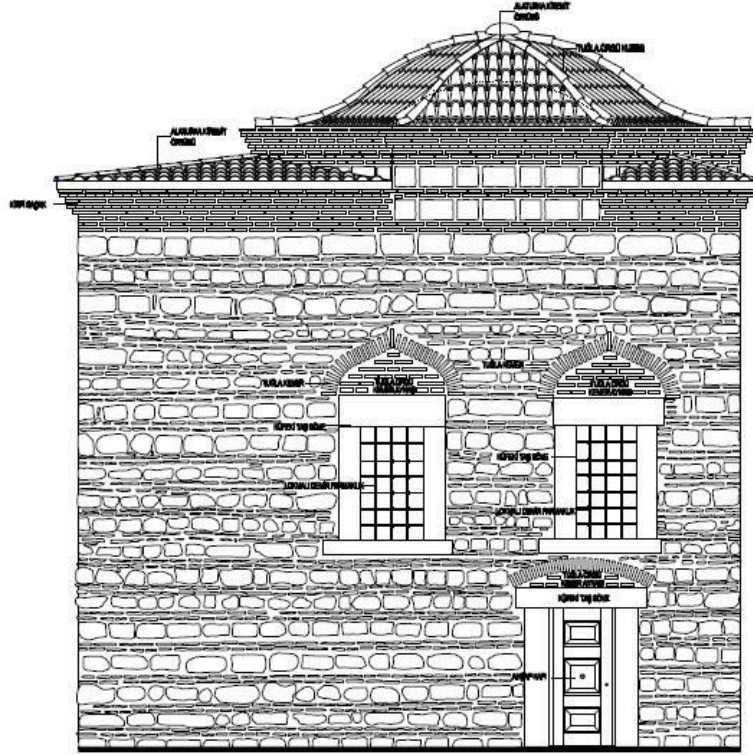

Foto 2.10 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Duvar Örgüsü

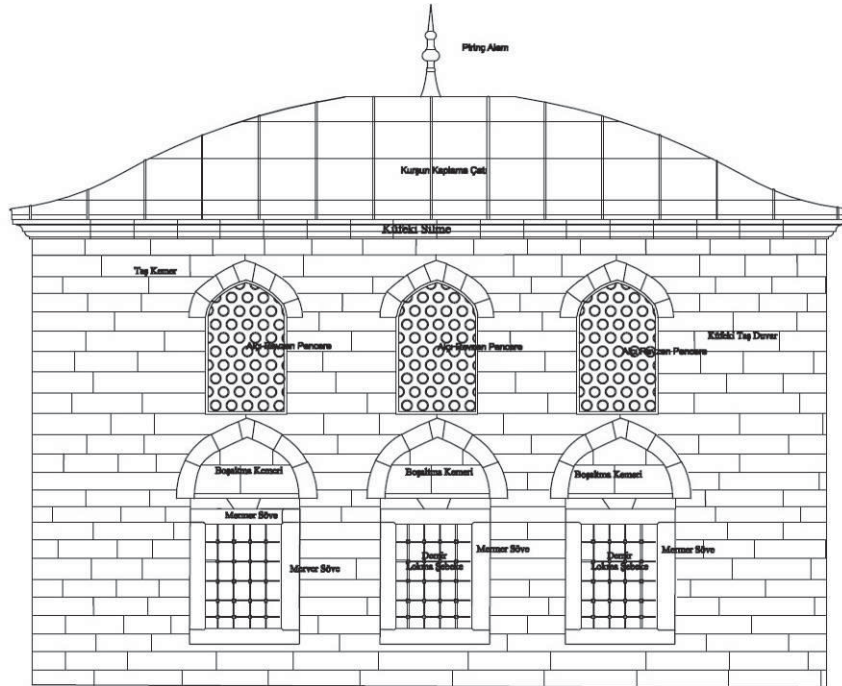

Foto 2.11 Piri Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi Duvar Örgüsü(Konak Mimarlık)

Dösemeler

Tek katlı sıbyan mektebi örneklerinde zemin döşemesi doğrudan temel üzerine oturtulmakta, iki katlı örneklerde ise, genellikle döşeme tonoz üzerine oturtularak yapılmaktadır. Bu tür örneklerde alt katta bulunan mekânın üzeri tonozla geçilmekte üst katta bu tonozun üzeri ahşap malzeme ile kaplanmaktadır. Çocukların yerde oturarak ders gördüğü düşünüldüğünde zemin kaplamasının, özellikle dersliklerde ahşap olması gerektiği düşünülmektedir. Ancak kagir tonoz yapılmadan sadece ahşap döşeme kullanılarak yapılmış zemin döşemesine de rastlanmaktadır. (Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi).

Malzeme

Erken dönem sıbyan mekteplerinde yapı malzemesi olarak moloz taş, kesme taş, tuğla ve kısmen de ahşap kullanıldığı görülmektedir. Duvarlarda genellikle tuğla ve taştan oluşan almaşık duvar örgüsü görülmekte, Osmanlı klasik döneminde kesme taş duvar örgüsünün de kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Ahşap kullanımına döşeme, pencere, kapı doğramaları ile çatı örtüsünde rastlanmakta, ancak tamamen ahşaptan yapılmış olan sıbyan mektebi örneği bulunmamaktadır. Demir ise; pencerelerdeki lokma demir parmaklıklarda bulunmakta, ayrıca gergi demiri olarak ta kullanılmaktadır.

2.4. DEĞERLENDİRME

Bu bölümde sıbyan mekteplerinin Osmanlı eğitim sistemi içindeki yeri ve önemi irdelenirken medrese eğitimi ve medreselerin mimari özelliklerine değinilmiştir.

Osmanlı'da sıbyan mektepleri Anadolu Selçuklularından devralınmış ve Osmanlı'nın gelişimine paralel olarak eğitim sisteminde yapılan yenilikler ve gelişimlerle 1900'lerin başlarına kadar eğitime hizmet vermişlerdir. 1900'lerin başlarında ise, eğitimdeki görevlerini iptidai mekteplere bırakmışlardır.

Sıbyan mekteplerinde eğitimi daima vakıf sistemi desteklemiş, sıbyan mektepleri varlıklarını Vakıflar aracılığı ile sürdürebilmişlerdir.

Tezimizin bu bölümünde ayrıca sıbyan mekteplerinin ders programları, öğretim elemanları ve öğrencileri konuları işlenmiş, daha sonra tarih boyunca sıbyan mekteplerinin özellikle

Selçuklularda, Beylikler Döneminde ve Osmanlılardaki gelişimine değinilerek Osmanlı Erken Dönemi, klasik Dönemi ve Son Dönemi sıbyan mekteplerinin özellikleri anlatılmıştır.

Ayrıca konumuzu oluşturan Osmanlı Erken Dönemi sıbyan mekteplerinin mimari özellikleri örneklerle anlatılarak açıklanmıştır.

3. ERKEN DÖNEM OSMANLI SIBYAN MEKTEPLERİ

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethettiği sıralarda sıbyan mektepleri gerek öğretim metotları gerek ders programı ve gerekse yapı olarak gelişmiş ve esas şeklini almıştı. Dolayısı ile Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul da karşılaşmış olduğu Bizans eğitim sistemi ve eğitim binalarından etkilenmiş olması ve bunların örnek alınması mümkün değildir.⁸⁸

3.1. İSTANBUL DIŞI SIBYAN MEKTEPLERİ

Bu bölümde İstanbul dışında yapılmış olan sıbyan mektepleri buldukları yere göre değerlendirilmiş, Anadolu'da yapılmış olan sıbyan mektepleri ve Rumeli'de yapılmış olan sıbyan mektepleri olarak incelenmiştir.

3.1.1 Anadolu Sıbyan Mektepleri

Orhan Gazi Mektebi-Bursa(1339-1340)

Yapının Orhan Gazi Caminin avlusunda yer aldığı, 15 Rebiül-ahir 1038'de caminin ve mektebin duvarlarının tamir edildiği sicil kayıtlarından anlaşılmaktadır. Yine tamir kayıtlarında, mektebin kubbeli ve üzeri kurşun kaplama olduğu belirtilmektedir. Mektep caminin kuzeyinde Koza Han yakınlarındadır. Günümüzde mevcut değildir.⁸⁹

⁸⁸ Özgönül Aksoy, Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme, M.S.Ü., Yüksek Lisans Tezi, 1989 İstanbul, s:62

⁸⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, C:1, 1966, İstanbul, s:94

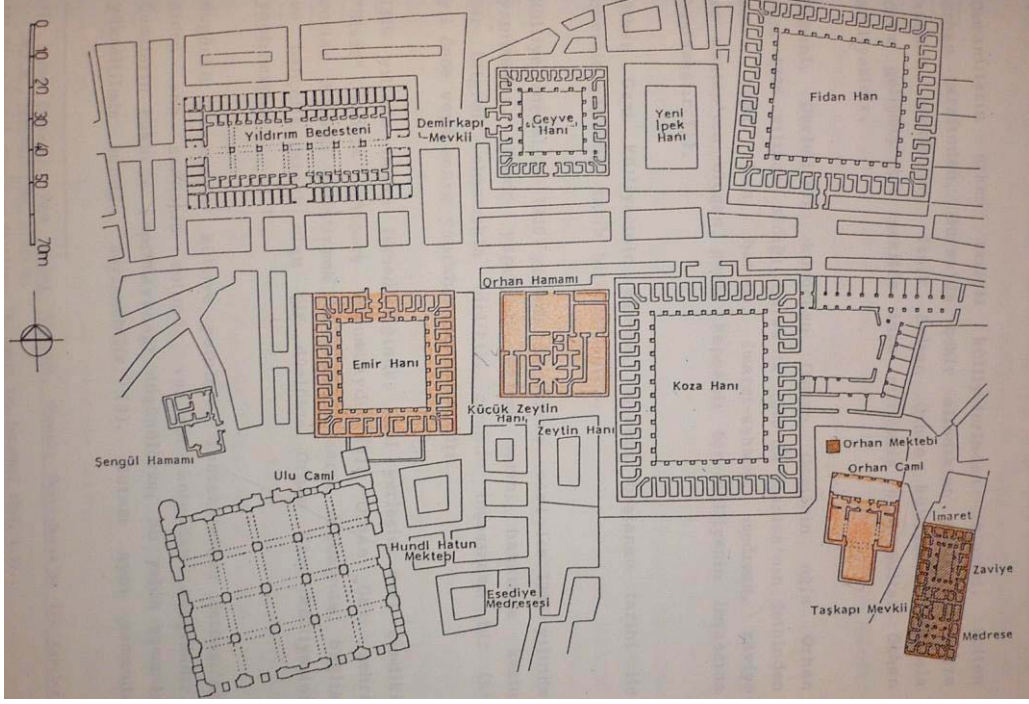

Foto 3.1 Orhan Gazi Külliyesi Vaziyet Planı⁹⁰

Orhan Gazi Mektebi-İznik(?)

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde mektebin varlığından bahsetmektedir. Medrese yakınında Yeşil Cami civarında olduğu sanılan mektep günümüze kadar ulaşamamıştır.⁹¹

Süleyman Paşa Mektebi-İznik(?)

Orhan Gazi döneminde Süleyman Paşa tarafından yaptırılmış olan sıbyan mektebinin Dar'ül-hadis ve Dar'ül-kurra ile beraber inşa edildiği ve medrese yakınlarında olduğu sanılmaktadır.⁹² Yapı günümüze ulaşmamıştır.

Hüdavendigâr Mektebi-Bursa(1261)

Cami, tabhane ve sıbyan mektebinden oluşan külliye Murad Hüdavendigâr tarafından yaptırılmıştır. Mektebin, caminin batısına yaptırılmış olduğu sanılmaktadır. Cami, tabhane ve

⁹⁰ Z.Hale Tokay, Osmanlı Külliyelerinin Temel Özellikleri ve Günümüz Ortamında Değerlendirilmeleri, Doktora Tezi, M.S.Ü., 1994, İstanbul, s:84

⁹¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., C:1, s:179

⁹² Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., C:1, s:179

sıbyan mektebinin tamir belgelerinde, mektep ve tabhanenin kubbeli yapılar olduğu anlaşılmaktadır. Mektep günümüze kadar ulaşamamıştır.⁹³

Yıldırım Bayezid Sıbyan Mektebi-Mudurnu(1382)

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Yıldırım Cami'nin yanında, medrese, on üç sıbyan mektebi, üç han ve hamam olduğu söylenmektedir. Mekteplerden hiç biri günümüze kadar ulaşamamıştır.⁹⁴

Demirtaş (Hara-Hacı) Mektebi-Bursa(?)

Yıldırım Bayezid Han tarafından yaptırılmıştır. caminin yanında olduğu sanılan sıbyan mektebi günümüzde mevcut değildir.⁹⁵

Ulu Cami Mektebi-Bursa(?)

1728 tarihli tamir belgelerinde, caminin bitişiğinde olduğu belirtilen yapının yeri tam olarak bulunamamıştır.⁹⁶

Kaya Paşa Mektebi-Amasya(1402-1403)

Amasya'da ırmağın sağ sahilinde, bedestenin yanında bulunduğu ve Kaya Paşa tarafından yaptırıldığı sanılan mektep günümüze kadar ulaşamamıştır.⁹⁷

Muradiye Sıbyan Mektebi-Bursa(1426)

Muradiye Külliyesi içinde yer almaktadır. Çelebi Mehmet'in ölümünden sonra, 18 yaşında padişah olan oğlu Sultan II. Murad, Bursa da Hisar'ın batısında Muradiye semtinde aynı adla anılan külliyenin inşaatını başlatmıştır. Camiinin kitabesinden anlaşıldığına göre yapıları inşası, 828 (1425)'te başlayıp, 830 (1426)'da bitmiştir. Muradiye külliyesi, cami, medrese, imaret, hamam, iki çeşme, sıbyan mektebi ve 13 türbeden oluşmaktadır. Bu yapıların hepsi, bugün halen ayaktadır. Mektep Türk sanatında bilinen en eski sıbyan mekteplerindendir.⁹⁸

⁹³ Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, C:1, 1966, İstanbul, s:275

⁹⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, Mudurnu'da Yıldırım Bayezid Manzumesi ve Taş Vakfiyesi, Vakıflar Dergisi, Sayı:5, 1962, Ankara, s:79

⁹⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, C:1, 1966, İstanbul, s:454

⁹⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., C:1, s:454

⁹⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., C:2, s:33

⁹⁸ K.Baykal, a.g.e. s:20

Hacı İvaz Paşa Mektebi-Bursa(1427)

Belgelerden Hacı İvaz Paşa Caminin yakınlarında olduğu düşünölen mektep günümüze kadar ulaşamamıştır.⁹⁹

Şahbula Mektebi-Amasya(1437-1438)

Sufizade mahallesinde bulunmakta olup, Yörgüç Paşa'nın eşi Şahbula Hatun tarafından mektep ve yanında çeşme olarak yaptırılmıştır. Mektep günümüze kadar ulaşamamıştır.¹⁰⁰

Kadı Mahub Mektebi-Merzifon(?)

Şerbetçi mektebi de denilen mektep II. Murad devrinin ünlü Amasya kadısı Mahub Çelebi tarafından yaptırılmıştır. Yapının mescid ile birlikte yapıldığı düşünölmektedir. Mescit yıkılarak yeniden yapılmış, mektep ise günümüze kadar ulaşamamıştır.¹⁰¹

Karahasan Paşa Mektebi-Bursa(?)

Eski Gemlik yolu üzerinde bulunan Deveciler Kabristanında Ali Esved'in oğlu Karahasan Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mektep ve medrese yol geçirilmesi sırasında yıkılmıştır. 1900'lü yılların başlarına kadar yapıların mevcut olduğu belgelerden anlaşılmaktadır.¹⁰²

Hatuniye Mektebi-Bursa(1449)

Fatih Sultan Mehmed'in annesi Hüma Sultan adına yaptırılmıştır. Hatuniye mektebinin Muradiye civarında olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Valide Sultanın ölümünün ardından türbesi ile aynı zamanda yapıldığı düşünölmektedir.¹⁰³

Bursa Sitti Hatun Sıbyan Mektebi-Bursa(1459-1460)

Sıbyan mektebi yine aynı adla anılan mescit ile birlikte inşa edilmiştir. Mektep ve mescit, Fatih Sultan Mehmed'in ikinci eşi Sitti^{*104} Hatun tarafından 1459 tarihinde yaptırılan sıbyan

⁹⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, C:2, s:289

¹⁰⁰ Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., C:2, s:226

¹⁰¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., C:2, s:523

¹⁰² Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, C:2, 1966, İstanbul, s:226

¹⁰³ Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., C:2, s:327

¹⁰⁴ Doç. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu, Edirne Fatih Devri Eserlerine Kısa Bir Bakış ve Sitti Hatun Camii, Vakıflar Dergisi, Sayı:5, 1962, Ankara, s:199

*Sitti Hatun'un asıl ismi Mükerrreme Sultan'dır. Sitti efendi, bey manasına gelen seyyid, esseyyiden gelmektedir. Seyyideti ise hanımın manasına gelmekte ve hizmetçiler tarafından kullanılmaktadır. Sitti seyyideti kelimesinin halk tarafından kullanılan şeklidir. Sitti Hatun Fatih Sultan Mehmed'in ikinci eşidir ve Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızıdır. Zembilli Ali Efendi'nin kızına da Sitti Hatun denilmekte idi.

mektebi yan yana iki kubbeli bir yapıdır. Mescit tarafında olan kubbeli kısmı kubbeli eyvan gibi geniş bir kemerle dışa açılır. Osmanlı erken devir mimarisinde Muradiye Sıbyan Mektebinden sonra yapılmış en eski mekteptir.^{105 106} Yapının günümüzde restorasyon çalışmaları devam etmekte olup, işlevi bulunmamaktadır.

Foto 3.2 Sitti Hatun Sıbyan Mektebi-Bursa

Hatuniye Sıbyan Mektebi-Manisa(1460-1489)

Sultan Bayezıd'ın eşi Şehzade Şehinşah'ın annesi Hüsnişah Hatun tarafından bazı kaynaklara göre 1460 yılında bazı kaynaklara göre ise 1489 tarihinde yaptırılmıştır. Caminin batı tarafında yer alır ve iki kubbelidir.^{107 108}

Foto 3.3 Hatuniye Sıbyan Mektebi-Manisa

¹⁰⁵ Prof. Dr. Hakkı Acun, Erken Devir Osmanlı Mimarisi, 1999, İstanbul, s:147

¹⁰⁶ Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, 1984, İstanbul, s:106

¹⁰⁷ Prof. Dr. Hakkı Acun, Erken Osmanlı Devri Mimarisi, s:147

¹⁰⁸ Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, 1984, İstanbul, s:171

Gedik Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi-Afyon(1472)

Gedik Ahmet Paşa Külliyesi içerisinde yer almakta olup, yeri tam olarak bilinmemektedir. Mektep günümüze kadar ulaşamamıştır.

Sinan Paşa Sıbyan Mektebi-Hacıhamza-Çorum(1506-1507)

Sinan Paşa külliyesi içinde yer almaktadır. Külliye cami, han, hamam ve sıbyan mektebinden oluşmaktadır. Sıbyan mektebi kare mekânlı, çapraz tonozludur. Günümüzde odun deposu olarak kullanılmaktadır.¹⁰⁹

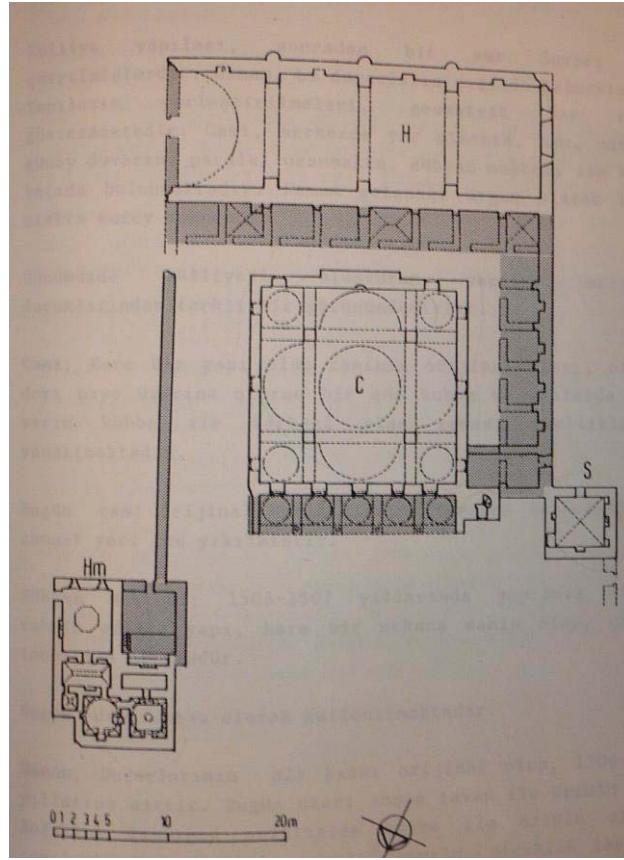

Foto 3.4 Sinan Paşa Külliyesi Vaziyet Planı (Hacıhamza-Çorum)¹¹⁰

Kurşunlu Sıbyan Mektebi-Eskişehir(1525)

Eskişehir’de Kanuni Sultan Süleyman’ın paşalarından Çoban Mustafa Paşa tarafından 1525 yılında yaptırılmış olup, Kurşunlu Külliyesi içinde yer almaktadır. Külliye cami, aşevi, medrese, şadırvan ve sıbyan mektebinden oluşmaktadır. Sıbyan mektebi, caminin doğusunda yer almaktadır ve önünde üç yöne doğru ikişer kemerle açılan revak bulunmaktadır. Bunun

¹⁰⁹ Z. Hale Tokay, a.g.e.,

¹¹⁰ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:201

arkasında basık kemerli bir kapıdan 5.50 m. X 5.50 m. boyutlarında kare mekâna geçilmektedir. Üzeri tromplu sekizgen kasnaklı kubbe ile örtülmüştür. Yapıda duvar malzemesi olarak moloz taş ve tuğla kullanılmıştır.

Foto 3.5 Kurşunlu Külliyesi Sıbyan Mektebi

Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi-Manisa(1522-1523)

Yavuz Sultan Selim'in eşi Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Ayşe Hafsa Sultan için 1522-1523 tarihlerinde yaptırılmış olan külliye içerisinde yer alır. Medresenin arkasında yer alan çift kubbeli bir yapıdır. ¹¹¹

Foto 3.6 Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi-Manisa

¹¹¹ Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, 1984, İstanbul, s:171

Sinan Paşa Sıbyan Mektebi-Afyon-Sincanlı(1524-1525)

Sinan Paşa tarafından 1524-1525 tarihlerinde yaptırılmıştır. Cami, şadırvan, imaret, türbe, hamam ve çeşme den oluşan külliye içinde yer alır.¹¹²Mektep avlunun sağ tarafında ve avlu duvarına bitişik olarak inşa edilmiş tek kubbeli bir yapıdır. Kaba yonu moloz taştan yapılmış olan yapının avluya bakan cephesinde bir kapı ve penceresi vardır. Sinan Paşa'nın vakfiyesinde de yapı topluluğunda bir mektep binasının varlığından bahsedilmektedir. Vakfiyede adının geçmesinden ötürü bu yapının sıbyan mektebi olduğu düşünülmektedir. Dış kenarları 7.5m. X 7.5m. ölçüsünde, içerisinde ise 5.5m. X 5.5m. ölçüsünde kare bir mekan olup üzeri kubbe ile örtülüdür. Yapının iç duvarlarında dolap nişleri bulunmaktadır. Yapının yıkılan cephesine yapı ile özdeşleşmeyen baca ilave edilmiş ve yapının özgünlüğü bozulmuştur.¹¹³

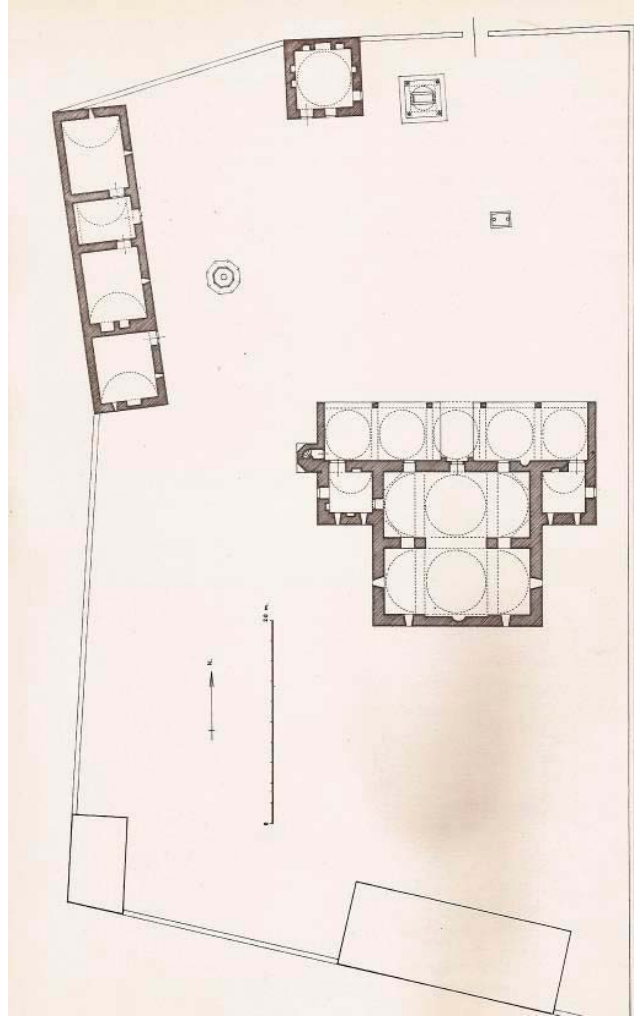

Foto 3.7 Sinan Paşa Sıbyan Mektebi Vaziyet Planı (Semavi Eyice)

¹¹² Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, 1984, İstanbul, s:193

¹¹³ Semavi Eyice, Sincan'lı da Sinan Paşa İmaret, Vakıflar Dergisi, Sayı:10, 1973, Ankara, s:323

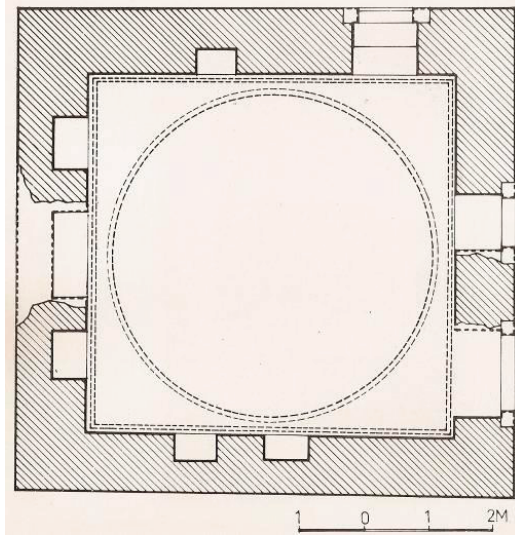

Foto 3.8 Sinan Paşa Sıbyan Mektebi Planı Afyon/Sincanlı

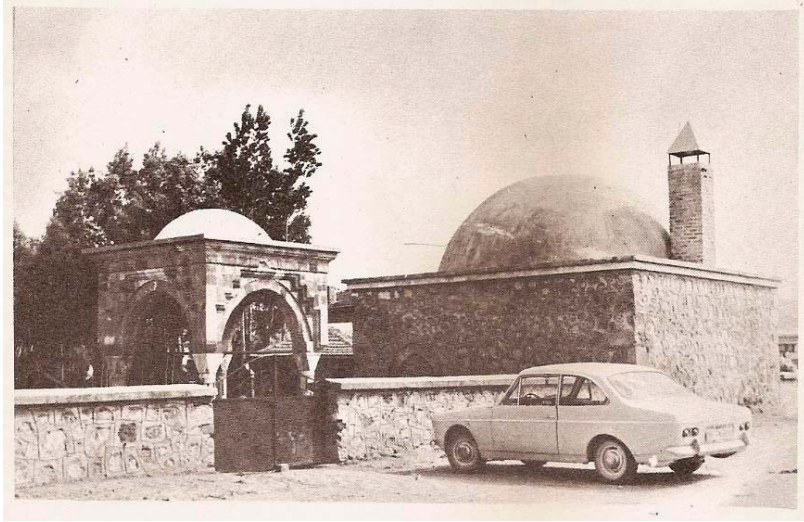

Foto 3.9 Sinan Paşa Sıbyan Mektebi (Semavi Eyice)

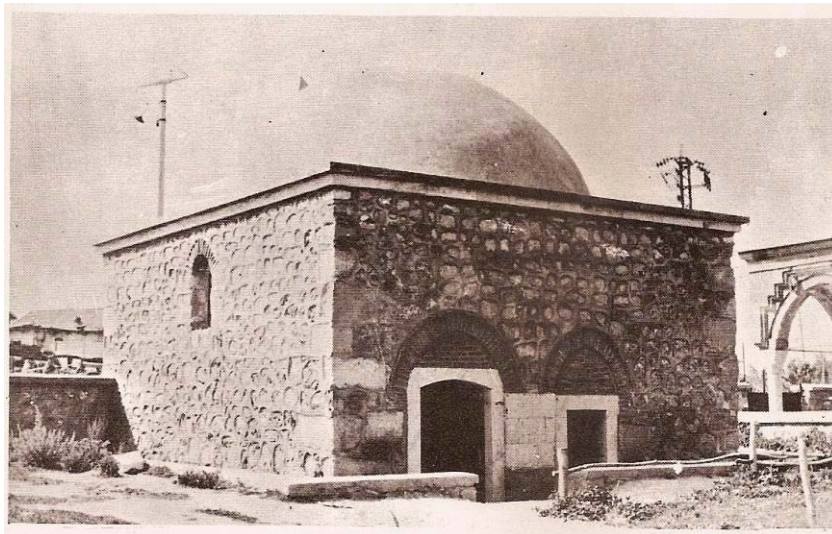

Foto 3.10 Sinan Paşa Sıbyan Mektebi (Semavi Eyice)

Kasım Paşa Sıbyan Mektebi-Bozöyük(1525-1528)

Kasım Paşa tarafından 1525-1528 tarihlerinde yaptırılmıştır. Camii, imarethane, mutfak, aşhane, medrese, kervansaray ve hamam ile birlikte bir külliye içinde yer almaktadır. Yapı günümüze ulaşamamıştır.¹¹⁴

Ebülfeth Sıbyan Mektebi-Trabzon(?)

Trabzon da Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Ortahisar Camii civarında olduğu söylenmekte olup, günümüze kadar ulaşamamıştır.¹¹⁵

İskender Paşa Sıbyan Mektebi-Trabzon(1529)

Trabzon'da, İskender Paşa Mahallesinde, İskender Paşa Cami yakınlarında bulunmakta olup, cami, çeşme, medrese, darül-kurra, hamam ve taşhan ile birlikte bir külliye içinde yer almaktadır. Mektep günümüze kadar ulaşamamıştır.

3.1.2 Rumeli Sıbyan Mektepleri

Hamza Bey Mektebi-Zogra/Bulgaristan(1430)

Antalya Muhafızı Hamza Bey tarafından yaptırıldığı ve cami ile birlikte inşa edildiği düşünülmektedir. Mektep günümüze ulaşamamıştır.¹¹⁶

Sultan Murad Mektebi-Üsküp(1436-1437)

Sultan Murad tarafından yaptırılmıştır. Yine Sultan tarafından yaptırılan caminin kuzey-doğusunda bulunduğu sanılmaktadır. Yapı günümüze kadar ulaşamamıştır.¹¹⁷

Muradiye Mektebi-Edirne(1440)

Sultan II. Murad tarafından Edirne'de yaptırılmış olup, Muradiye Külliyesi içinde yer almaktadır. Mektebin 1920 yılında çekilmiş olan fotoğrafında tek katlı, almaşık duvar örgülü, kirpi saçaklı, ahşap çatı örtülü kâgir bir yapı olduğu görülmektedir. Mektebin yola bakan cephesinde üç adet, lokma demir parmaklıklı, giyotin olduğu düşünülen penceresi vardır.

¹¹⁴ Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, 1984, İstanbul, s:195

¹¹⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, Fatih Devri Mimarisi, 1953, İstanbul, s:83

¹¹⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, C:2, 1966, İstanbul, s:577

¹¹⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., C:2, s:566

Ayrıca bu pencerelerin üzerinde aydınlatma pencereleri görülmektedir.¹¹⁸ Mektep günümüze kadar ulaşamamıştır.¹¹⁹

Üç Şerefeli Mektebi-Edirne(1444)

Edirne’de Sultan II. Murad tarafından yaptırılmıştır. Yerinin Saatli Medrese yakınlarında olduğu düşünülmektedir. Günümüze kadar ulaşamamıştır.¹²⁰

Ayas Bey Sıbyan Mektebi-Saraybosna/Bosna Hersek(1471)

Ayas Bey tarafından yaptırılmıştır. Vakfiyesi 882 tarihlidir. Mescid ve Bosna nehri üzerinde köprü ile birlikte bir külliye olarak yaptırılan sıbyan mektebine, Saraybosna’da hamam ve dükkânlar ile Visoka’da hamam, dükkân ve bostanı gelir olarak vakfetmiştir. Mektep günümüze ulaşamamıştır.

Bali Bey Sıbyan Mektebi-Saraybosna/Bosna Hersek(1475-1476)

Mescid, hamam, hazire, çeşme, köprü ve mektepten oluşan bir külliye şeklinde inşa edilmiştir. Mektep günümüze ulaşamamıştır.¹²¹

Piri Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi- Silivri(1530)

Sıbyan Mektebi, Piri Mehmet Paşa tarafından 1530 tarihinde yaptırılmış olup, cami, imaret, medrese, muvakkithane, mutfak, kiler, depolar, han ve dükkânlardan oluşan külliye içinde yer almaktadır. Muntazam kesme taş duvarlı, günümüzde kiremit çatılı küçük sıbyan mektebi bugün imamevi olarak kullanılmaktadır.¹²²

¹¹⁸ Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., C:2, s:415

¹¹⁹ Rıfki Melul Meriç, Edirne’nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında, Türk San’atı Tarihi Araştırma ve İncelemeler, Sayı:1, s:439, 1963, İstanbul

¹²⁰ Rıfki Melul Meriç, a.g.e., s:439

¹²¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri I., II., III. Ve IV. Ciltler

¹²² Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, 1984, İstanbul, s:199

Foto 3.11 Piri Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi-Silivri

Gazi Hüsrev Bey Sıbyan Mektebi-Saraybosna/Bosna Hersek(1531)

Sıbyan mektebi, cami, han, medrese, çarşı, türbeler ve hamamdan oluşan külliyeinin içinde yer alır. Sıbyan mektebi camiye paralel inşa edilmiş, iki kattan oluşan bir yapıdır. Pek çok kez yangın geçiren ve onarımlar gören yapı, en son 1843 yılında onarılmıştır.¹²³

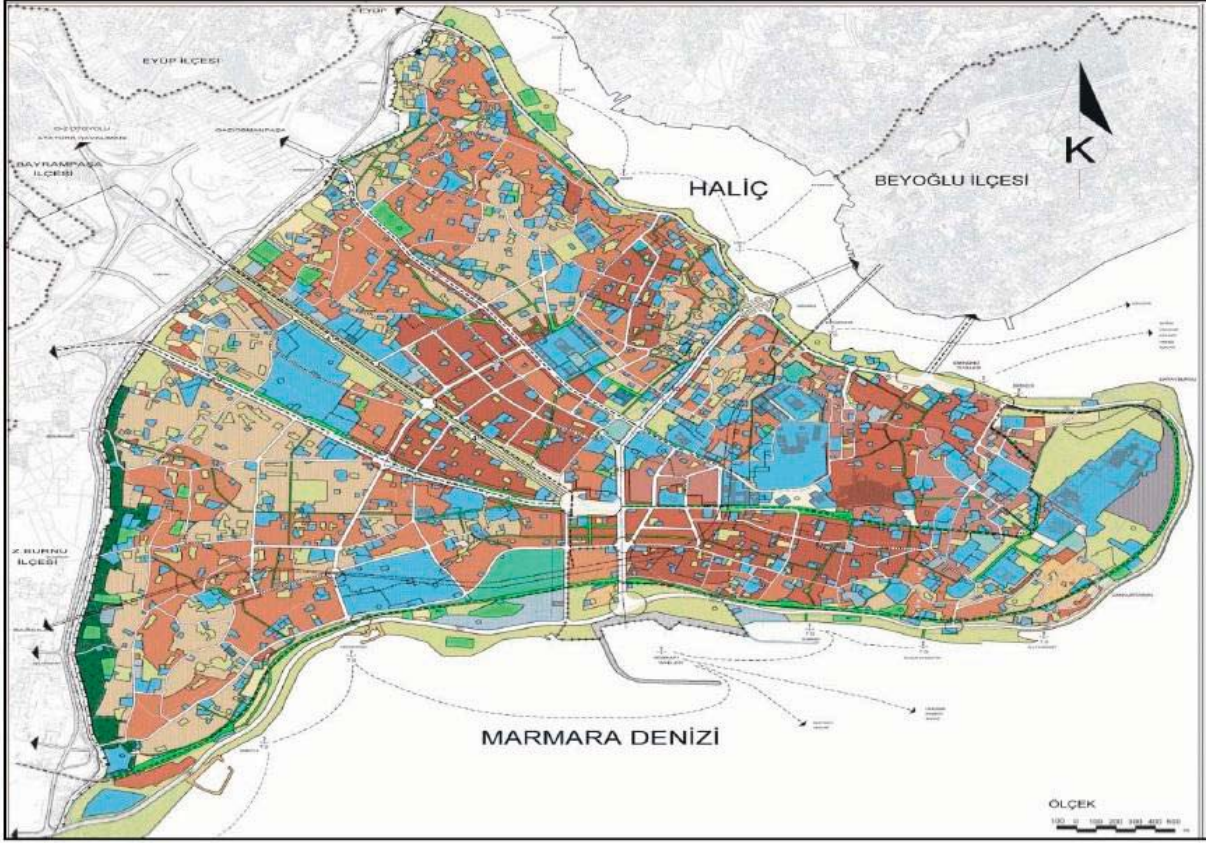
Bakır Baba Sıbyan Mektebi-Saraybosna/Bosna Hersek(1542)

Cami, medrese, hazire, çeşme ve mektep bir külliye oluşturarak inşa edilmişlerdir. Yapılar günümüze ulaşamamıştır.

3.2 İSTANBUL SİBYAN MEKTEPLERİ

Bu bölümde, İstanbulda yapılmış olan sıbyan mektepleri konumlanışlarına ve buldukları yerlere göre, mahalle arasında yapılmış olan ve külliye içinde yer alan sıbyan mektepleri olmak üzere iki grup altında sınıflandırılarak incelenmişlerdir.

¹²³ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:179

Harita B.1 Tarihi Yarımada Koruma Bölgesi-İstanbul

3.2.1 Mahalle Arasında Yapılmış Sıbyan Mektepleri

Mahalle arasında yapılmış olan sıbyan mektepleri genellikle köşe başlarında konumlanmışlardır. Bu özellikleri ile gerek mimari (ışıklandırma, havalandırma) gerekse sosyal açıdan (mahalle çocuklarının her yönden kolay ulaşabilmeleri) düşünülerek inşa edilmişlerdir. Erken dönemde İstanbul’da inşa edilmiş olan sıbyan mekteplerinin pek çoğu günümüze kadar ulaşamadığından bu yapılar günümüzde mevcut olanlar ve olmayanlar olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

Halen Mevcut Olan Sıbyan Mektepleri

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi-Nişanca/Eminönü(1485)

1485 yılında Fatih Sultan Mehmed’in Cerrahbaşlarından İshak tarafından yaptırılmıştır. Nişanca’da Ermeni Patrikhanesinin arkasında bulunmaktadır. Yapım tarihi düşünüldüğünde

Fatih'ten sonra yapılmış ilk sıbyan mekteplerinden olduğu söylenebilir. Tez konumuzu oluşturan sıbyan mektebi ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak işlenecektir.

Foto 3.12 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi-İstanbul

Günümüzde Mevcut Olmayan Sıbyan Mektepleri

Üç Mihraplı Sıbyan Mektebi-Fatih(1469)

Fatih Sultan Mehmed'in âlimlerinden Hoca Hayrettin Efendinin vakfıdır. Üç Mihraplı Camii civarında, Unkapanı Caddesi üzerinde, Küçükpazarda olduğu söylenmekte olup bugün mevcut değildir.

Hatice Sultan Sıbyan Mektebi-Ayvansaray/Fatih(1456)

1456 yılında Fatih Sultan Mehmed'in kızı Hatice Sultan tarafından yaptırılmıştır. Ayvansaray'da Defterdar Caddesi olduğu bilinen yapı günümüzde mevcut değildir.

Üsküplü Yahya Paşa Sıbyan Mektebi-Kadırga/Eminönü(1534)

1534 (H:912) yılında yapıldığı sanılmaktadır. Kadırga da Kadırga Karakolu Karşısında olan yapı günümüzde yerinde bulunmamaktadır.

Ahi Çelebi Sıbyan Mektebi-Unkapanı/Eminönü(1480-1500)

XVI. yüzyıl başlarında yapılmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in hizmetkârlarından olduğu söylenen Ahi Çelebi tarafından Eminönü-Unkapanı yolunun deniz tarafında Yemiş İskelesi civarında Ahi Camiinin yanında inşa edilmiş olan yapı günümüze ulaşmamıştır.

Zembilli Ali Efendi Sıbyan Mektebi-Zeyrek/Fatih(?)

XVI. yüzyıl başında yapıldığı sanılmaktadır. Zeyrekte türbenin yanındadır. Günümüzde mevcut değildir.

Dırağman Sıbyan Mektebi-Dırağman/Fatih(1541)

Balat civarında Dırağman Yokuşunda 1541 yılında yapıldığı sanılmaktadır. Dırağman Camii yanında olan yapı günümüzde mevcut değildir.¹²⁴

3.2.2 Külliye İçinde Yer Alan Sıbyan Mektepleri

Halen Mevcut Olan Sıbyan Mektepleri

Fatih Külliyesi Sıbyan Mektebi-Fatih(1470)

Fatih Sultan Mehmed tarafından Fetihden hemen sonra 1470 (H-875) yıllarında inşa ettirilen külliyenin mimarı Atik Sinan'dır. Sıbyan mektebi, camii, on altı medrese, darüşşifa, tabhane, muvakkıthane, kütüphane, imaret, hamam ve iki türbenin oluşturduğu bu büyük külliyenin içinde yer alır.¹²⁵

Külliye Fetih sonrası inşa edilen ilk sosyal ve dini kompleks olmasının yanı sıra, kentte fetih sonrası başlayan "İslam Kenti" imar ve iskan politikasının en önemli kentsel örneğidir.¹²⁶

Kentin dördüncü tepesi olarak tanımlanan yükseltiyeye Marmara ve Haliç'e hâkim konumda inşa edilmiş yapı topluluğunun ana yapısı camidir.¹²⁷ Külliye düzenli ve simetrik yerleşimi ile kent dokusu içinde yer alırken cami dış avlusu Fetih sonrası İstanbul'da kent meydanı

¹²⁴ Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, s:49

¹²⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, cilt II, 1973, İstanbul, s:356

¹²⁶ Halil İnalçık, Fatih Sultan Mehmed Tarafından İstanbul'un Yeniden İnşası, 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 3, 1988, Samsun, s:220-221

¹²⁷ Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, 1986, İstanbul, s:107-108

olarak değerlendirilebilecek tek düzenlemedir. Bu düzen Romanın kentsel mekân forum ilişkisinin devamı sayılabilecek bir örnektir.

1766 (H-1179) yılında meydana gelen depremde diğer külliye elemanları ile birlikte sıbyan mektebi de çok zarar görmüştür.¹²⁸

Sıbyan mektebi geçirmiş olduğu değişimler sonucu özgün halini koruyamamış çok değişmiştir. Günümüzde İstanbul Müftülüğü tarafından kullanılmaktadır. Şu anda mevcut olan yapı döneminin ve sıbyan mektebi özelliklerinin hiçbirini göstermemektedir. Restitüsyonunun yapılabilmesi içinde herhangi bir belgeye ulaşamamıştır. Yapı külliye giriş kapısının sağında caminin batısında kalmaktadır.

Foto 3.13 Fatih Külliyesi Sıbyan Mektebi-İstanbul

¹²⁸ Tahsin Öz, İstanbul Camileri, Cilt I, 1973, Ankara, s:56-58

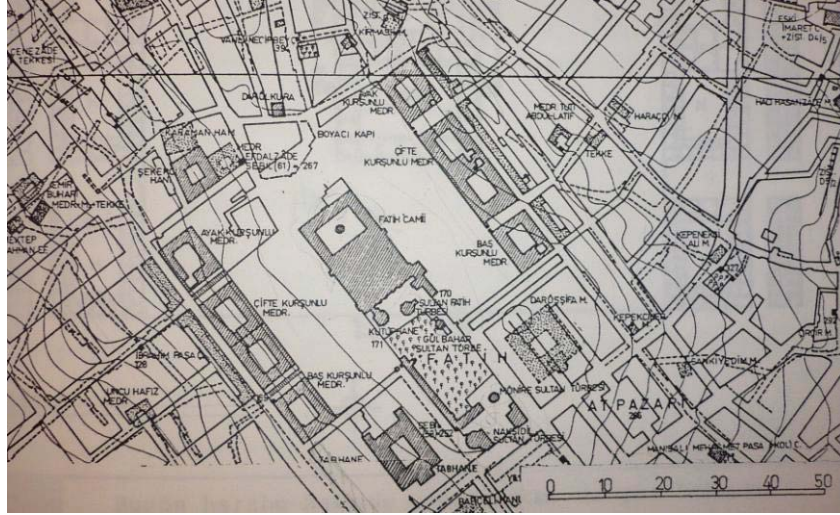

Foto 3.14 Fatih Külliyesi Vaziyet Planı¹²⁹

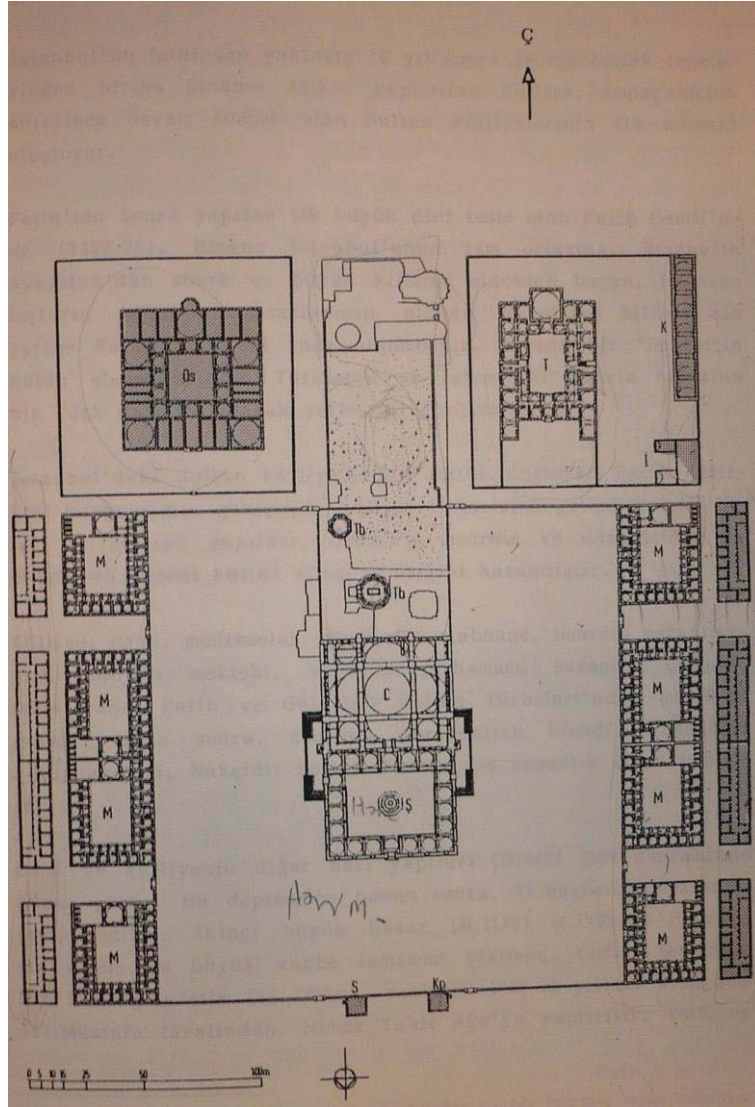

Foto 3.15 Fatih Külliyesi Vaziyet Planı¹³⁰

¹²⁹ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:131

¹³⁰ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:132

Atik Ali Paşa Külliyesi Sıbyan Mektebi-Çemberlitaş/Eminönü(1496-1497)

1496-1497 (H-875) yılında Atik Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Divanyolu üzerinde Atik Ali Paşa Külliyesi içerisinde Camiinin yanında yer almaktadır. Günümüzde özgünlüğünü ve konturunu büyük ölçüde kaybetmiş olsa da gabarisini halen korumaktadır. Atik Ali Paşa Külliyesinin giriş kapısının solunda yer alan sıbyan mektebi iki katlı bir yapı olup, üst katı derslik, alt katı dükkân olarak inşa edilmiştir.

Atik Ali Paşa Külliyesi Divanyolu üzerinde Sedefçiler Çarşısı alanında konumlanmış olması nedeni ile Sedefçiler Camii adı ile de bilinir. Kurucusu II. Bayezid dönemi vezirlerinden Gazi Ali Paşadır. Cami Kitabesine göre yapı topluluğu 1496-1497 tarihlerinde inşa edilmiştir. Bölgenin geçirdiği yangınlar yapı topluluğunda önemli tahribata neden olmuş, 1648'de meydana gelen depremin de yapılara zarar verdiği görülmüştür.¹³¹

Yapı topluluğu inşa edildiği dönemden itibaren yoğun bir ticaret bölgesi içinde yer almıştır. Topluluk yapıldığı dönemde cami, hankah, imaret, medrese, mektep, türbe ve hazire ile günümüze kadar ulaşmayan elçi hanından oluşmakta idi.¹³² Bu yapıların birçoğu günümüze ulaşamamıştır.

Foto 3.16 Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi-Çemberlitaş/İstanbul

¹³¹ Mustafa Cezzar Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler, Türk Sanatı ve Tarihi Araştırma ve İncelemeler I, 1963, İstanbul, s:61

¹³² Nilgün Çöl, XV. XVI. Yüzyıllarda İstanbul'da Kent Dokusu Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sanat Tarihi, 1999, İstanbul, s:86

Sultan Bayezid Külliyesi Sıbyan Mektebi-Bayezid/Eminönü(1520)

1520 yılında yapıldığı sanılmaktadır. Bayezid Camiinin arkasında Kapalıçarşı girişinin karşısındadır.

II. Bayezid 'ın külliyesi içinde yer alan sıbyan mektebi mimari bakımdan dikkat çekicidir. Yapı birbirine bitişik iki kubbeli çifte mekândan oluşmakta, bu mekanlardan ilki dışarıya büyük bir kemerle açılan büyük bir mekan olup eski eyvan geleneğini sürdürmektedir. İkinci kubbeli kısım ise esas mektep kısmıdır. Sıbyan mektebi günümüzde cami derneği tarafından kullanılmaktadır.¹³³

Sultan II. Bayezid tarafından 1501-1506 (H-906-911) yıllarında inşa ettirilen yapı topluluğunun mimarı Yakub Şah Bin Sultan, Şah Kamalettin Hayreddin olarak tartışmalı isimlerdir.¹³⁴

Merkez yapısı camii olan yapı topluluğu, cami doğusunda imaret ve han, camiden uzak konumda medrese, batıda hamam, caminin güney doğusunda mektep ve güneyinde türbeler olmak üzere İstanbul yarımadasının yüksek platosunun Haliç'e ve Marmara'ya inen yamaçlarının birleştiği düzlük alana, cami merkez yapı olarak asimetrik dağılımlı fakat topografya ile uyumlu olarak inşa edilmiştir.^{135 136}

Foto 3.17 Sultan Bayezid Sıbyan Mektebi-Beyazıt/İstanbul

¹³³ Osmanlı Ansiklopedisi cilt 10, s:88

¹³⁴ Rıfki Melul Meriç Bayezid Camii Mimarı II. Sultan Bayezid Devri Mimarları ile Bazı Binaları, Bayezid Camii ile Alakalı Hususlar, Sanatkârlar ve Eserleri, Yıllık Araştırmalar Dergisi 2, 1957, Ankara, s:8

¹³⁵ Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, 1984, İstanbul, s:134

¹³⁶ Doğan Kuban, İstanbul Bir Kent Tarihi, 1996, İstanbul, s:224

Sultan Selim Külliyesi Sıbyan Mektebi-Çarşamba/Fatih(1520)

Yavuz Sultan Selim tarafından yaptırılmıştır. Çarşamba da Sultan Selim Camii girişindedir. Yapı Külliye'nin giriş kapısının sağında, caminin batısında kalmaktadır. Tek mekânlı bir yapı olup, üzeri kubbe ile örtülüdür. Derslik mekânının önünde sütunlu ve revaklı bir bölümü vardır. Revakların üzeri ahşap çatı ile örtülmüştür.

Foto 3.18 Yavuz Sultan Selim Külliyesi Sıbyan Mektebi

Küçük Ayasofya Camii Külliyesi ve Sıbyan Mektebi-Küçük Ayasofya/Eminönü(?)

Aslen kilise olarak inşa edilmiş ve İstanbul'un Fethine kadar bu amaçla kullanılmış olan Küçük Ayasofya Kilisesi Hüseyin Ağa tarafından bazı ekler ve değişikliklerle camiye dönüştürülmüştür. Avlu etrafına zaviye hücreleri ve kuzey tarafa Hüseyin Ağa türbesi yapılmıştır. Zaviyelerden minareye yakın olan büyük bölüm sıbyan mektebi olup eskiden ahşap üst katı bulunmaktaydı. Bu mektep 1740 da yeniden yapılmıştır.¹³⁷

¹³⁷ Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, 1984, İstanbul, s:161

Günümüzde Mevcut Olmayan Sıbyan Mektepleri

Mahmut Paşa Sıbyan Mektebi-Nuruosmaniye/Eminönü(1462)

Mahmut Paşa Türbesi ile Nuru-Osmaniye Camii arasında bulunuyordu. Günümüzde mevcut değildir. 1462 tarihinde inşa edilen ve cami, türbe, sıbyan mektebi, medreseden oluşan Mahmut Paşa Külliyesinde cami, Mahmut Paşa'nın türbesi ile medresenin kubbeli dershanesi dışındaki mektep ve imaret yapıları yıkılmıştır.

Foto 3.19 Mahmut Paşa Külliyesi Vaziyet Planı¹³⁸

Davut Paşa Külliyesi Sıbyan Mektebi-Davutpaşa/Fatih(1485)

Yerinde bugün ortaokul bulunmaktadır. Cerrahpaşa Caddesi üzerinde Davut Paşa Camiinin doğu yönündedir.

Fetih sonrası yerleşim açısından önem kazanan Kocamustafapaşa (Altımermer-Davutpaşa-Avratpazarı) bölgesinin en önemli yapı topluluklarından biridir. Kurucusu Davut Paşa'nın aynı bölgede sarayı ve çeşitli mülkleri bulunmakta idi. Yapı topluluğu, cami kitabesindeki tarihe göre 1485 (H-890) yılı dolaylarında inşa edilmiştir.¹³⁹

II. Bayezid döneminde inşa ettirilen yapı topluluğu cami, medrese, hamam, türbe, mektep, çeşme ve mahkeme yapılarından oluşmakta idi. Mektep ve mahkeme günümüze gelmemiştir.

¹³⁸ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:127

¹³⁹ Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, 1986, İstanbul, s:162

Dağınık yerleşim planına sahip olan yapı topluluğunun medresesi bir sokak aşağıda hamamı ise Samatya’da inşa edilmiştir.¹⁴⁰

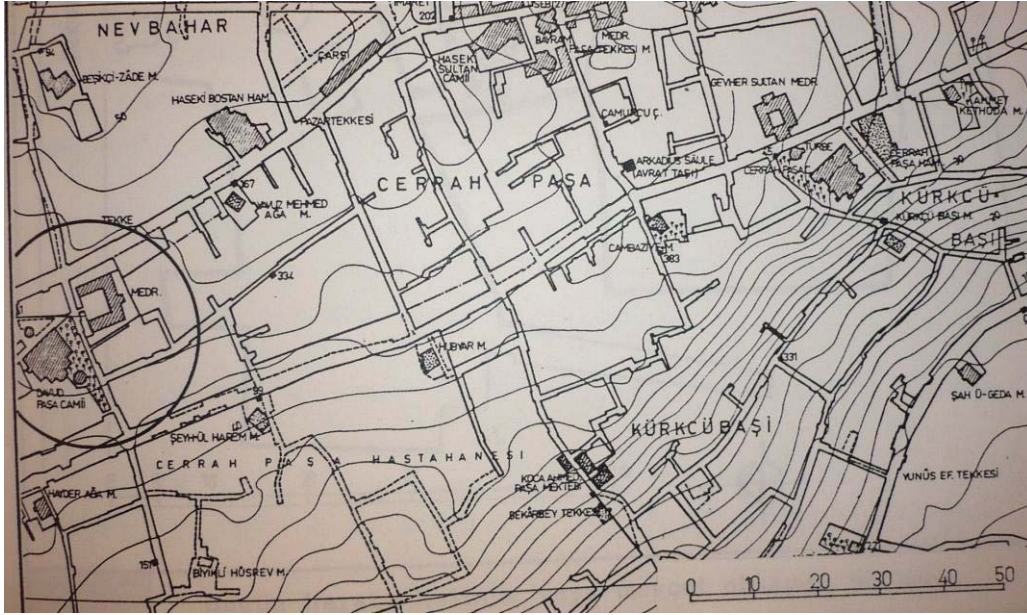

Foto 3.20 Davut Paşa Külliyesi Vaziyet Planı¹⁴¹

Firuz Ağa Külliyesi ve Sıbyan Mektebi-Sultanahmet/Eminönü(1491)

Firuz Ağa tarafından 1491 tarihinde yaptırıldığı dönemde camii, türbe, sebil ve sıbyan mektebinden oluşan bir külliye şeklinde inşa edilmiştir. Türbesi, sebili ve sıbyan mektebi yolun karşı tarafındadır. Ancak Adliye Sarayı yapılıırken camii dışındaki diğer birimleri yıkılmıştır.

3.3 DEĞERLENDİRME

Tezimizin bu bölümünde Erken Dönem sıbyan mektepleri örnekler verilerek anlatılmıştır. Yapılan araştırmalarda Osmanlı Erken Döneminde yapılmış ve günümüze kadar ulaşmış yada ulaşamamış olan sıbyan mekteplerinden yerleri ve isimleri belirlenebilenler sınıflandırılarak açıklanmıştır.

İsmi ve yeri tespit edilebilen sıbyan mektepleri İstanbul dışında yapılmış olanlar ve İstanbul’da yapılmış olanlar olmak üzere iki bölüm altında incelenmiştir. Tezimiz sırasında

¹⁴⁰ Müller Wiener, Bildlexion Zur Topographie İstanbuls, 1977, Tübingen, s:385

¹⁴¹ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:152

yapılan araştırmalar da İstanbul dışında Anadolu'da 24 adet, Rumeli'de 9 adet sıbyan mektebi tespit edilebilmiştir. Tespit edilen bu sıbyan mekteplerinin Anadolu'da 8 adedi, Rumeli'de ise 1 adedi mevcut durumdadır.

İstanbul'da ise 15 adet sıbyan mektebi tespit edilebilmiştir. Bu sıbyan mekteplerinin 6 tanesi günümüzde halen ayaktadır.

Sıbyan mekteplerinin tespit edilebilmesi için yapılan araştırmalarda mahalle arasında yapılmış olan sıbyan mekteplerinin günümüze kadar ulaşmasının mümkün olmadığı, ancak külliye içinde yapılmış olan sıbyan mekteplerinin halen mevcudiyetlerini koruyabildikleri görülmüştür.

Bunun sebebi olarak da külliye bütününde yapıların daha iyi korunduğu, dış etkilere ve kötü kullanımlara daha az maruz kaldığı görülmüştür. Mahalle arasında yapılmış olan sıbyan mektepleri ya işlevleri dışında kullanılmışlar ya da tamamen yıkılarak tahrip olmuşlardır.

Tez konumuzu oluşturan Cerrahbaşı İşhak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi bu kapsamda şanslı sayılabilecek bir örnektir. Yapıya zaman içinde muhdes ekler yapılmış olsa da günümüze kadar ulaşabilmiştir.

4. CERRAHBAŞI İŞHAK KAZGANI SADI SIBYAN MEKTEBİ:

Bu bölümde, tez konumuzu oluşturan Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ayrıntılı olarak ele alınarak irdelenecektir.

4.1 GENEL TANIMI VE TARİHÇESİ

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi, İstanbul'un fethinden sonra yapılmış erken dönem sıbyan mekteplerinden biri olup, mahalle arasında yapılmış olan sıbyan mektepleri arasında değerlendirilebilecek bir yapıdır.

Sıbyan mektebi bulunduğu sokağın karşısında yine aynı adla anılan ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bulunan belgelerden, ilk yapıldığında ahşap olduğu anlaşılan bir cami ve kâgir küçük bir çeşme ile birlikte yapı gurubunu, külliye'yi oluşturmaktadır. Külliyenin camisi 1950'li yıllarda yanmış, yerine 1985'te betonarme niteliksiz yeni bir cami yapılmıştır.

Sıbyan mektebi günümüzde boş olmakla birlikte yakın zamana kadar caminin lojmanı olarak kullanılmıştır. Çeşmesi ise suyu akmadığından kullanılmamaktadır ve oldukça haraptır. Çeşme ve sıbyan mektebi yol kotunun yükselmesinden dolayı oldukça gömülmüştür.

4.2 İSTANBUL İÇİNDEKİ YERİ VE KONUMU

Yapı topluluğu İstanbul İli, Eminönü İlçesi, Nişanca Mahallesi, Nalbant Cami Sokak, 193 Pafta, 741 Ada, 33 ve 34 Parsellerde yer alan cami, çeşme ve sıbyan mektebinden oluşmaktadır. Köşe başında yer alan sıbyan mektebinin hemen karşısında, Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivlerinde yapılan araştırmalarda eski adı Kazgani Sadi Cami olan ve ahşap olduğu belirtilen, ancak belirlenemeyen bir tarihte yanan ve yeni adı Nalbant Cami olan bir cami bulunmaktadır. Yapının bulunduğu mahalle, Osmanlı Döneminde çoğunlukla azınlıkların yaşamış olduğu bir bölgedir. Çevre sokaklarda çeşitli kilise yapıları göze çarpmaktadır ve yapının paralel yan sokağında Meryem Ana Ermeni Kilisesi yer almaktadır.

Foto 4.1 Hava Fotoğrafi (İBB Şehir Rehberi)

4.3 MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi, iki katlı kâgir bir yapıdır. (Foto C.1) Yapının bodrum katı yarısına kadar yol kotunun altında kalmıştır. Yapının çeşmesinin de büyük bir kısmı yol kotunun altında kaldığından ve yakın zaman öncesine kadar cami imamının lojmanı olarak kullanılan sıbyan mektebinin tuvaleti olarak değerlendirildiğinden günümüzde çeşme fonksiyonunu kaybetmiştir. (Foto C.2) Çeşmenin ön yüzü kesme taştan yapılmış olup üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Çeşmenin yan ve arka duvarları ise taş ve tuğladan oluşan almaşık duvar dokusunda inşa edilmiştir. Sıbyan mektebinin girişi mektep ile çeşme arasında kalan küçük bahçeden sağlanmakta ve bahçe kotu bugün yol kotunun altında kaldığından bahçeye iki basamakla inilmektedir.

4.3.1 Plan Özellikleri

Yapı mektep binası ve çeşme olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bu iki yapı bir bahçe ile birbirine bağlanmaktadır. (Çizim A.1)

Sıbyan Mektebi:

Mektebe Nalbant Camii Sokaktan girilmektedir. Bahçe kapısından girince mektep sağ tarafta, çeşme ise sol tarafta kalmaktadır. (Foto C.3) Sıbyan mektebi dikdörtgen planlı olup iki kattan oluşmaktadır. Bahçenin kotu günümüzde yol kotunun altında kalmıştır. Sıbyan mektebi bahçesi muhdes bir duvarla ikiye ayrılmış olup, zemin ve bodrum katlara giriş ayrı bahçe kapılarından yapılmaktadır. Bodrum kat günümüzde caminin tuvaleti ve abdesthanesi olarak kullanılmaktadır. (Foto C.4) Bu mekâna bodrum kata ait bahçeden 4 adet basamakla inilmektedir ve bu katta 3 adet tuvalet, abdest alma yerleri ile lavabo bulunmaktadır. (Foto C.5) (Çizim A.2)

Sıbyan mektebinin zemin katında bulunan dersliğe ise, kendine ayrılmış olan bahçeden 6 adet basamakla çıkılan bir merdivenle ulaşılmaktadır. (Foto C.6) Dikdörtgen planlı tek bir derslikten oluşan derslane mekânı muhdes bir duvarla ikiye ayrılmıştır. (Foto C.7) (Çizim A.3) Derslikte 5 adet pencere iki adet niş bulunmaktadır. (Foto C.8) (Foto C.9) (Çizim A.5) Giriş bölümünün üzeri aynalı tonozla, derslik kısmı ise kubbe ile örtülüdür. (Foto C.10) (Foto C.11) (Çizim A.6)

Çeşme:

Günümüzde yol kotunun yükselmesinden dolayı çeşmenin büyük bir kısmı toprak altında kalmıştır. Çeşme ön yüzü mektep bahçesinin giriş kapısının da yer aldığı Nalbant Camii Sokak üzerindedir. (Foto C.12) Çeşmenin hazne duvarı Sıbyan Mektebinin bahçe duvarı olarak da kullanılmaktadır. Çeşme haznesi uzun süre cami imamının lojmanı olarak kullanılmış olan Sıbyan Mektebinin tuvaletidir. Çeşme ise kullanılmamaktadır.

4.3.2 Cephe Özellikleri

Sıbyan Mektebinin Nalbant Camii Sokağına bakan iki, sıbyan mektebi bahçesine bakan bir ve mektebin sol yanında bulunan kagir tek katlı yapıya bakan bir cephesi bulunmaktadır. Tek katlı yapıya bakan cephesi sağırdır.

Çeşmenin ise ön yüzü Nalbant Camii Sokağına, bir cephesi Sıbyan Mektebinin bahçesine, diğer yüzeyi arkadaki parsellere girmek üzere açılmış çıkmaz sokağa, arka cephesi ise yan parsele bakmaktadır.

Sıbyan Mektebi:

- Güneydoğu Cephesi

Yapının Nalbant Camii Sokağına bakan cephesidir. Bu cephede Sıbyan Mektebine ait iki adet bahçe girişi bulunmaktadır. (Foto C.3) Bahçe girişlerinden biri Sıbyan Mektebinin bodrum katına, diğeri ise Sıbyan Mektebinin zemin katına girişi sağlamaktadır. Bu cephede yer alan bodrum kata ait kapı olduğu düşünülen boşluk, yol kotunun yükselmesinden dolayı, toprak altında kalmıştır. (Foto C.13) Ayrıca bu cephede, üstte zemin kata ait iki adet pencere bulunmaktadır. Yapının duvarları iki sıra tuğla bir sıra küfeki taşından oluşan almaşık duvar tekniğinde örülmüştür. Günümüzde duvarlar oldukça yıkık durumdadır. Bahçe duvarlarının yıkılarak yeniden briket ile örüldüğü görülmektedir. (Foto C.14) (Çizim A.9)

- Kuzeydoğu Cephesi

Yapının bu cephesi de L şeklinde binayı çevreleyen Nalbant Cami Sokağına bakmaktadır. Bu cephede ikisi bodrum kata, ikisi de zemin kata ait olmak üzere dört adet pencere bulunmaktadır. (Foto C.15) Duvarlar yine iki sıra tuğla, bir sıra kesme doğal taş olmak üzere almaşık duvar örgüsünde inşa edilmiştir. Pencerelerin söveleri küfeki taşındandır. Zemin katın pencerelerinin üzeri sivri tuğla hafifletme kemeri ile örülmüş, kemerlerin içi yine tuğla kemer aynası ile tamamlanmıştır. Pencerelerde lokma demir parmaklık vardır. Bodrum katın pencerelerinin yarısına yakını yol kotunun yükselmesinden dolayı toprak altında kalmıştır. Bodrum kat tuvalet olarak kullanıldığından pencere boşlukları içeriden doldurulmuştur. Bu kattaki pencerelerin tuğla kemerleri basık, hafifletme kemeri şeklindedir. Kemer aynası, zemin katta olduğu gibi yine tuğla örgülüdür.(Çizim A.11)

- Güneybatı Cephesi

Yapının güneybatı cephesinde zemin ve bodrum kat girişleri mevcuttur. Günümüzde iki kat da ayrı ayrı kullanıldığından sıbyan mektebi bahçesi de ikiye ayrılarak kullanılmaktadır. Bu cephede, zemin katta, kapı haricinde bir de pencere boşluğu bulunmaktadır. (Foto C.16-C.17) Pencere ve kapının üzeri basık tuğla hafifletme kemeri ile geçilmiş ve kemer içi yine tuğla ile doldurularak kemer aynası oluşturulmuştur. Pencere ve kapı söveleri, küfeki taşından yapılmış olup, pencerede lokma demir parmaklık bulunmaktadır. Sıbyan Mektebi ve çeşme arasında kalan bahçenin üzeri oluklu pvc çatı örtüsü ile kapatılmış, muhdes olarak kapatılmış çatı ile zemin arasında kalan bölümdeki duvarlar sıvanarak boyanmıştır.(Foto C.18) Sıva ve boyada yer yer dökülmeler mevcuttur. Duvar almaşık duvar örgüsündedir. Yapının bu

cephedeki bodrum kat giriş kapısının sonradan açılmış muhdes giriş olduğu düşünülmektedir.(Foto C.19) Bodrum kat girişinin sol yanında günümüzde demir kapakla kapatılmış olan bir pencere bulunmaktadır.(Foto C.20-C.21-C.22) (Çizim A.13)

- Kuzeybatı Cephesi

Bu cephe yapının yan parselde bitişik olduğu cephe olup herhangi bir pencere boşluğu bulunmamaktadır. Bitişik parselde tek katlı kâgir bir yapı bulunmaktadır. Bu yapı kuzeybatı cephesinin büyük bir kısmını kapatmış durumdadır. Günümüzde oldukça yıpranmış durumda olan bu cephede çeşitli bitkilenmeler, yüzey kayıpları ve aşınmalar mevcuttur.(Foto C.23) (Çizim A.15)

Çeşme :

- Güneydoğu Cephesi

Çeşmenin yalağının ve musluğunun bulunduğu cephedir. Nalbant Cami Sokağına bakmaktadır. Yol kotunun yıllar içinde yükselmiş olması sebebi ile çeşme yalağı yol kotunun altında kalmıştır. Ayrıca çeşme aynası ve musluğu da yerinde bulunmamaktadır. Çeşmenin bu cephesi kesme taş ile örülerek inşa edilmiştir. Kesme taş örgüde derin çatlaklar ve yıpranmalar göze çarpmaktadır. (Çizim A-9)

- Kuzeydoğu Cephesi

Çeşmenin bu cephesi bahçeye ve sıbyan mektebinin güneybatı cephesine bakmaktadır. Çeşme duvarları sıbyan mektebi duvarlarında olduğu gibi almaşık duvar örgüsü tekniği ile inşa edilmiştir. Bu cephede çeşme haznesi kapağının olduğu düşünülen, ancak sonradan muhdes olarak büyütülen kapı boşluğu bulunmaktadır. Duvarda derin çatlaklar ve bitkilenmeler görülmektedir.

- Güneybatı Cephesi

Bu cephe arkada bulunan yapılara ulaşmak için açılan çıkmaz yola bakan cephedir. Çeşmenin diğer üç cephesi gibi bu cephede almaşık duvar örgüsü tekniği ile örülmüştür. Bu cephede de malzeme kayıpları ve derin çatlaklar bulunmaktadır ve bitkilenmeler gözlenmektedir. (Çizim A-15)

- Kuzeybatı Cephesi

Çeşmenin bitişik yan parseline bakan cephedir. Bu cephede yine almaşık duvar örgüsü tekniği ile örülmüştür.

4.3.3 Yapım Sistemi ve Malzeme Özellikleri

Sıbyan Mektebi:

- Duvar Örgüsü

Taş ve tuğla kullanılarak almaşık duvar örgüsü tekniği ile inşa edilmiş olan yapı, bir sıra taş iki sıra tuğla olarak yapılmıştır. (Foto C.24) Bazı cephelerde bu düzgün sıra örgünün bozulduğu görülmektedir. Kubbe kasnağına geçiş yerlerinde tuğla sıra sayılarında artırılmış kesme taş kullanılmamıştır.

- Örtü Sistemi

Sıbyan Mektebinin örtüsü, giriş kısmında yer alan aynalı tonoz ve derslik kısmında bulunan kubbeden oluşmaktadır. (Foto C.11-C.12) Dersliğin şekli olan kare formdan kubbeye Türk üçgeni ile geçilmiştir. (Foto C.25) İçeride dairesel olan kubbe kasnağı dışarıda sekizgendir.

- Döşeme

Zaman içinde yapılmış olan müdahalelerden dolayı sıbyan mektebinde özgün döşeme kotuna ve malzemesine ulaşamamıştır. Bodrum kat tavanında zemin kat döşemesini takviye etmek amacı ile çelik putrellerle güçlendirme yapılmıştır.(Foto C.5) Ayrıca bodrum kat tuvalet olarak kullanıldığından, döşeme seramik kaplıdır ve bodrum katın özgün döşemesi de anlaşılamamıştır.

Çeşme:

- Duvar Örgüsü

Çeşmenin kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı cepheleri, sıbyan mektebinde olduğu gibi yine almaşık duvar örgüsü tekniği kullanılarak, taş ve tuğla malzeme inşa edilmiştir. Çeşme ön yüzü ise kesme taştan yapılmıştır. (Foto C.12)

- Örtü Sistemi

Çeşme üzeri tonoz örtü ile örtülmüştür. Ancak üst örtüde dış etkilere oluşan deformasyonlardan örtü tonoz örtü algılanamamaktadır. (Foto C.26)

- Döşeme

Günümüzde çeşme haznesi tuvalet olarak kullanıldığından çeşme döşemesi seramik kaplıdır ve seramik kaplamanın altındaki özgün malzeme anlaşılamamıştır.(Foto C.26)

4.4 GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Yapının, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra yapılan ilk sıbyan mekteplerinden biri olduğu sanılmaktadır. 1485 tarihinde Fatih Sultan Mehmet'in cerrahbaşılığını yapan Cerrahbaşı İshak tarafından yaptırılan, yapının üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Yapı günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetindedir.

Sıbyan Mektebinin vakfiyesine ulaşılamadığından zaman içinde ne gibi tamir ve onarımlar geçirdiğine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak mektebin ismindeki Kazgani Sadi adının, harap olan Sıbyan Mektebini onaran bir şahsın adının mektebin ismine eklenmesiyle oluştuğu bazı kaynaklarda geçmektedir.

Bulunan belgeler ve 1945 yılına ait fotoğraflardan, yakın bir geçmişe kadar yapının, karşısında bulunan caminin imamı için lojman olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. (Foto C.27)

Bugün mevcut olmayan özgün caminin 1470 yıllarında inşa edildiği sanılmakta olup, Vakıflar Bölge Müdürlüğünde yapılan araştırmada, özgün durumunda ahşap olan caminin geçirdiği yangınla tamamen yandığı ve 1985 tarihinde aynı yere günümüzde mevcut olan betonarme caminin yapıldığı anlaşılmıştır. (Foto C.28-C.29)

Sıbyan Mektebi uzun seneler cami imamının lojmanı olarak kullanıldığından, yapı içerisinde pek çok değişiklik yapılarak özgünlüğü bozulmuştur.

Mektebin bahçesi yapılan duvarlarla ikiye ayrılmış bodrum katla zemin kat arasındaki ilişki kesilmiştir. Her iki bahçeye de muhdes demir kapılarla girilmektedir.(Foto C.14) Yol kotunun yükselmiş olması nedeni ile bahçe yol kotunun altında kalmıştır, bahçeye iki basamakla inilmektedir.

Sıbyan Mektebinin bodrum katı yapılan değişiklikler ve eklenen tuvaletlerle, caminin abdest alma yeri olarak kullanılmaktadır.(Foto C.5)

Bodrum kata, sonradan açıldığı düşünölen ve bahçeden dört basamakla inilen bir kapıdan girilmektedir. Bu katta üç adet tuvalet ve abdest alma yerleri mevcuttur. Döşeme ve duvarlar seramik kaplanmıştır. Tavanda ise sonradan güçlendirme amacıyla yapılmış çelik putrel izleri vardır. Bu kattaki pencere olduğu düşünölen duvardaki boşluk, demir kapakla kapatılmıştır. Bodrum katın bağlı olduğu bahçe zemini de seramik kaplanmıştır.

Çeşme haznesi, konut olarak kullanılan mektebin tuvaleti olarak düzenlenerek eski işlevini kaybetmiştir.

Zemin kata bahçeden çıkılan altı basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktadır. Bu katta bulunan derslik mekânı sonradan örölen muhdes bir duvarla iki ayrı mekâna bölünmüştür. Kapının girişindeki birinci mekânda iki adet pencere bulunmaktadır.(Foto C.30) Pencerelerden biri yapının güneybatı yönüne, diğeri ise güneydoğu yönüne bakmaktadır.(Foto C.9) Bu mekânın bir kısmının üzeri aynalı tonozla örtölüdür. Ancak tavan muhdes bir kontrplak asma tavan ile alçaltılarak kapatılmıştır.(Çizim A.6)

Bu mekândan geçilerek girilen ikinci mekânda ise, güneydoğu yönünde bir, kuzeydoğu yönünde iki adet pencere bulunmaktadır. (Foto C.31) Ayrıca kuzeybatı duvarında iki adet niş yer almaktadır. (Foto C.8) Mekânın üzeri kubbe ile örtölüdür ancak buranın da üzeri diğer mekânda olduğu gibi kontrplak asma tavanla kapatılmıştır. (Foto C.10) Kubbeyi sivri kemerler taşır ve bu kemerlerden mektebin güneydoğu duvarında bulunanın altında yazısız sade bir kitabe bulunmaktadır. (Foto C.32-C.33) Kubbe kasnağı Türk üçgenleri ile süslenmiştir. Yapının iç duvarları sıva üzeri boyalıdır. Pencere doğramaları zaman içerisinde değiştirilerek tek kanatlı ahşap pencerelere dönüştürölmüşlerdir. Tüm pencerelerin önünde lokma demir parmaklıklar bulunmaktadır. (Çizim A.8)

Çeşmenin su haznesi tuvalet olarak kullanılmaktadır. Hazne, bir duvar ile iki mekâna bölünmüştür. Çeşmenin bahçeye bakan cephesindeki hazne kapağı olduğu düşünölen boşluk büyütölerek kapıya dönüştürölmüştür. (Foto C.34) Zemin seramik kaplıdır.

4.4.1 Strüktür Elemanlarındaki Bozulmalar

- Bahçe Duvarları

Bahçe duvarlarının sokağa bakan kısmı tamamen yıkılmış ve briket ile yeniden örülmüştür. Bahçenin üzeri de oluklu PVC çatı örtüsü ile kapatılmıştır. (Foto C.14)

- Çeşme Duvarları

Çeşme duvarları da çevresel etkiler ve insanların müdahaleleri sonucu oldukça yıpranmıştır. Ancak duvarlar günümüzde özgün hallerini korumaktadır. Yol kotunun yükselmesi nedeni ile çeşme yalağı tamamen yol kotunun altında kalmış, çeşme aynası da sökülmüştür. (Foto C.35) Çeşme ön yüzü kesme taştan yapılmış olup, taşlar üzerinde derin çatlaklar mevcuttur. Çeşme üzeri tonozla örtülmüştür. Tonoz üzerinde derin çatlaklar ve yoğun bitkilenmeler görülmektedir. Çeşme yan duvarlarındaki almaşık duvarlarda yer yer yıpranmalar mevcuttur. (Foto C.36) Taşlarda aşınmalar, taş ve tuğla arasındaki bağlayıcı harçlarda bozulma ve ufalanmalar, tuğlalarda yüzey kayıpları ile erimeler görülmektedir.

- Sıbyan Mektebi Cephe Duvarları

Sıbyan mektebi cephe duvarları özgün yapı tekniğini günümüzde de korumaktadır. Ancak duvar yüzeylerinde çevresel faktörler ve insan kullanımından kaynaklanan yıpranmalar mevcuttur.

Yapının güneydoğu cephesinde, almaşık duvar örgüsü ile örülen beden duvarlarında derin çatlaklar bulunmakta, özellikle pencere söveleri ile almaşık duvar arasındaki yapışmayı sağlayan horasan harcında meydana gelen bozulmalardan ötürü derin ayrılmalar göze çarpmaktadır. (Foto C.13) (Çizim A.10) Pencere sövelerinde de çatlaklar mevcuttur. Horasan harcındaki bozulmalar tuğla ile taş örgü arasında da açılmalara sebep olmuştur. Duvarlarda hem tuğla hem de küfeki taş sıralarında yüzey kayıpları, ufalanmalar, kırılmalar, bitkilenmeler ve yerinden oynamalar görülmektedir.

Pencere üzerinde yer alan tuğla kemerlerde de kaymalar, tuğla kayıpları mevcuttur.

Diğer cephede olduğu gibi Sıbyan mektebinin kuzeydoğu cephesinde de derin strüktür çatlakları mevcuttur. (Foto C.15) (Çizim A.12) Pencere boşluklarını çevreleyen küfeki taş sövelerde de zaman içinde oluşan çatlaklar göze çarpmaktadır. Yine bu cephede de yüzey kayıpları, aşınmalar, bitkilenmeler ve yer yer yerinden oynamalar bulunmaktadır. Ayrıca

yapıya sonradan tutturulan sokak ışıklandırma elemanları ve kablolar oldukça zarar vermiştir. Bu cephede pencere üzerlerinde bulunan tuğla kemerlerde yıpranma ve bozulmalar görülmektedir.

Yapının kuzeybatı cephesi, zemin kat seviyesine kadar yanda bulunan ve bitişik olarak inşa edilen konut tarafından kapanmıştır. (Foto C.25) (Çizim A.14) Ancak sıbyan mektebinin üst kısımları açıkta görülebilmektedir. Bu kısımlarda da yine derin strüktür çatlakları, yüzey kayıpları, aşınma, kırılma ve bitkilenmeler göze çarpmaktadır. Bu cephede de sonradan ilave edilen uydu anteni ve sokak ışıklandırma elemanları ve bunlara ait kablolar yapıya oldukça zarar vermiştir.

Sıbyan mektebinin güneybatı cephesinde de strüktür çatlakları bulunmaktadır. (Foto C.21) (Çizim A.16) Yapının bu cephesi, sıbyan mektebi ile çeşme arasında kalan bahçesinin üzeri oluklu pvc örtü ile kapatıldığından dolayı çatıda oluşan bitkilenmeden oldukça etkilenmiştir. Zemin kat girişinin bulunduğu kapının, oluklu pvc muhdes çatıya kadar olan kısmı sıvalı ve boyalıdır. Bodrum katın girişinin bulunduğu tarafın ise eskiden sıvalı bulunduğu ancak daha sonradan sıvalarının dökülmesiyle yer yer almaşık duvar örgüsünün ortaya çıktığı görülmektedir. Bu cephede bahçe çatısının üstünde almaşık duvar örgüsü devam etmektedir. Ancak bu cephede de derin strüktür çatlakları, tuğla ve taş örgüde kırılmalar, yüzey kayıpları, çatlaklar, yıpranmalar ve bitkilenmeler görülmektedir. Yine bu cepheye monte edilen uydu anteni ve bu antene enerji sağlayan kablolar yapıya çok zarar vermiştir.

- Çeşme Üst Örtüsü

Çeşme üst örtüsü tuğla tonozdur. Ancak dış etkilerden dolayı tonoz örtüde derin çatlaklar ve tuğla malzemede kayıplar oluşmuştur. Bu etkilerden dolayı tonoz form dışarıdan algılanamamaktadır. Ayrıca tonoz örtüde yoğun bitkilenmeler mevcuttur. Bitki kökleri de üst örtüde çatlaklara sebep olmuştur.

- Sıbyan Mektebi Üst Örtüsü

Sıbyan mektebinin çatısı aynalı tonoz ve kubbe ile örtülüdür. (Foto C.10-C.11) Ancak zaman içinde kubbe ve altındaki çamur erimiş tuğla strüktür açığa çıkmış, tonoz üst örtüsü oldukça yıpranmıştır. Kubbede ve tonozda yapının içinden de görülen derin strüktür çatlakları mevcuttur. (Foto C.38-C.39) Kubbedeki aşırı aşınmadan dolayı dışarıdan kubbe formu algılanamamaktadır. Hem kubbede hem de tonoz örtüde yoğun yüzey kayıpları, malzemede (horasan harcı ve tuğlalarda) aşınmalar görülmektedir. Kubbe kasnağının bir kısmı da

yıkılarak formunu kaybetmiştir. Yağmur sularının yapının içine girmesini önleyebilmek için, kubbe ve tonoz üzeri daha sonradan ahşap çatı örtüsü ile kapatılmıştır. (Foto C.37) Çatı düzgün bir formda değildir. Çatı üzerinde bazı kısımlar Marsilya kiremidi, bazı kısımlar ise alaturka kiremit ile örtülmüştür. Kubbe ve tonoz üzerinde yoğun bitkilenme mevcuttur. (Çizim A.4)

4.4.2 Yapı Elemanlarındaki Bozulmalar

Kapı ve Pencere

Sıbyan mektebinin iki giriş kapısı bulunmakta olup, bunlardan bir tanesi bodrum, diğeri ise zemin kat girişidir.(Foto C.17-C19) Zemin katta bulunan giriş kapısının yeri ve boyutları özgün durumdadır ancak kapının kanadının zamanla değiştirilmiş olduğu düşünülmektedir. Bodrum kata ait olan cephesindeki özgün girişin zaman içinde yol kotunun yükselmesi nedeni ile kapatılmış olduğu düşünülmektedir. Günümüzdeki bodrum kat giriş kapısı sonradan açılmıştır. Bahçe kotu yol kotundan aşağıdadır. Bodrum girişindeki kapının doğraması bulunmamakta, duvarda sadece kapı boşluğu yer almaktadır. Bodrum ve zemin kattaki kapılar muhdestir.

Sıbyan mektebinin, bodrum katta bulunan, ikisi kuzeydoğu, biri güneybatı cephesinde olmak üzere üç adet özgün penceresi, yol kotunun yükselmesinden dolayı kapatılmıştır. (Foto C.15) Bu pencerelerin söveleri küfeki taşındandır. Pencere üzerlerinde basık hafifletme kemerleri göze çarpmaktadır. Küfeki taşı sövelerdeki izlerden pencerelerde lokma demir parmaklıkların bulunduğu ancak zaman içinde bunların yerlerinden söküldüğü anlaşılmaktadır.

Zemin katta biri güneybatı, ikisi güneydoğu ve ikisi kuzey doğu cephesinde olmak üzere beş adet pencere bulunmaktadır. Bu katın da pencere söveleri küfeki taşındandır. Günümüzdeki pencere doğramaları ahşap ve tek kanatlıdır. Ancak özgün pencere doğramalarının giyotin olduğu ve bunların zaman içinde değiştirildiği düşünülmektedir.

Ahşap doğramaların önlerinde lokma demir parmaklıklar mevcuttur. Zamanla bu parmaklıklarda deformasyonlar oluşmuştur. Pencerelerin üstünde sivri tuğla hafifletme kemerleri bulunmaktadır. Kemerlerin formlarında ve malzemesinde zaman içinde bozulmalar oluşmuştur.

Sıbyan mektebinin bahçesi ikiye bölündüğünden iki adet bahçe kapısı bulunmaktadır. Bahçe duvarları gibi bahçe kapıları da muhdestir. Her iki girişte de demir kapılar mevcuttur.

Çeşme haznesi tuvalete dönüştürülmüş olup, hazne kapağı olduğu düşünülen boşluk büyütülerek kapı haline getirilmiştir. (Foto C.34) Çeşme içinde tuvalet kısmı ile lavabo kısmını ayıran bir kapı bulunmaktadır.

Dösemeler

Sıbyan mektebinin bodrum katında özgün döşeme bulunmamaktadır. Yerler seramik kaplıdır. Zemin katda ise, ahşap olduğu yapıdaki izlerden anlaşılan özgün döşeme zamanla değiştirilmiş, çelik putrel ile döşeme güçlendirilmiştir. Yerler ahşap kaplıdır.

Çeşme haznesinin içi seramik kaplıdır.

Sacıklar

Sıbyan mektebinin kubbesi oldukça kötü durumdadır. Yağmur suyunun içeri sızmasını önlemek amacı ile kubbe üstü ahşap çatı ile kapatılmıştır. (Foto C.37) Ancak kubbenin sağlam kalan bazı yerlerinde kubbe kasnağı ile beş sıra kirpi saçağın varlığı gözlenmektedir. (Foto C.40) Tonoz kenarlarında da yine beş sıra kirpi saçak yer almaktadır. Çeşme de herhangi bir saçak izi görülmemiştir.

4.4.3 Malzemedeki Bozulmalar

Sıbyan mektebi ve çeşme cephelerinde taş ve tuğla malzemedeki yıpranma, aşınma, kopma, ufalanma ve yer yer harç boşalmaları gözlenmektedir.(Foto C.1) Pencere sövelerinde derin çatlaklar mevcuttur.

Duvar yüzeylerinde, kubbe ve tonoz üzerinde yoğun bitkilenme ve nemlenmeden kaynaklanan yosunlanmalar bulunmaktadır. Ayrıca, cephe duvarları üzerinde sonradan binaya yerleştirilen uydu antenleri, kablolar ve aydınlatma gereçleri yapıya oldukça zarar vermiştir. (Foto C.15-C.21) Alaturka kiremit ile kaplanmış olduğu düşünülen tonoz ve çeşme tonozu üzerindeki özgün kiremitlerin hiçbiri yerinde bulunmamaktadır.

4.5 BOZULMA NEDENLERİ VE TÜRLERİ

Yapının restorasyonuna başlamadan önce yapıda bulunan hasarların neden ve türlerini belirlemek gerekmektedir. Ancak hasara sebep olan etkenler belirlendikten sonra bu etkenler ortadan kaldırılarak sağlıklı bir restorasyon yapılabilecektir. Yapının günümüzde kötü durumda olmasının nedenleri şu şekilde saptanmıştır:

4.5.1 Doğal Etkenler

Yapının özellikle dış cepheleri ve duvarları dış etkilere açık ve uzun süredir bakımsız olduğundan doğal nedenlerden dolayı yıpranmıştır. Atmosferik etkiler ve ısı farklılıklarının yaşanması (ısınmadan dolayı genişleme ve donmadan dolayı büzüşme) ve bu ısı farklılıklarının malzemeler üzerindeki olumsuz etkileri sonucu taş malzemelerde yorulmalar, yıpranmalar, tuğla malzemelerinde ufalanma ve kopmalar oluşmuş, bundan dolayı duvarlarda strüktür çatlakları meydana gelmiştir. Zaman içerisinde malzemelerin içindeki çatlakların büyümesi, taş ve tuğla malzemelerde kopmalara sebep olmuştur.

İçeride dairesel olan kubbe kasnağı dışarıda sekizgendir. Dairesel formdan sekizgen kasnağa geçerken çatının köşelerinde oluşan üçgen çatılar şu anda yıkıntı halindedir. Tuğla ve taşların atmosferik etkilere ek olarak ihmal ve bakımsızlık nedeni ile bozulduğu görülmektedir. Kasnakta ve duvarın kasnağa yakın kısımlarında şiddetli malzeme kaybı görülmektedir.

Kubbe ve tonoz üzerinde bulunan özgün kiremit örtü zamanla yok olduğundan kubbeyi örten ve izolasyonu sağlayan çamur tabaka yok olmuş, yağmur suları kubbe üstü ve tonoz kısımlarda birikerek malzeme aralarındaki çatlaklardan yapının içine kadar ilerleyerek malzemenin daha çabuk yıpranmasına sebep olmuştur.

Ayrıca hem çatıda hem de duvar yüzeylerinde rüzgârın ve canlıların bitki tohumlarını taşıması sonucu bitkilenmeler oluşmuş, bitki kökleri malzeme aralarından ilerleyerek çatlakların büyümesine yol açmıştır. Doğal etkenlerden dolayı oluşan bu yıpranma yapıların tahrip olmasına sebep olmaktadır. (Foto C.41)

4.5.2 İnsanların Neden Oldukları Hasarlar

Koruma kurulları ve encümen arşivlerinde 1940'lı yıllarda çekilmiş olan fotoğraflarda da görüldüğü üzere yapı sıbyan mekteplerinin işlevlerini kaybetmesinden sonra kaderine terk edilmiştir.(Foto C.42-C.43-C.44) Boş kalan yapı uzun bir süredir işlevi dışında kullanıldığından, yapı içinde ve yapıya aykırı birçok muhdes ekler almıştır. Derslik olan kısım iki oda oluşturacak şekilde muhdes bir duvarla ikiye ayrılmıştır.(Foto C.7) Ayrıca yapının bodrum katına caminin abdest alma yeri olarak kullanılabilmesi için wc ve lavabolar ilave edilmiş, bahçe de muhdes bir duvarla ikiye ayrılmıştır.

Çeşme ise imam lojmanının tuvaleti olarak kullanıldığından hazne kapağının küçük penceresi büyütülerek kapı haline getirilmiştir.(Foto C.34) Ayrıca bodrum katta bulunan tuvaletler için duvarda kapı açılmıştır. Bodrum kat zemini seramikle kaplanarak özgün zemin kapatılmıştır.

Sıbyan mektebi ve çeşme çatılarında bulunan alaturka kiremitler söküldüğünden kubbe ve tonozlar dış etkenlere karşı korumasız bırakılmıştır. Sıbyan mektebine sonradan eklenen kırma çatıyı tutturabilmek için yapılan müdahaleler sonucu özgün üst konstrüksiyon daha çok zarara uğramıştır.(Foto C.37)

Mektep duvarları üzerine takılan ışıklandırma elemanları, uydu antenleri ve bunlara ait kablolar da taş ve tuğla malzemelerde yıpranmalara sebep olmuştur.(Foto C.22)

Kapı ve pencereler değiştirilerek özgünlüğü kaybedilmiştir. Sıbyan mektebinin zemin katının üst örtüsünü oluşturan kubbe kontrplak malzeme ile kapatılarak düz bir tavan oluşturulmuş, böylece tonoz ve kubbenin havalanması engellenerek, daha çok yıpranmasına sebep olunmuştur.

Yol kotu, yapının inşa edildiği tarihten itibaren oldukça yükselmiştir. Bu sebepten dolayı bodrum katın tüm pencereleri ve özgün kapısı yol kotunun altında kalmıştır.(Foto C.13-C.15)

4.6 DEĞERLENDİRME

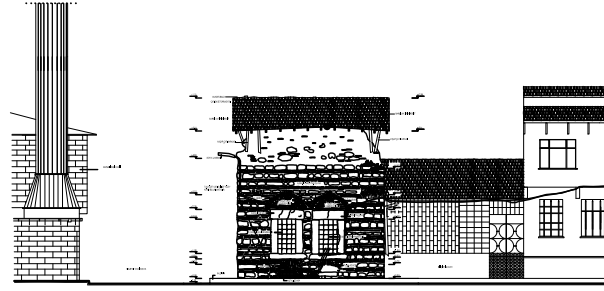
Tez konumuzu oluşturan Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi bu bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Yapı mahalle arasında yapılmış sıbyan mektepleri örneklerindedir.

Sıbyan mektebi, çeşmesi ve karşısında bulunan ancak özgün halini kaybetmiş olan cami ile birlikte küçük bir külliye oluşturmaktadır. Yapı iki katlı sıbyan mektebi örneklerinden olup,

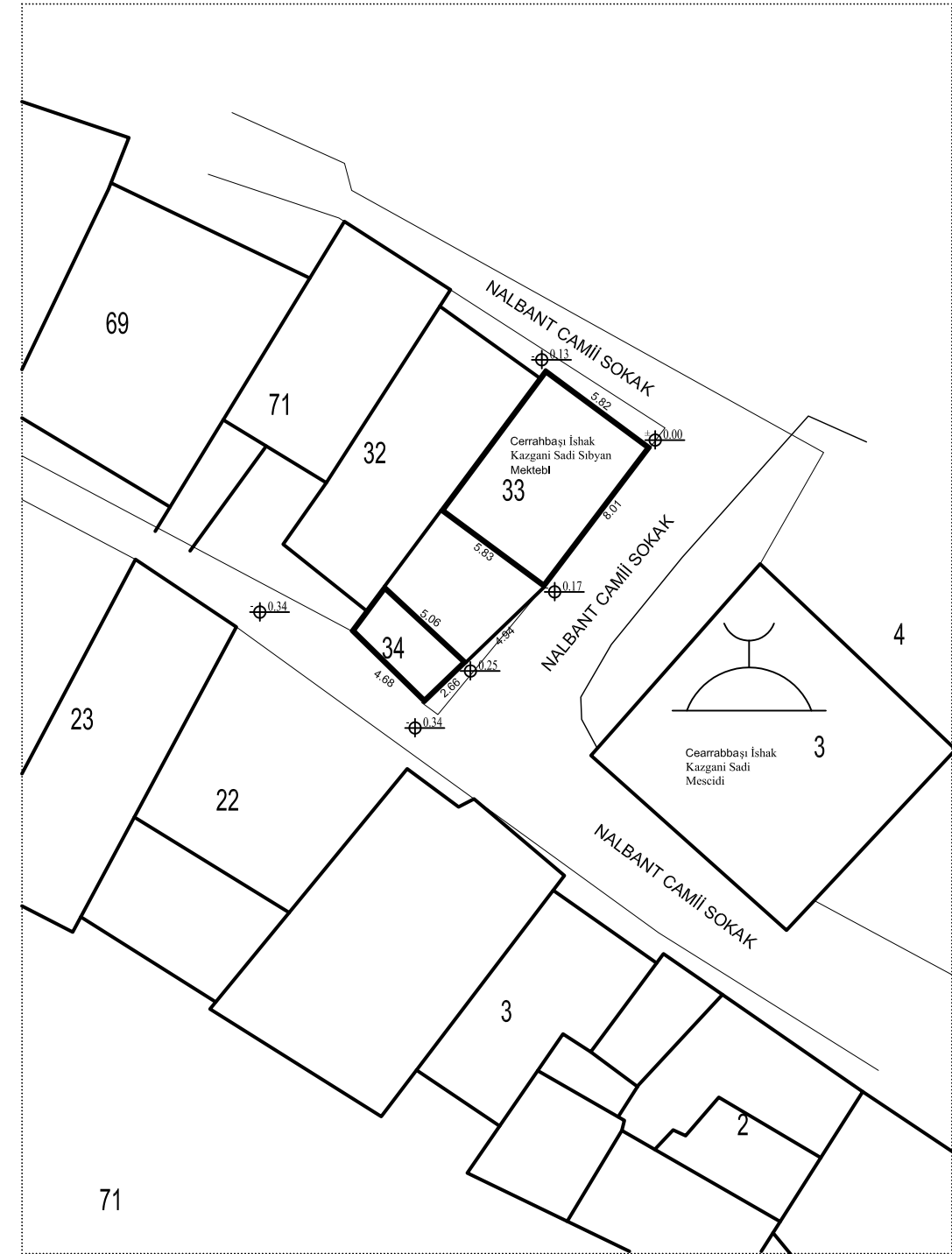
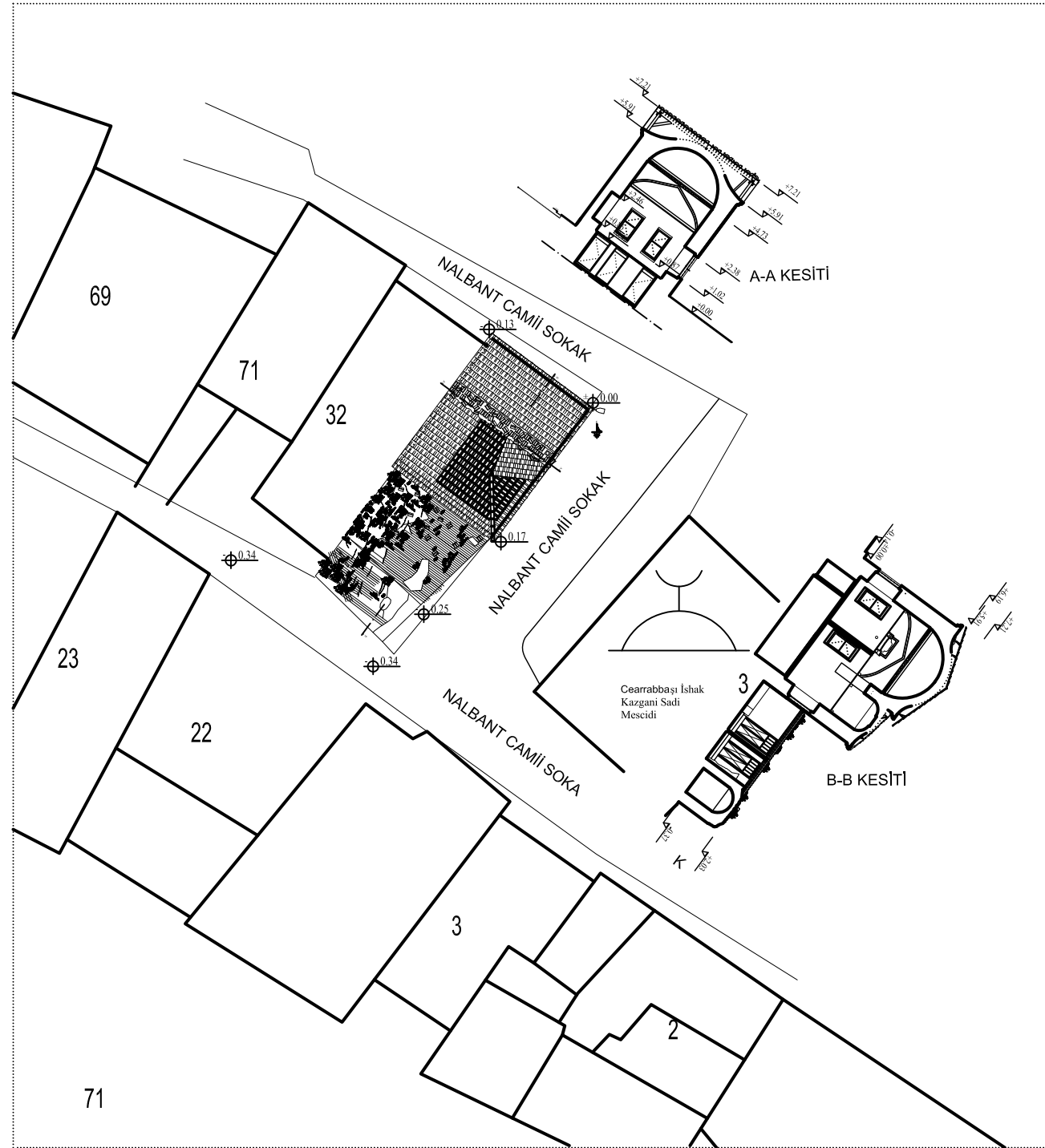
bodrum katı caminin abdest alma yeri ve wc, zemin katı ise konut olarak kullanılmaktadır. İşlevinin dışında kullanılmış olması nedeni ile zaman içinde pek çok muhdes eklenti yapılmış, deformasyona uğramıştır.

Ayrıca yol kotunun yükselmiş olması bodrum katın özgün kapı ve pencerelerinin kapanmasına sebep olmuştur. Çeşme de yine yol kotunun yükselmiş olması sonucu gömülmüştür. Ayrıca işlevi dışında tuvalet olarak kullanıldığından harap durumdadır. Bakımsızlık ve çevresel faktörler de yapının yıpranmasına neden olan önemli etkenlerdendir.

Yapılan rölöve çalışmalarında yapının yıpranma sebepleri ve günümüzdeki durumu tespit edilmiş ve hasar tespit paftalarında detaylı olarak belirtilmiştir.

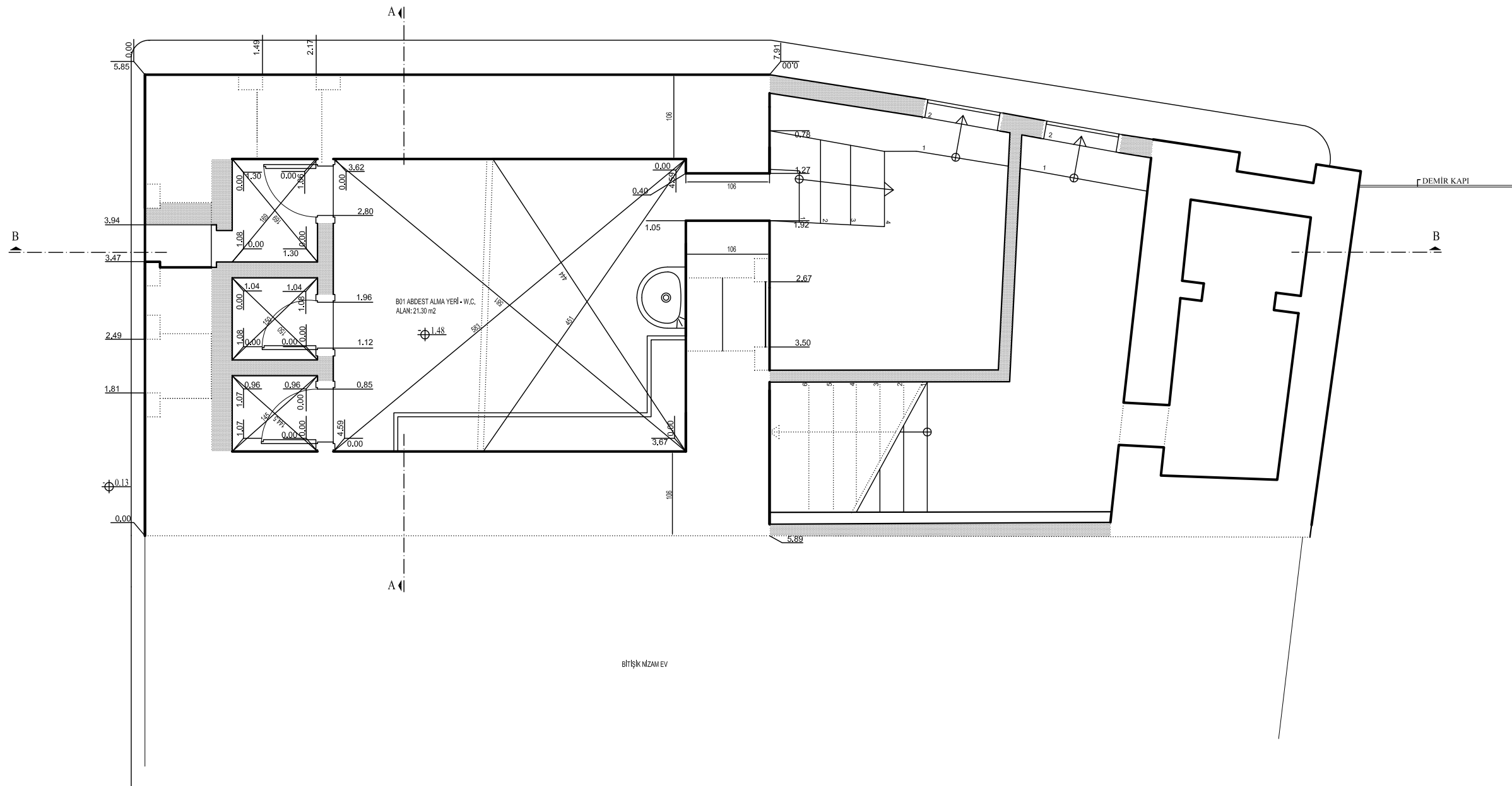

NALBANT CAMİİ SOKAK SİLÜETİ

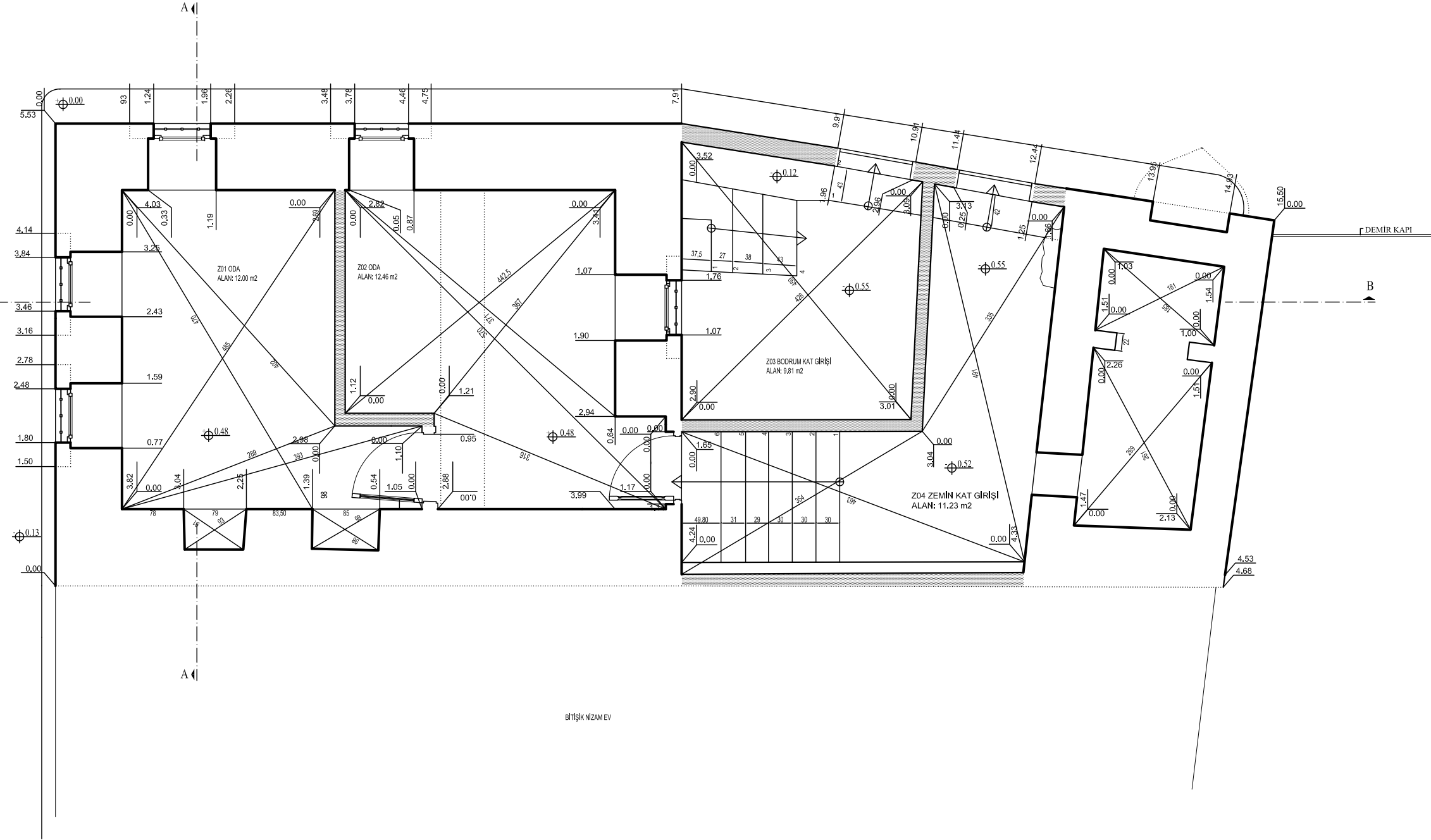
NALBANT CAMİİ SOKAK

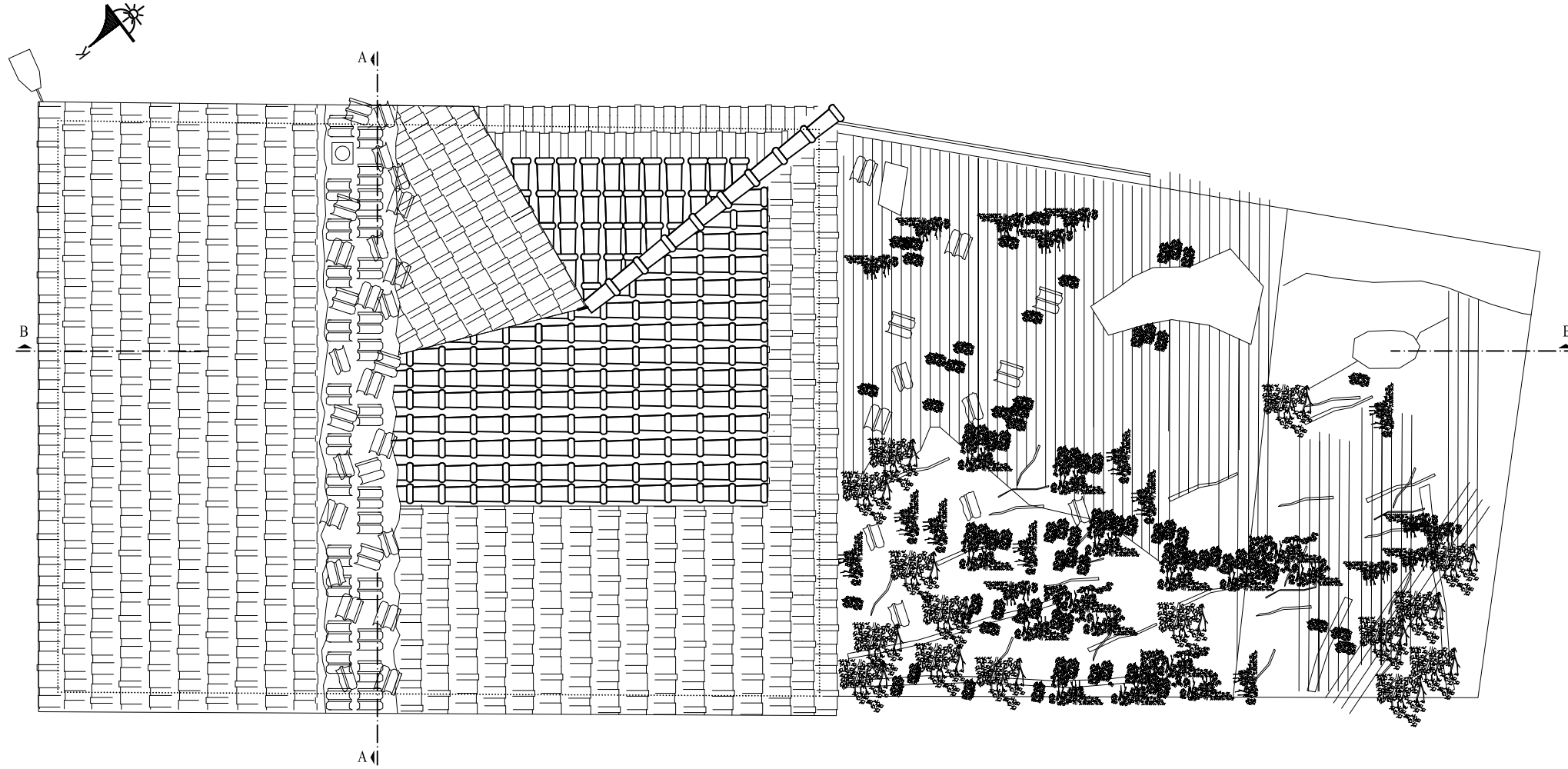
NALBANT CAMİİ SOKAK

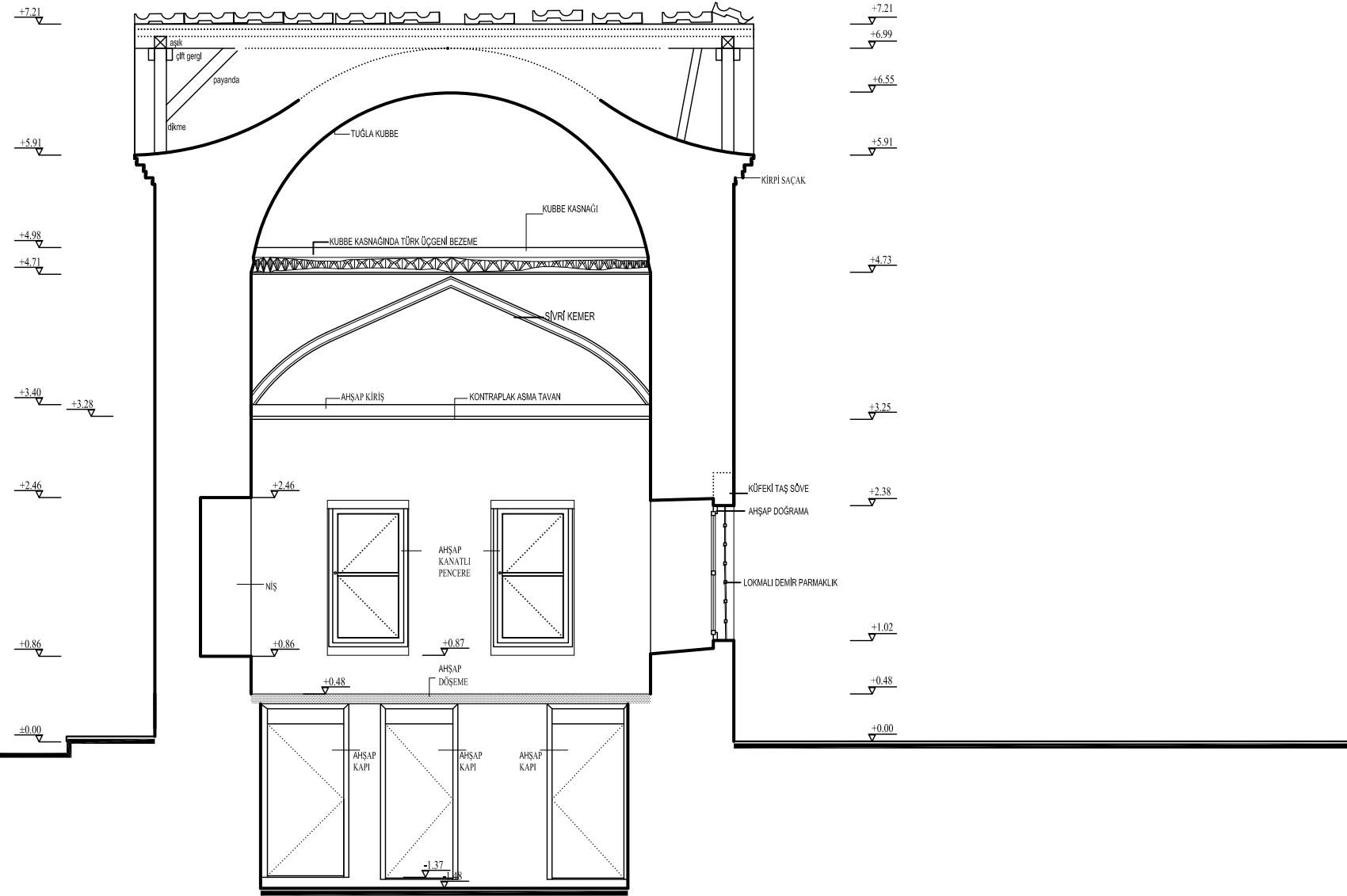

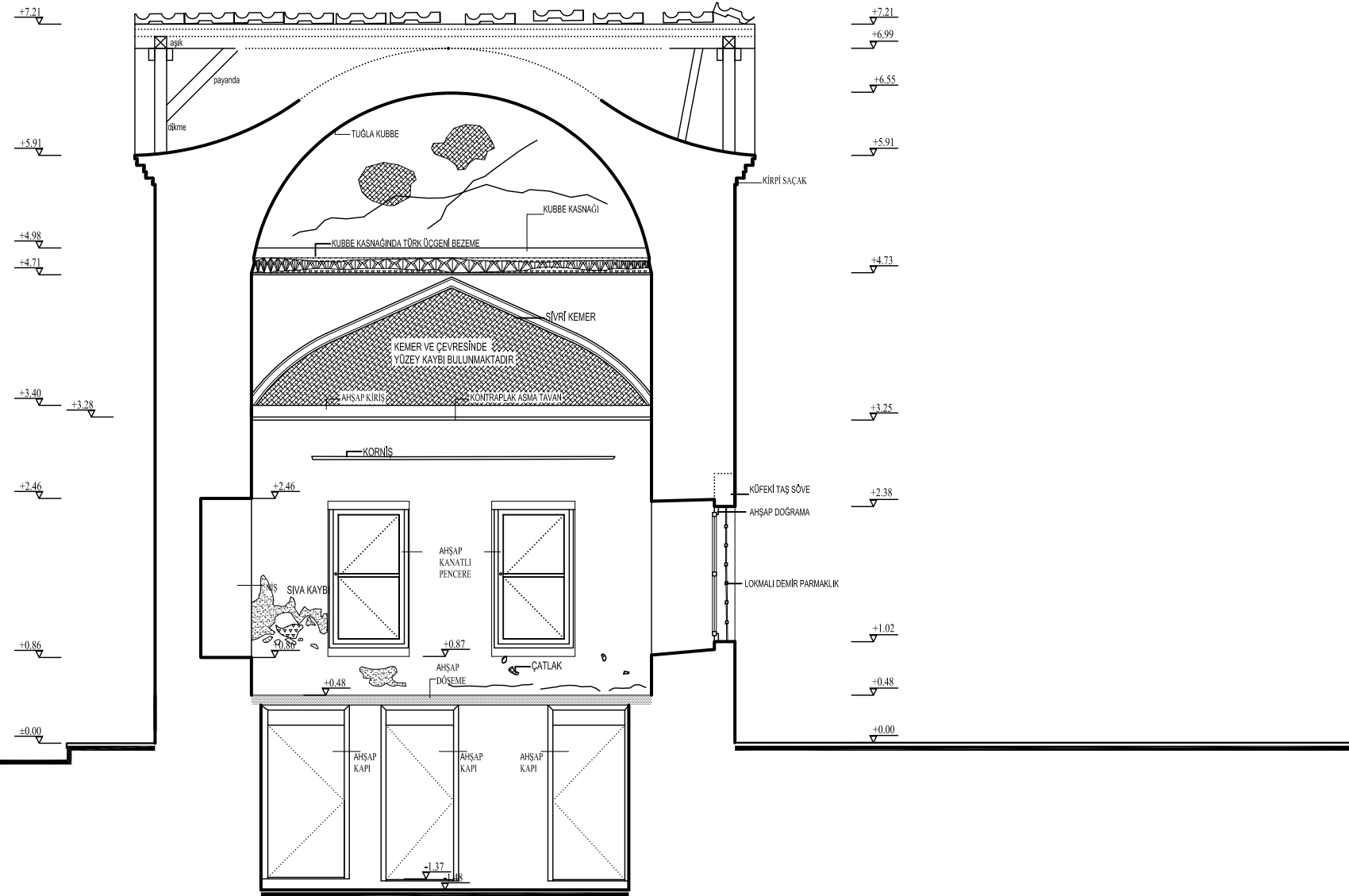
NALBANT CAMİİ SOKAK

NALBANT CAMİİ SOKAK

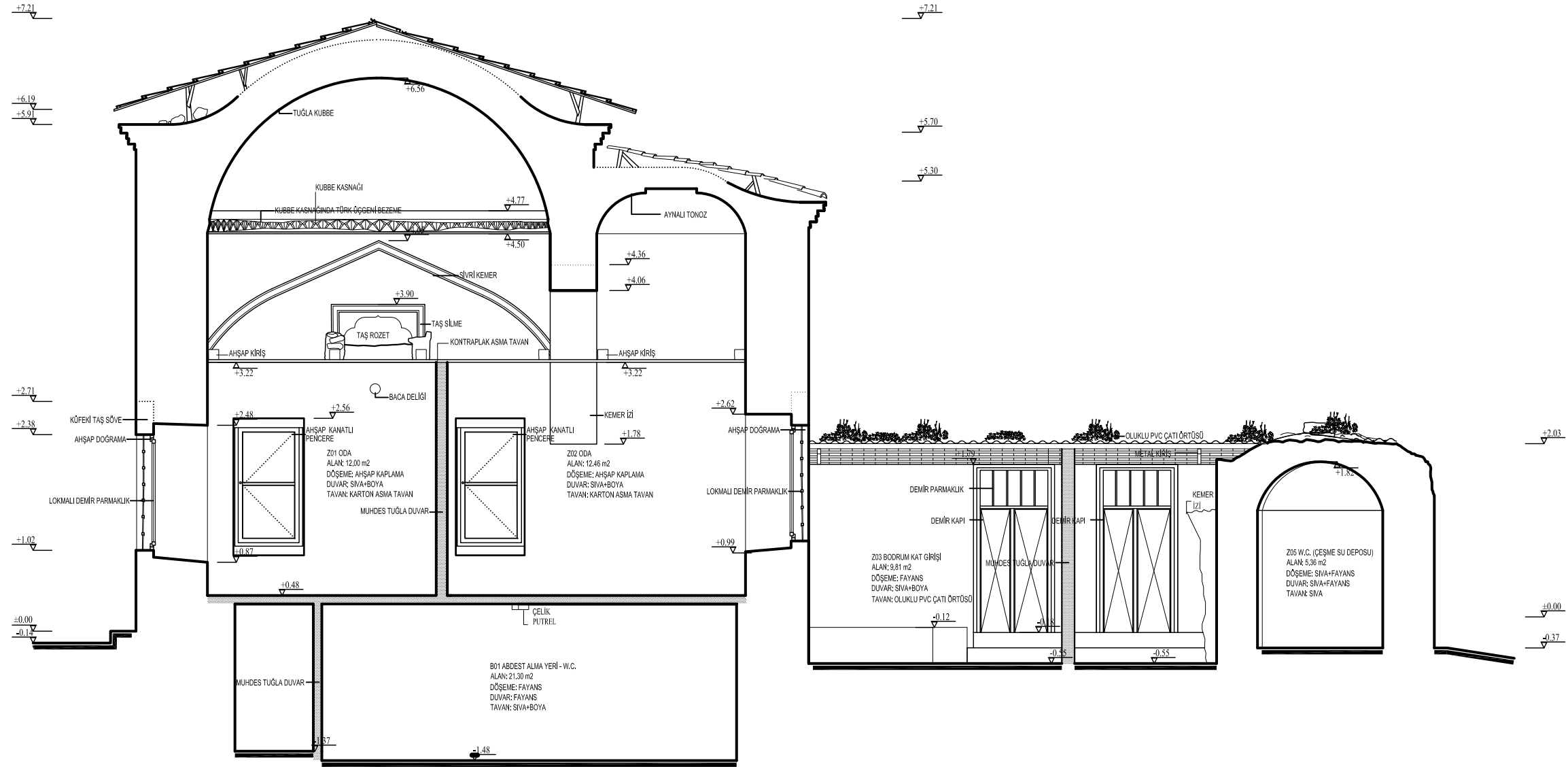

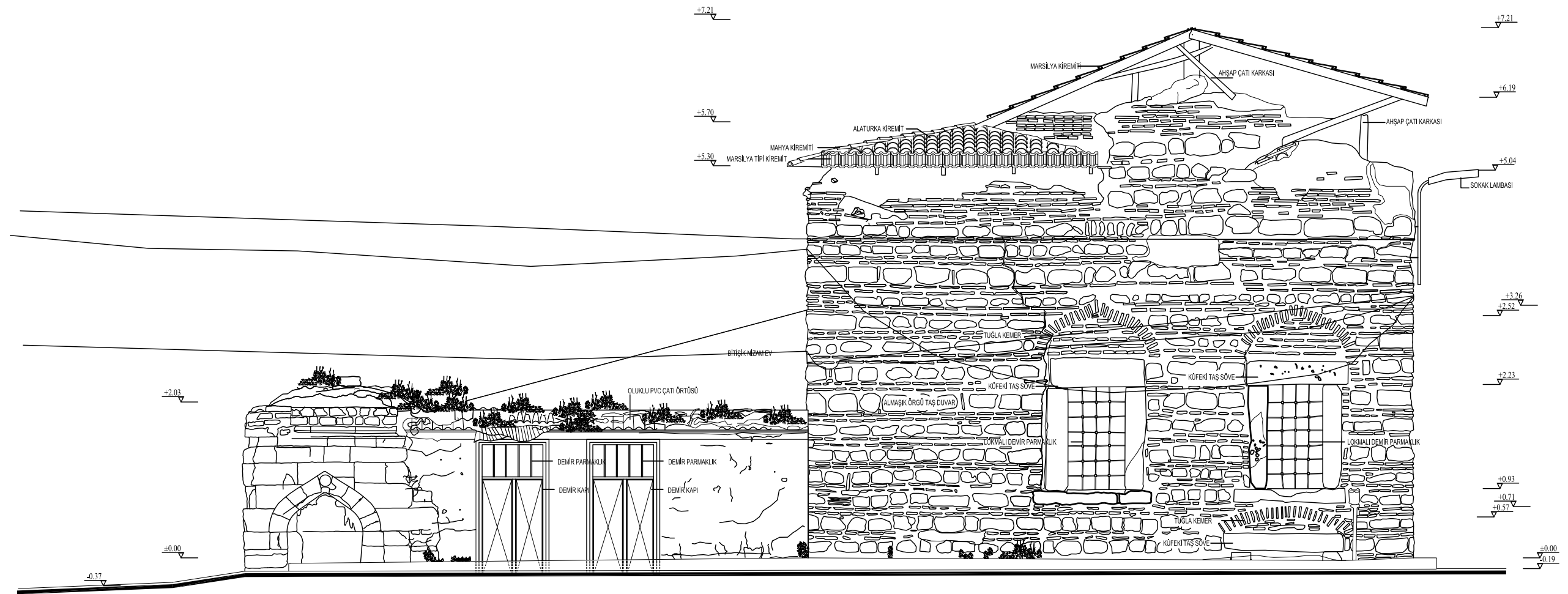

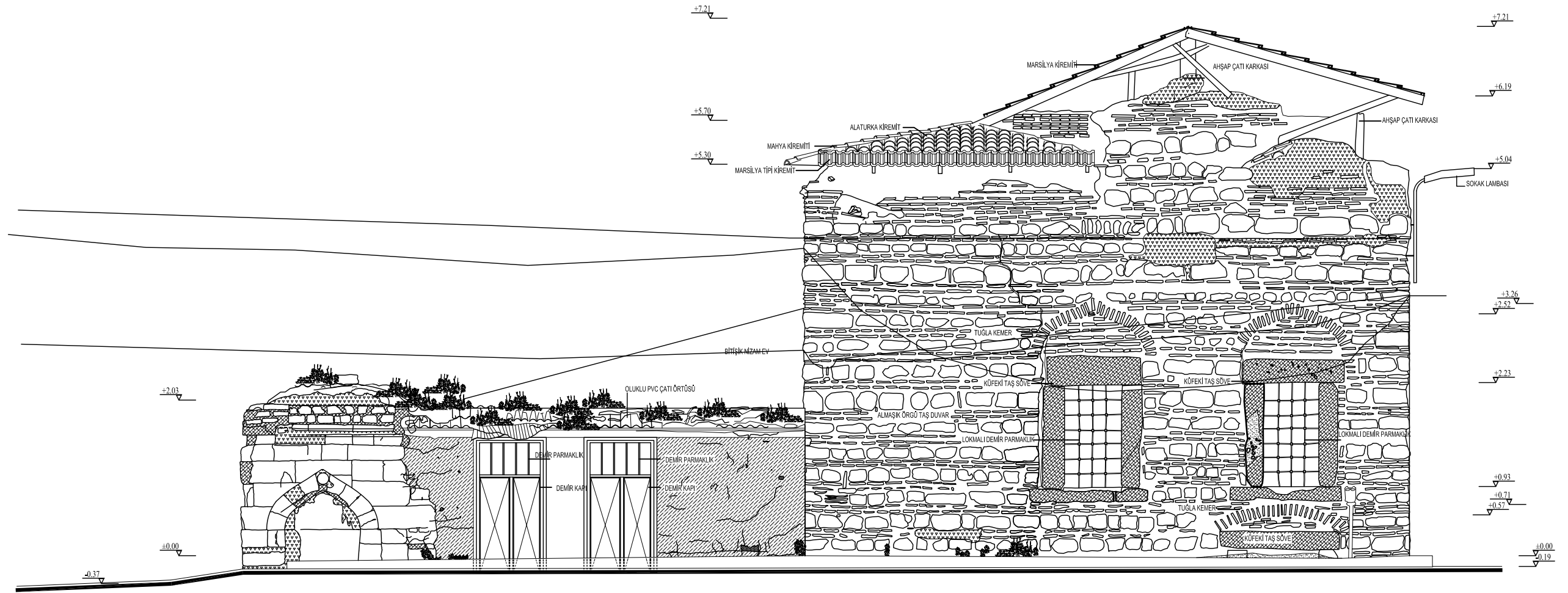

HASAR TESPİT LEJANTİ

- malzemede ayrışma ve çatlaklar
- malzemede aşınma (yüzey kaybı 0-5cm)
- malzemede kırılma, kopma, eksilme (yüzey kaybı >5cm)
- otsu bitkiler
- köklü bitkiler
- rutubet
- çimento ile yapılmış onarım

HASAR TESPİT LEJANTİ

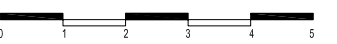
- malzemede derin çatlaklar
- malzemede ayrışma ve çatlaklar
- malzemede aşınma (yüzey kaybı 0-5cm)
- malzemede kırılma, kopma, eksişme (yüzey kaybı >5cm)
- otlu bitkiler
- köklü bitkiler
- rutubet
- çimento ile yapılmış onarım

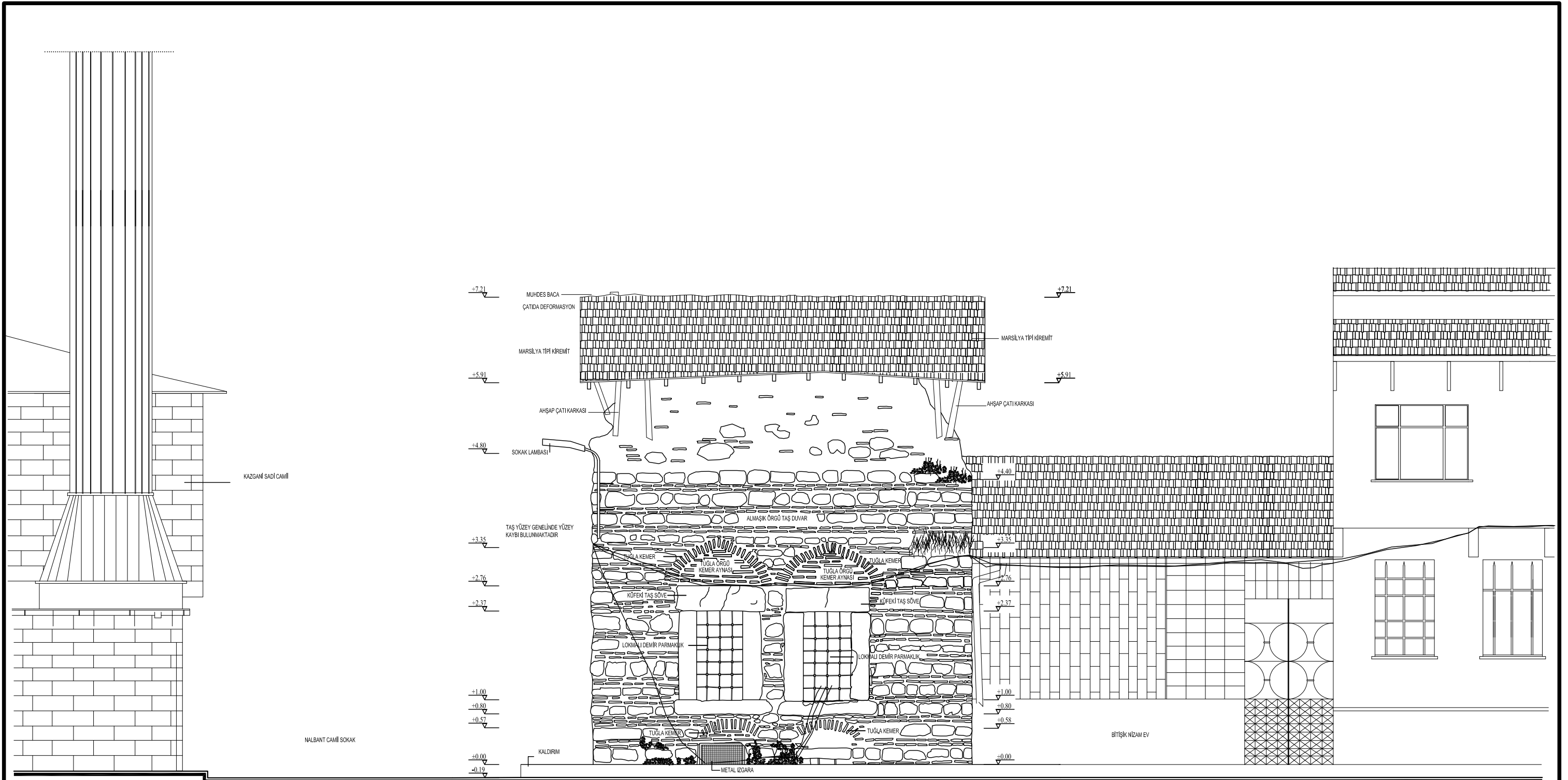
ÇİZİM A.10

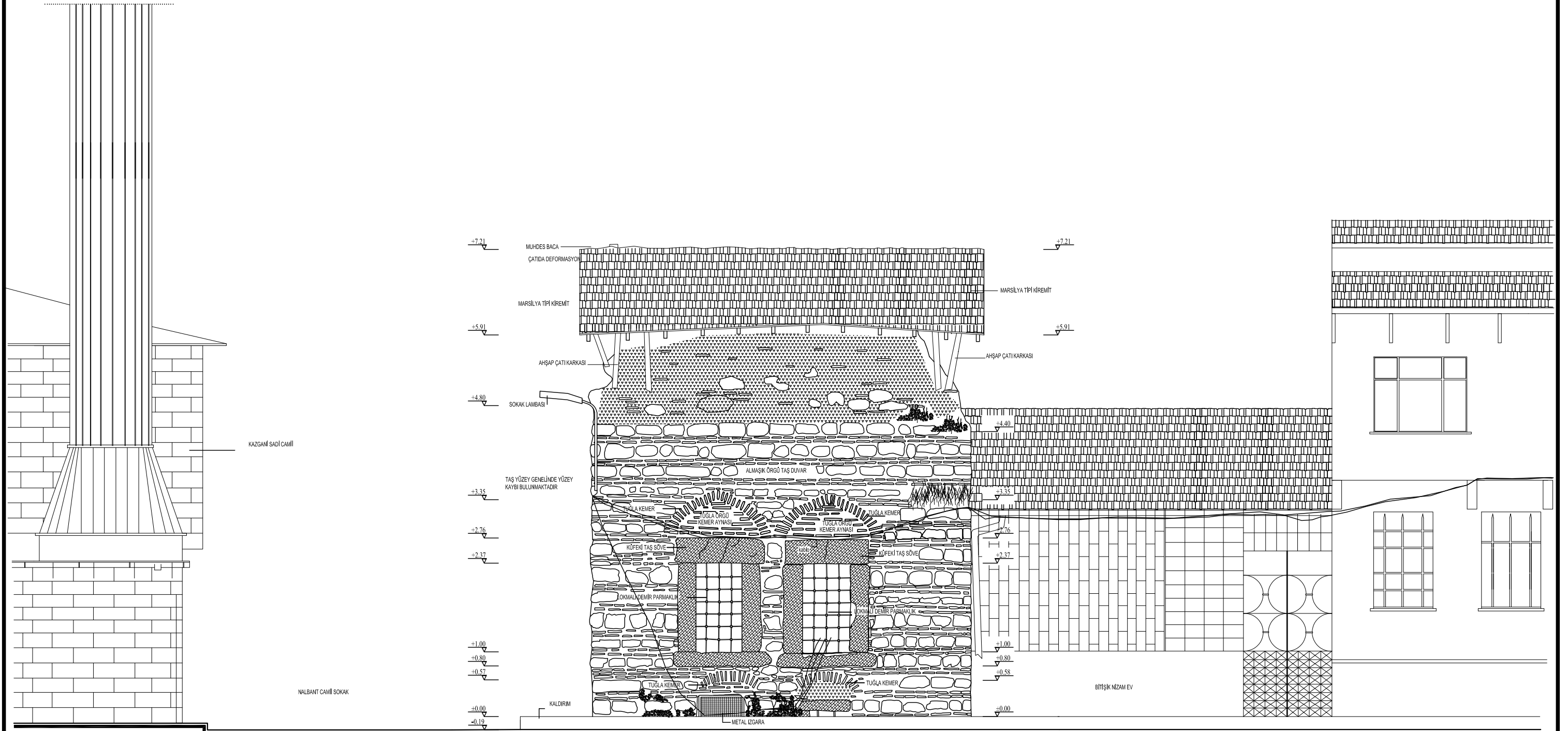
HASAR TESPİT PAFTASI

GÜNEY-DOĞU GÖRÜNÜŞÜ

ÖLÇEK:

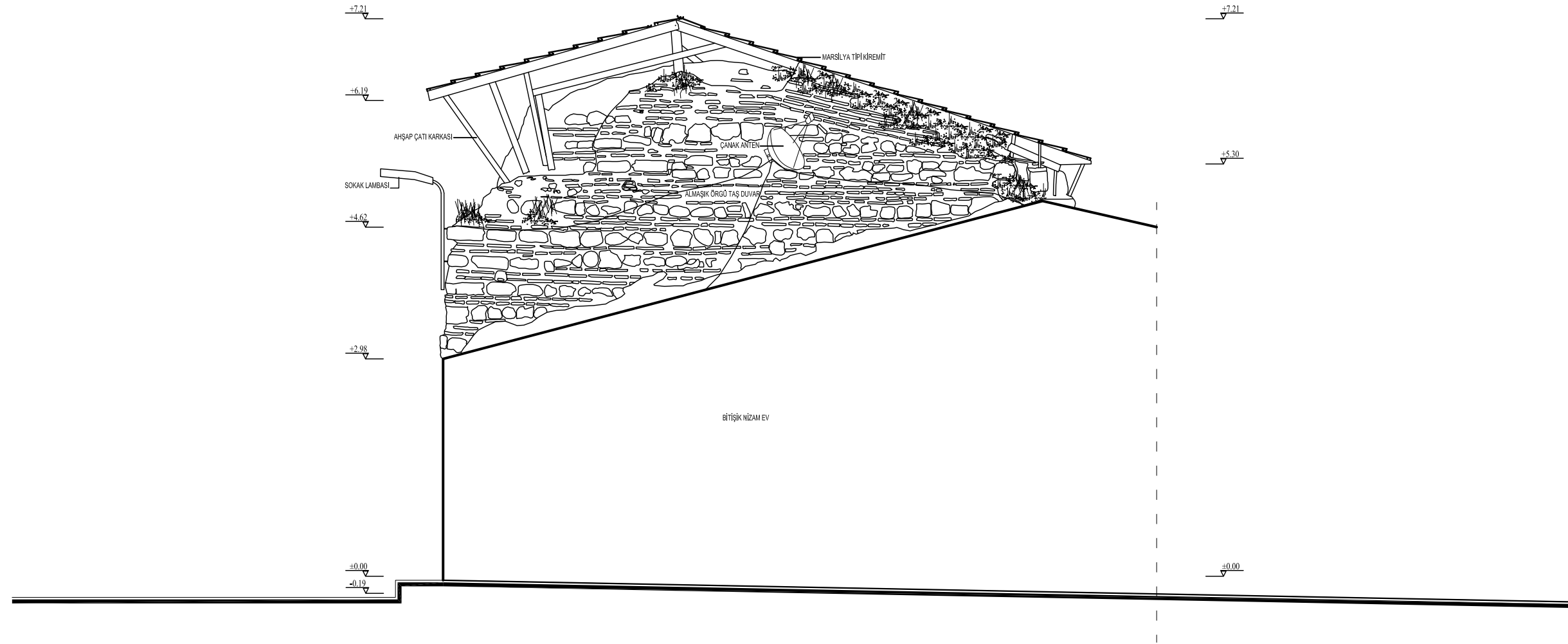

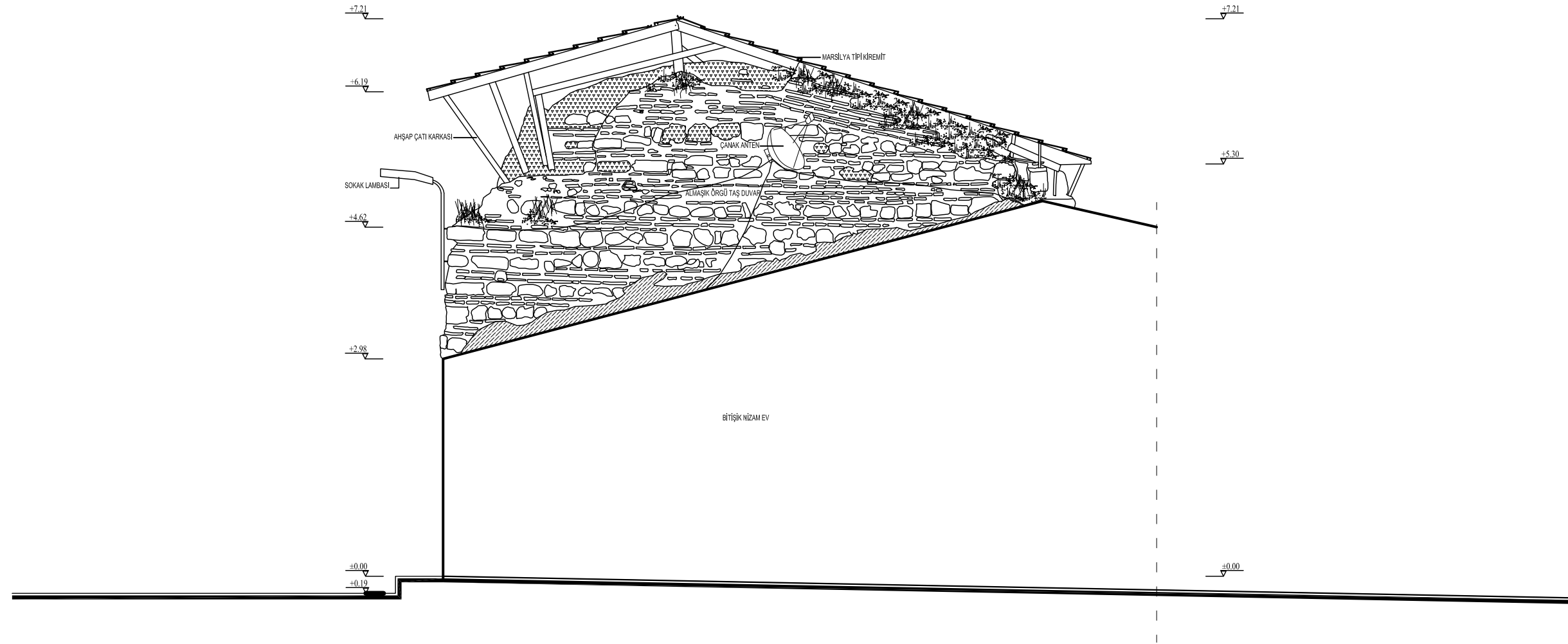

HASAR TESPİT LEJANTİ

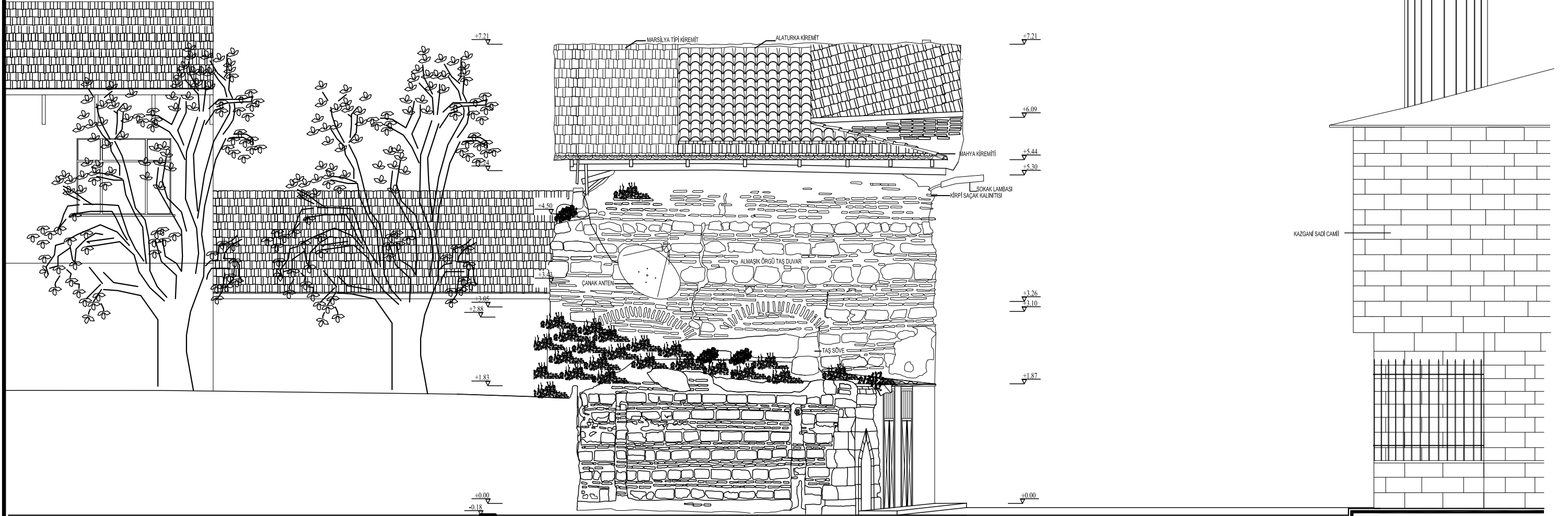
- malzemede derin çatlaklar
- malzemede ayrışma ve çatlaklar
- malzemede aşınma (yüzey kaybı 0-5cm)
- malzemede kırılma, kopma, eksilme (yüzey kaybı >5cm)
- otlu bitkiler
- köklü bitkiler
- rutubet
- çimento ile yapılmış onarım

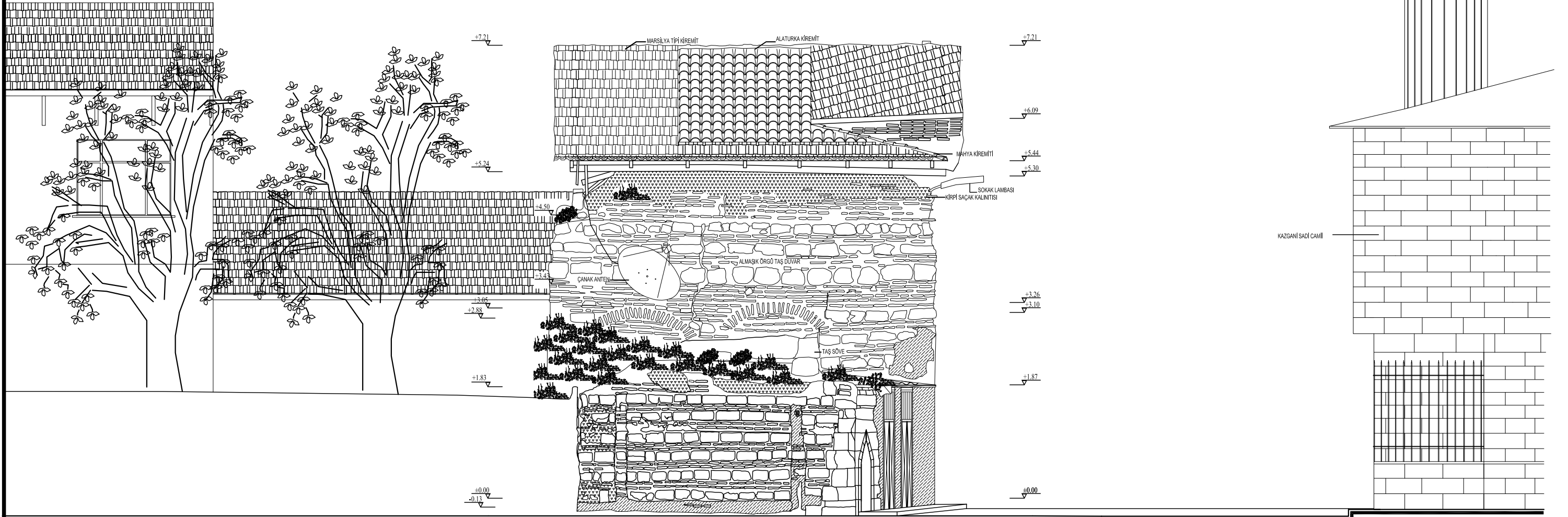

HASAR TESPİT LEJANTİ

- malzemede ayrışma ve çatlaklar
- malzemede aşınma (yüzey kaybı 0-5cm)
- malzemede kırılma, kopma, eksilme (yüzey kaybı >5cm)
- otsu bitkiler
- köklü bitkiler
- rutubet
- çimento ile yapılmış onarım

HASAR TESPİT LEJANTİ

- malzemede derin çatlaklar
- malzemede ayrışma ve çatlaklar
- malzemede aşınma (yüzey kaybı 0-5cm)
- malzemede kırılma, kopma, eksilme (yüzey kaybı >5cm)
- otsu bitkiler
- köklü bitkiler
- rutubet
- çimento ile yapılmış onarım

ÇİZİM A.16

HASAR TESPİT PAFTASI

GÜNEY-BATI GÖRÜNÜŞÜ

ÖLÇEK:

5. CERRAHBAŞI İŞHAK KAZGANI SADI SİBYAN MEKTEBİNİN ERKEN DÖNEM SİBYAN MEKTEPLERİ İÇİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi'nin tahrip olmuş veya kullanılamaz hale gelmiş bölümlerinin restitüsyonu için, aynı dönem aralığında yapılmış benzer nitelik ve özellikteki sıbyan mektepleri incelenerek dönem analizi yapılmıştır.

Tez konumuz olan Sıbyan Mektebi, Osmanlıların İstanbul'u Fethinden kısa bir süre sonra inşa edilmiştir. Sıbyan mektepleri Osmanlı Devleti'nde ilköğretim kurumları olarak görev yapmışlardır. Çoğunlukla mahalle aralarında veya bir külliye oluşturan yapı topluluklarının içinde yer almaktadırlar.

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi Osmanlı Erken Dönemi yapılarındandır. Ne yazık ki, aynı dönem içinde yapılmış, konumuza örnek olacak, dönem analizi yapmamıza yardım edecek çok az örnek günümüze kadar ulaşabilmiştir. Yapılan incelemelerde Erken Dönem Osmanlı Sıbyan Mekteplerinin çoğunun yerinde bulunmadığı görülmüş, günümüze ulaşabilenlerin ise birçoğunun ya kapsamlı onarım geçirdiği veya yeniden inşa edilerek erken dönem özelliklerini kaybettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Osmanlı mimarisinde sıbyan mektepleri, kendine has karakteri ile İslam ve Türk mimarisinde özel bir yer tutmaktadır. Bu bölümde Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ile aynı dönemde yapılarak günümüze ulaşabilmiş olan birkaç sıbyan mektebi incelenerek tipolojiler oluşturulmaya çalışılmıştır.

İsmail Bey Sıbyan Mektebi (Kastamonu/1443-1461)

İsmail Bey Külliyesi, Kastamonu İli, İsmail Bey Mahallesiinde yapılmış olup, Şeyhin Şah diye tanınan tepe üzerinde, cami, imaret, medrese, sıbyan mektebi, türbe, han ve hamamdan oluşan yapı topluluğudur. Vakfiyesinde ayrıca kütüphane, ambar, mutfak ve fırın yapılarından da bahsedilmektedir. Külliye Candaroğulları beylerinden Kemaleddin İsmail Bey adına XV. yüzyılda (1443-1461) yapılmıştır.

Külliyei oluşturan yapılar caminin konumuna göre yerleştirilmiştir. Cami, imaret, medrese ve han birbirlerine duvarla bağlanarak bir avlu oluşturmaktadır. Türbe de yine bu avlu içerisinde. Külliyeinin hamamı avlu dışında ve külliyeinin batısında ayrı bir yerdedir.

Sıbyan mektebi İsmail Bey türbesinin kuzeybatısında 14.50 m. X 14.50 m. ölçüsünde ayrı bir avlu içerisinde yapılmıştır. Avlu kapısı üzerinde 1514 tarihli bir kitabe bulunmaktadır. Sıbyan mektebi biri dikdörtgen diğeri kare iki derslikten oluşmakta olup, ön derslikte bir adet pencere bulunmaktadır. Arka derslikte ise üç adet alt pencere üç adet üst pencere yer almaktadır. Ayrıca arka derslikte bir adette niş vardır. Önde bulunan dersliğin üzeri tonozla kapatılmıştır. Arka derslik ise kubbe ile örtülüdür ve kubbeye tromplarla geçilir. Kubbe kasnağının dört tarafında küçük üçgen çatılar mevcuttur. Kubbe, tonoz ve üçgen çatıların üzeri alaturka kiremit ile örtülüdür.

Mektep duvarları üç sıra tuğla iki sıra taş olmak üzere almaşık duvar örgüsündedir. Kubbe kasnağı tuğla örgülü ve sekizgendir. Mektebin bahçe duvarlarında da beş adet lokma demir parmaklıklı pencere açıklığı bulunmaktadır. Mektebin döşemesi ahşap kaplamadır.

Yapı günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetindedir ve yine Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyonu yapılmaktadır. (Tablo 5.1)

Foto 5.1 İsmail Bey Külliyesi Sıbyan Mektebi

Foto 5.2 İsmail Bey Külliyesi Sıbyan Mektebi kubbesi

Foto 5.3 İsmail Bey Külliyesi Vaziyet Planı

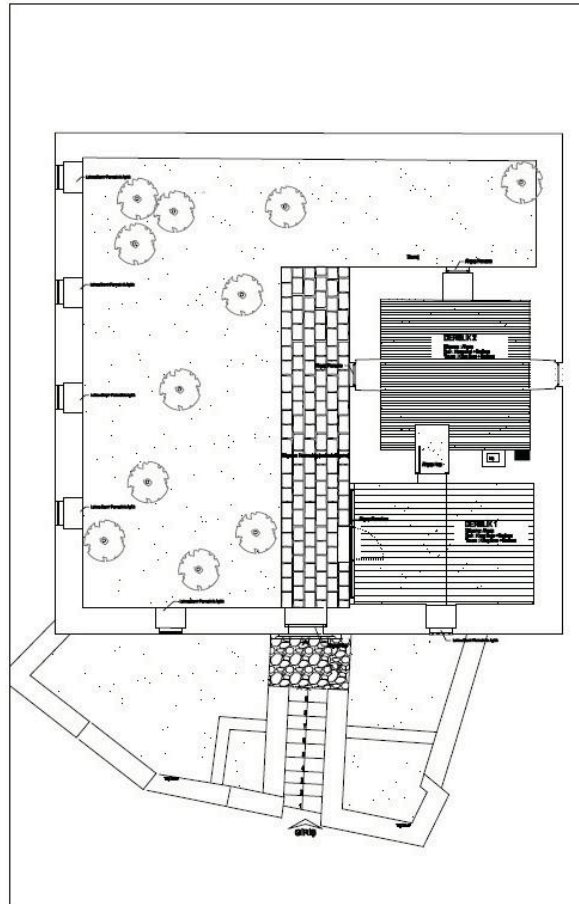

Foto 5.4 İsmail Bey Sıbyan Mektebi Planı

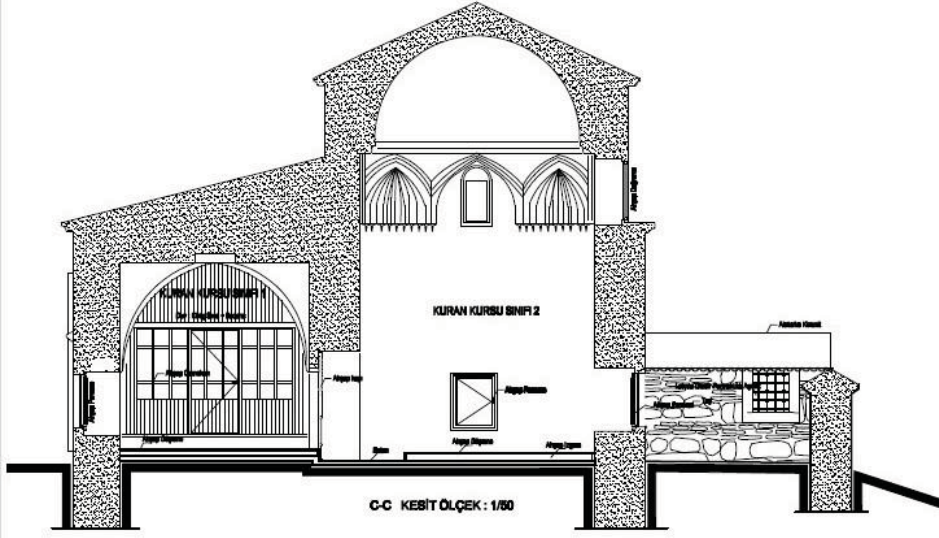

Foto 5.5 İsmail Bey Sıbyan Mektebi Kesiti

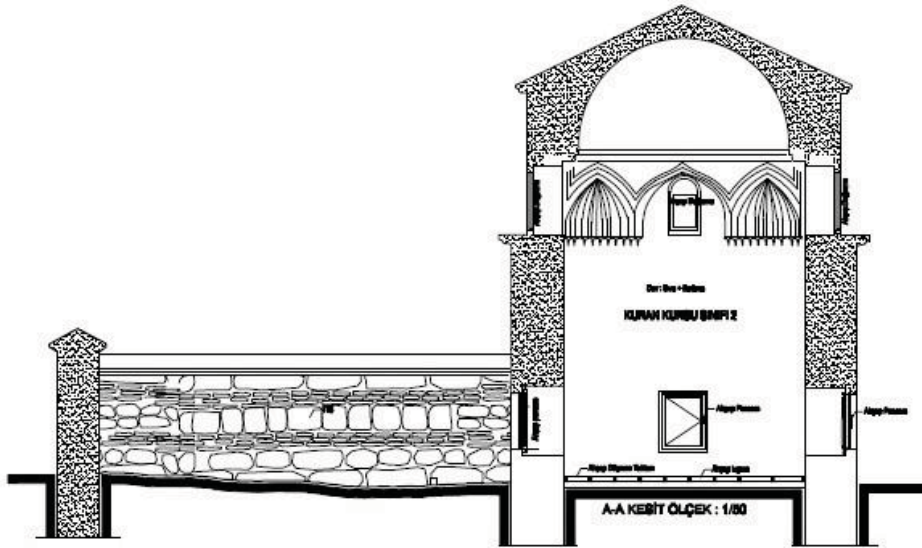

Foto 5.6 İsmail Bey Sıbyan Mektebi Kesiti

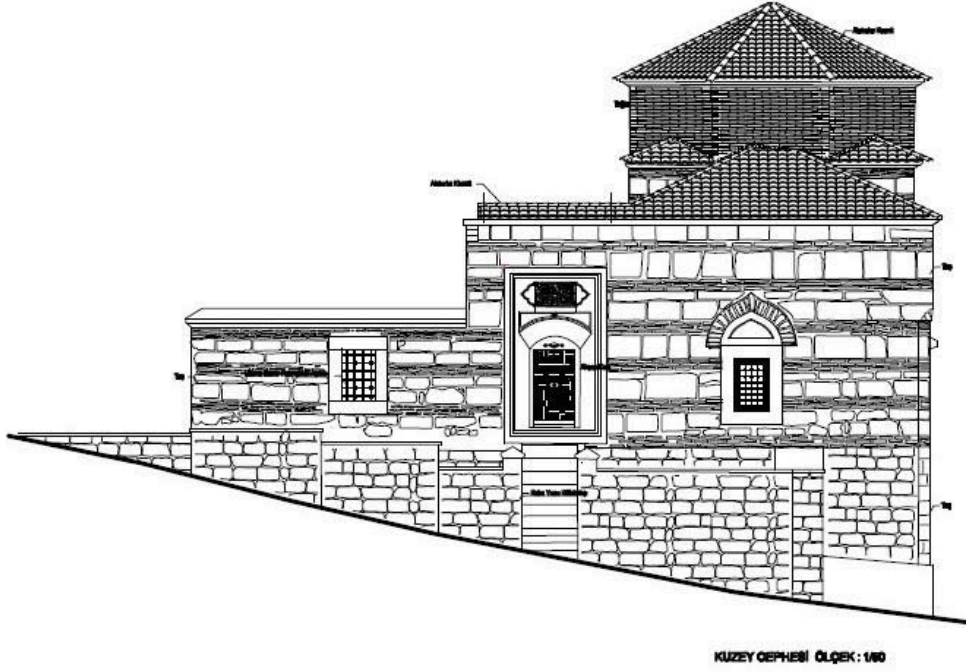

Foto 5.7 İsmail Bey Sıbyan Mektebi Kuzey Görünüşü

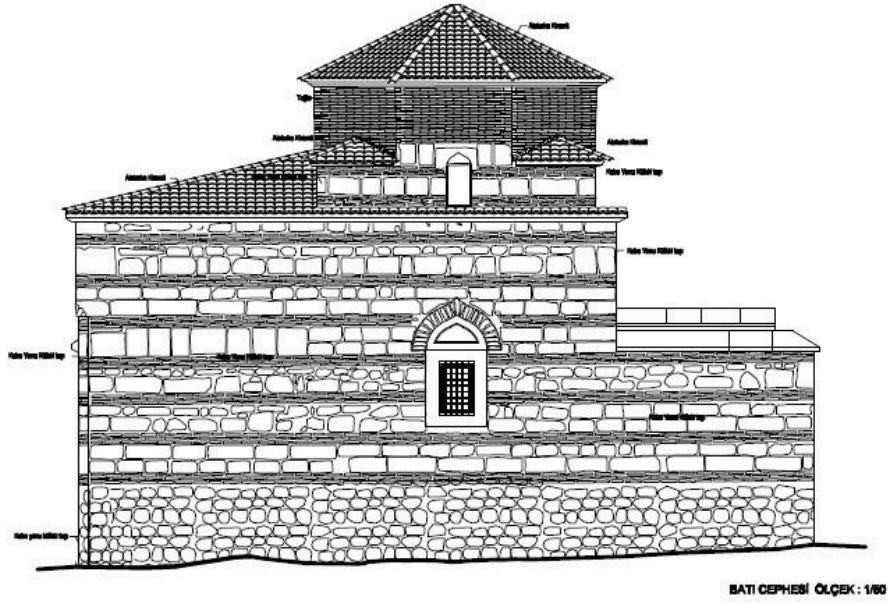

Foto 5.8 İsmail Bey Sıbyan Mektebi Batı Görünüşü

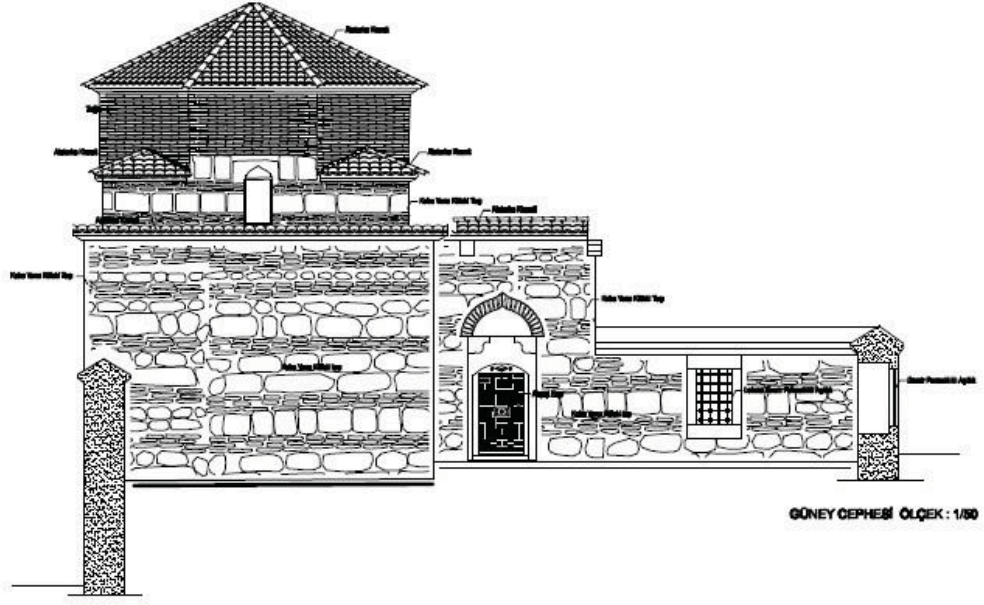

Foto 5.9 İsmail Bey Sıbyan Mektebi Güney Görünüşü

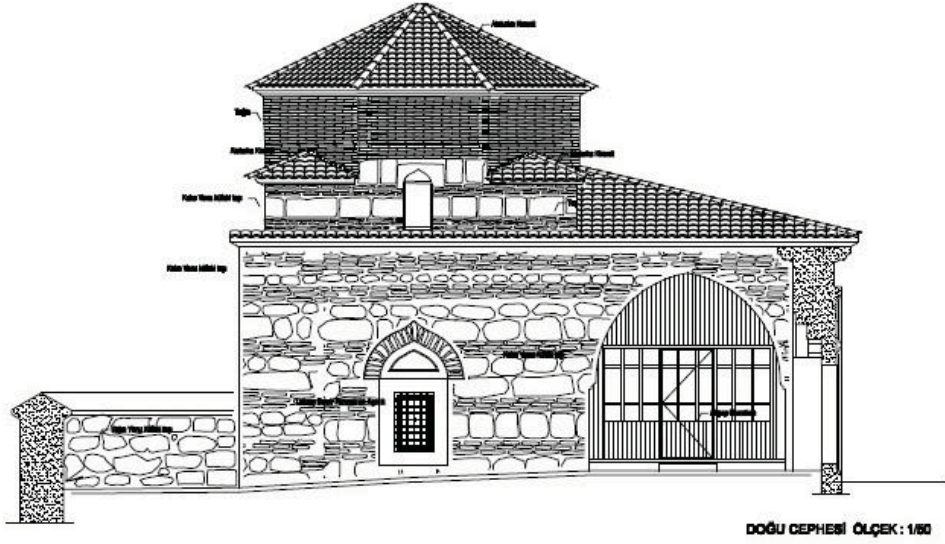

Foto 5.10 İsmail Bey Sıbyan Mektebi Doğu Görünüşü

Sitti Hatun (Kamberler) Sıbyan Mektebi (Bursa-1459-1460)

Sitti Hatun (Kamberler) Sıbyan Mektebi Bursa İlinde, Sitti Hatun Külliyesi içinde yer almaktadır. Sıbyan mektebi konum olarak, Sitti Hatun Camiinin arka sokağında ve kuzey tarafında bulunmaktadır. Mektep 1459-1460 tarihlerinde Sitti Hatun tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı Erken Döneminden kalan en eski sıbyan mekteplerindendir.

Yapı biri kapalı diğeri yan duvarları açık olmak üzere iki kubbe ile örtülüdür. Öndeki kubbeli mekânın yanları açık önü kapalıdır. Yan duvarlar sivri kemerlerle desteklenerek açılmıştır. Ön mekân yazlık dersane olarak kullanılmaktadır. Yazlık dershaneden bir kapı ile kapalı derslik mekânına geçilmektedir. Sıbyan Mektebi iki adet kare mekânın birleşerek oluşturduğu dikdörtgen bir plan tipine sahiptir.

Kapalı derslik mekânının bir duvarında kapı bulunmakta, diğeri üç cephesinde sivri hafifletme kemerli alt pencereler ve sivri kemerli tepe pencereleri yer almaktadır. Yapının iki adet kubbesi sekizgen kasnak üzerine oturtulmuştur. Kışlık dersliğin kubbe kasnağında üst pencereler yer almaktadır. Böylece dersliğin daha fazla ışık alması sağlanmıştır. Kubbe kasnağının yanında kalan üçgen bölümler çatı ile örtülüdür. Hem üçgen çatı uçları hem de kubbe kenarları üç sıra kirpi saçak ile sonlandırılmıştır.

Sıbyan Mektebinin duvarları iki sıra doğal taş, iki sıra tuğla olmak üzere almaşık duvar örgüsü tekniğinde inşa edilmiştir.¹⁴² (Tablo 5.2)

Foto 5.11 Sitti Hatun Camii ve Sıbyan Mektebi

¹⁴² Ekrem Hakkı Ayverdi, Fatih Devri Mimarisi, 1960, İstanbul, s:236

Foto 5.12 Sitti Hatun Sıbyan Mektebi

Foto 5.13 Sitti Hatun Sıbyan Mektebi Yan Görünüşü

Foto 5.14 Sitti Hatun Sıbyan Mektebi Ön GörünüŖü

Foto 5.15 Sitti Hatun ÇeŖmesi

Foto 5.16 Sitti Hatun Sıbyan Mektebi İçinden Bir Görünüş

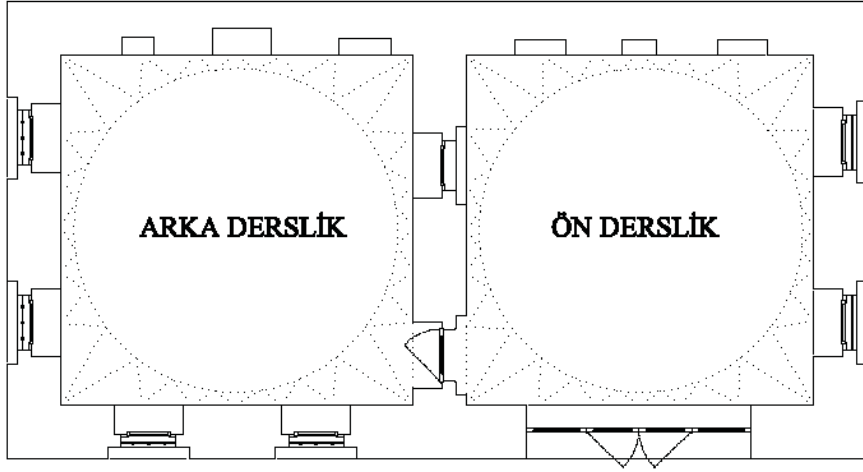
Foto 5.17 Sitti Hatun Sıbyan Mektebi Duvarında Nişler

Foto 5.18 Sitti Hatun Sıbyan Mektebi Ocak Nişi

Foto 5.19 Sitti Hatun Sıbyan Mektebi Derslikler Arası Geçiş Kapısı

GİRİŞ

Foto 5.20 Sitti Hatun Sibyan Mektebi Plan Şeması

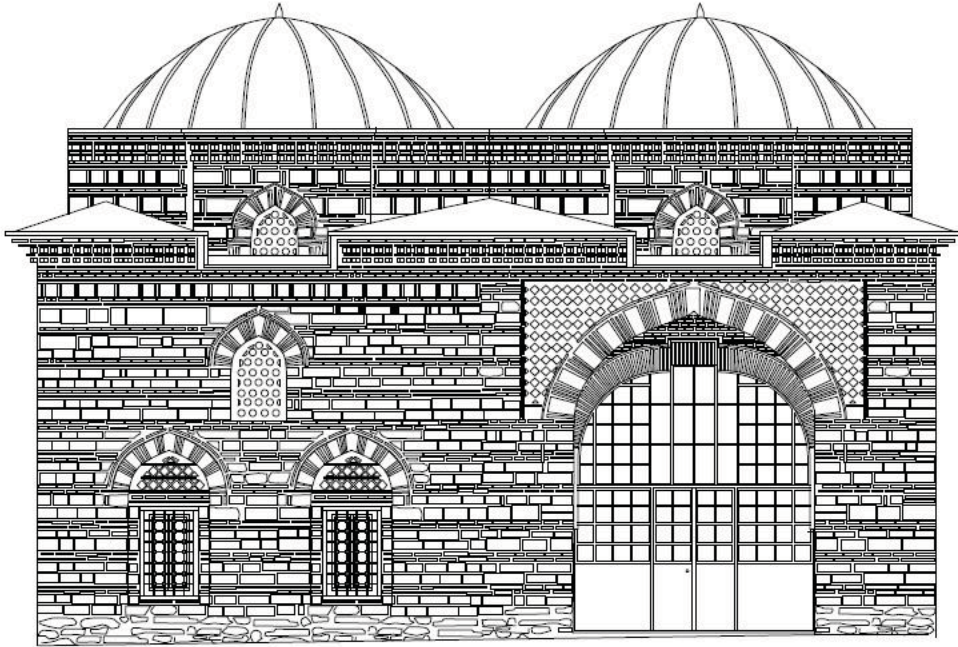

Foto 5.21 Sitti Hatun Sibyan Mektebi Kuzeydoğu Görünüşü

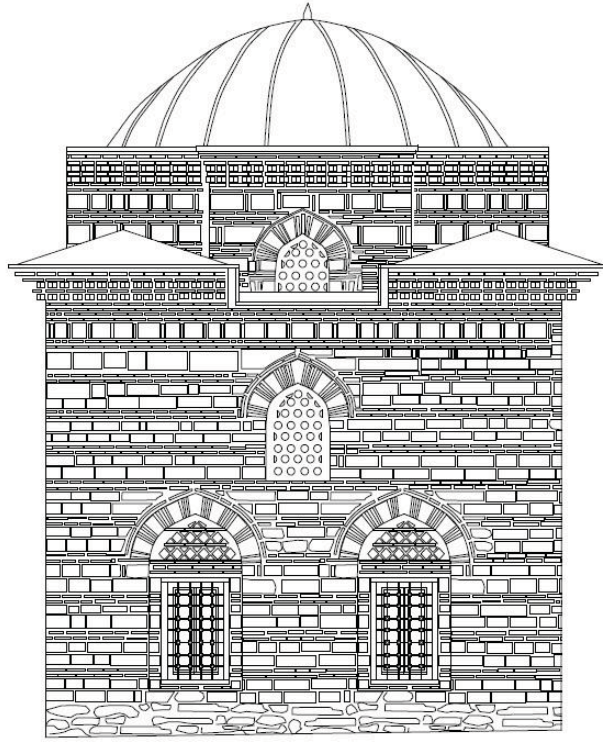

Foto 5.22 Sitti Hatun Sıbyan Mektebi Kuzeybatı Görünüüü

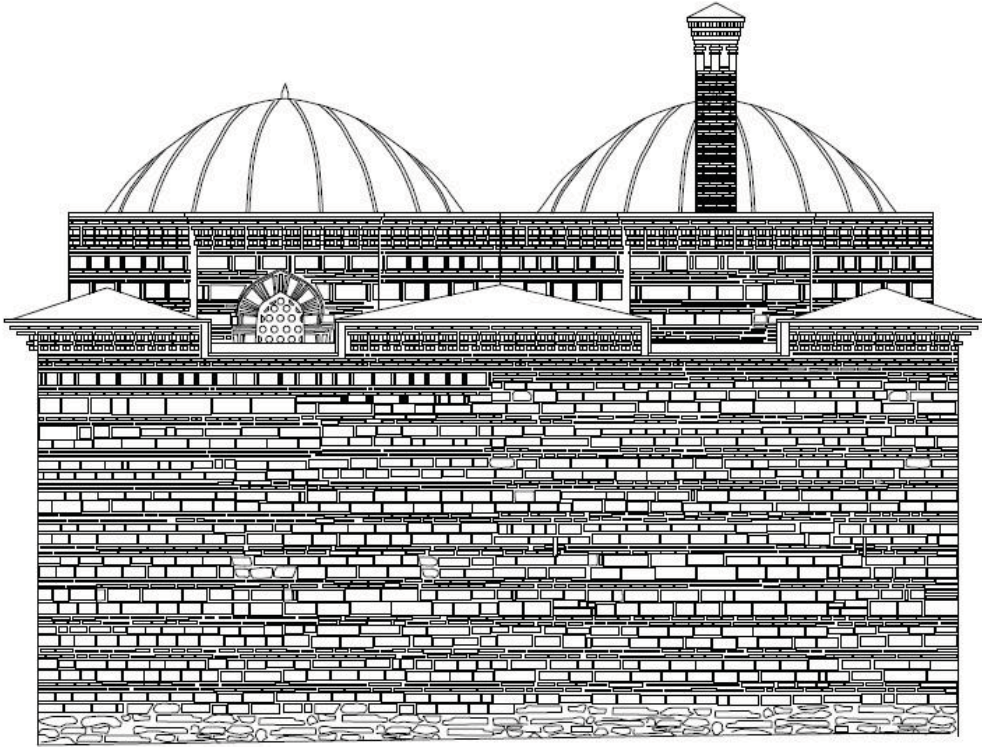

Foto 5.23 Sitti Hatun Sıbyan Mektebi Güneybatı Görünüüü

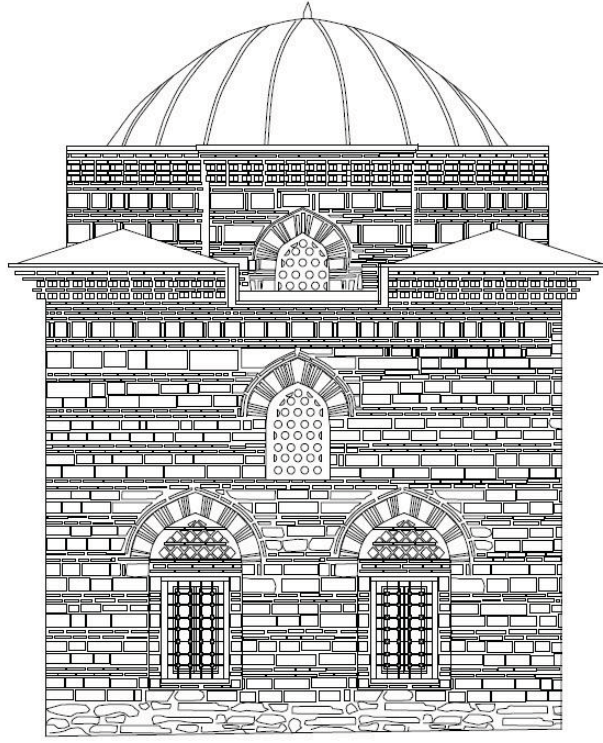

Foto 5.24 Sitti Hatun Sıbyan Mektebi Güneydoğu Görünüşü

Hatuniye Camii Sıbyan Mektebi (Manisa-1490/1491)

Hatuniye Külliyesi Manisa İli içerisinde, 57 pafta, 427 ada, 1 parsel sayılı yerde bulunmakta, Hatuniye Sıbyan Mektebi ise Hatuniye Külliyesi içerisinde, Hatuniye Camii'nin batısında yer almaktadır. Yapı topluluğu Sultan II. Bayezid'in eşi Şahinşah'ın annesi Hüsnüşah Sultan tarafından yaptırılmıştır. Külliye'nin birimlerinden olan imaret ve medrese bölümleri yıkılmış olduğundan günümüze kadar ulaşamamıştır. Külliye'ye gelir sağlamak amacı ile yine Hüsnüşah Sultan tarafından külliye'nin güneyine Han-ı Cedid (Kurşunlu Han) inşa ettirilmiştir. Mektep Çarşı Mahallesi, Çarşı Bulvarı üzerinde yer almaktadır. Mektebin kitabesi yoktur. Yapı topluluğuna ait olan vakfiyede, bir muallim tayin edildiği belirtildiği halde mektepten bahsetmemektedir. Buradan anlaşıldığı üzere mektep külliye'ye sonradan ilave edilmiştir. Mektep devrinin plan şemasına uygun olarak inşa edilmiş olduğundan, külliye inşasının hemen ardından yapılmış olduğu düşünülmektedir. Camii ve mektebin duvar tekniği ve yapı malzemesi birbirine çok benzemektedir. Caminin H.896/1490-1491 yıllarında yapıldığı düşünülürse, mektebinde bu tarihlerden hemen sonra yapıldığı anlaşılır.

Günümüzde yapının bir kısmı dükkân bir kısmı Diyanet İşlerine ait kitap satış yeri olarak kullanılmakta olup, mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne aittir.¹⁴³ Güney-kuzey doğrultusunda konumlanmış olan sıbyan mektebi iki derslikli ve üzeri iki kubbe ile örtülüdür. Mektebin kuzeyde yer alan kare mekânına batıdaki ön bahçeden altı basamaklı merdivenle girilir. Sıbyan mektebi derslikleri, dikdörtgen plan şeması doğu-batı doğrultusunda bir duvarla ayrılmış şekilde iki mekân olacak şekilde düzenlenmiştir. Dersliklerden biri kare diğeri dikdörtgen şekildedir. Güney bölümde kalan derslik özgünlüğünü kaybederek ince bir duvarla kuzey-güney doğrultusunda ikiye ayrılmış durumdadır. Bu bölümde kalan mekânın güney duvarı bir miktar yıkılarak sivri bir kemerle dışa açılmıştır. Batı duvarı ise özgün halinde geniş bir sivri kemerle dışa açılırken, günümüzde ince bir duvarla kapatılarak bir pencere ile dışa açılmaktadır.

Kuzeyde kalan derslikte ise, yine kare planlı olup, üzeri kubbeyle örtülüdür, kubbe'ye pandantiflerle geçilmektedir. Yapının güney duvarında bir ocak nişi yer almakta, batı köşesinde ise güney mekâna geçiş için bir kapı bulunmaktadır. Kuzey ve batı duvarında iki alt pencere, doğu duvarında bir alt pencere, kuzey ve batı duvarında iki tepe penceresi ile mekân aydınlatılmaktadır. Batı duvarında bulunan alt pencerelerden biri günümüzde kapı haline

¹⁴³ Şule İnci, Manisa'da Osmanlı Dönemi Sıbyan Mektepleri, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s:55

getirilerek genişletilmiş ve dışarı çıkış sağlanmıştır. Yapının içinde ve dışında herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Mektebin çatı örtüsü, sekizgen kasnak üzerine oturan iki adet kubbeden oluşmaktadır. Köşelerde kalan üçgen yüzeyler düz çatı ile kapatılmıştır. Kubbe ve çatı saçakları iki sıra kirpi saçakla sonlanmıştır. Dikdörtgen planlı olan alt pencerelerin üzerleri sivri hafifletme kemerleri ile taşınmıştır.

Mektebin duvarları genellikle iki sıra tuğla bir sıra taş olmak üzere almalı duvar örgüsündedir. Ancak yer yer moloz taş ve tuğla karışımı ile örülmüş duvarlar da mevcuttur. Pencere kemerleri ve kirpi saçaklar tuğladan yapılmıştır. Özgün durumunda mektep bir kapalı ve birde açık kısımdan oluşmaktadır. Açık kısmın yazlık derslik olduğu düşünülmekte olup dışarı, kubbeli eyvan gibi büyük sivri bir kemerle açılmaktadır. Eyvan kemeri kırmızı beyaz taşlarla yapılmıştır. Kubbelerin üzeri alaturka kiremit ile kaplanmıştır. Kubbe ve az eğimli pahlanarak yapılan çatı kısımlarında ve saçaklarında iki sıra tuğla örülerek yapılmış kirpi saçak görülür.

Yapı 1965 yılında cami ile birlikte onarılmıştır. Güneydeki kare mekân günümüzde pek değişikliğe uğramamıştır, fakat kuzey bölümde yer alan kare derslik mekânı duvarlar örülerek bölümlere ayrılmıştır.

Hatuniye Sıbyan Mektebi, enine dikdörtgen planlı olması ve üzeri iki kubbe ile örtülmesi açısından, sıbyan mekteplerinin Osmanlı'daki ilk örneği olduğu düşünülen Bursa Sitti Hatun Sıbyan Mektebine (1459-1460) benzemektedir.¹⁴⁴ (Tablo 5.3)

Foto 5.25 Hatuniye Sıbyan Mektebine Ait Perspektif

¹⁴⁴ Hakkı Acun, Manisa'da Türk Devri Yapıları, s:542

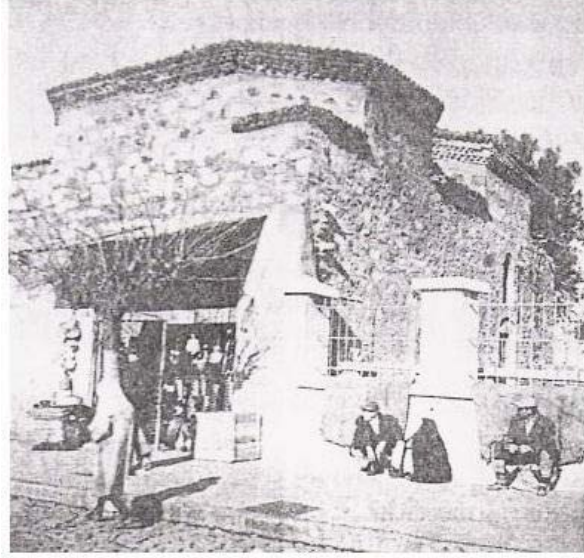

Foto 5.26 Hatuniye Sıbyan Mektebi Eski Fotoğrafi

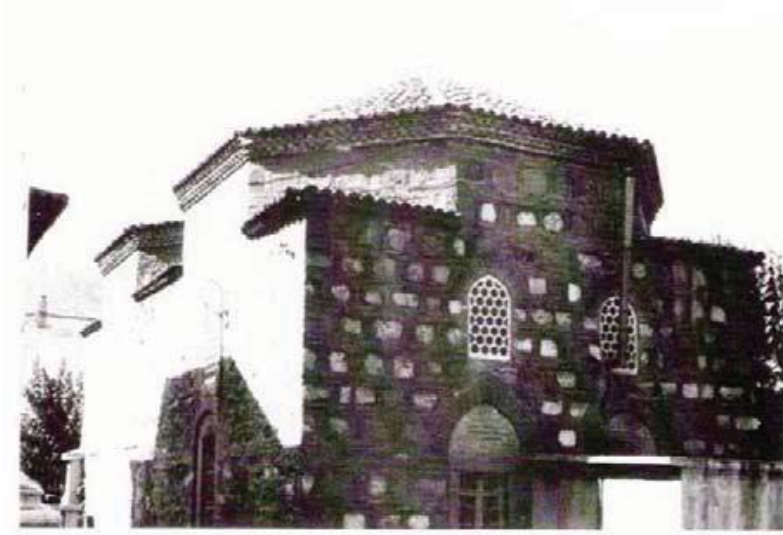

Foto 5.27 Hatuniye Sıbyan Mektebi Eski Fotoğrafi

Foto 5.28 Hatuniye Sıbyan Mektebi

Foto 5.29 Hatuniye Sıbyan Mektebi Yan Görünüş

Foto 5.30 Hatuniye Sıbyan Mektebi Dükkânlara Giriş Kapısı

Foto 5.31 Hatuniye Sıbyan Mektebi Yan Girişi

Foto 5.32 Hatuniye Sıbyan Mektebi İçinden Görünüş

Foto 5.33 Hatuniye Sıbyan Mektebi İçinden Görünüş

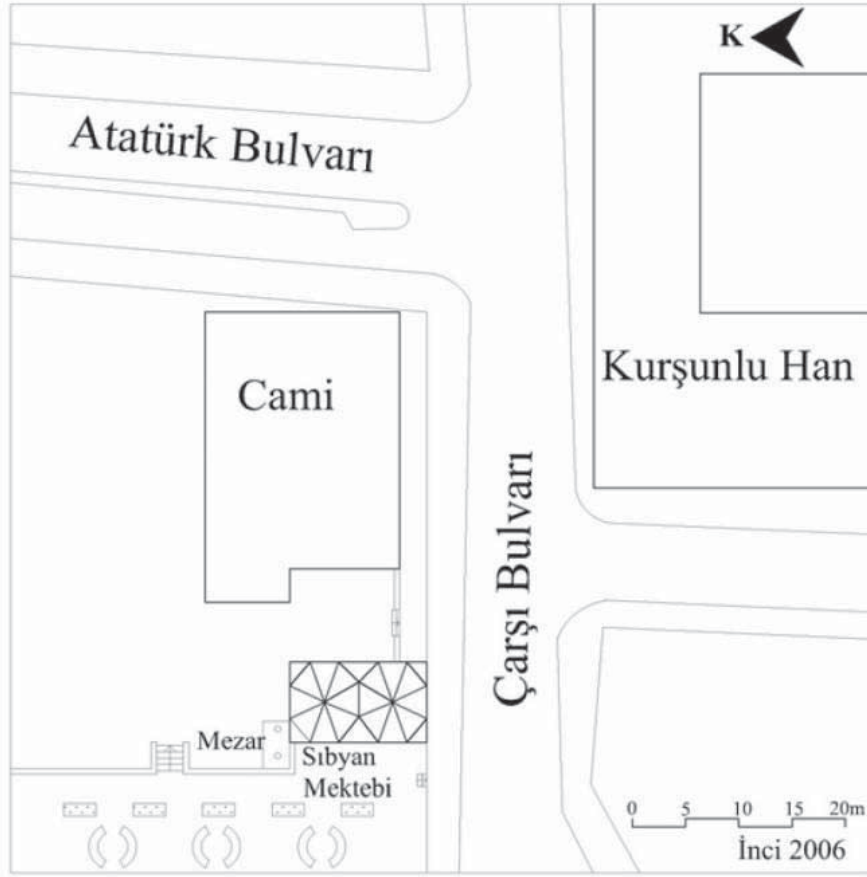

Foto 5.34 Hatuniye Sıbyan Mektebi Vaziyet Planı (Şule İnci)

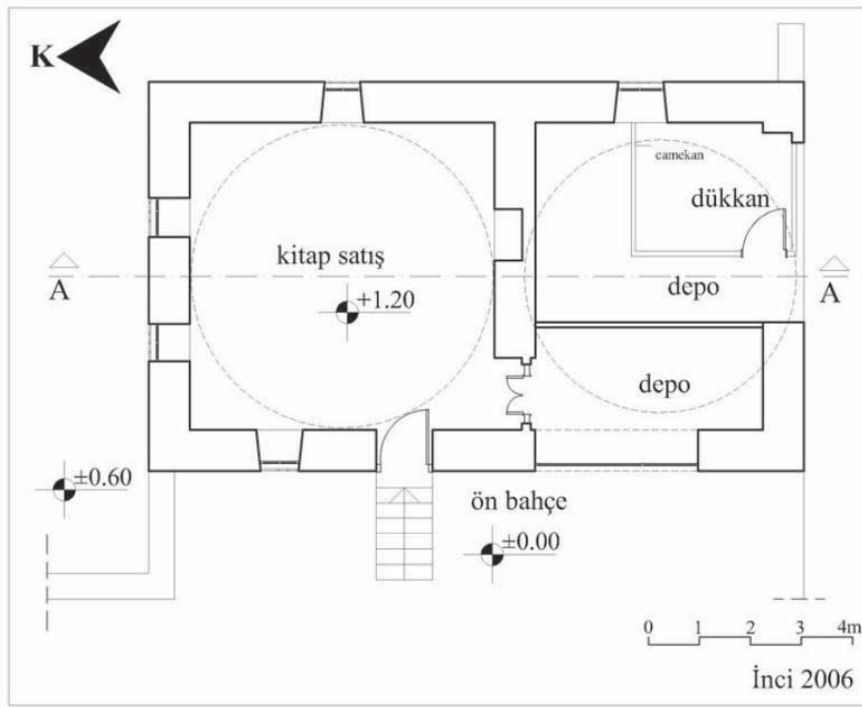

Foto 5.35 Hatuniye Sıbyan Mektebi Planı (Şule İnci)

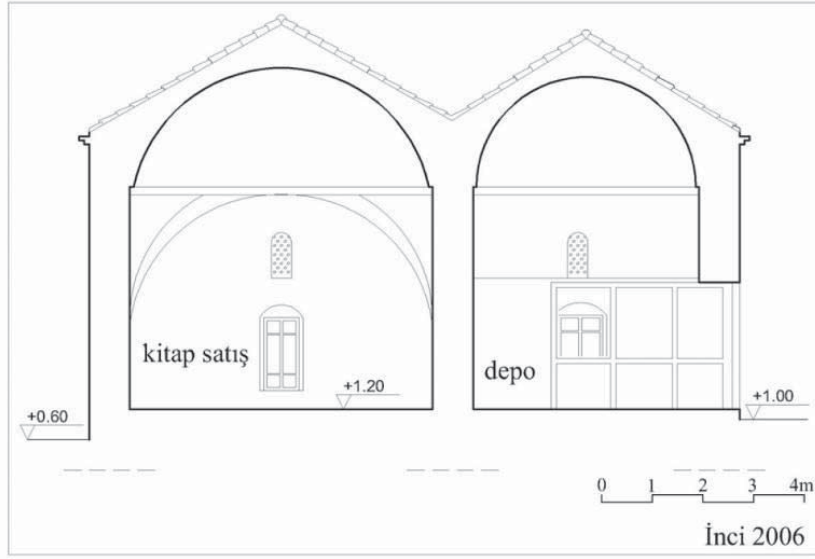

Foto 5.36 Hatuniye Sıbyan Mektebi Kesiti (Şule İnci)

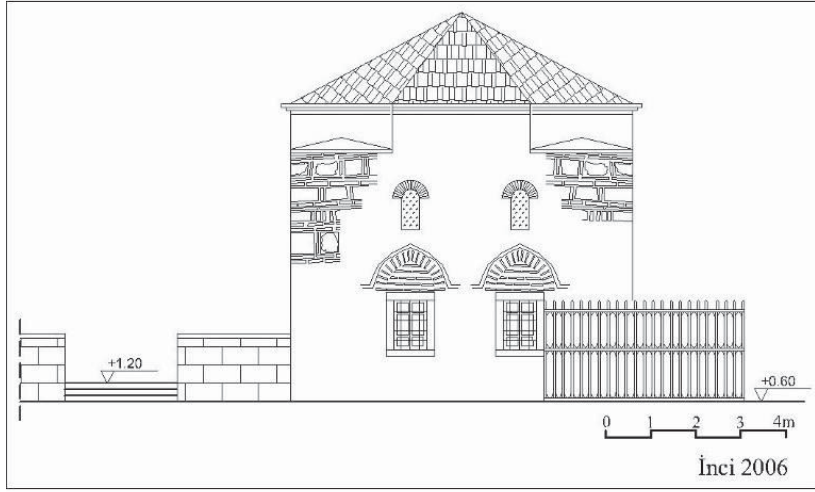

Foto 5.37 Hatuniye Sıbyan Mektebi Kuzey Görünüşü (Şule İnci)

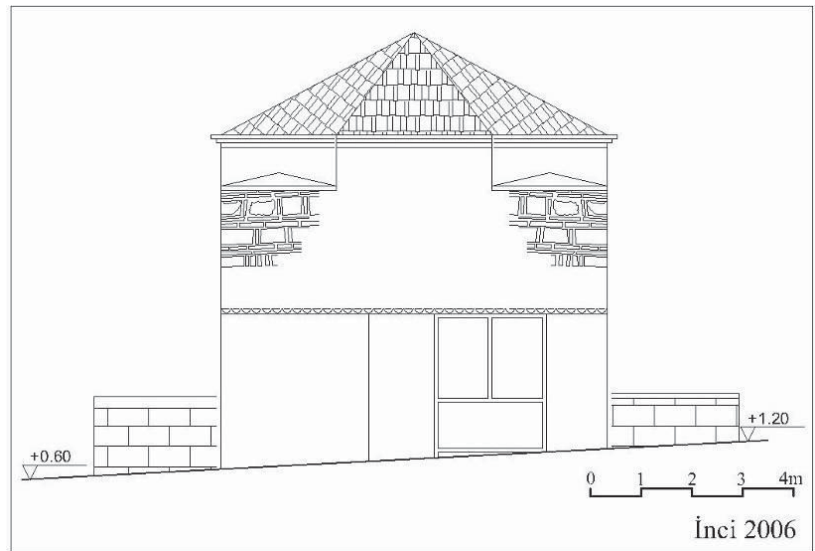

Foto 5.38 Hatuniye Sıbyan Mektebi Güney Görünüşü (Şule İnci)

Foto 5.39 Hatuniye Sıbyan Mektebi Batı Görünüşü (Şule İnci)

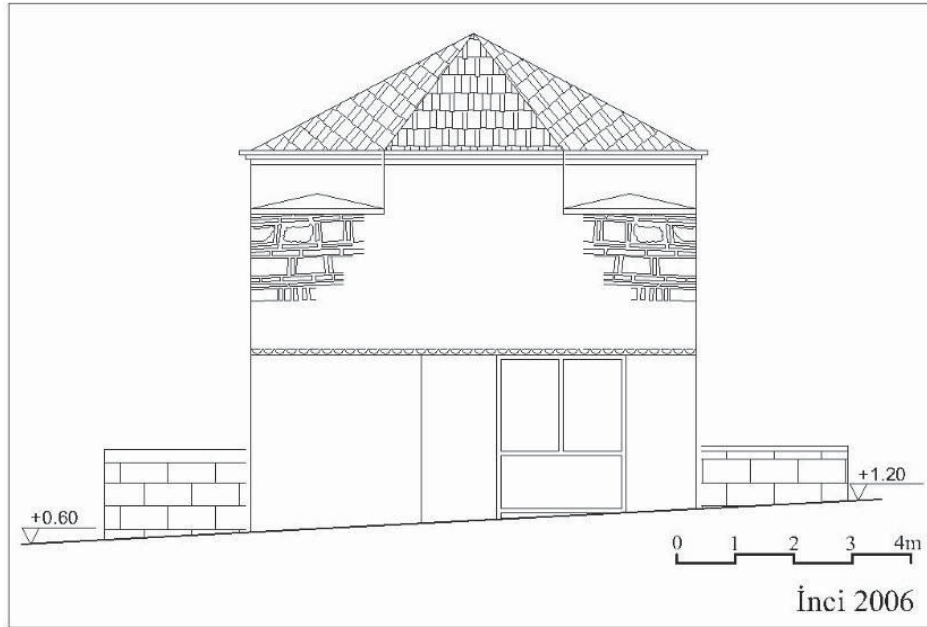

Foto 5.40 Hatuniye Sıbyan Mektebi Doğu Görünüşü (Şule İnci)

Hafsa Sultan Camii Sıbyan Mektebi (Manisa-1523)

Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi de Hatuniye Sıbyan Mektebi gibi Manisa İlinde, İbrahim Gökçen Bulvarında olup, bir külliye içinde yer almaktadır. Yapı topluluğu 46 pafta, 658 ada, 2 parselde bulunmaktadır. Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aittir. Külliye Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Ayşe Hafsa Sultan tarafından yaptırılmıştır. Mektep camiinin kuzeydoğusunda, medresenin batısında yer alır. Mektebin bir kitabesi yoktur, ancak Hafsa Sultan Külliyesi'nin (H.929/1523) vakfiyesinde ismi geçmektedir. Külliyenin onarımları sırasında mektepte bazı restorasyonlardan geçmiştir. Külliyenin mimarı Ser Mimar Acem Ali'dir.¹⁴⁵

Günümüzde Manisa İli Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı binası olarak kullanılmakta olan yapı, doğu-batı doğrultusunda konumlanmış olup, dikdörtgen planlıdır. İki kollu merdivenlerle sıbyan mektebinin ön bahçesine çıkılır. Hatuniye Sıbyan Mektebinde olduğu gibi kare planlı iki derslikten oluşmaktadır ve dersliklerin üzeri kubbe ile örtülmüştür. Kubbelere iri mukarnaslı tromplarla geçilmektedir.

Yapının, kuzeyde bulunan tek girişinin doğusunda iki alt bir üst, batısında bir alt bir üst olmak üzere beş pencere, güney cephesinde dört, doğu ve batı duvarlarında da ikişer alt ve birer tepe pencereleri ile iç mekânları aydınlatılmaktadır. Güney cephede ise dört alt üç tepe olmak üzere yedi adet pencere bulunmaktadır. Alt pencereler açılır kanatlı, dikdörtgen, demir parmaklıdır. Tepe pencereleri, sivri kemerli, alçı içliklidir ve sadece aydınlatma için kullanılmaktadır.

Giriş kapısının önünde abidevi bir taç kapı yer almaktadır. Taç kapı yapıdan taşırılmış, sivri kemerlidir ve kemer kavsarası dört sıra mukarnaslarla taçlandırılmıştır. Taç kapının yan duvarlarında niş şeklinde düzenlenmiş çokgen gövdeli mihrabiyeler yer alır. Girişte bulunan taç kapı ince, uzun dikdörtgen planlı olup, beden duvarlarından öne taşan sivri kemerli bir eyvan şeklinde yerleştirilmiştir.

Mektebin üzeri sekizgen kasnaklara oturtulmuş iki adet kubbe ile örtülüdür. Kasnaklar yapının kenarları pahlanarak üzerine oturtulmuştur. Kubbelerden kalan köşeler üçgen çatılarla kapatılmıştır.

¹⁴⁵ Şule İnci, Manisa'da Osmanlı Dönemi Sıbyan Mektepleri, Yüksek Lisans Tezi, s:66, 2006

Mektebin alt pencereler dikdörtgen kasalı olup, sivri kemer alınlıklara sahiptir. Tepe pencereleri ise sivri, kemerli ve fil gözlüdür. Ayrıca üst pencereler yapının batıda bulunan dersliğinde, her duvarda birer, doğuda bulunan dersliğinde kuzey ve doğu cephelerinde birer, güney cephesinde iki adet olmak üzere toplam yedi adettir. Yapının içinde süsleme bulunmamaktadır. Batıda yer alan mekânın batı ve güney duvarlarında nişler yer almaktadır.

Sıbyan mektebinin kubbe saçakları ve üçgen çatı saçaklarının uçları kirpi saçaklarla süslenmiştir. Alt pencerelerin sivri kemerlerinde ise tuğla istifler göze çarpmaktadır.

Yapının duvarları bir sıra kesme taş iki sıra tuğla olmak üzere almaşık duvar örgüsündedir. Ayrıca taşlar arasına da iki adet dik tuğla konulmuştur. Alt pencerelerin sivri hafifletme kemerlerinin üstünde yapıyı tamamen dolaşan üç sıra tuğla hatıl bulunmaktadır.

Günümüzde iki kubbeyi ayıran askı kemerin altında bulunan duvar kaldırılarak iki derslik olan mektep tek bir mekân şekline dönüştürülmüştür.

Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi de dikdörtgen planlı olması ve iki derslikli mektebin üst örtüsünün iki adet kubbe olması bakımından Manisa Hatuniye Sıbyan Mektebi (1490-1491) ve Bursa Sitti Hatun Sıbyan Mektebi'ne (1459-1460) benzemektedir. Diğerlerinden farklı olarak Hafsa Sultan Sıbyan Mektebinde geniş kemer yerine taç kapı kullanılarak Selçuklu geleneği devam ettirilmiştir.¹⁴⁶

Mektep külliye ile birlikte 1962-1963 yıllarında restore edilmiştir. (Tablo 5.4)

Foto 5.41 Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi Görünüşü

¹⁴⁶ Hakkı Acun, Manisa'da Türk Devri Yapıları, s:546

Foto 5.42 Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi Görünüüü

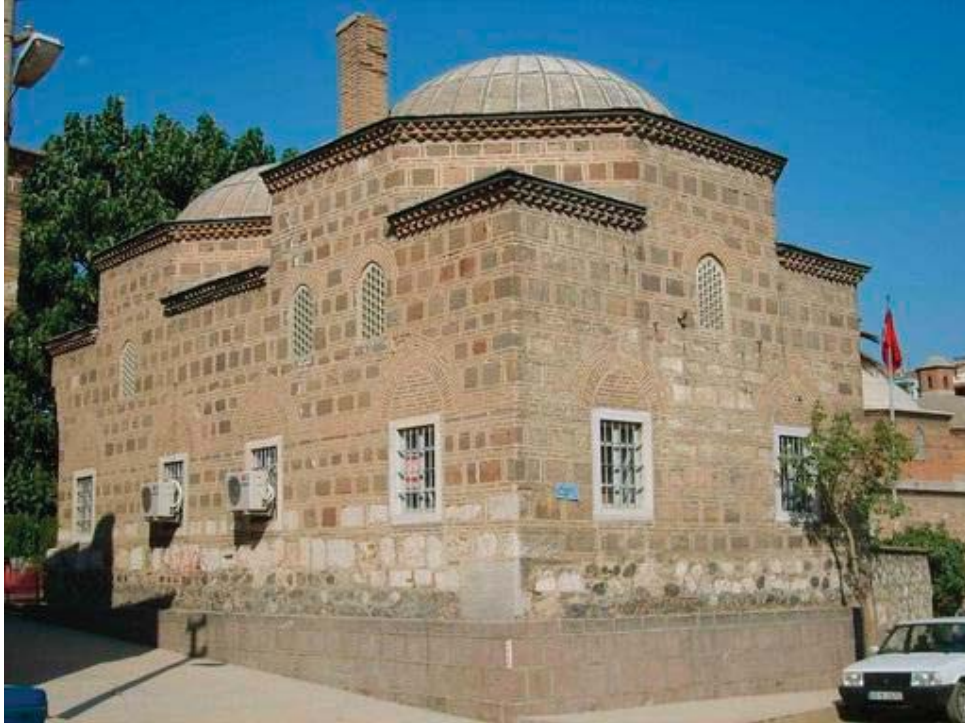

Foto 5.43 Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi Görünüüü

Foto 5.44 Hafsa Sultan Sibyan Mektebi Görünüŧü

Foto 5.45 Hafsa Sultan Sibyan Mektebi Kapısı

Foto 5.46 Hafsa Sultan Sibyan Mektebi Kapısı Üzerindeki Mukarnaslar

Foto 5.47 Hafsa Sultan Sibyan Mektebi Köşe Dönüş Detayı

Foto 5.48 Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi Tepe Pencereleeri

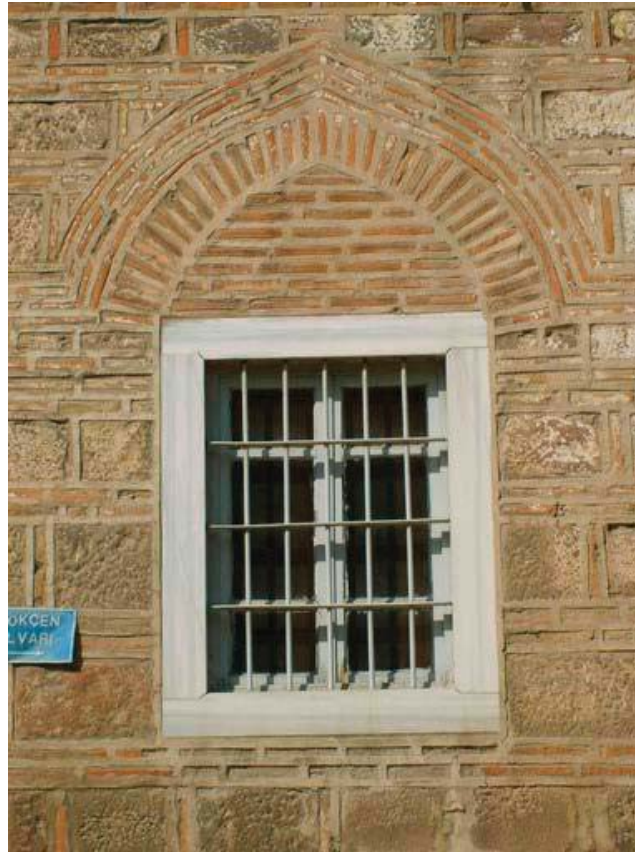

Foto 5.49 Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi Alt Pencereleer

Foto 5.50 Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi İçinden Görünüş

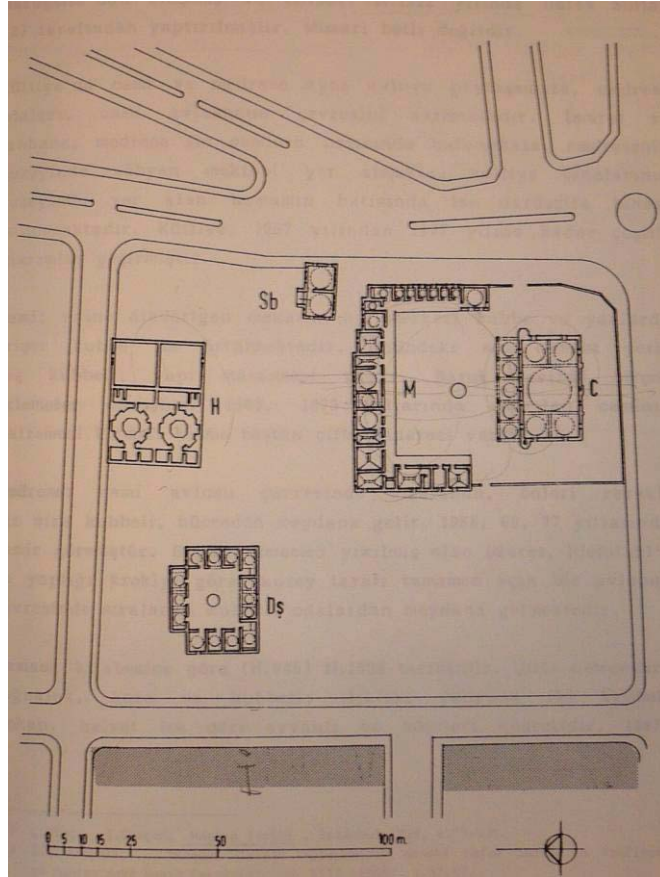

Foto 5.51 Hafsa Sultan Külliyesi Vaziyet Planı¹⁴⁷

¹⁴⁷ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:173

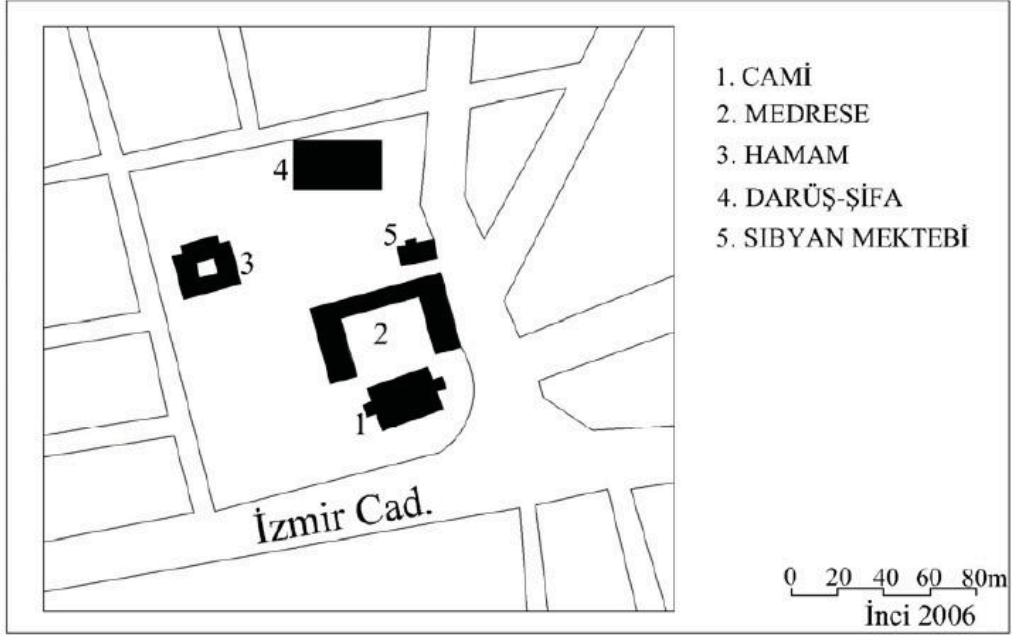

Foto 5.52 Hafsa Sultan Sibyan Mektebi Vaziyet Planı (Şule İnci)

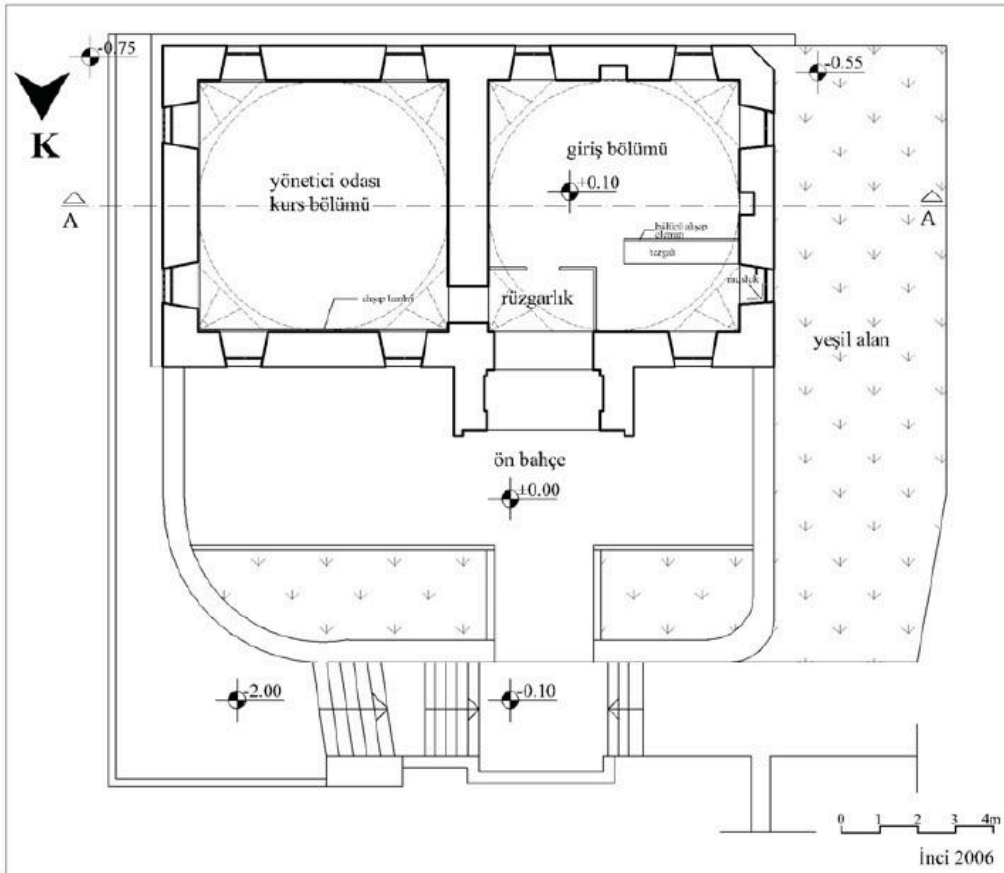

Foto 5.53 Hafsa Sultan Sibyan Mektebi Planı (Şule İnci)¹⁴⁸

¹⁴⁸ Şule İnci, a.g.e., s:77

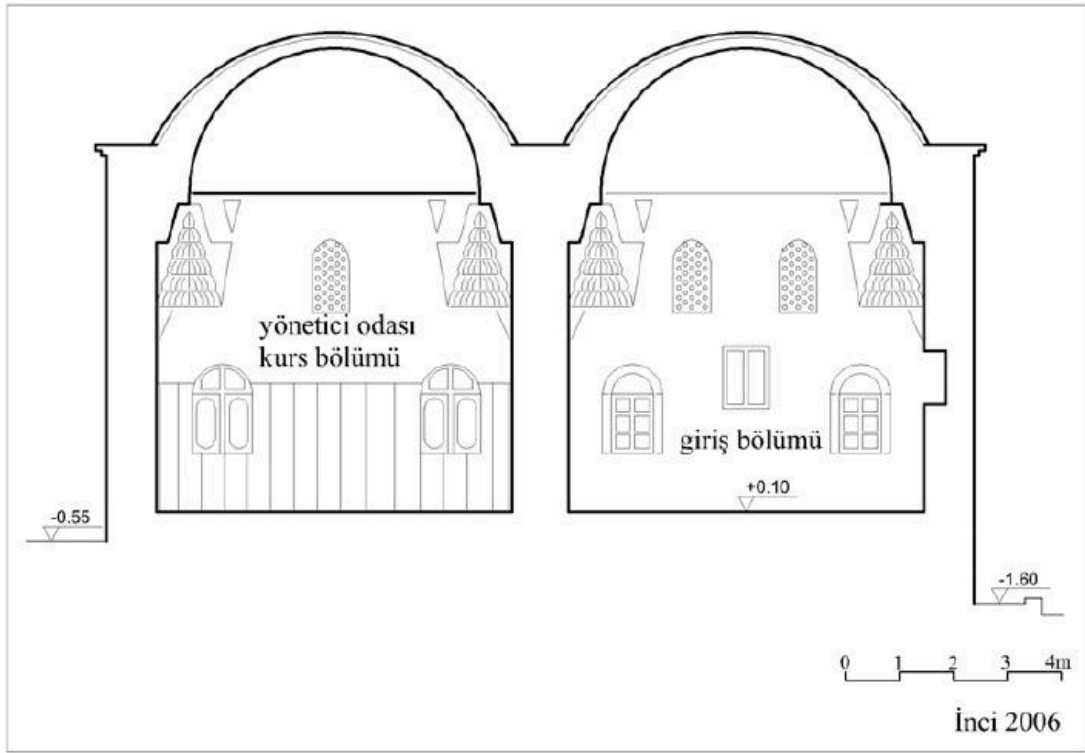

Foto 5.54 Hafsa Sultan Sibyan Mektebi Kesiti (Şule İnci)

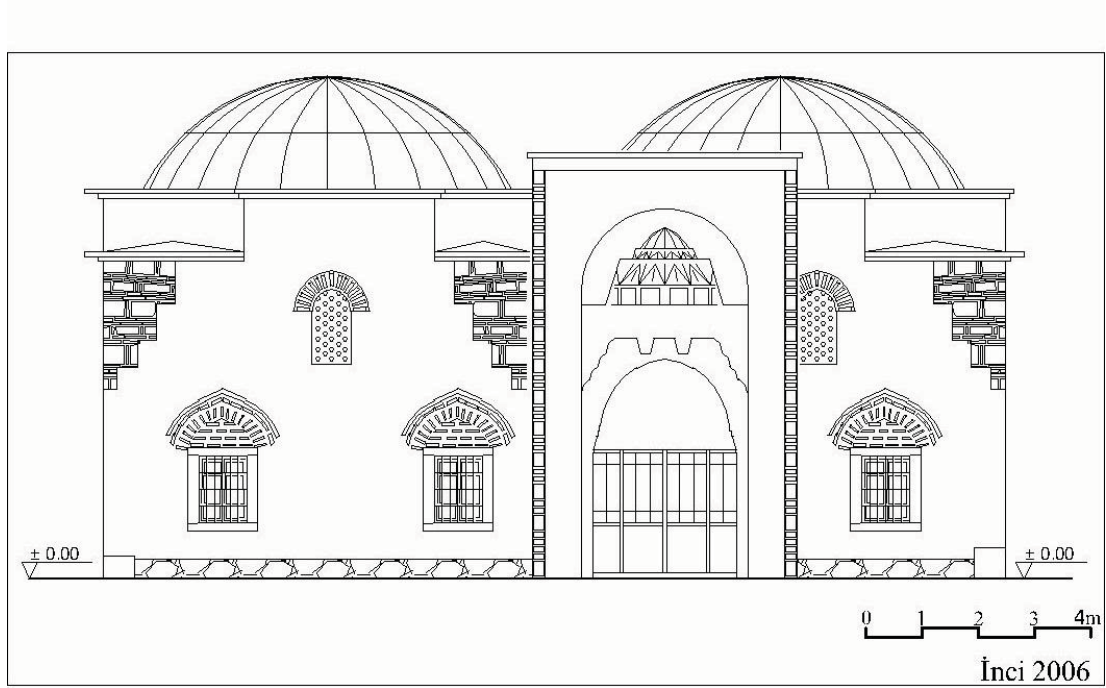

Foto 5.55 Hafsa Sultan Sibyan Mektebi Ön Görünüşü (Şule İnci)

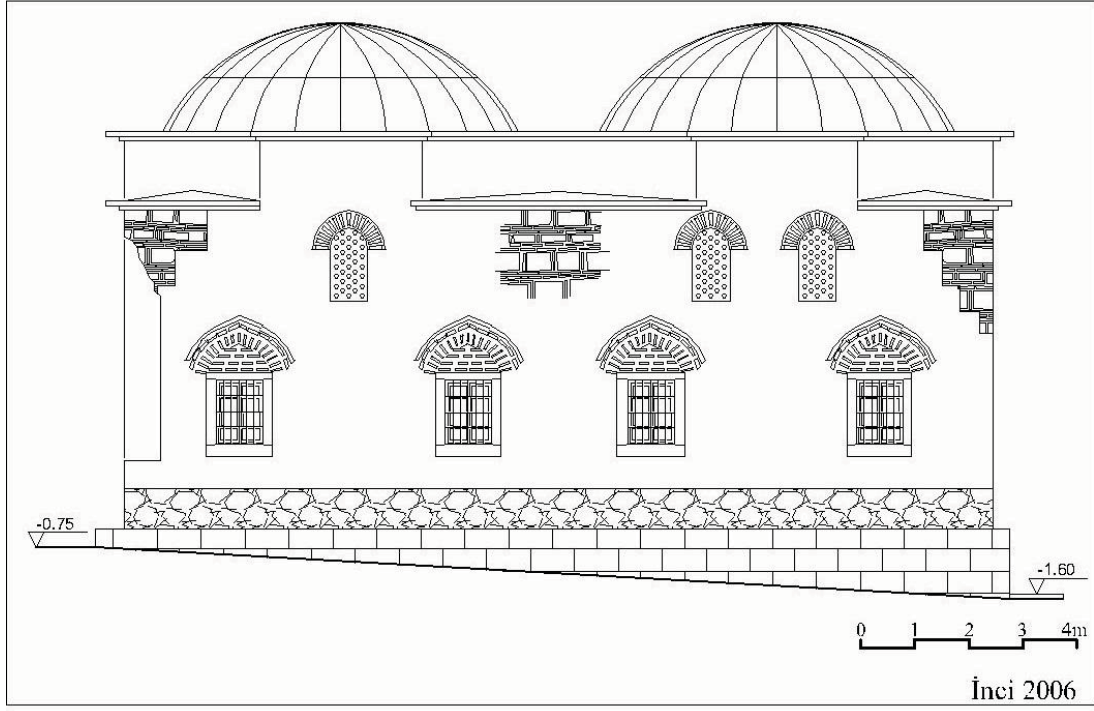

Foto 5.56 Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi Ön Görünüşü (Şule İnci)

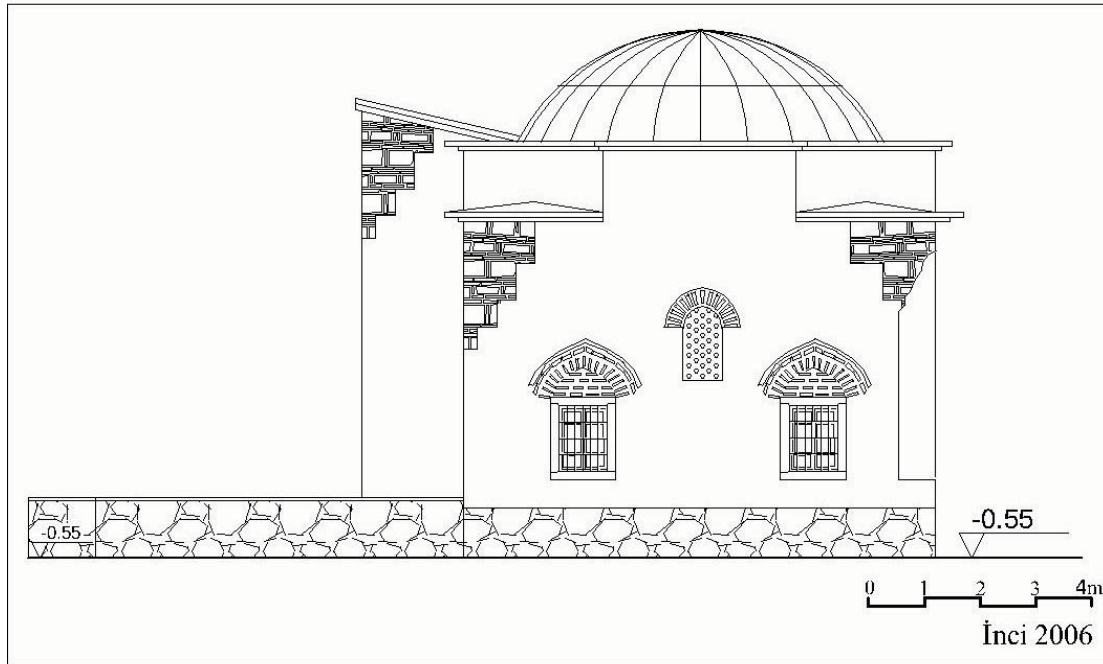

Foto 5.57 Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi Sağ Yan Görünüşü (Şule İnci)

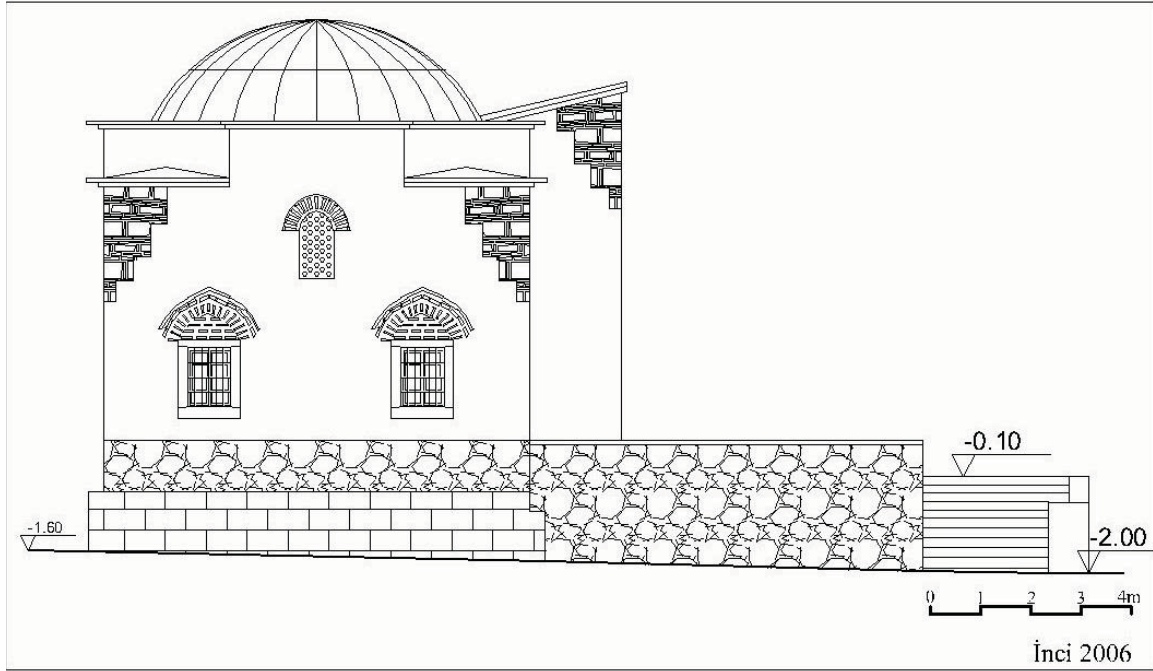
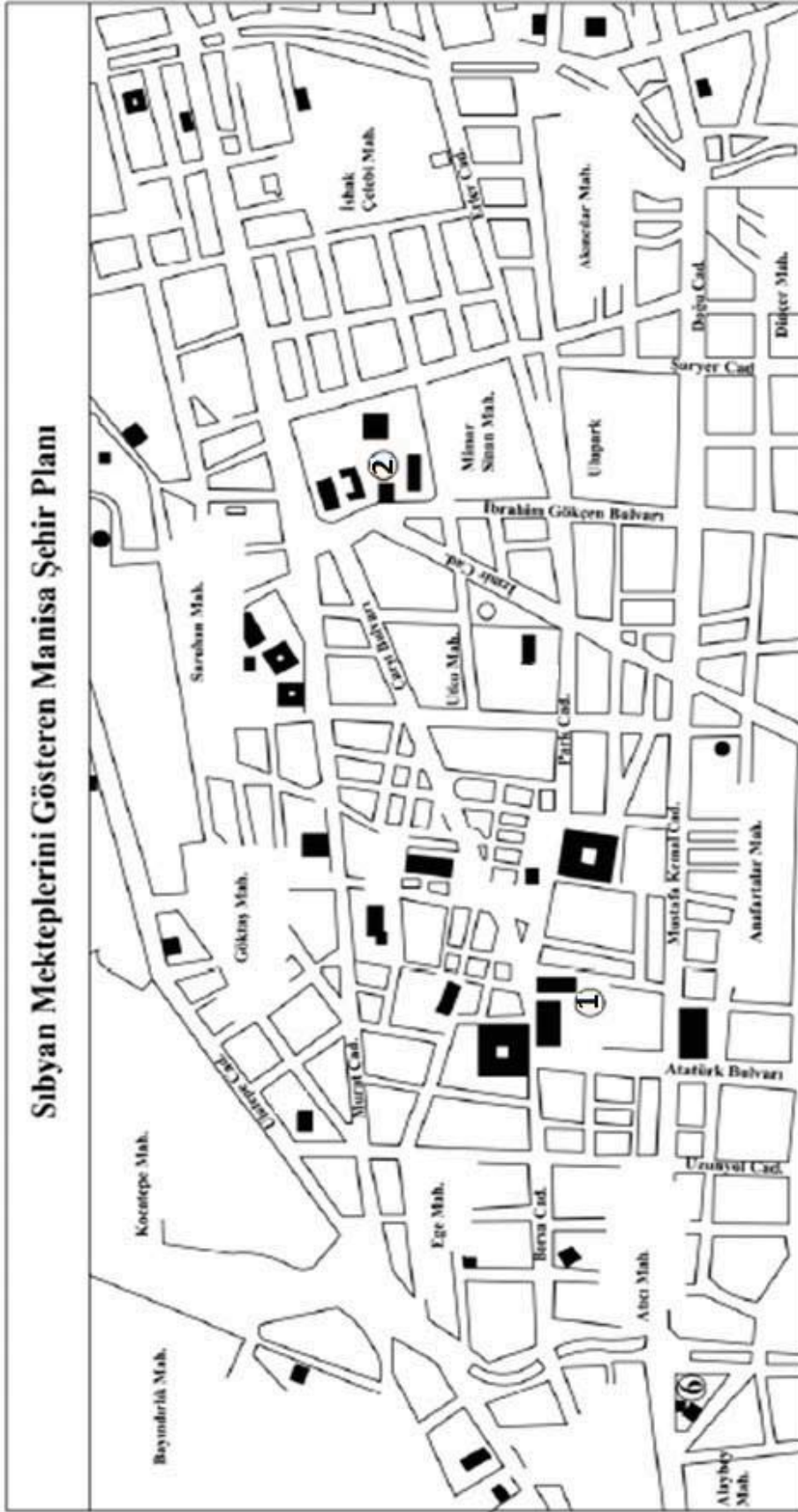

Foto 5.58 Hafsa Sultan Sıbyan Mektebi Sol Yan Görünüş (Şule İnci)

Harita B.2 Manisa'da Erken Dönem Sıbyan Mekteplerini Gösteren Harita

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi (İstanbul-1485)

İstanbul İli, Fatih İlçesi, Nişanca Mahallesi, 741 ada, 33 ve 34 parsellerde yer alan Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi, 1485 yılında yapıya adını veren Fatih Sultan Mehmed'in cerrahbaşlarından İshak Kazgani tarafından yaptırılmıştır. Yapı günümüzde kullanılmamakta olup harap durumdadır. Tez konumuzu oluşturan Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi 4., 6. Ve 7. Bölümlerde ayrıntılı olarak işlenecektir. (Tablo 5.5)

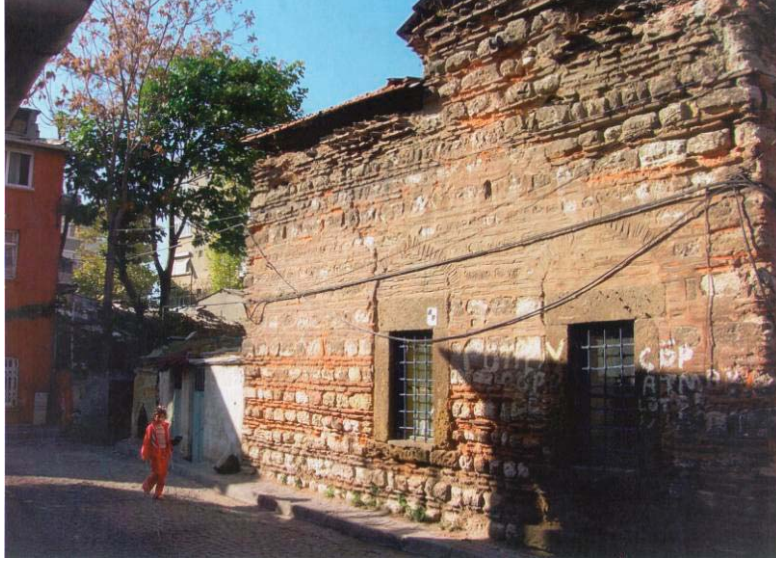

Foto 5.59 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güneydoğu Görünüşü

Foto 5.60 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kuzeydoğu Görünüşü

Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi (İstanbul-1496)

İstanbul İli, Fatih İlçesi'nde, Çemberlitaş'ta, Yeniçeri Caddesi üzerinde yer almakta olan Atik Ali Paşa Külliyesi 1496 yılında II. Bayezid'in sadrazamlarından Bosnalı Hadım Atik Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Külliye cami, imaret, medrese, sıbyan mektebi, kervansaray ve türbeden oluşmaktadır. Yapı topluluğu 1648 yılında meydana gelen depremde oldukça hasar görmüş ve çeşitli onarımlara uğramıştır. Külliye'nin medresesinin ön kısımları 1880 yılında yapılan yol genişletme çalışmaları sırasında kesilmiştir.

Sıbyan mektebi, cami avlusunun Yeniçeri Caddesi girişinde, solda kalmaktadır. Mektep iki katlı sıbyan mektepleri örneklerindedir. Yapılan yanlış müdahaleler ve işlevi dışında kullanılması sebebi ile özgünlüğünü kaybetmiştir.

Zemin katta yer alan dükkânlara Yeniçeri Caddesinden girilmektedir. Bu kısımda üç adet dükkân bulunmaktadır. Yapının birinci katı ise derslik katıdır. Dikdörtgen planlı bir yapı olan sıbyan mektebinin bu kısmına girilemediğinden, içeride ne gibi değişiklikler olduğu tespit edilememiştir. Yapının duvarına bitişik olarak muhdes yapılar inşa edilmiştir. Dersliğin giriş kapısının da bulunduğu cami avlusuna bakan cephesinde, birinci katta üç adet pencere bulunmaktadır. Pencereler, tuğladan yapılmış basık hafifletme kemerlidir ve küfeki taşından söveleri bulunmaktadır. Ayrıca, ahşap kanatlı doğramaları olan pencerelerin önünde, lokma demir parmaklıklar mevcuttur. Dersliğin giriş kapısı ise küfeki taşı söveli, basık kemerli, demir kapıdır.

Yapının Yeniçeri Caddesine bakan ön cephesinde yer alan dükkânlara giriş kapılarının üzeri basık tuğla kemerlidir. Ancak günümüzde reklam tabelalarından dolayı bu kapılar algılanamamaktadır. Dükkân kapıları da bozulmuş ve vitrin şeklinde düzenlenmiştir. Birinci katta ise beş adet pencere bulunmaktadır. Pencerelerin en sağda bulunanında, tuğladan yapılmış basık hafifletme kemeri vardır ve diğer pencereler kemersizdir. Tüm pencereler küfeki taşı sövelidir ve sağda bulunan üç pencere soldaki pencerelerden daha büyüktür.

Sıbyan mektebinin duvar örgüsü küfeki taşı ve tuğla kullanılarak almaşık duvar örgüsü tekniği ile inşa edilmiştir. Tuğla ve taş malzemede bozulma, ufalanma ve kayıplar görülmektedir. Yapının üzeri çatı ile örtülüdür ve alaturka kiremit ile kaplanmıştır. Saçaklarda üç sıra kirpi saçak görülmektedir. Mektebe sonrada eklenmiş olduğu düşünülen baca sıvalıdır. Zemin kat ile birinci katı ayıran döşeme tonozdur. (Tablo 5.6)

Foto 5.61 Atık Ali Paşa Sıbyan Mektebi Yeniçeri Caddesi Görünüşü

Foto 5.62 Atık Ali Paşa Sıbyan Mektebi Cami Avlusundan Görünüşü

Foto 5.63 Atik Ali Paşa Cami Avlusu Giriş Kapısı

Foto 5.64 Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi Dersliğine Giriş Kapısı

Foto 5.65 Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi Yan Cephe Penceresi ve Kirpi Saçaklar

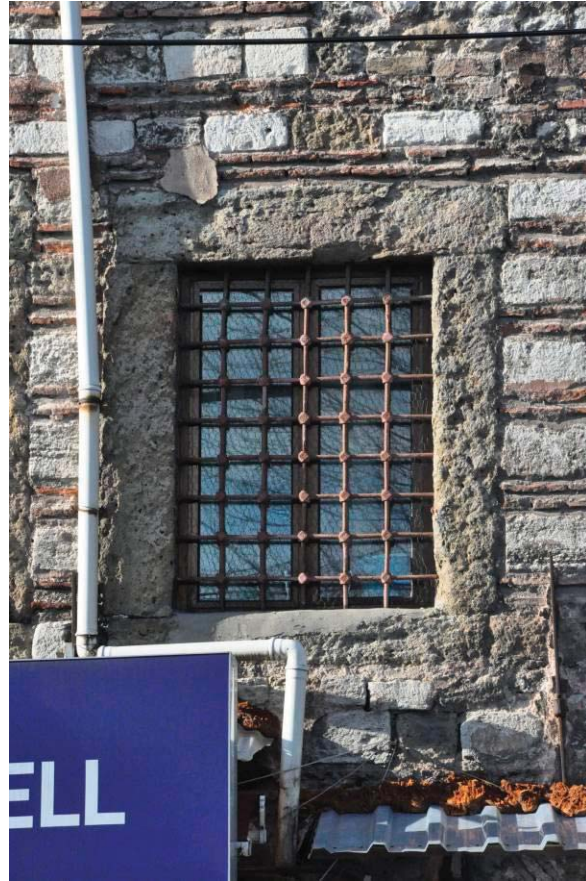

Foto 5.66 Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi Ön Cephe Penceresi

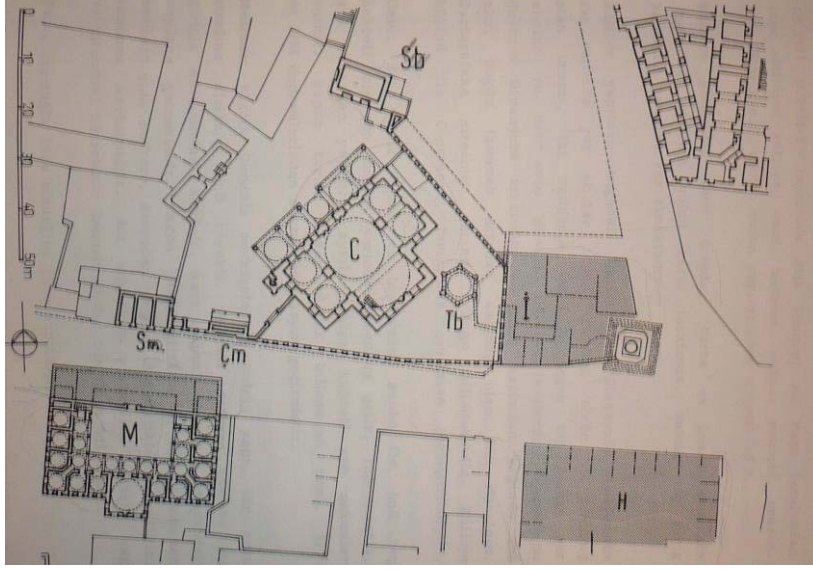

Foto 5.67 Atik Ali Paşa Külliyesi Vaziyet Planı¹⁴⁹

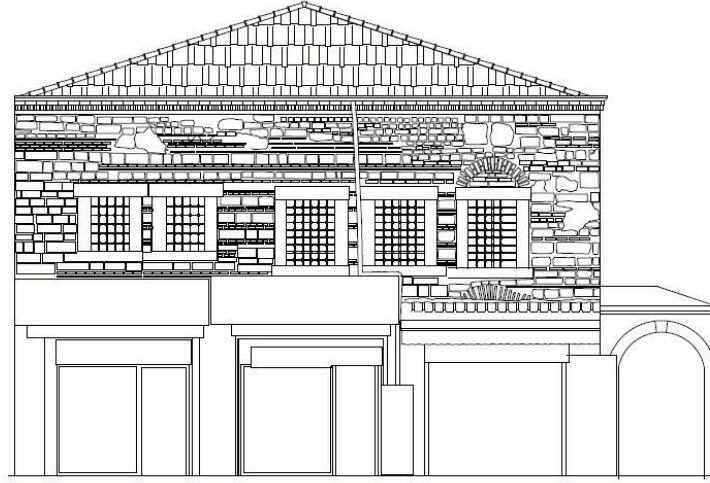

Foto 5.68 Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi Güney Görünüşü

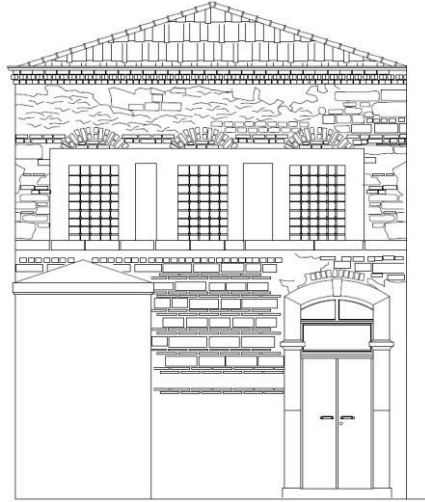

Foto 5.69 Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi Doğu Görünüşü

¹⁴⁹ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:161

Sultan Bayezid Sıbyan Mektebi (İstanbul-1505)

İstanbul İli, Fatih İlçesi, Beyazıt Meydanında Sultan Bayezid Külliyesi içinde yer almaktadır. Caminin güneyinde tek katlı yapı olan sıbyan mektebi iki kare derslikten oluşmaktadır. Dersliklerin önünde büyük bir revak bulunmakta ve revakta bulunan altı adet mermer sütun ahşap çatıyı taşımaktadır.

Kare olan derslik mekânlarının üzeri kubbelerle örtülüdür. Mektebe caminin Sahaflar Çarşısından girilen kapısından ulaşılmaktadır ve yapının ayrı bir bahçesi bulunmaktadır. Yapının kotu camiden aşağıda kalmaktadır.

Yapıya solda bulunan derslikten girilmekte olup, giriş kapısı oldukça büyüktür ve sivri kemerli camekânlı kapılıdır. Solda bulunan bu dersliğin yazlık derslik olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bu dersliğin giriş kapısının sağındaki ahşap kapıdan sağda bulunan diğer dersliğe geçilmektedir. İki derslik arasında bulunan kapının üzeri basık kemer olup, kemer ve söveler mermerdendir. Bu derslikte yine kare şeklindedir ve üzeri kubbe ile örtülüdür. Dersliğe giriş kapısının solunda, iki dersliği bölen duvar üzerinde ocak bulunmaktadır. Ocağın diğer tarafında dolap nişi vardır. Dersliğin güney duvarında pencerelerin ortasında da yine bir niş mevcuttur. Ocağın karşısında bulunan duvarda pencerelerin arasında ve dersliğin kuzey duvarında yine pencerelerin arasında birer adet dolap nişi bulunmaktadır.

Yapının kuzey cephesinde sıbyan mektebine giriş kapısı ve sağ derslikte iki adet pencere bulunmaktadır. Revakta yine bu cephededir. Revağın doğu ve batı cephelerinde birer pencere boşluğu yer almaktadır.

Batı cephesinde iki adet alt pencere ve iki adet tepe penceresi olmak üzere dört adet pencere vardır. Mektebin güneye bakan cephesinde ise ikisi sağ derslikte, üçü sol derslikte olmak üzere beş alt pencere ve ikisi sağ derslikte, ikisi sol derslikte olmak üzere dört tepe penceresi bulunmaktadır.

Doğu cephesine bakan sol derslikte üç adet alt pencere iki adet tepe penceresi, toplam beş adet pencere yer almaktadır. Bu cephede bir adette revakta pencere vardır.

Alt pencereler küfeki sivri hafifletme kemerli olup, söveleri mermerdir. Ayrıca pencere önlerinde lokma demir parmaklıkları vardır. Tepe pencereleri ise sivri küfeki kemerli alçı revzen penceredir ve içeride vitraylar bulunmaktadır.

Mektebin derslik zeminleri ahşap döşeme, revak ise altıgen tablettir. Yapının duvar örgüsü küfeki kesme taştandır. Saçaklar ise yine küfeki taşındandır.

Her iki dersliğin üzerini örten kubbeler sekizgen kasnak üzerine oturur ve iki kubbe arsından taş baca yükselir. Bacanın üzeri külahla kapatılmıştır ve külah üzeri kurşun kaplanmıştır. Ahşap revak ve kubbelerin üzeri de kurşun kaplamadır. (Tablo 5.7)

Foto 5.70 Sultan Bayezid Sibyan Mektebi

Foto 5.71 Sultan Bayezid Sibyan Mektebi Yan Görünüşü

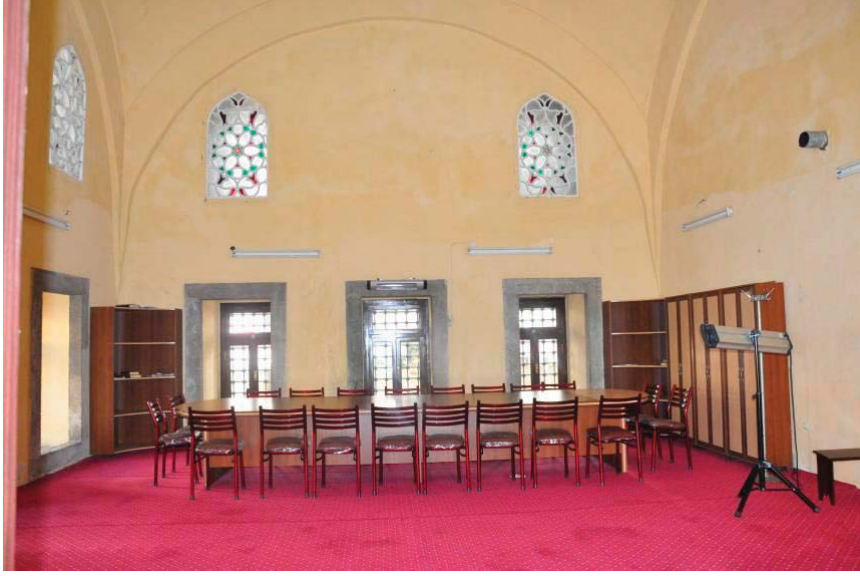

Foto 5.72 Sultan Bayezid Sibyan Mektebi Ön Derslik

Foto 5.73 Sultan Bayezid Sibyan Mektebi Arka Derslik

Foto 5.74 Sultan Bayezid Sibyan Mektebi Arka Derslik

Foto 5.75 Sultan Bayezid Sıbyan Mektebi Dış Kapısı

Foto 5.76 Sultan Bayezid Sıbyan Mektebi Derslikler Arası Geçiş Kapısı

Foto 5.77 Sultan Bayezid Sıbyan Mektebi Tepe ve Alt Penceresi

Foto 5.78 Sultan Bayezid Sıbyan Mektebi Revağa Açılan Penceresi

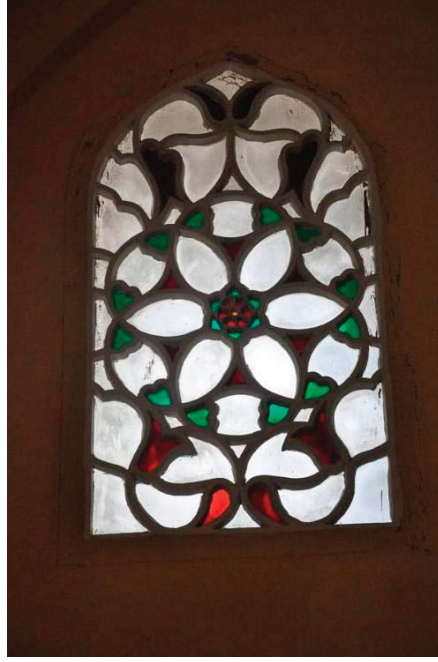

Foto 5.79 Sultan Bayezid Sıbyan Mektebi Tepe Penceresinin İç Görünüşü

Foto 5.80 Sultan Bayezid Sıbyan Mektebi Kubbesi

Foto 5.81 Sultan Bayezid Sıbyan Mektebi Ocağı

Foto 5.82 Sultan Bayezid Sıbyan Mektebi Bacası

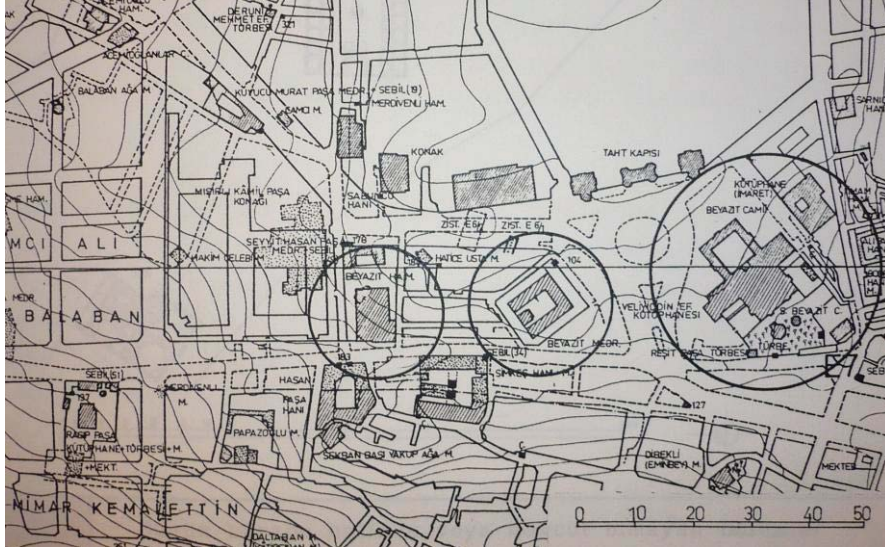

Foto 5.83 Sultan Bayezid Külliyesi Vaziyet Planı¹⁵⁰

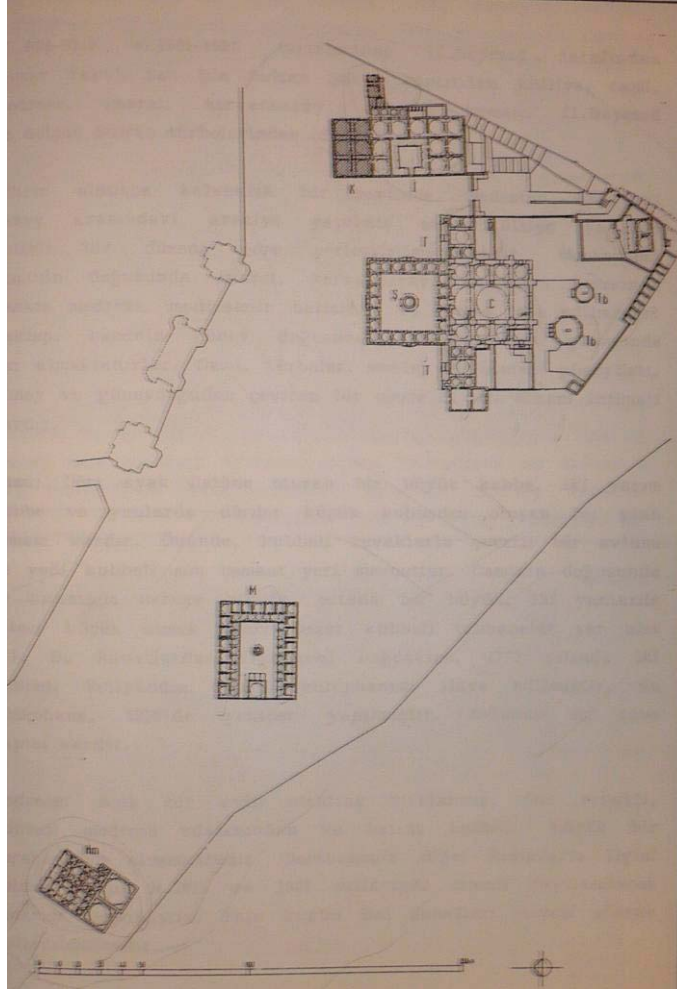

Foto 5.84 Sultan Bayezid Külliyesi Vaziyet Planı¹⁵¹

¹⁵⁰ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:168

¹⁵¹ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:169

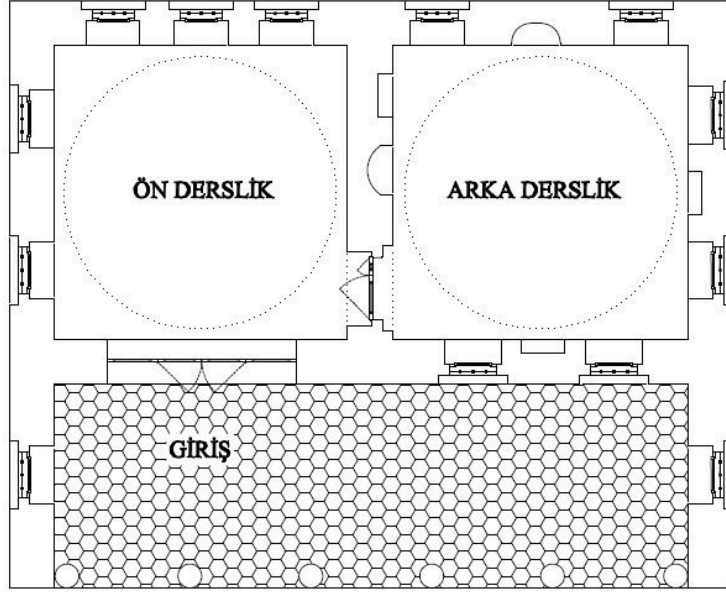

Foto 5.85 Sultan Bayezid Sibyan Mektebi Planı

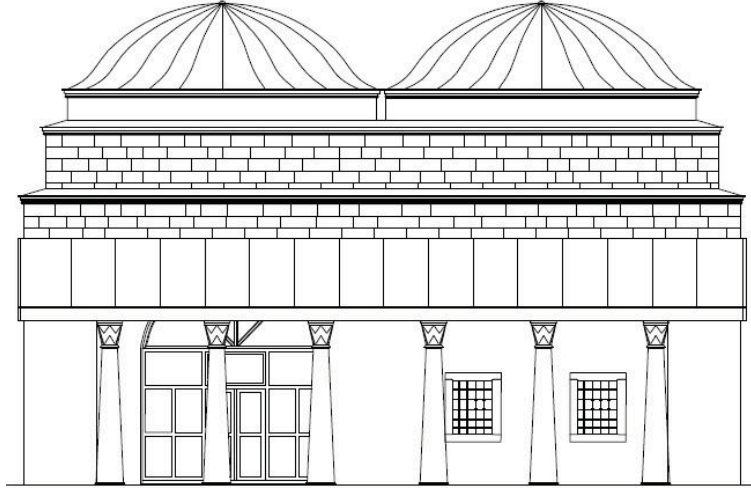

Foto 5.86 Sultan Bayezid Sibyan Mektebi Kuzey Cephesi

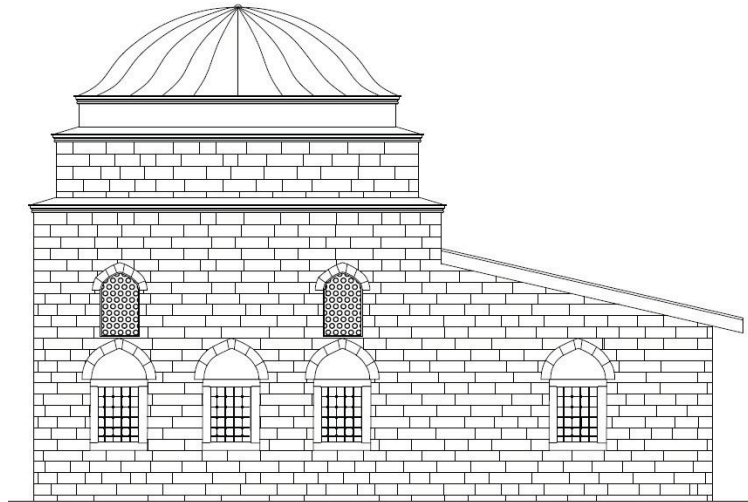

Foto 5.87 Sultan Bayezid Sibyan Mektebi Doğu Cephesi

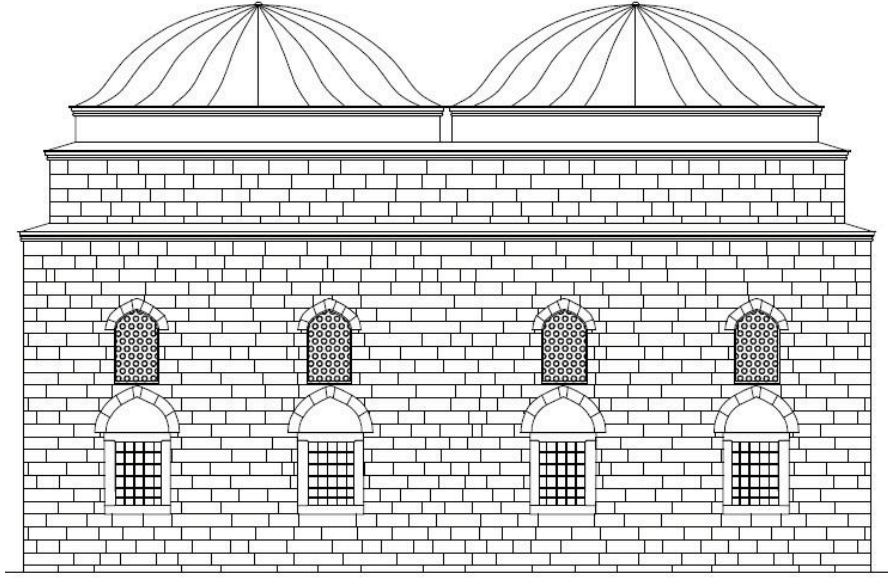

Foto 5.88 Sultan Bayezid Sıbyan Mektebi Güney Cephesi

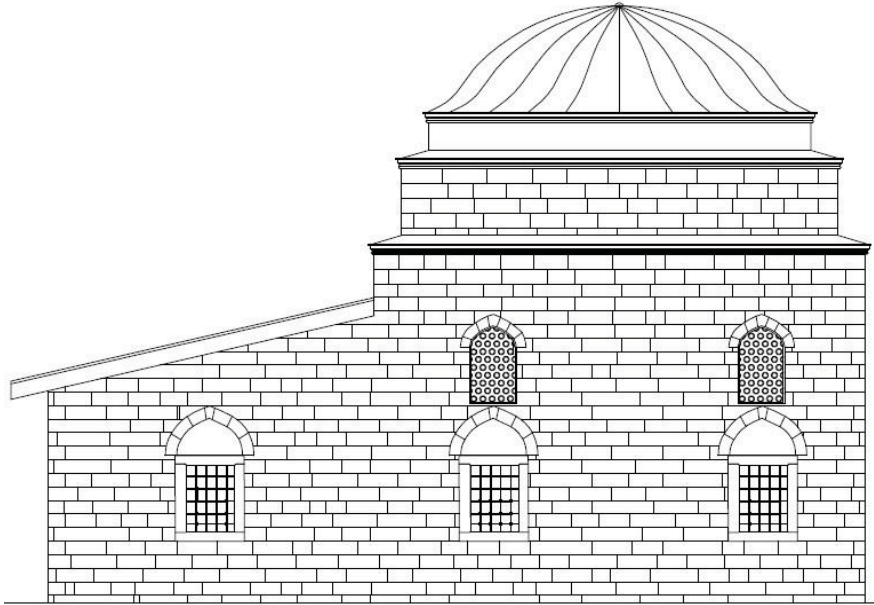

Foto 5.89 Sultan Bayezid Sıbyan Mektebi Batı Cephesi

Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi (İstanbul-1520)

Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi İstanbul'da, Yavuz Sultan Selim Külliyesi içinde yer almaktadır. Yavuz Sultan Selim'in, babası II. Bayezid adına yaptırmaya başladığı külliye 1520 yılında Yavuz Sultan Selim'in oğlu Kanuni Sultan Süleyman tarafından tamamlanabilmiştir.

Külliye'den günümüze sadece camii, iki türbe ve sıbyan mektebi ulaşabilmiştir. Külliyenin parçaları olan medrese ve imaret günümüzde bulunmamaktadır.

Yapı, Yavuz Selim Camii'nin kuzey-batı köşesinde kare planlı, tek bir derslikten oluşmaktadır. Dersliğin üzeri sekizgen kasnak üstüne pandantiflerle oturtulmuş kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin çapı 6.70 mt. dir. Sıbyan mektebinin girişi yapının güney cephesindedir. Giriş kısmının önü revaklı olup, üzeri geniş bir saçakla kapatılmıştır.

Mektebin duvarları iki sıra tuğla ve bir sıra taş olmak üzere almaşık duvar örgüsü şeklindedir.

Yapının içinde kuzey duvarında ocak nişi bulunmakta, iki yanında ise dolap nişleri yer almaktadır.

Yapının giriş cephesi olan güney cephesi hariç, tüm cephelerde sivri kemerli olmak üzere ikişer adet üst pencere bulunmaktadır. Mektebin batısında Bizans döneminde sarnıç olarak kullanılan çukur bostan bulunmaktadır. Çocukları tehlikeden korumak amacı ile sıbyan mektebinden cami avlusuna kadar olan bu bölüm bir duvarla kapatılmıştır. Bu duvarda da iki adet pencere bulunmaktadır.

Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebinin giriş kısmında bulunan revak yazlık dershane olarak düşünülmüştür. Revak da bulunan sütunlardan yapıya bitişik iki adet sütun porfir olup özgündür. Mektep taş işçiliği bakımından oldukça başarılıdır.¹⁵² (Tablo 5.8)

¹⁵² Fikret Öztuna, Sinan Dönemi Sıbyan Mektepleri, Sanat Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991, s:15

Foto 5.90 Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi Ön Görünüşü (Güney Cephesi)

Foto 5.91 Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi Batı Cephesi

Foto 5.92 Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi Doğu Görüntüsü

Foto 5.93 Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi Kuzey Görüntüsü ve Külliye Giriş Kapısı

Foto 5.94 Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi Alt Pencereleeri

Foto 5.95 Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi Tepe Pencereleeri

Foto 5.96 Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi Giriş Kapısı

Foto 5.97 Yavuz Sultan Selim Külliyesi Vaziyet Planı¹⁵³

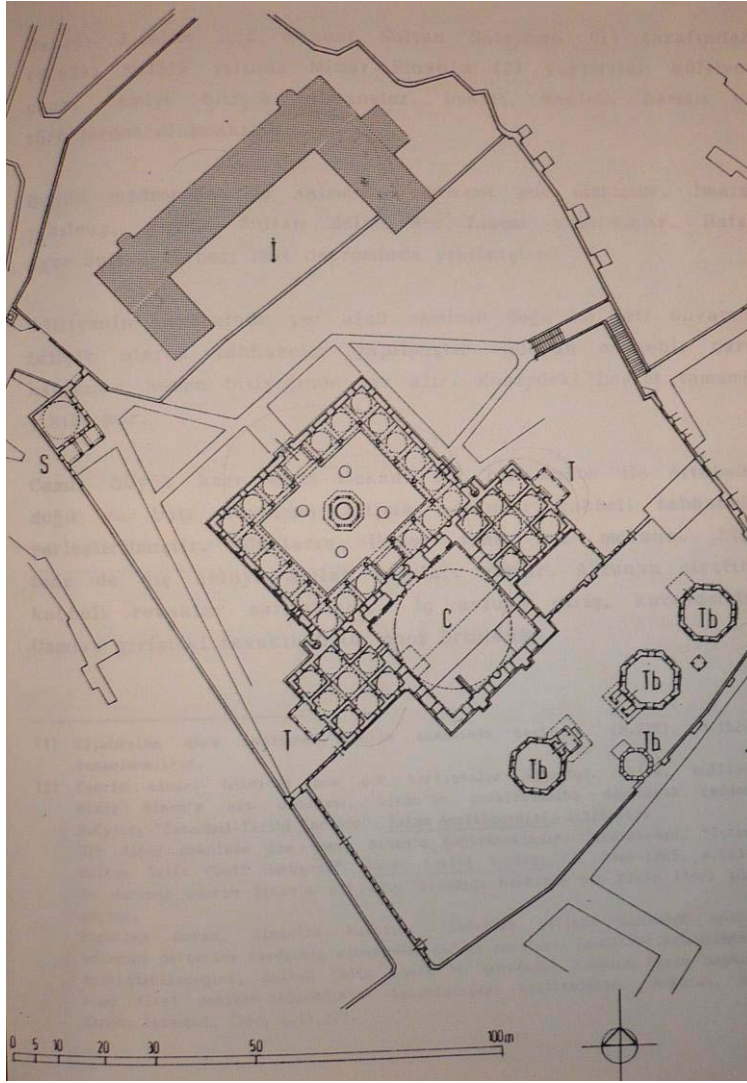

Foto 5.98 Yavuz Sultan Selim Külliyesi Vaziyet Planı¹⁵⁴

¹⁵³ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:168

¹⁵⁴ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:169

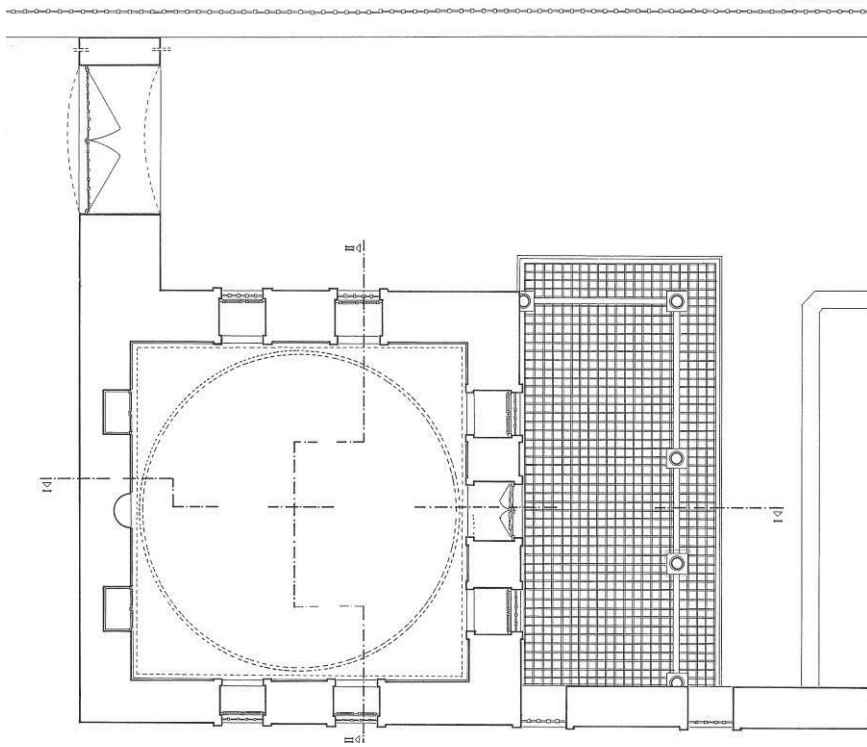

Foto 5.99 Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi Planı

Foto 5.100 Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi Kesiti

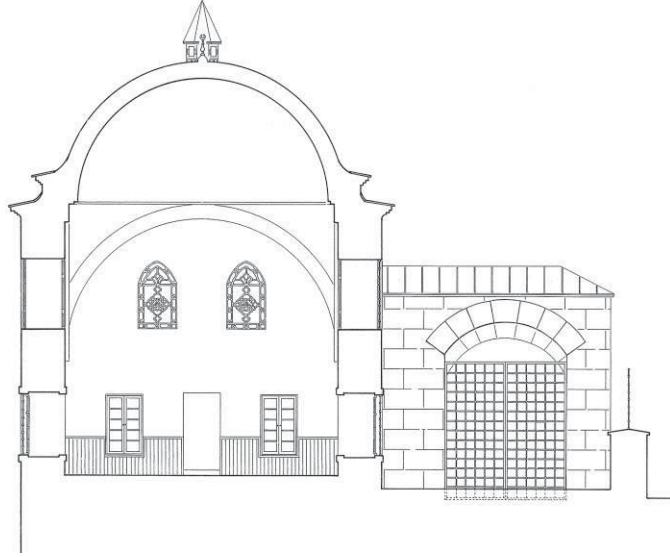

Foto 5.101 Yavuz Sultan Selim Sibyan Mektebi Kesiti

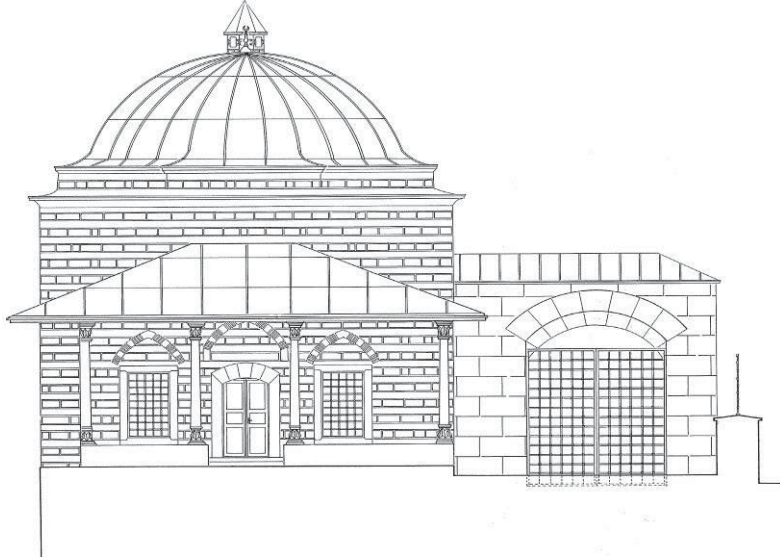

Foto 5.102 Yavuz Sultan Selim Sibyan Mektebi Güney Cephesi

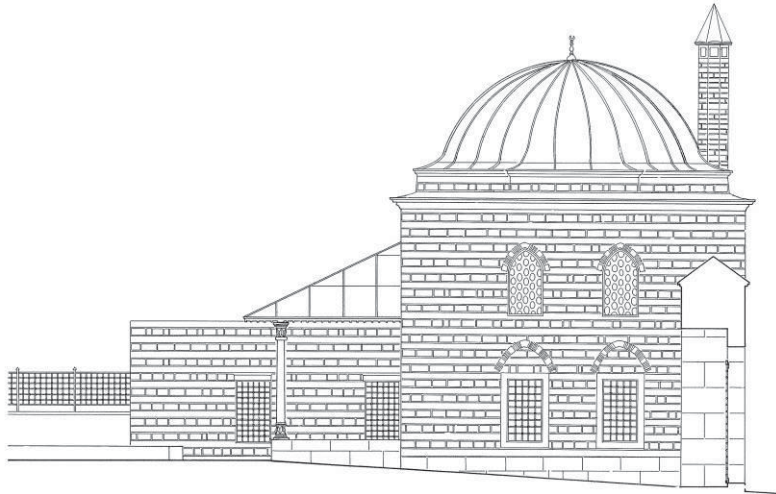

Foto 5.103 Yavuz Sultan Selim Sibyan Mektebi Doğu Cephesi

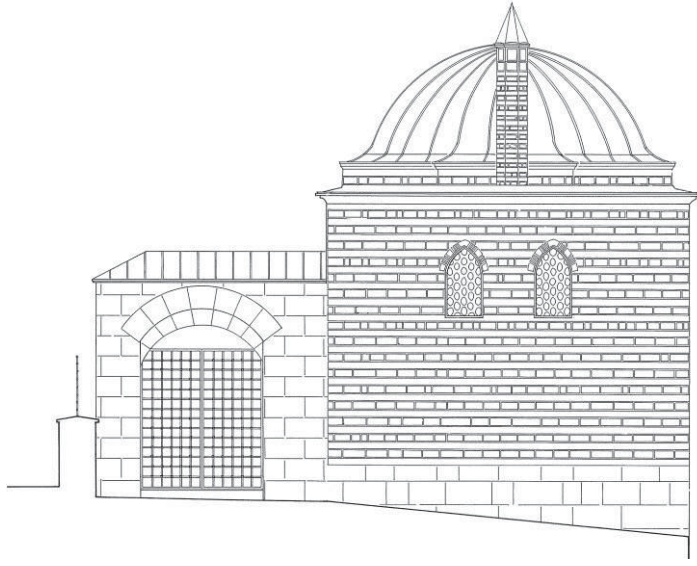

Foto 5.104 Yavuz Sultan Selim Sibyan Mektebi Kuzey Cephesi

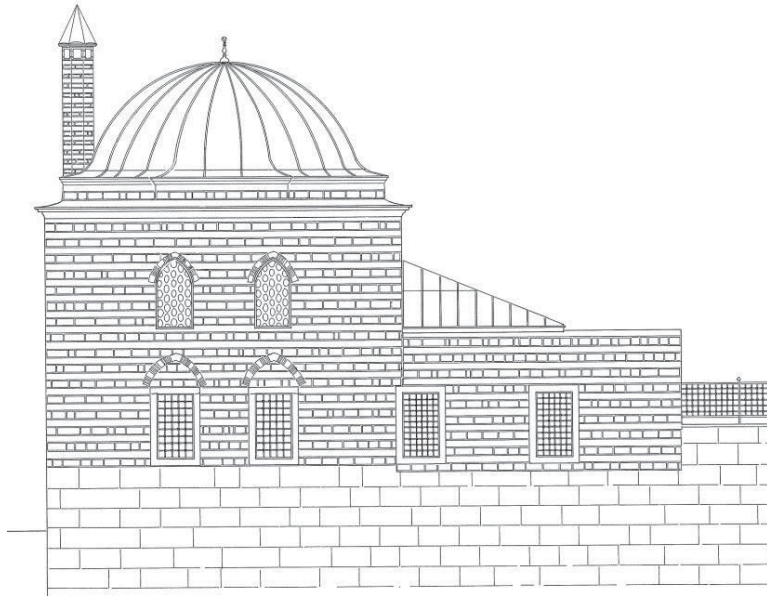

Foto 5.105 Yavuz Sultan Selim Sibyan Mektebi Batı Cephesi

Piri Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi (Silivri-1530)

Yapı İstanbul İli, Silivri İlçesi, Piri Mehmet Paşa Mahallesi, 31 Ada, 19 Parsel sayılı yerde bulunmaktadır ve cami, hazire, şadırvan, muvakkithane ve sıbyan mektebinden oluşan külliye içinde yer almaktadır.

Sıbyan mektebi caminin doğusunda kalmakta olup, mektep ve muvakkithane camiden ayrı bir avlu içinde bulunmaktadır.

Sıbyan mektebi avlusuna cami avlusuna giriş kapısından girişte solda kala kapıdan girilir. Sıbyan mektebi avlusunda mektep solda, muvakkithane sağda kalmaktadır. Yapı dikdörtgen tek katlı bir derslik ve önünde bulunan revaktan oluşmaktadır. Derslik 7.86 m. x 6.13 m. boyutlarındadır. Dersliğin üzeri tonozla kapatılmış, revak ise ahşap çatı ile örtülmüştür.

Yapının kuzeybatı cephesinde mektebin giriş kapısı ve bir pencere boşluğu bulunmaktadır. Ayrıca yapının bu cephesi önünde bulunan revakta dört adet ahşap dikme ve dikmelerin altında mermer kaide bulunmaktadır.

Güneybatı cephesinde iki alt pencere, iki tepe penceresi olmak üzere dört adet pencere vardır.

Kuzeydoğuya baka cephede iki adet revakta pencere boşluğu bulunmaktadır. Ayrıca bu cephede sıbyan mektebinin üç adet alt penceresi, üç adette tepe penceresi yer almaktadır. Cami avlusuna girişte yine bu cephededir.

Sıbyan mektebinin güneydoğu cephesinde ise iki adet alt ve iki adet tepe penceresi olmak üzere dört adet pencere vardır.

Tepe pencereleri sövesiz alçı revzen pencere olup, küfeki taşı sivri kemerlidir. Alt pencereler ise lokma demir parmaklıdır. Pencerelerin üzerinde hafifletme kemerleri vardır ve kemerler ile dolguları küfeki taşındandır. Pencerelerin söveleri ise mermerdir ve içeride ahşap kapakları bulunmaktadır.

Sıbyan mektebi duvarları kesme taştır. Avlu duvarlarının bir kısmı kesme taş bir kısmı ise moloz taş örgüdür. Mektebin giriş kapısının önünde ahşap seki bulunmaktadır. Mektep döşemesi ahşap olup, kapısı da ahşap kanatlıdır.

Revağın ve sıbyan mektebi üst örtüsü olan tonozun üzeri kurşun ile kaplanmış olup, saçakları küfeki taşındandır. Tonozun üzerinde pirinç alem bulunmaktadır.

Yapı günümüzde cami imamının lojmanı olarak kullanıldığından pek çok muhdes eklentiye sahiptir. Yapının özgün hali tek katlı olmasına rağmen, muhdes ahşap bir döşeme ile iki katlı hale getirilmiş ve yine muhdes ahşap bir merdiven eklenmiştir.

Sıbyan mektebinin restorasyon çalışmaları yapılması amacı ile projelendirmeleri devam etmektedir.(Tablo 5.9)

Foto 5.106 Piri Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi Kuzeybatı Cephesi

Foto 5.107 Piri Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi Kuzeydoğu Cephesi

Foto 5.108 Piri Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi Kuzeybatı Cephesi

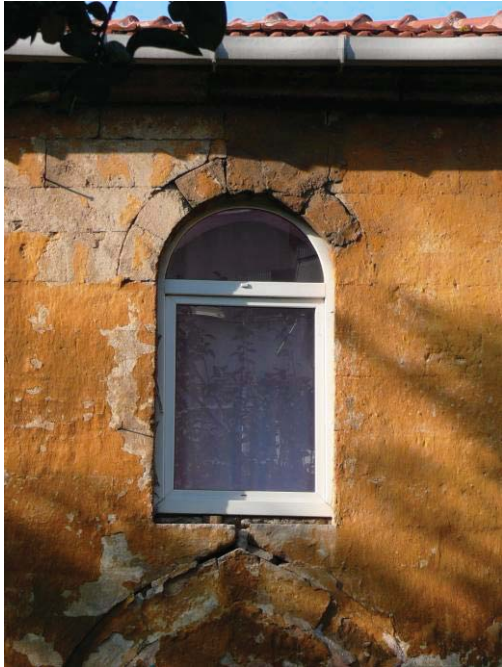

Foto 5.109 Piri Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi
Tepe Penceresi

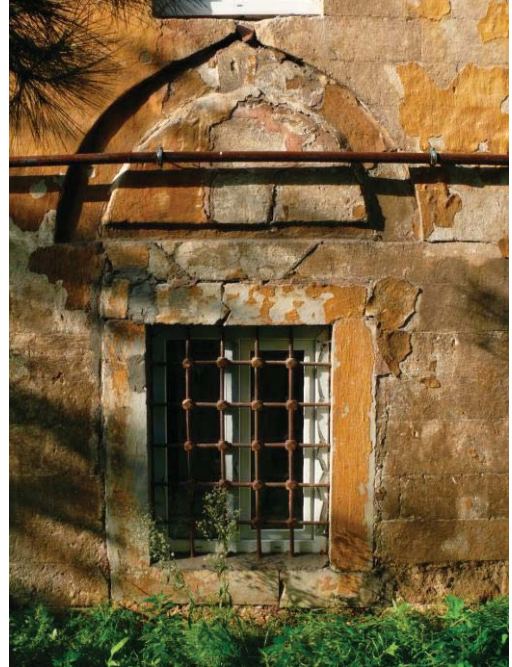

Foto 5.110 Piri Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi
Alt Penceresi

Foto 5.111 Piri Mehmet Paşa Külliyesi Kapısı

Foto 5.112 Piri Mehmet Paşa Sıyan Mektebi Bahçe Kapısı

Foto 5.113 Piri Mehmet Paşa Sıyan Mektebine Muhdes Olarak Eklenen Ahşap Döşeme ve Merdiven

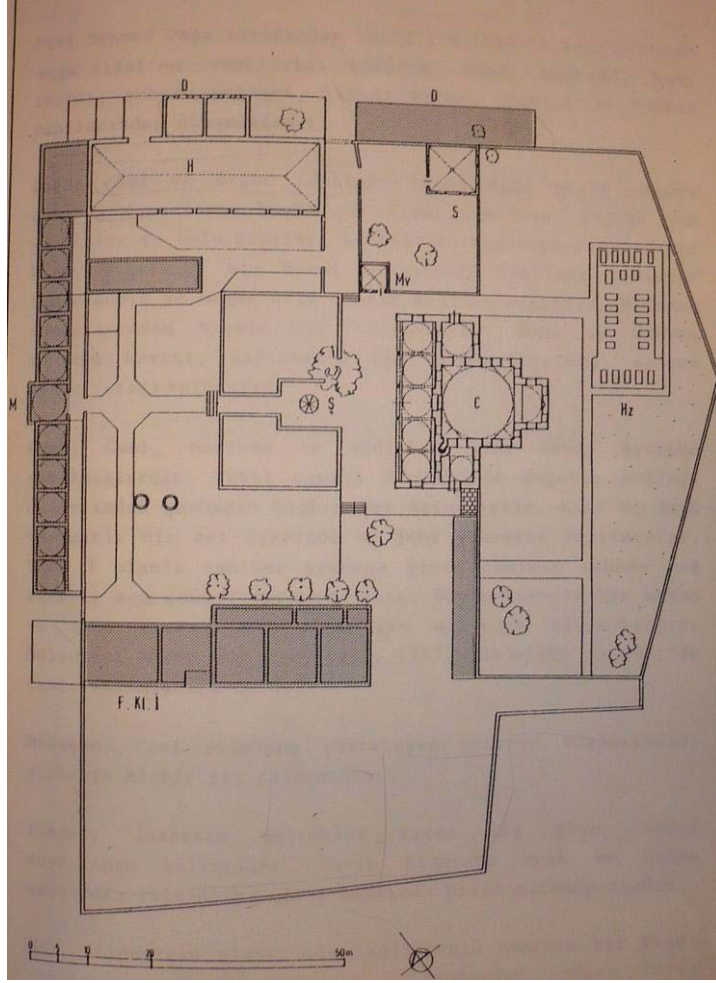

Foto 5.114 Piri Mehmet Paşa Külliyesi Vaziyet Planı¹⁵⁵

Foto 5.115 Piri Mehmet Paşa Sıyan Mektebi Vaziyet Planı

¹⁵⁵ Z. Hale Tokay, a.g.e., s:197

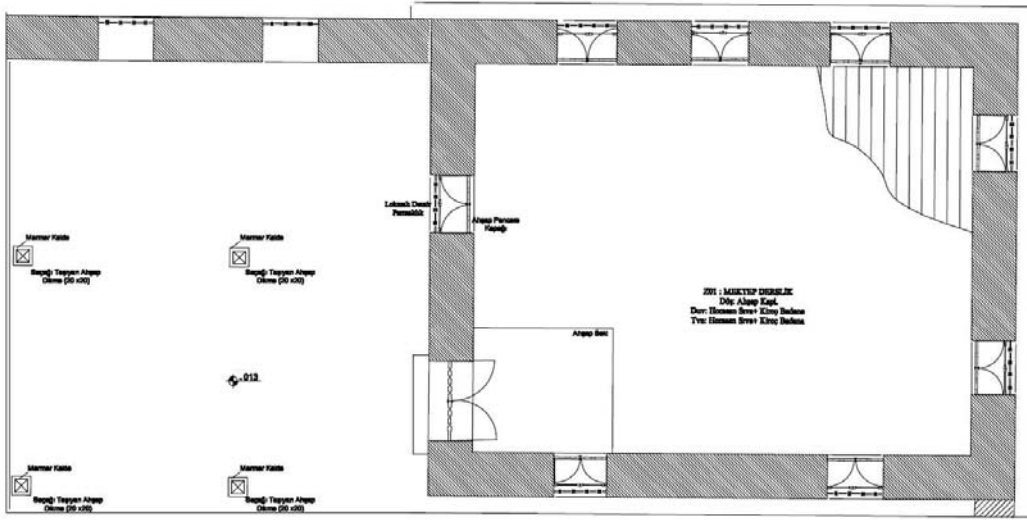

Foto 5.116 Piri Mehmet Paşa Siyan Mektebi Planı

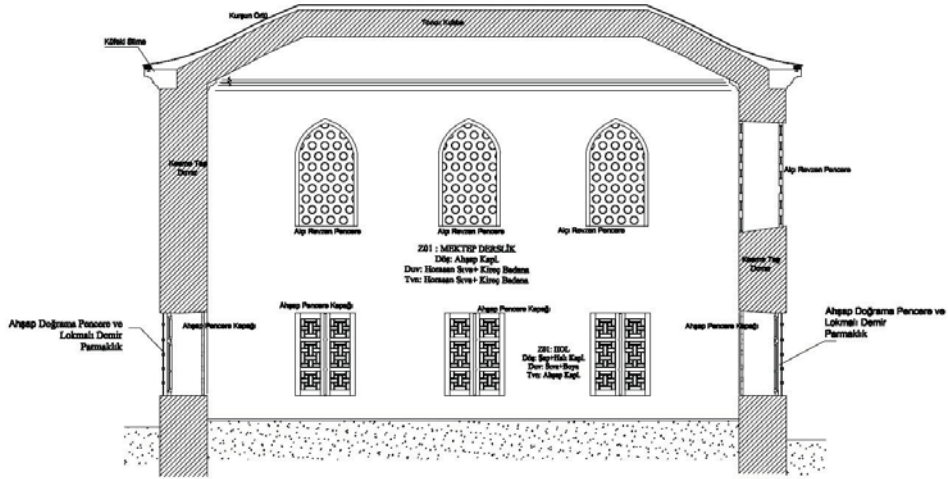

Foto 5.117 Piri Mehmet Paşa Siyan Mektebi A-A Kesiti

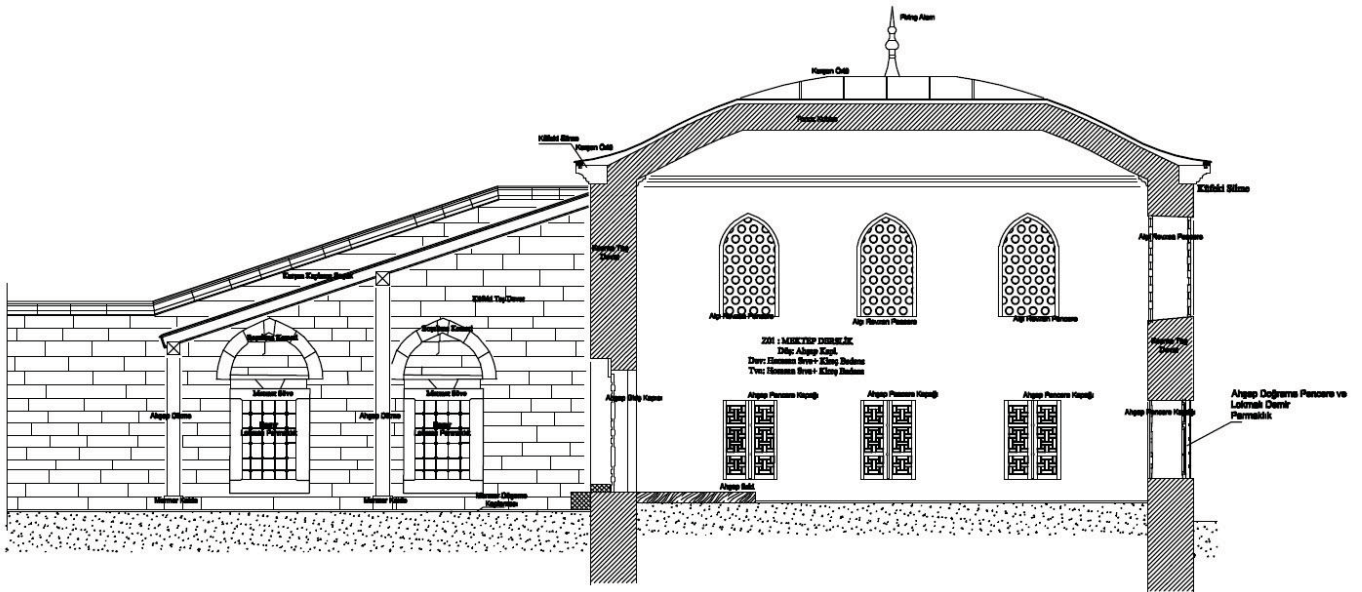

Foto 5.118 Piri Mehmet Paşa Siyan Mektebi B-B Kesiti

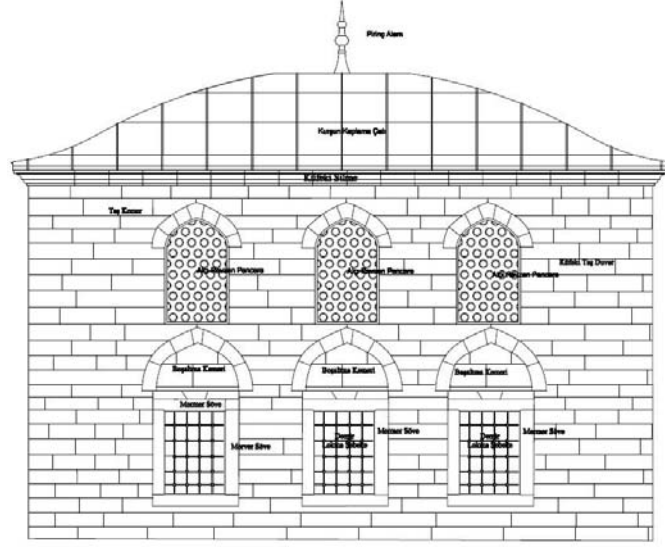

Foto 5.119 Piri Mehmet Paşa Sıyan Mektebi Güneydoğu Cephesi

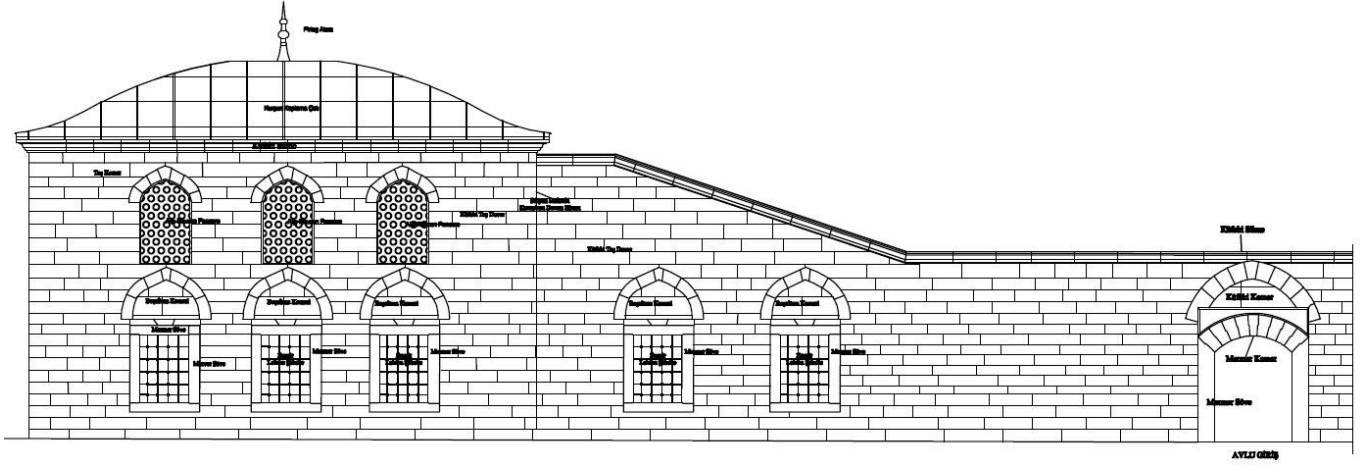

Foto 5.120 Piri Mehmet Paşa Sıyan Mektebi Kuzeydoğu Cephesi

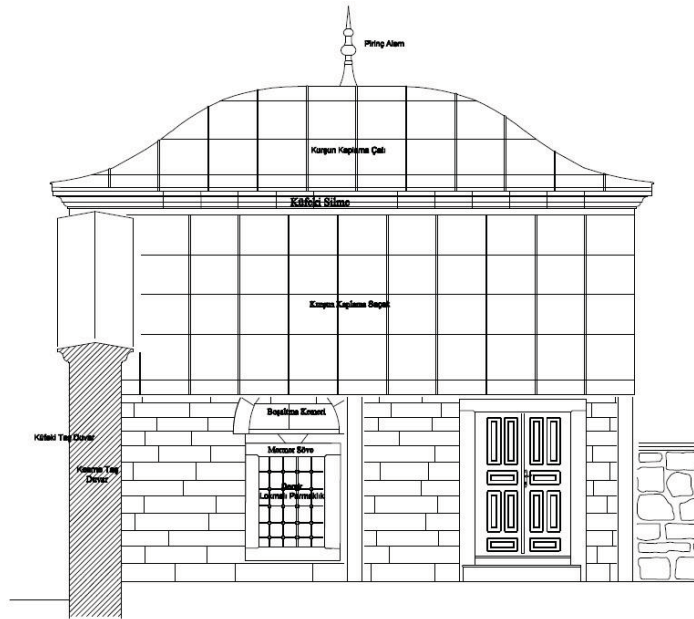

Foto 5.121 Piri Mehmet Paşa Sıyan Mektebi Kuzeybatı Cephesi

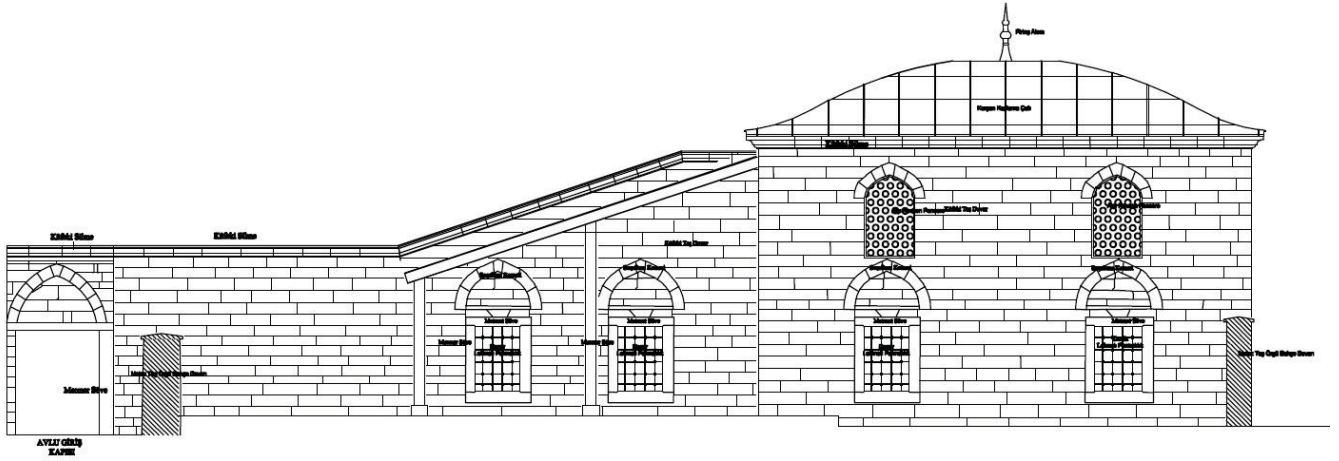

Foto 5.122 Piri Mehmet Paşa Sıbyan Mektebi Güneybatı Cehesi

Değerlendirme

Tezin bu bölümünde, Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinin tahrip veya yok olan kısımlarının restitüsyonunu yapabilmek amacı ile tipolojik araştırmalar yapılmış, araştırma kapsamında Erken Osmanlı Döneminde yapılmış olan sıbyan mekteplerinin genel özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

İncelenen sıbyan mektebi örneklerinden yedisi tek katlı, ikisi iki katlıdır. İki katlı sıbyan mektebi örneklerinden olan Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinin özgün kullanımında bodrum katı depo, zemin katı dersliktir. Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebinin ise zemin katı dükkân, birinci katı derslik olarak kullanılmaktadır.

Sıbyan mekteplerinden beş adeti çift dersliklidir ve derslikler genellikle aynı ölçülerde kare mekanlardan oluşmakta, dikdörtgen formda dersliğe pek rastlanmamaktadır. Bu dersliklerden biri genellikle, önünde büyük kemerli kapısı bulunan yazlık derslik olarak kullanılmaktadır. İncelediğimiz örneklerden üç adeti ise tek dersliklidir. Tek derslikli olanların derslikleri genellikle dikdörtgen planlıdır. Tek derslikli olanlardan Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi ve Piri Mehmed Paşa Sıbyan Mektebi ile çift derslikli olanlardan Sultan Bayezid Sıbyan Mektebinin dersliklerinin önünde revak vardır. Revakların üzeri ahşap çatı ile örtülüdür. Piri Mehmed Paşa Sıbyan Mektebinin sütunları ahşap, Yavuz Sultan Selim Sıbyan Mektebi ile Sultan Bayezid Sıbyan Mektebinin sütunları mermerdir.

Tipolojik araştırmamızda dersliklerin üzerinin çoğunlukla kubbe ile örtülü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Konumuzu oluşturan Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinin giriş bölümünün üstü tonoz, derslik kısmı kubbe ile örtülüdür. Piri Mehmed Paşa Sıbyan

Mektebinin tamamının üst örtüsü ile İsmail Bey Sıbyan Mektebinin yazlık derslik bölümünün üst örtüsü tonozdur. İsmail Bey Sıbyan Mektebinin diğer dersliği ise kubbe ile örtülüdür. Ayrıca, sıbyan mekteplerinin üç adetinin üst örtüleri alaturka kiremit ile kaplanmıştır. Diğer sıbyan mektepleri ise kurşun kaplıdır.

Erken dönem sıbyan mekteplerinin bazılarında baca ve ocaklar varken bazılarında bulunmamaktadır. Ocakları olmayan sıbyan mekteplerinde ısınmanın mangalla yapıldığı düşünülmektedir. İncelenen sıbyan mekteplerinden dört adetinin ise bacası bulunmakla birlikte ocakları korunamamıştır.

İncelenen tek katlı olan sıbyan mekteplerinin hepsinin tepe pencereleri vardır, bu pencereler sivri kemerli alçı revzenlidir. Alt pencereler ise dikdörtgen formlu, sivri veya basık hafifletme kemerlidir. Kemerler küfeki taşı veya tuğladan inşa edilmiştir. Tüm sıbyan mekteplerinin alt pencerelerinde lokma demir parmaklıklar mevcuttur.

İncelenen sıbyan mekteplerinin altı adeti almaşık duvar örgüsü, iki adeti ise kesme taştan inşa edilmiştir. Döşemeler ise, tek katlı örneklerde genellikle ahşap kaplamadır. İki katlı olan örneklerde ise Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinde ahşap, Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebinin döşemesinde ise tonoz üzeri ahşap kaplamadır.

İncelememiz sonucunda, erken dönem sıbyan mekteplerinin genellikle tek katlı olarak inşa edildiği görülmüştür, iki katlı örnekler azdır. Bu sıbyan mekteplerinin hem çift hem de tek derslik mekânına sahip olanları vardır. Çift derslikli olanların dersliklerinden bir tanesi genellikle açıktır ve yazlık derslik olarak kullanılmaktadır. Ayrıca erken dönem sıbyan mekteplerinde öğretmen odası ve hela bulunmaz. Erken dönemde, sıbyan mekteplerine atanan bir öğretmenin olmaması, öğretmenlik görevini yakında bulunan caminin imamının yada mahallede oturan bilgili, tecrübeli bir büyüğün yaptığı ve bu sebeple de ayrı bir öğretmen odasına ihtiyaç duyulmadığı düşünülmektedir. Mahalle arasında yapılmış olanların kendine ait küçük bir bahçeleri olmakla birlikte, külliye içinde yapılmış olanlar genellikle bağlı oldukları külliyenin bir kısmını bahçe olarak kullanmaktadırlar. Bazı örnekler bahçelerinde çeşmeleri de barındırmaktadırlar. (Tablo 5.10)

YAVUZ SULTAN SELİM KÜLLİYESİ SİBYAN MEKTEBİ

SULTAN BAYEZİD KÜLLİYESİ SİBYAN MEKTEBİ

ATIK ALI PAŞA KÜLLİYESİ SİBYAN MEKTEBİ

CERRAHBAŞI İŞHAK KAZGANİ SADİ SİBYAN MEKTEBİ

İSMAILBEY KÜLLİYESİ SİBYAN MEKTEBİ

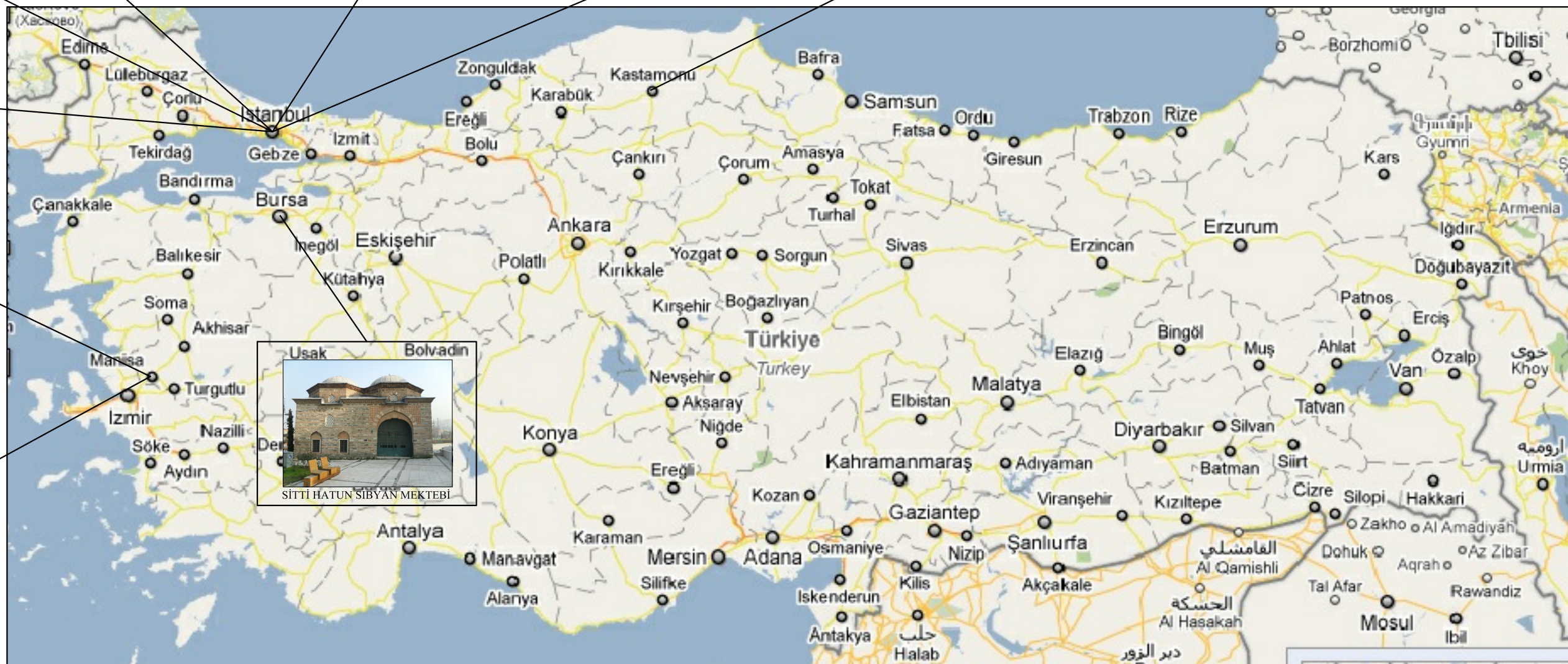
PİRİ MEHMET PAŞA KÜLLİYESİ SİBYAN MEKTEBİ

HATUNİYE CAMİİ SİBYAN MEKTEBİ

HAFSA SULTAN KÜLLİYESİ SİBYAN MEKTEBİ

8-YAVUZ SULTAN SELİM KÜLLİYESİ SİBYAN MEKTEBİ

6-ATIK ALİ PAŞA KÜLLİYESİ SİBYAN MEKTEBİ

5-CERRAĞBAŞI İŞHAK KAZGANİ SADİ SİBYAN MEKTEBİ

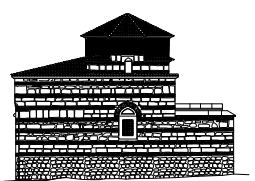
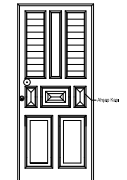
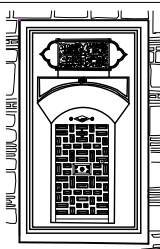

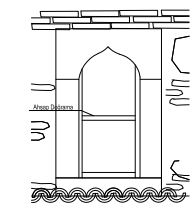
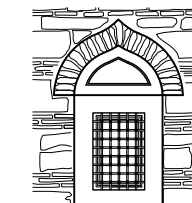
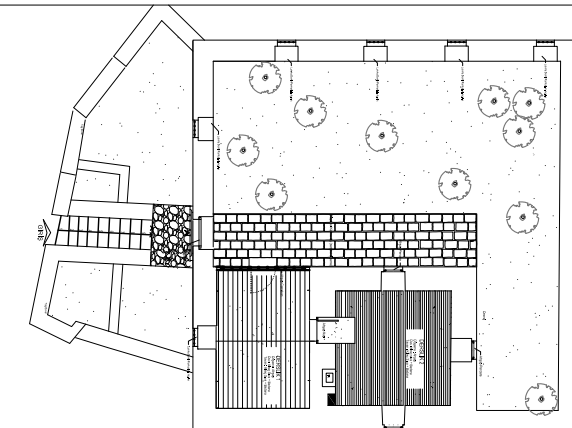

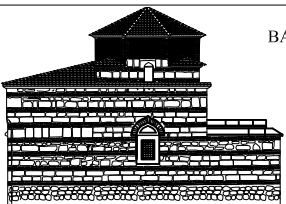
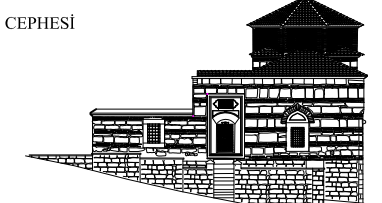

7-SULTAN BAYEZİD KÜLLİYESİ SİBYAN MEKTEBİ

HARİTA B-4 İNCELENEN OSMANLI ERKEN DÖNEMİ
SİBYAN MEKTEPLERİNİ GÖSTEREN İSTANBUL HARİTASI

TABLO 5.1 İSMAİLBEY KÜLLİYESİ SIBYAN MEKTEBİ

ADI	İSMAİLBEY KÜLLİYESİ SIBYAN MEKTEBİ	VAZİYET PLANI 		
BULUNDUĞU YER	KASTAMONU			
ADRESİ	İSMAİLBEY MAHALLESİ ŞEYHİN ŞAH KAYASI.			
YAPIM YILI	1443-1461(H.)			
YAPTIRAN	CANDAROĞLULARI KEMALEDİN İSMAİL BEY			
BUGÜNKÜ DURUMU	KUR'AN KURSU OLARAK KULLANILMAKTADIR			

YAPIM SİSTEMİ ve MİMARİ ÖZELLİKLER	PENCERE TİPİ		KAPI TİPİ		PENCERE DÜZENİ	REVAK	
DERSLİK ŞEKLİ: Biri kare, biri dikdörtgen iki adet derslik	TEPE PENCERESİ	ALT PENCERE	DERSLİK DIŞ KAPI	DERSLİK İÇ KAPI		YOK	
KAT ADETİ: 1 (Zemin kat)	KEMER TİPİ: Sivri kemerli (küfeki taşı)	KEMER TİPİ: Hafifletme kemerli (tuğla, sivri)	KEMER TİPİ: Sivri kemer	KEMER TİPİ: Yok			
DÜŞEY TAŞIYICI: Duvar	SÖVE: Küfeki taşı	SÖVE: Küfeki taşı	SÖVE: Yok	SÖVE: Yok	SAÇAK TİPİ SAÇAK TİPİ: Düz saçak SAÇAK MALZEMESİ: Tuğla		
DUVAR MALZEMESİ: Moloz taş, tuğla	PARMAKLİK: Yok	PARMAKLİK: Lokma demir	EŞİK: Taş	EŞİK: Taş			
PENCERE ADETİ: 7 (bir adet ön derslik, üç adet arka derslik, üç adet tepe penceresi)	PENCERE TİPİ: Ahşap kanatlı	PENCERE TİPİ: Ahşap kanatlı	KAPI TİPİ: Ahşap camekanlı	KAPI TİPİ: Ahşap tek kanatlı			
KAPI: 2 (zemin kat ahşap giriş kapısı, derslikler arası ahşap geçiş kapısı)	PENCEREDE KAPAK: Yok	PENCEREDE KAPAK: Yok	KAPI YÜKSEKLİĞİ: 3.55 m.	KAPI YÜKSEKLİĞİ: 2.03 m.			
ÜST ÖRTÜ: Kubbe + tonoz	PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.09 m.	PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.07 m.	KAPI GENİŞLİĞİ: 3.60 m.	KAPI GENİŞLİĞİ: 0.82m.	BAHÇE KAPISI KAPI TİPİ: Ahşap EŞİK: Taş HARPUŞTA MALZEMESİ: Taş KAPI YÜKSEKLİĞİ: 2.16 m. KAPI GENİŞLİĞİ: 0.99 m.	İNİŞ NİŞ ADEDİ: 1 NİŞ YÜKSEKLİĞİ: 1.09 m. NİŞ GENİŞLİĞİ: 0.65m.	
İÇ BOYUT: 5.30 m. X 3.51 m.(ön derslik), 4.35 m. X 4.30 m.(arka derslik)	PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.51 m.	PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.72 m.					
DIŞ BOYUT: 10.65 m. X 6.15 m.					BODRUM KAT PLANI YOK	ÜST ÖRTÜ TİPİ ÜST ÖRTÜ: Kubbe ve tonoz ÖRTÜ MALZEMESİ: Alaturka kiremit TONOZ GENİŞLİĞİ: 3.51 m. TONOZ YÜKSEKLİĞİ: 3.55 m. KUBBE GENİŞLİĞİ: 4.32 m. KUBBE YÜKSEKLİĞİ: 7.91 m.	BACA TİPİ YOK OCAK YOK
DÖŞEME KAPLAMASI: Ahşap kaplama			ZEMİN KAT PLANI 	CEPHE ÖZELLİKLERİ			
	GÜNEY CEPHESİ 	BATI CEPHESİ 					
	KUZAY CEPHESİ 	DOĞU CEPHESİ 					

TABLO 5.2

SİTTİ HATUN (KAMBERLER) SIBYAN MEKTEBİ

ADI	SİTTİ HATUN SIBYAN MEKTEBİ
BULUNDUĞU YER	BURSA
ADRESİ	KAMBERLER MAHALLESİ/ KÜLTÜR PARKI
YAPIM YILI	1459-1460(H.866)
YAPTIRAN	SİTTİ HATUN
BUGÜNKÜ DURUMU	KULLANILMAMAKTADIR RESTORASYON ÇALIŞMASI DEVAM ETMEKTEDİR

VAZİYET PLANI	Bulunmamıştır
---------------	---------------

DERSHANE

YAPIM SİSTEMİ ve MİMARİ ÖZELLİKLER	
DERSLİK ŞEKLİ: Kare iki derslik	
KAT ADETİ: 1 (Zemin kat)	
DÜŞEY TAŞIYICI: Duvar	
DUVAR MALZEMESİ: Kesme taş, tuğla	
PENCERE ADETİ: 14 (7 adet zemin katta alt pencere, 1 adet tepe penceresi, 6 adet kubbe kasnağında üst pencere)	
KAPI: 1 (zemin kat demir giriş kapısı)(derslikler arası geçiş kapısı günümüzde bulunmamaktadır)	
ÜST ÖRTÜ: Kubbe (iki adet)	
İÇ BOYUT: 5.10 m. X 5.10 m. (ön derslik) 5.10 m. X 5.10 m.(arka derslik)	
DIŞ BOYUT: 12.56 m. X 6.60 m.	
DÖŞEME KAPLAMASI: Şap	

PENCERE TİPİ	
TEPE PENCERESİ	ALT PENCERE
KEMER TİPİ: Sivri kemer	KEMER TİPİ: Hafifletme kemerli
SÖVE: Yok	SÖVE: Mermer
PARMAKLIK: Yok	PARMAKLIK: Lokma demir
PENCERE TİPİ: Alçı Revzen	PENCERE TİPİ: Ahşap kanatlı
PENCEREDE KAPAK: Yok	PENCEREDE KAPAK: Ahşap
PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.00 m.	PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.55 m.
PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.55 m.	PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.95 m.

KAPI TİPİ	
DERSLİK DIŞ KAPI	DERSLİK İÇ KAPI
KEMER TİPİ: Sivri hafifletme kemerli ve bank kemer (tuğla)	KEMER TİPİ:
SÖVE: Yok	SÖVE:
EŞİK: Taş	EŞİK:
KAPI TİPİ: Demir, çift kanatlı, cımsız	KAPI TİPİ:
KAPI YÜKSEKLİĞİ: 3.50 m.	KAPI YÜKSEKLİĞİ:
KAPI GENİŞLİĞİ: 3.65 m.	KAPI GENİŞLİĞİ:

REVAK

PENCERE DÜZENİ	
	YOK
SAÇAK TİPİ	
SAÇAK TİPİ: Kirpi saçak	
SAÇAK MALZEMESİ: Tuğla	

BODRUM KAT PLANI	
	YOK

ÜST ÖRTÜ TİPİ	BACA TİPİ
ÜST ÖRTÜ: Kubbe	BACA MALZEMESİ: Tuğla
ÖRTÜ MALZEMESİ: Kurşun kaplama	BACA YÜKSEKLİĞİ: 2.00 m.
KUBBE(ön) GENİŞLİĞİ: 4.30 m.	BACA BOYUTU: 0.50 m. X 0.50 m.
KUBBE(ön)YÜKSEKLİĞİ: 6.50 m.	BACA ÖRGÜSÜ: Baca duvar örgüsü:tuğla Baca harpuştası:pişmiş tuğla levha
KUBBE(arka) GENİŞLİĞİ: 5.80 m.	
KUBBE(arka) YÜKSEKLİĞİ: 6.70 m.	
	OCAK

BAHÇE KAPISI	
	YOK
NİŞ	
NİŞ ADEDİ: 7	
NİŞ (1) YÜKSEKLİĞİ: 1.08 m.	
NİŞ (1) GENİŞLİĞİ: 0.54 m.	
NİŞ (2) YÜKSEKLİĞİ: 1.40 m.	
NİŞ (2) GENİŞLİĞİ: 0.76 m.	
NİŞ (3) YÜKSEKLİĞİ: 0.60 m.	
NİŞ (3) GENİŞLİĞİ: 0.48 m.	

ÇEŞME

DUVAR MALZEMESİ: Küfeki taşı + tuğla	
DUVAR ÖRGÜSÜ: kesme taş +tuğla (almasıık duvar örgüsü)	
ÇEŞME BOYUTU: 4.68 m. X 2.66 m.	
ÇEŞME HAZNESİ: 2.65 m. X 1.47 m.	

ZEMİN KAT PLANI	

CEPHE ÖZELLİKLERİ	
GÜNEYBATI CEPHESİ	KUZEYBATI CEPHESİ
KUZEYDOĞU CEPHESİ	GÜNEYDOĞU CEPHESİ

AVLU

HELALAR	
	YOK
ÖĞRETMEN ODASI	
	YOK

TABLO 5.3

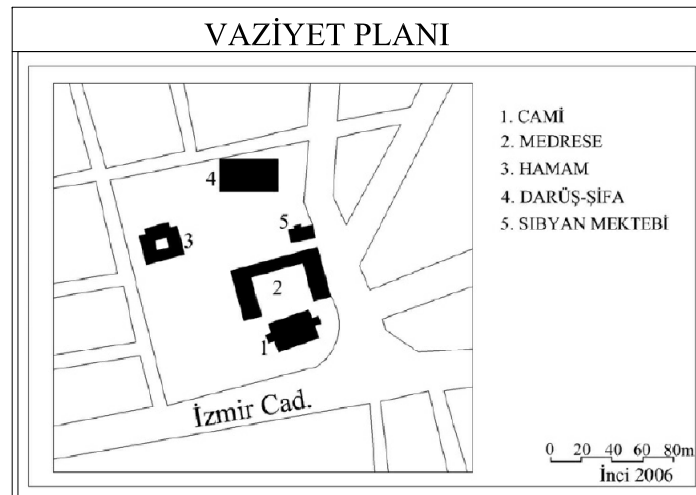
HATUNİYE CAMİİ SIBYAN MEKTEBİ

ADI	HATUNİYE CAMİİ SIBYAN MEKTEBİ	<p style="text-align: center;">VAZİYET PLANI</p>		
BULUNDUĞU YER	MANİSA			
ADRESİ	ÇARŞI MAHALLESİ ÇARŞI BULVARI			
YAPIM YILI	1490-1491			
YAPTIRAN	HÜSNÜŞAH SULTAN			
BUGÜNKÜ DURUMU	KİTAP SATIŞ YERİ OLARAK KULLANILMAKTADIR			

YAPIM SİSTEMİ ve MİMARİ ÖZELLİKLER	PENCERE TİPİ		KAPI TİPİ		PENCERE DÜZENİ	REVAK
DERSLİK ŞEKLİ: Biri kare, biri dikdörtgen iki adet derslik	TEPE PENCERESİ	ALT PENCERE	DERSLİK(arka) DIŞ KAPI	DERSLİK(ön) DIŞ KAPI		

TABLO 5.4 HAFSA SULTAN KÜLLİYESİ SIBYAN MEKTEBİ

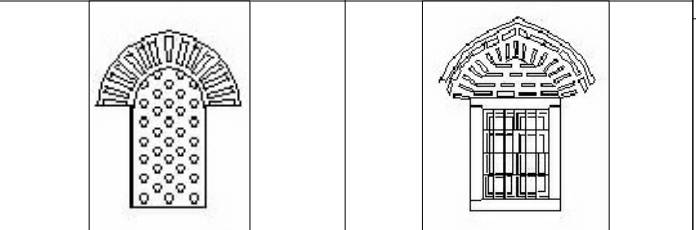
ADI	HAFSA SULTAN SIBYAN MEKTEBİ
BULUNDUĞU YER	MANİSA
ADRESİ	İBRAHİM GÖKÇEN BULVARI
YAPIM YILI	1523(H.)
YAPTIRAN	HAFSA SULTAN
BUGÜNKÜ DURUMU	MANİSALILAR MESİR VE DAYANIŞMA DERNEĞİ TARAFINDAN KULLANILMAKTADIR

YAPIM SİSTEMİ ve MİMARİ ÖZELLİKLER

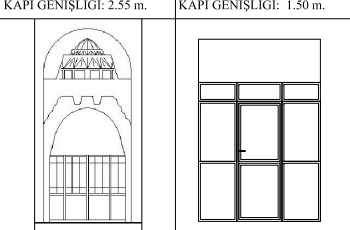
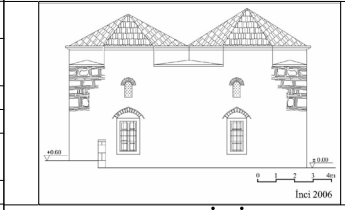
DERSLİK ŞEKLİ: İki adet derslik kare derslik
KAT ADETİ: 1 (Zemin kat)
DÜŞEY TAŞIYICI: Duvar
DUVAR MALZEMESİ: Küfeki taşı + tuğla (Almaşık duvar örgüsü)
PENCERE ADETİ: 18 (onbir adet alt pencere, yedi adet üst pencere)
KAPI: 2 (zemin kat ahşap giriş kapısı, derslikler arası ahşap geçiş kapısı)
ÜST ÖRTÜ: Kubbe (iki adet)
İÇ BOYUT: 6.40 m. X 6.40 m. (ön derslik), 6.40 m. X 6.40 m. (arka derslik)
DIŞ BOYUT: 15.80 m. X 8.30 m.
DÖŞEME KAPLAMASI: Seramik kaplama

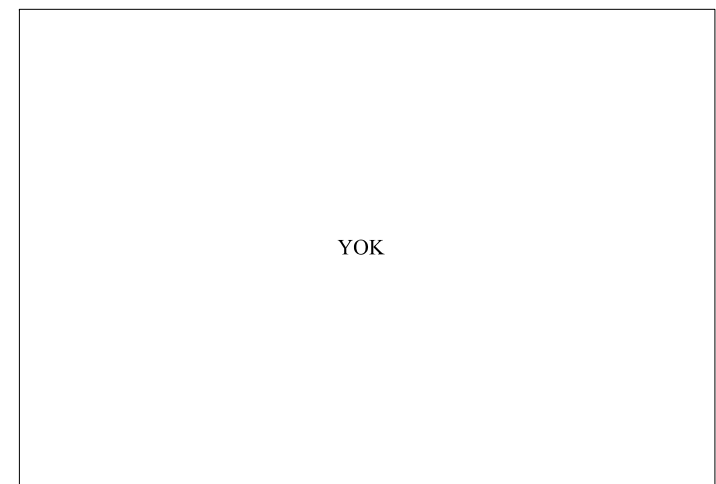
PENCERE TİPİ

TEPE PENCERESİ	ALT PENCERE
KEMER TİPİ: Basık kemerli (tuğla)	KEMER TİPİ: Hafifletme kemerli (tuğla, sivri)
SÖVE: Yok	SÖVE: Mermer
PARMAKLIK: Yok	PARMAKLIK: Lokma demir
PENCERE TİPİ: Alçı revzen	PENCERE TİPİ: Ahşap kanatlı
PENCEREDE KAPAK: Yok	PENCEREDE KAPAK: Yok
PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.35 m.	PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.20 m.
PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.72m.	PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.90 m.

KAPI TİPİ

DERSLİK(ön) DIŞ KAPI	DERSLİK(ön)İÇ KAPI
KEMER TİPİ: Taç Kapi (basık kemer)	KEMER TİPİ: Yok
SÖVE: Yok	SÖVE: Yok
EŞİK: Taş	EŞİK: Yok
KAPI TİPİ: Demir camekanlı	KAPI TİPİ: Ahşap camekanlı
KAPI YÜKSEKLİĞİ: 3.90 m.	KAPI YÜKSEKLİĞİ: 2.00 m.
KAPI GENİŞLİĞİ: 2.55 m.	KAPI GENİŞLİĞİ: 1.50 m.

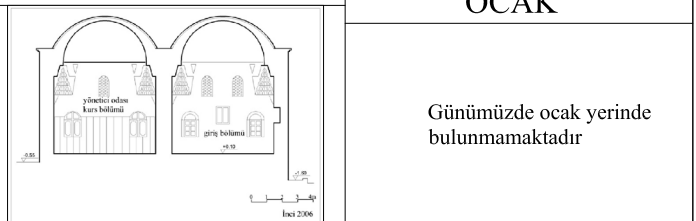

PENCERE DÜZENİ

SAÇAK TİPİ

REVAK

BODRUM KAT PLANI

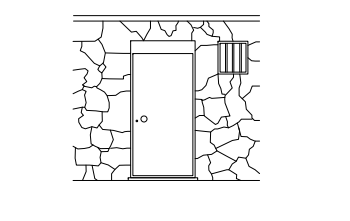
YOK

ÜST ÖRTÜ TİPİ

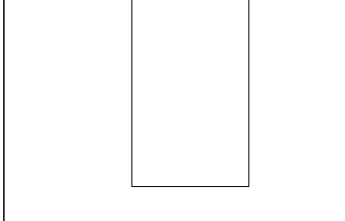
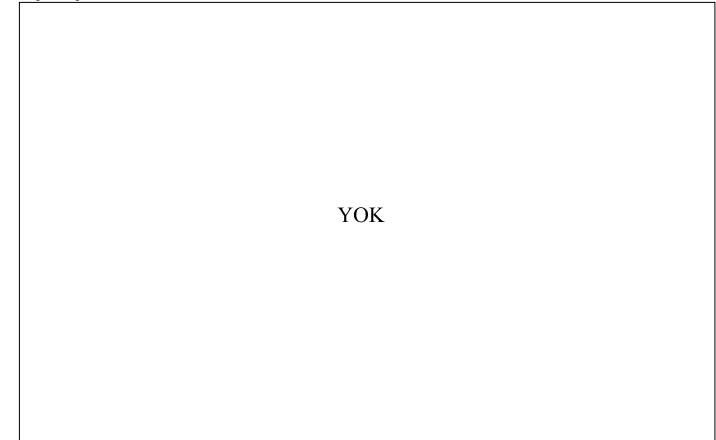
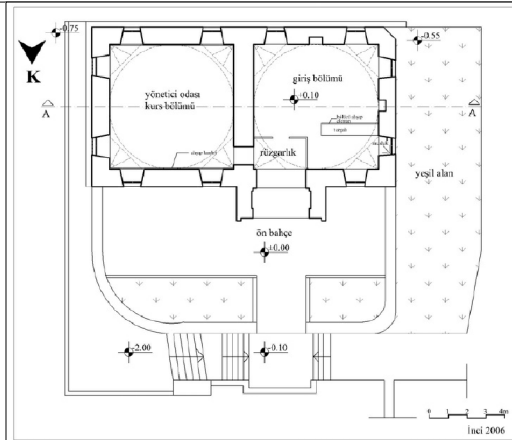
ÜST ÖRTÜ: Kubbe	BACA MALZEMESİ: Tuğla
ÖRTÜ MALZEMESİ: Kurşun kaplama	BACA YÜKSEKLİĞİ: 2.00 m.
KUBBE(ön) GENİŞLİĞİ: 5.35 m.	BACA BOYUTU: 1.00 m. X 1.00 m.
KUBBE(ön)YÜKSEKLİĞİ: 8.55 m.	BACA ÖRGÜSÜ: Baca duvar örgüsü:tuğla
KUBBE(arka) GENİŞLİĞİ: 5.35 m.	Baca harpuştası:pişmiş tuğla levha
KUBBE(arka) YÜKSEKLİĞİ: 8.55 m.	

BAHÇE KAPISI

KAPI TİPİ: Demir
EŞİK: Taş
HARPUŞTA MALZEMESİ: Taş
KAPI YÜKSEKLİĞİ: 2.05 m.
KAPI GENİŞLİĞİ: 1.00 m.

BAHÇE KAPISI

KAPI TİPİ: Demir
EŞİK: Taş
HARPUŞTA MALZEMESİ: Taş
KAPI YÜKSEKLİĞİ: 2.05 m.
KAPI GENİŞLİĞİ: 1.00 m.

ÇEŞME

ZEMİN KAT PLANI

CEPHE ÖZELLİKLERİ

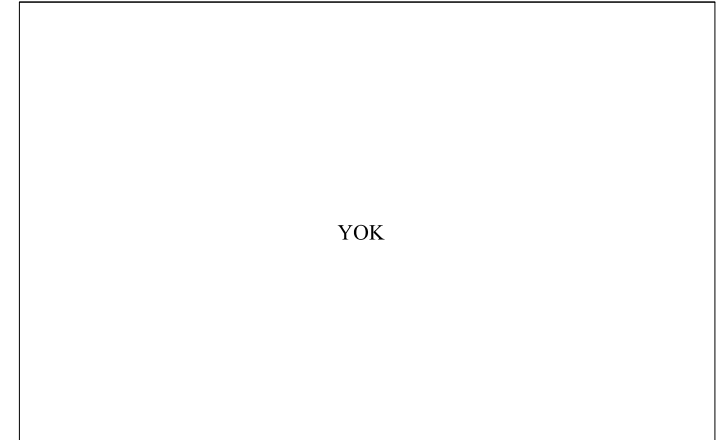
GÜNEY CEPHESİ		BATI CEPHESİ	
KUZAY CEPHESİ		DOĞU CEPHESİ	

HELALAR

YOK

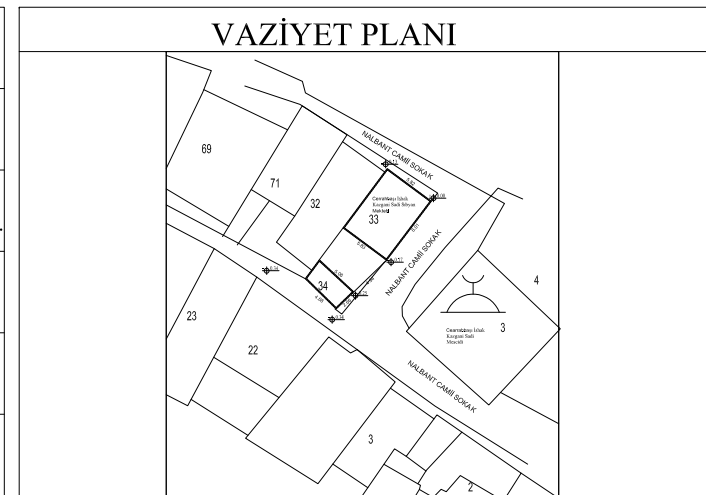
ÖĞRETMEN ODASI

YOK

AVLU

TABLO 5.5 CERRAHBAŞI İŞHAK KAZGANI SADI SIBYAN MEKTEBİ

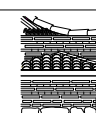
ADI	CERRAHBAŞI İŞHAK KAZGANI SADI SIBYAN MEKTEBİ
BULUNDUĞU YER	İSTANBUL / FATİH
ADRESİ	FATİH (EMİNÖNÜ) NİŞANCA MAH. NALBANT SOK.
YAPIM YILI	1485(H.)
YAPTIRAN	CERRAHBAŞI İŞHAK
BUGÜNKÜ DURUMU	KULLANILMAMAKTADIR KÖTÜ DURUMDADIR

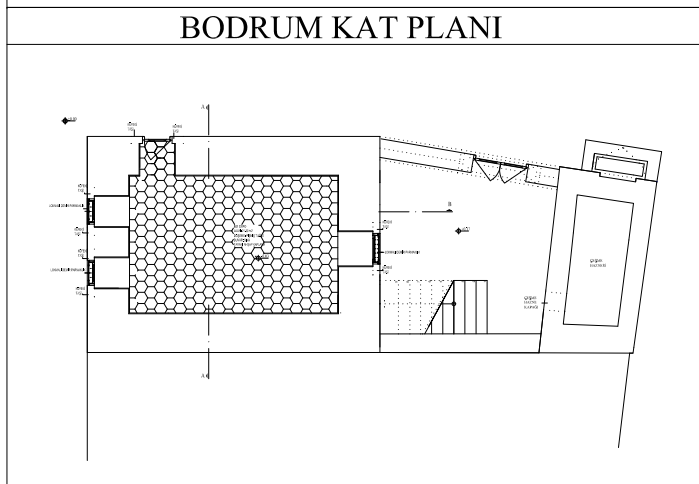

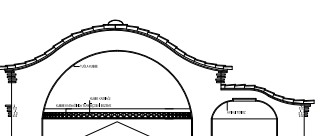
YAPIM SİSTEMİ ve MİMARİ ÖZELLİKLER	
DERSLİK ŞEKLİ: Dikdörtgen tek derslik	
KAT ADETİ: 2 (Bodrum kat+Zemin kat)	
DÜŞEY TAŞIYICI: Duvar	
DUVAR MALZEMESİ: Kesme taş, tuğla	
PENCERE ADETİ: 8 (3 adet bodrum katta alt pencere, 5 adet zemin katta üst pencere)	
KAPI: 2 (zemin kat ahşap giriş kapısı, bodrum kat ahşap giriş kapısı)	
ÜST ÖRTÜ: Kubbe + aynalı tonoz	
İÇ BOYUT: 6.23 m. X 4.03 m.	
DIŞ BOYUT: 7.91 m. X 5.84 m.	
DÖŞEME KAPLAMASI: Bodrum kat altıgen tablet, zemin kat ahşap kaplama	

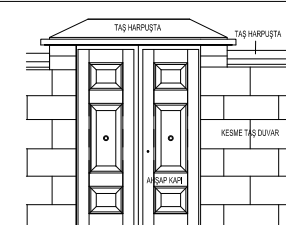
PENCERE TİPİ	
ALT PENCERESİ	ÜST PENCERE
KEMER TİPİ: Hafifletme kemerli (tuğla, basık)	KEMER TİPİ: Hafifletme kemerli (tuğla, sivri)
SÖVE: Küfeki taşı	SÖVE: Küfeki taşı
PARMAKLİK: Lokma demir	PARMAKLİK: Lokma demir
PENCERE TİPİ: Ahşap kanatlı	PENCERE TİPİ: Ahşap kanatlı
PENCEREDE KAPAK: Yok	PENCEREDE KAPAK: Yok
PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.02 m.	PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.36 m.
PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.80 m.	PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.68 m.

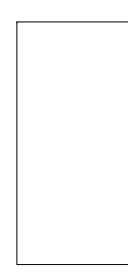
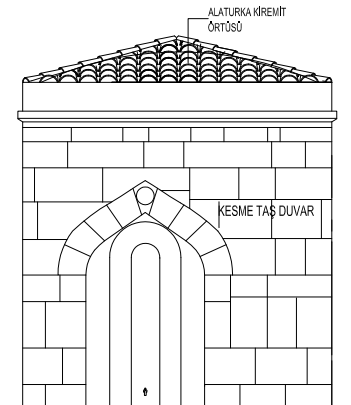
KAPI TİPİ	
ZEMİN KAT	BODRUM KAT
KEMER TİPİ: Basık hafifletme kemeri ve basık kemer	KEMER TİPİ: Basık hafifletme kemeri
SÖVE: Küfeki taşı	SÖVE: Küfeki taşı
EŞİK: Taş	EŞİK: Taş
KAPI TİPİ: Ahşap tek kanatlı	KAPI TİPİ: Ahşap tek kanatlı
KAPI YÜKSEKLİĞİ: 1.80 m.	KAPI YÜKSEKLİĞİ: 1.68 m.
KAPI GENİŞLİĞİ: 0.91 m.	KAPI GENİŞLİĞİ: 0.80 m.

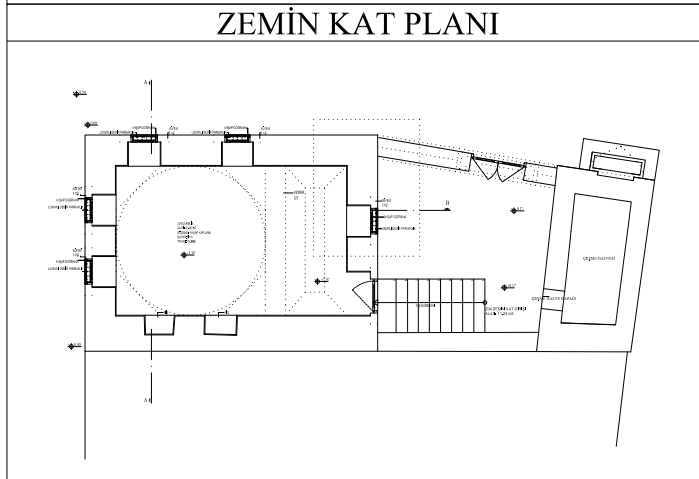
PENCERE DÜZENİ	
	
SAÇAK TİPİ	
SAÇAK TİPİ: Kirpi saçak	
SAÇAK MALZEMESİ: Tuğla	
	
REVAK	
	YOK

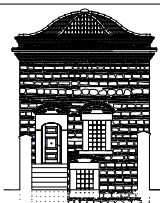
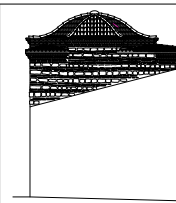
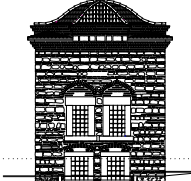
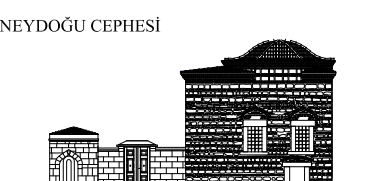

ÜST ÖRTÜ TİPİ	
ÜST ÖRTÜ: Kubbe ve aynalı tonoz	
ÖRTÜ MALZEMESİ: Alaturka kiremit	
TONOZ GENİŞLİĞİ: 1.75 m.	
TONOZ YÜKSEKLİĞİ: 4.78 m.	
KUBBE GENİŞLİĞİ: 4.03 m.	
KUBBE YÜKSEKLİĞİ: 6.08 m.	
	

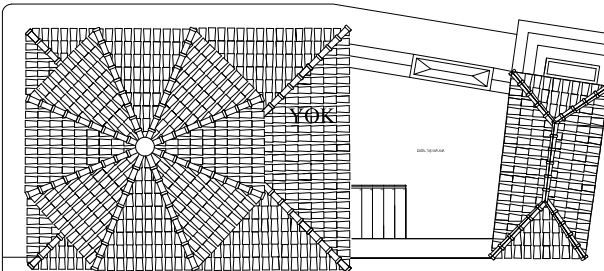
BACA TİPİ	
	YOK
OCAK	
	YOK
BAHÇE KAPISI	
KAPI TİPİ: Ahşap	
EŞİK: Taş	
HARPUŞTA MALZEMESİ: Taş	
KAPI YÜKSEKLİĞİ: 2.10 m.	
KAPI GENİŞLİĞİ: 1.40 m.	
	

NIŞ	
NIŞ ADEDİ: 2	
NIŞ YÜKSEKLİĞİ: 1.60 m.	
NIŞ GENİŞLİĞİ: 0.79 m.	
	
ÇEŞME	
DUVAR MALZEMESİ: Küfeki taşı + tuğla	
DUVAR ÖRGÜSÜ: Çeşme ön yüzü: kesme taş Çeşme yan yüzleri: moloz taş + tuğla (almaşık duvar örgüsü)	
ÇEŞME BOYUTU: 4.68 m. X 2.66 m.	
ÇEŞME HAZNESİ: 2.65 m. X 1.47 m.	
	

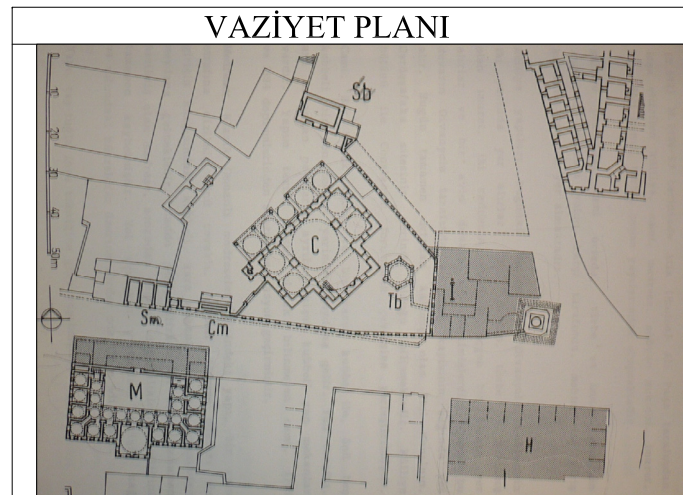
CEPHE ÖZELLİKLERİ	
GÜNEYBATI CEPHESİ	KUZEYBATI CEPHESİ
	
KUZEYDOĞU CEPHESİ	GÜNEYDOĞU CEPHESİ
	

HELALAR	
	YOK
ÖĞRETMEN ODASI	
	YOK

AVLU	
İÇ BOYUT: 4.77 m. X 4.35 m.	
	

TABLO 5.6 ATİK ALİ PAŞA KÜLLİYESİ SIBYAN MEKTEBİ

ADI	ATİK ALİ PAŞA SIBYAN MEKTEBİ
BULUNDUĞU YER	İSTANBUL/FATİH
ADRESİ	YENİ ÇERİ CADDESİ/ ÇEMBERLİTAŞ/ FATİH
YAPIM YILI	1505(H.)
YAPTIRAN	ATİK ALİ PAŞA
BUGÜNKÜ DURUMU	ATİK ALİ PAŞA İMAMININ EVİ OLARAK KULLANILMAKTADIR ÖZGÜNLÜĞÜNÜ KAYBETMİŞTİR

YAPIM SİSTEMİ ve MİMARİ ÖZELLİKLER

DERSLİK ŞEKLİ: Yapıya girilememiştir

KAT ADETİ: 2 (Zemin kat (üç adet dükkan), Birinci kat (derslik))

DÜŞEY TAŞIYICI: Duvar

DUVAR MALZEMESİ: Küfeki taşı + tuğla

PENCERE ADETİ:8 (üst pencere)

KAPI: 4 (bir adet birinci kat demir giriş kapısı, üç adet dükkan giriş kapısı)

ÜST ÖRTÜ: Ahşap çatı

İÇ BOYUT: Yapıya girilemediğinden ölçü alınamamıştır

DIŞ BOYUT: Yapıya girilemediğinden ölçü alınamamıştır

DÖŞEME KAPLAMASI: Yapıya girilemediğinden bilinmemektedir

PENCERE TİPİ

TEPE PENCERESİ

YOK

ÜST PENCERE

KEMER TİPİ: 4 adeti hafifletme kemeri (tuğla, basık)

SÖVE: Küfeki taşı

PARMAKLİK: Lokma demir

PENCERE TİPİ: Ahşap kanatlı

PENCEREDE KAPAK: Yok

PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.20 m.

PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.95 m.

KAPI TİPİ

DERSLİK DIŞ KAPI

DERSLİK İÇ KAPI

KEMER TİPİ: Basık kemer

SÖVE: Küfeki taşı

EŞİK: Taş

KAPI TİPİ: Demir çift kanatlı

KAPI YÜKSEKLİĞİ: 3.05 m.

KAPI GENİŞLİĞİ: 1.30 m.

Yapıya girilemediğinden anlaşılamamıştır

PENCERE DÜZENİ

SAÇAK TİPİ

SAÇAK TİPİ: Düz saçak

SAÇAK MALZEMESİ: Küfeki taşı

REVAK

YOK

ZEMİN KAT PLANI

Yapıya girilemediğinden plan şeması anlaşılamamıştır

ÜST ÖRTÜ TİPİ

ÜST ÖRTÜ: Ahşap çatı

ÖRTÜ MALZEMESİ: Alaturka kiremit

BACA TİPİ

Yapıya sonradan yapılmış muhdes bacası vardır

OCAK

YOK

BAHÇE KAPISI

KAPI TİPİ: Lokma demir parmaklık

EŞİK: Taş

HARPUŞTA MALZEMESİ: Taş

KAPI YÜKSEKLİĞİ: 3.10 m.

KAPI GENİŞLİĞİ: 2.05 m.

NİŞ

Yapıya girilemediğinden anlaşılamamıştır

ÇEŞME

YOK

BİRİNCİ KAT PLANI

Yapıya girilemediğinden plan şeması anlaşılamamıştır

CEPHE ÖZELLİKLERİ

GÜNEY CEPHESİ

KUZAY CEPHESİ

Bitişikte yapı olduğundan bu cephesi yoktur

BATI CEPHESİ

Bitişikte yapı olduğundan bu cephesi yoktur

DOĞU CEPHESİ

HELALAR

YOK

ÖĞRETMEN ODASI

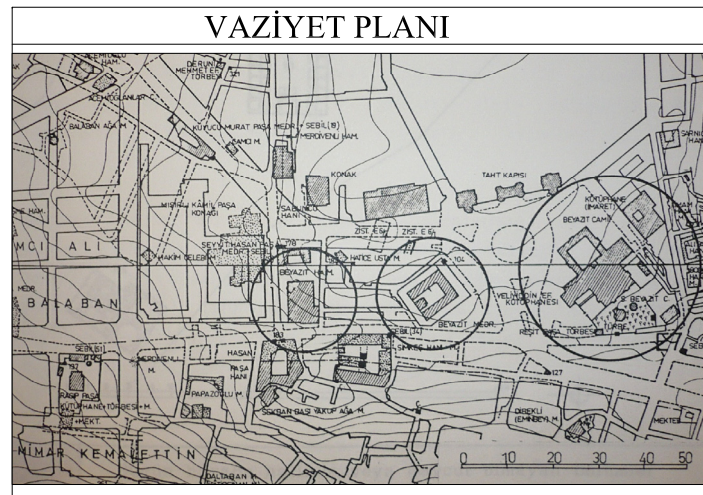
YOK

AVLU

YOK

TABLO 5.7 SULTAN BAYEZİD KÜLLİYESİ SİBYAN MEKTEBİ

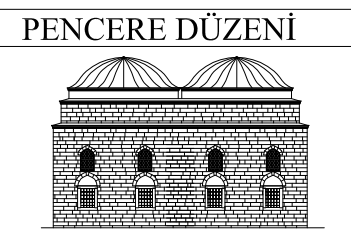
ADI	SULTAN BAYEZİD SİBYAN MEKTEBİ
BULUNDUĞU YER	İSTANBUL/FATİH
ADRESİ	BEYAZIT MAHALLESİ/ BEYAZIT MEYDANI/ FATİH
YAPIM YILI	1505(H.)
YAPTIRAN	SULTAN II. BAYEZİD
BUGÜNKÜ DURUMU	YAVUZ SULTAN SELİM KÜLLİYESİ YÖNETİMİ OLARAK DERNEK BİNASI OLARAK KULLANILMAKTADIR

YAPIM SİSTEMİ ve MİMARİ ÖZELLİKLER
DERSLİK ŞEKLİ: Kare iki derslik
KAT ADETİ: 1 (Zemin kat)
DÜŞEY TAŞIYICI: Duvar
DUVAR MALZEMESİ: Küfeki taşı
PENCERE ADETİ: 18 (onbir adet alt pencere, sekiz adet tepe penceresi)
KAPI: 1 (zemin kat ahşap giriş kapısı)
ÜST ÖRTÜ: Kubbe (iki adet)
İÇ BOYUT: 7.80 m. X 7.75 m.
DIŞ BOYUT: 10.30 m. X 10.25 m.
DÖŞEME KAPLAMASI: Ahşap kaplama

PENCERE TİPİ	
TEPE PENCERESİ	ALT PENCERE
KEMER TİPİ: Sivri kemerli (Küfeki taşı)	KEMER TİPİ: Hafifletme kemerli (küfeki taşı, sivri)
SÖVE: Yok	SÖVE: Mermer
PARMAKLİK: Yok	PARMAKLİK: Lokma demir
PENCERE TİPİ: Alçı revzen	PENCERE TİPİ: Ahşap kanatlı
PENCEREDE KAPAK: Yok	PENCEREDE KAPAK: Yok
PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.35 m.	PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.70 m.
PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.72m.	PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.90 m.

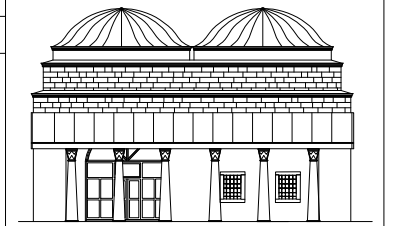
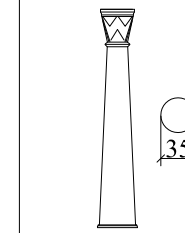
KAPI TİPİ	
DERSLİK DIŞ KAPI	DERSLİK İÇ KAPI
KEMER TİPİ: Sivri kemer	KEMER TİPİ: Basık kemer
SÖVE: Yok	SÖVE: Mermer
EŞİK: Taş	EŞİK: Taş
KAPI TİPİ: Ahşap cemekeklü çift kanatlı	KAPI TİPİ: Ahşap kanatlı
KAPI YÜKSEKLİĞİ: 3.65 m.	KAPI YÜKSEKLİĞİ: 2.05 m.
KAPI GENİŞLİĞİ: 3.80 m.	KAPI GENİŞLİĞİ: 1.20 m.

SAÇAK TİPİ
SAÇAK TİPİ: Düz saçak
SAÇAK MALZEMESİ: Küfeki taşı

REVAK

REVAK DERİNLİĞİ: 4.50 m.
SÜTUN MALZEMESİ: Mermer
KAİDE MALZEMESİ: Yok
SÜTUN KESİTİ: 0.35 m. Ø
SÜTUN BAŞLIĞI: Porfir mermer

BODRUM KAT PLANI
YOK

ÜST ÖRTÜ TİPİ	BACA TİPİ
ÜST ÖRTÜ: Kubbe	BACA MALZEMESİ: Küfeki taşı
ÖRTÜ MALZEMESİ: Kurşun kaplama	BACA YÜKSEKLİĞİ: 2.00 m.
KUBBE(ön) GENİŞLİĞİ: 6.80 m.	BACA BOYUTU: 1.00 m. X 1.00 m.
KUBBE(ön)YÜKSEKLİĞİ: 10.80 m.	BACA ÖRGÜSÜ: Baca duvar örgüsü:küfeki taşı
	Baca harpuştası: kurşun kaplama külah

BAHÇE KAPISI	NİŞ
YOK	NİŞ ADEDİ: 4
	NİŞ YÜKSEKLİĞİ: 2.00 m.
	NİŞ GENİŞLİĞİ: 0.90m.

ÇEŞME
YOK

ZEMİN KAT PLANI
ÖN DERSLİK
ARKA DERSLİK
GİRİŞ

CEPHE ÖZELLİKLERİ	
GÜNEY CEPHESİ	BATI CEPHESİ
KUZAY CEPHESİ	DOĞU CEPHESİ

HELALAR
YOK

AVLU
YOK

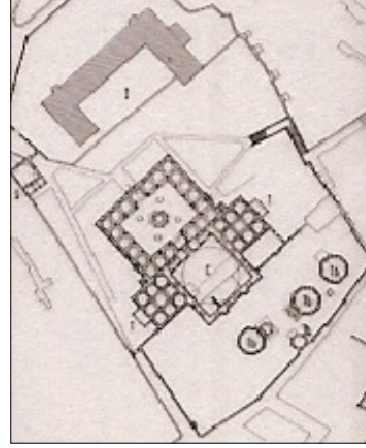
ÖĞRETMEN ODASI
YOK

TABLO 5.8

YAVUZ SULTAN SELİM KÜLLİYESİ SIBYAN MEKTEBİ

ADI	YAVUZ SULTAN SELİM SIBYAN MEKTEBİ
BULUNDUĞU YER	İSTANBUL/FATİH
ADRESİ	YAVUZ SULTAN SELİM MAHALLESİ/ÇUKUR BOSTAN ÇARŞAMBA
YAPIM YILI	1520(H.)
YAPTIRAN	YAVUZ SULTAN SELİM ADINA KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN
BUGÜNKÜ DURUMU	YAVUZ SULTAN SELİM KÜLLİYESİ YÖNETİMİ OLARAK DERNEK BİNASI OLARAK KULLANILMAKTADIR

VAZİYET PLANI

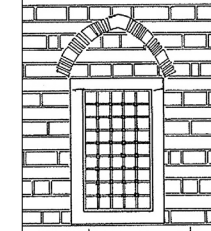
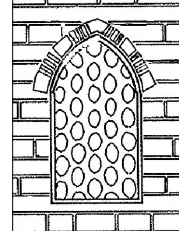

YAPIM SİSTEMİ ve MİMARİ ÖZELLİKLER

DERSLİK ŞEKLİ: Dikdörtgen tek derslik
KAT ADETİ: 1 (Zemin kat)
DÜŞEY TAŞIYICI: Duvar
DUVAR MALZEMESİ: Küfeki taşı + tuğla (Almaşık duvar örgüsü)
PENCERE ADETİ: 10 (altı adet alt pencere, dört adet üst pencere)
KAPI: 1 (zemin kat ahşap giriş kapısı)
ÜST ÖRTÜ: Kubbe
İÇ BOYUT: 7.80 m. X 7.75 m.
DIŞ BOYUT: 10.30 m. X 10.25 m.
DÖŞEME KAPLAMASI: Ahşap kaplama

PENCERE TİPİ

TEPE PENCERESİ	ALT PENCERE
KEMER TİPİ: Basık kemerli (tuğla)	KEMER TİPİ: Hafifletme kemerli (tuğla, sivri)
SÖVE: Yok	SÖVE: Mermer
PARMAKLIK: Yok	PARMAKLIK: Lokma demir
PENCERE TİPİ: Alçı revzen	PENCERE TİPİ: Ahşap kanatlı
PENCEREDE KAPAK: Yok	PENCEREDE KAPAK: Yok
PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.35 m.	PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.70 m.
PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.72m.	PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.90 m.

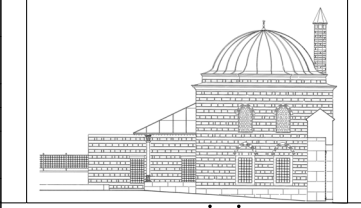
KAPI TİPİ

DERSLİK DIŞ KAPI	DERSLİK İÇ KAPI
KEMER TİPİ: Basık kemer	KEMER TİPİ:
SÖVE: Küfeki taşı	SÖVE:
EŞİK: Taş	EŞİK:
KAPI TİPİ: Ahşap çift kanatlı	KAPI TİPİ:
KAPI YÜKSEKLİĞİ: 2.25 m.	KAPI YÜKSEKLİĞİ:
KAPI GENİŞLİĞİ: 1.30 m.	KAPI GENİŞLİĞİ:

YOK

PENCERE DÜZENİ

SAÇAK TİPİ

SAÇAK TİPİ: Düz saçak
SAÇAK MALZEMESİ: Küfeki taşı

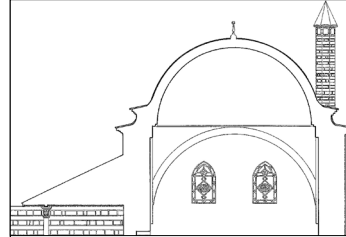

BODRUM KAT PLANI

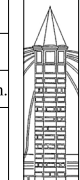
YOK

ÜST ÖRTÜ TİPİ

ÜST ÖRTÜ: Kubbe	BACA MALZEMESİ: Tuğla
ÖRTÜ MALZEMESİ: Kurşun kaplama	BACA YÜKSEKLİĞİ: 2.00 m.
KUBBE(ön) GENİŞLİĞİ: 6.80 m.	BACA BOYUTU: 1.00 m. X 1.00 m.
KUBBE(ön)YÜKSEKLİĞİ: 10.80 m.	BACA ÖRGÜSÜ: Baca duvar örgüsü: tuğla Baca harpuştası: pişmiş tuğla levha

BACA TİPİ

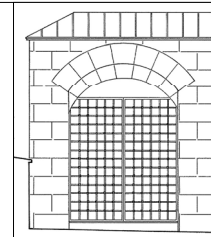

OCAK

Günümüzde ocak yerinde bulunmamaktadır

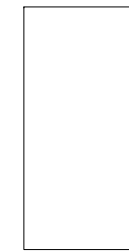
BAHÇE KAPISI

KAPI TİPİ: Lokma demir
EŞİK: Taş
HARPUŞTA MALZEMESİ: Taş
KAPI YÜKSEKLİĞİ: 4.40 m.
KAPI GENİŞLİĞİ: 3.00 m.

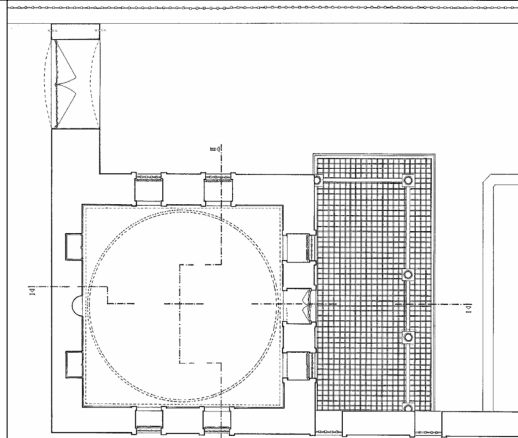
NİŞ

NİŞ ADEDİ: 1
NİŞ YÜKSEKLİĞİ: 2.00 m.
NİŞ GENİŞLİĞİ: 0.90m.

YOK

ZEMİN KAT PLANI

CEPHE ÖZELLİKLERİ

GÜNEY CEPHESİ		BATI CEPHESİ	
KUZAY CEPHESİ		DOĞU CEPHESİ	

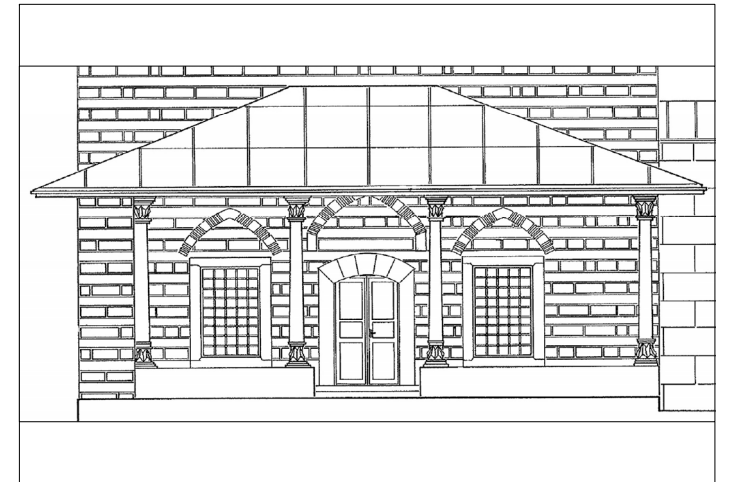
HELALAR

YOK

ÖĞRETMEN ODASI

YOK

REVAK

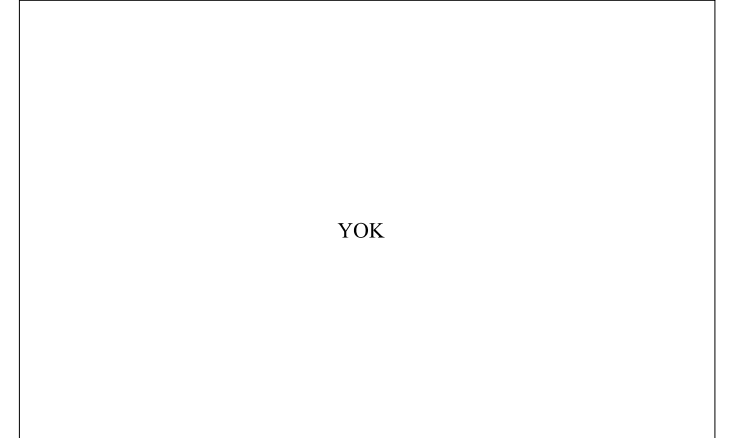

ÇEŞME

YOK

AVLU

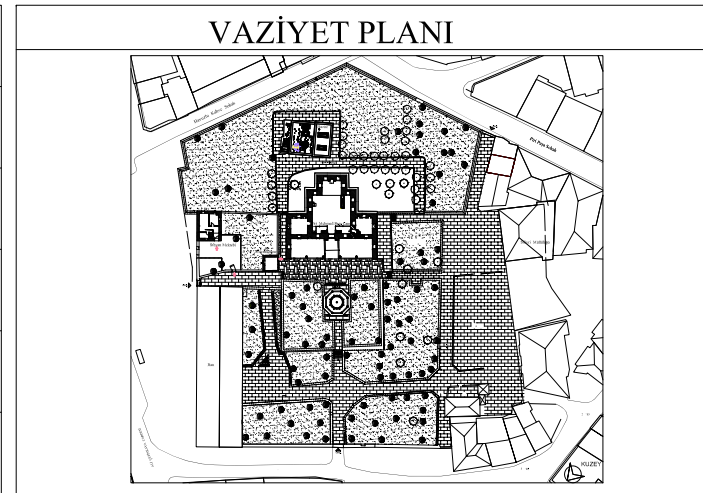

YOK

TABLO 5.9

PİRİ MEHMET PAŞA KÜLLİYESİ SIBYAN MEKTEBİ

ADI	PİRİ MEHMET PAŞA SIBYAN MEKTEBİ
BULUNDUĞU YER	İSTANBUL/SİLİVRİ
ADRESİ	PİRİ MEHMET PAŞA MAHALLESİ/ALİ ÇETİNKAYA CADDESİ
YAPIM YILI	1530 (H-936)
YAPTIRAN	PİRİ MEHMET PAŞA
BUGÜNKÜ DURUMU	İMAM EVİ OLARAK KULLANILMAKTADIR

DERSHANE

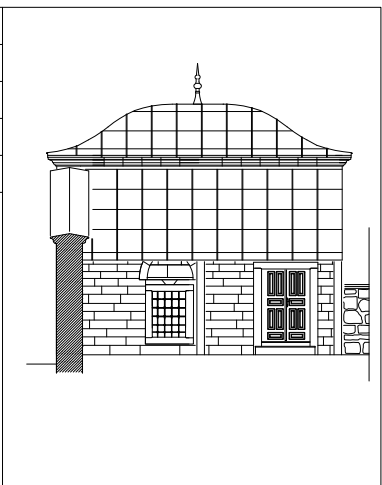
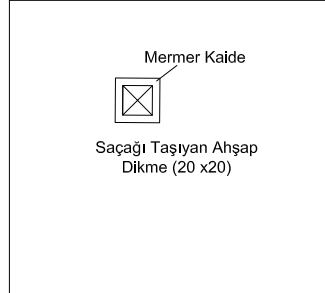
YAPIM SİSTEMİ ve MİMARİ ÖZELLİKLER	
DERSLİK ŞEKLİ: Dikdörtgen derslik	
KAT ADETİ: 1 (Zemin kat)	
DÜŞEY TAŞIYICI: Duvar	
DUVAR MALZEMESİ: Kesme taş	
PENCERE ADETİ: 15 (sekiz adet alt pencere, yedi adet üst pencere)	
KAPI: 1 (zemin kat giriş kapısı)	
ÜST ÖRTÜ: Tonoz	
İÇ BOYUT: 7.86 m. X 6.13 m.	
DIŞ BOYUT: 9.22 m. X 7.51 m.	
DÖŞEME KAPLAMASI: Ahşap kaplama	

PENCERE TİPİ		KAPI TİPİ	
TEPE PENCERESİ	ALT PENCERE	DERSLİK DIŞ KAPI	DERSLİK İÇ KAPI
KEMER TİPİ: Sivri kemer	KEMER TİPİ: Hafifletme kemerli	KEMER TİPİ: Sivri hafifletme kemerli	KEMER TİPİ:
SÖVE: Yok	SÖVE: Mermer	SÖVE: Kesme taş	SÖVE:
PARMAKLİK: Yok	PARMAKLİK: Lokma demir	EŞİK: Taş	EŞİK:
PENCERE TİPİ: Alçı Revzen	PENCERE TİPİ: Ahşap kanatlı	KAPI TİPİ: Ahşap çift kanatlı	KAPI TİPİ:
PENCEREDE KAPAK: Yok	PENCEREDE KAPAK: Ahşap	KAPI YÜKSEKLİĞİ: 1.92 m.	KAPI YÜKSEKLİĞİ:
PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.52 m.	PENCERE YÜKSEKLİĞİ: 1.26 m.	KAPI GENİŞLİĞİ: 1.28 m.	KAPI GENİŞLİĞİ:
PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.94 m.	PENCERE GENİŞLİĞİ: 0.88 m.		

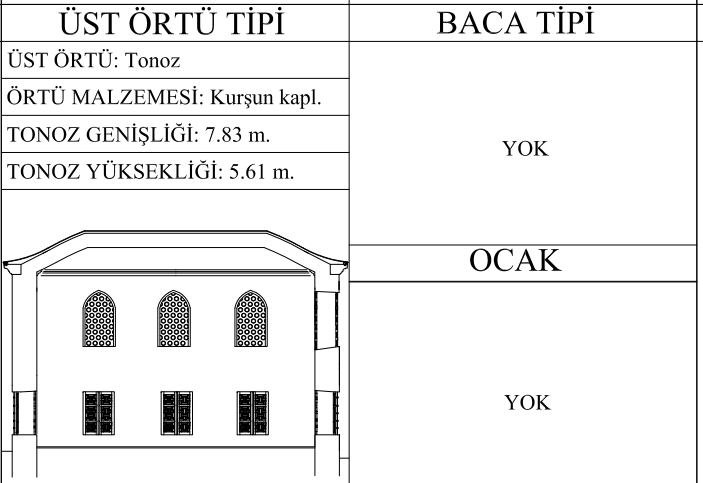
PENCERE DÜZENİ		SAÇAK TİPİ	
		SAÇAK TİPİ: Düz saçak	
		SAÇAK MALZEMESİ: Küfeki taş	

REVAK

REVAK DERİNLİĞİ: 6.64 m.
SÜTUN MALZEMESİ: Ahşap
KAİDE MALZEMESİ: Mermer
SÜTUN KESİTİ: 0.20 m. X 0.20 m.
SÜTUN BAŞLIĞI: Yok

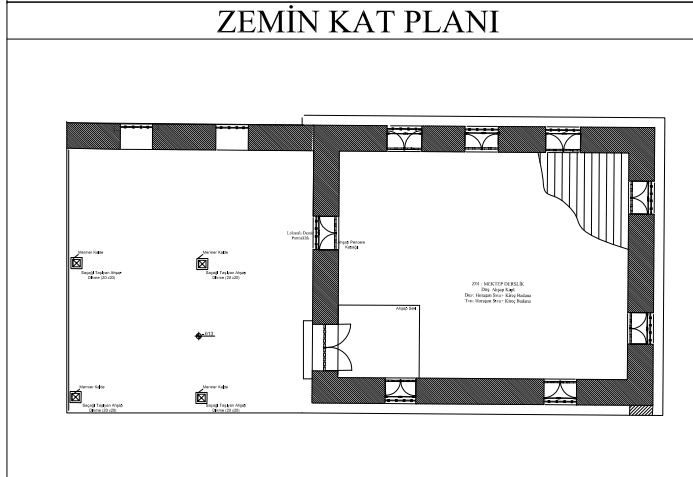
BODRUM KAT PLANI	ÜST ÖRTÜ TİPİ	BACA TİPİ	BAHÇE KAPISI	NİŞ
YOK	ÜST ÖRTÜ: Tonoz	YOK	BAHÇE KAPISININ YERİNDE GÜNÜMÜZDE MUHDES DEMİR KAPI BULUNMAKTADIR	YOK
	ÖRTÜ MALZEMESİ: Kurşun kapl.	OCAK		
	TONOZ GENİŞLİĞİ: 7.83 m.	YOK		
	TONOZ YÜKSEKLİĞİ: 5.61 m.			

ZEMİN KAT PLANI		CEPHE ÖZELLİKLERİ	
		GÜNEYBATI CEPHESİ	KUZEYBATI CEPHESİ
		KUZEYDOĞU CEPHESİ	GÜNEYDOĞU CEPHESİ

ÇEŞME

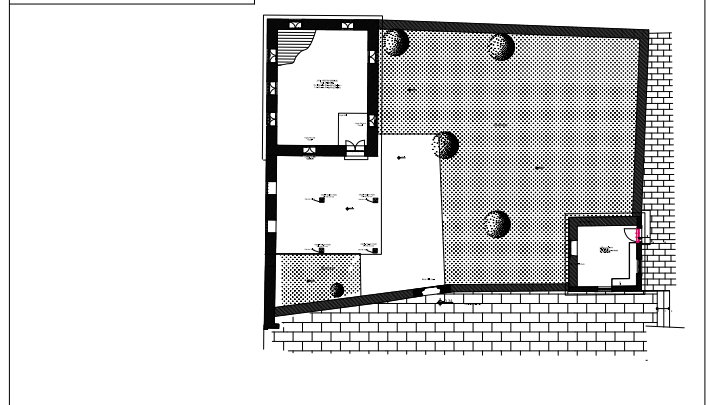
YOK

HELALAR	YOK
ÖĞRETMEN ODASI	YOK

AVLU

İÇ BOYUT: 6.64 m.

TABLO 5.10

DEĞERLENDİRME PAFTASI

SİBYAN MEKTEBİNİN ADI	İSMAİLBEY KÜLLİYESİ SİBYAN MEKTEBİ	SİTTİ HATUN SİBYAN MEKTEBİ	HATUNİYE CAMİİ SİBYAN MEKTEBİ	HAFSA SULTAN SİBYAN MEKTEBİ	CERRAĞBAŞI İŞHAK KAZGANI SADI SİBYAN MEKTEBİ	ATİK ALİ PAŞA SİBYAN MEKTEBİ	SULTAN BAYEZİD SİBYAN MEKTEBİ	YAVUZ SULTAN SELİM SİBYAN MEKTEBİ	PİRİ MEHMET PAŞA SİBYAN MEKTEBİ									
PLAN	TEK KATLI 	TEK KATLI 	TEK KATLI 	TEK KATLI 	İKİ KATLI 	İKİ KATLI Yapıya girilemediğinden plan şeması anlaşılamamıştır	TEK KATLI 	TEK KATLI 	TEK KATLI 									
PENCERE TİPİ	TEPE PENCERESİ 	ALT PENCERE 	TEPE PENCERESİ 	ALT PENCERE 	TEPE PENCERESİ 	ALT PENCERE 	ÜST PENCERE 	TEPE PENCERESİ 	ALT PENCERE 	TEPE PENCERESİ 	ALT PENCERE 	TEPE PENCERESİ 	ALT PENCERE 	TEPE PENCERESİ 	ALT PENCERE 	TEPE PENCERESİ 	ALT PENCERE 	
KAPI TİPİ	DERSLİK DIŞ KAPI 	DERSLİK İÇ KAPI 	DERSLİK DIŞ KAPI 	DERSLİK İÇ KAPI 	DERSLİK(arka) DIŞ KAPI 	DERSLİK(ön) DIŞ KAPI 	DERSLİK(ön) İÇ KAPI 	ZEMİN KAT 	BODRUM KAT 	DERSLİK DIŞ KAPI 	DERSLİK İÇ KAPI 	DERSLİK DIŞ KAPI 	DERSLİK İÇ KAPI 	DERSLİK DIŞ KAPI 	DERSLİK İÇ KAPI 	DERSLİK DIŞ KAPI 	DERSLİK İÇ KAPI 	
BAHÇE KAPISI		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	Günümüzde yerinde muhdes demir kapı bulunmaktadır
ÜST ÖRTÜ TİPİ																		
NİŞ										Yapıya girilemediğinden bilinmemektedir								YOK
BACA TİPİ	YOK		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK								YOK
OCAK	YOK		YOK	YOK	YOK	Günümüzde ocak yerinde bulunmamaktadır	YOK	YOK	YOK	YOK								Günümüzde ocak yerinde bulunmamaktadır
PENCERE DÜZENİ																		
SAÇAK TİPİ																		
HELALAR	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
ÖĞRETMEN ODASI	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
REVAK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK							
ÇEŞME	YOK		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
AVLU		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK		YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	

6. CERRAHBAŞI İŞHAK KAZGANİ SADİ SIBYAN MEKTEBİ RESTİTÜSYONU

Yapı İstanbul ili, Fatih ilçesi, Nişanca Mahallesi, Nalbant Cami Sokak, 193 pafta, 741 ada, 33 ve 34 parsellerde bulunmaktadır. 33 parsel sayılı yerde Sıbyan Mektebi, 34 sayılı yerde ise çeşmesi yer almaktadır.

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi restitüsyonu hazırlanırken Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtları, İstanbul IV Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü arşivleri, çeşitli yazılı ve görsel belgeler ve yapı üzerinde bulunan mevcut izlerden faydalanılmıştır.

Yapının bulunabilen en eski fotoğrafı 1945 yılına aittir.(Foto C.27-C.42-C.43-C.44) Bu fotoğraflarda da yapı günümüz durumundan çok farklı görülmemektedir. Sıbyan mektebi bir bütün olarak günümüze ulaşabilmiş olmasına rağmen çok tahrip olmuştur. Yapılan rölöveden de anlaşılacağı üzere yapıda işlev birçok niteliksiz ek mevcuttur. Ayrıca, yapının üzerinde yapılan incelemelerden, yol kotunun yaklaşık olarak 160 cm yükseldiği düşünülmektedir.

Tez konusu olan Sıbyan Mektebinin restitüsyon çalışması sırasında doğru tespitler yapılabilmesi için öncelikle;

- Niteliksiz eklerinden arındırılması,
- Kapatılan pencere ve kapı boşluklarının açılması,
- Duvarlarda ve döşemelerde raspa yapılması,
- Yapıda bulunan çöplerin ve moloz yığınlarının kaldırılması,
- Yapılacak kazı ve sondaj çalışmalarıyla toprak altında kalan yapı elemanlarının (kapı, pencere, özgün döşeme malzemesi gibi) ve yok olan kısımların ortaya çıkarılması gerekmektedir.

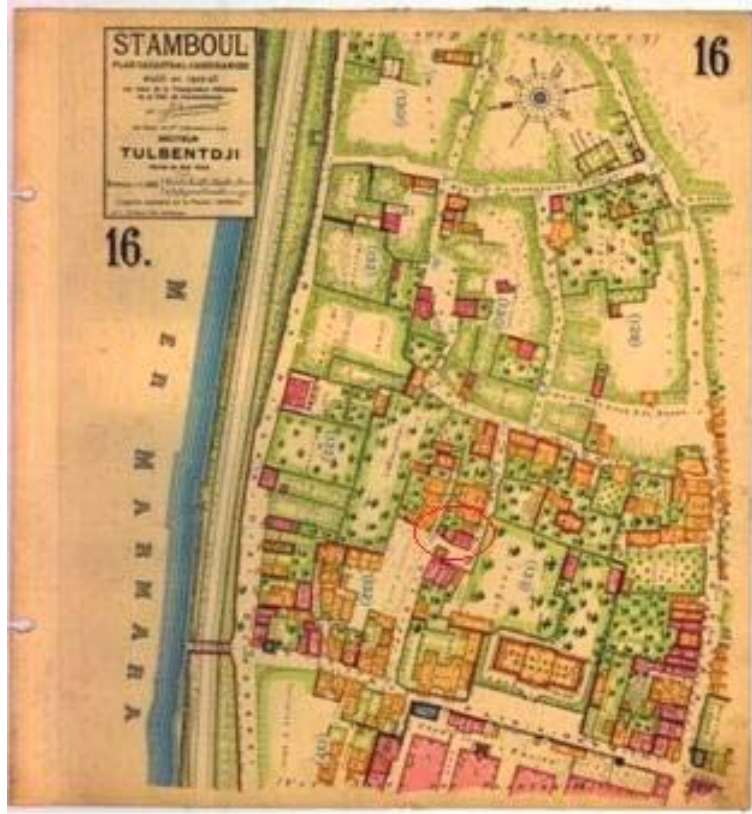
6.1. RESTİTÜSYON İÇİN YARARLANILAN BELGELER

Yapı İle İlgili Kaynaklar

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi yapısı günümüze bir bütün olarak ulaşabilmiştir. Karşısında bulunan caminin de aynı dönemde yapılması itibariyle bir külliye olabileceği düşünülmüş, ancak araştırmalar sırasında böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

Bu nedenle sıbyan mektebi, çeşme ve camiden oluşan küçük bir külliye olarak düşünülen yapı topluluğunda cami hakkında fazla bir bilgiye ulaşılammıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul Bölge Müdürlüğünde yapılan incelemelerde, caminin ahşap olduğu, 1930'lu yıllarda çıkan yangınla tamamen yandığı, 1985'e kadar caminin yerinde herhangi bir yapı olmadığı belirlenmiştir. 1985 yılında betonarme olarak caminin yeniden inşa edildiği anlaşılmıştır. Yani caminin eski eser durumu bulunmamaktadır.(Foto C.28-C.29-C.45-C.46-C.47-C.48-C.49) Sıbyan mektebi ve çeşmesi kâgir (taş ve tuğla) malzeme ile inşa edildiğinden günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Sıbyan mektebi, çeşme ve cami eski haritalarda görülebilmektedir. 1922-1923 yıllarında yapılan Pervititch haritalarının Nişanca'yı gösteren 16 numaralı paftasında yapılar yer almakta ayrıca haritada Sıbyan mektebi bahçesinde ahşap iki katlı yapı görülmektedir. (Harita B.5) Ancak bu yapıyla ilgili herhangi bir bilgi belgeye ulaşılammış, bu nedenle restitüsyon hazırlanırken ahşap yapı değerlendirmeye alınmamıştır. Pervititch haritasında sıbyan mektebinin yerinde bir Bizans yapısının olduğu belirtilmesine karşın sıbyan mektebi ve çeşmesinin yapım sisteminden Osmanlı yapısı olduğunu anlaşılmaktadır.

Harita B.5 Cerrahbaşı İshak ;Kazgani Sadi Sıbyan Mektebini Gösteren Pervititch Haritası

İstanbul IV Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğünde yapılan araştırmalarda hem Sıbyan mektebine hem de çeşmeye ait tescil fişlerine ulaşılmıştır.(Tablo 6.1) (Tablo 6.2) Bu tescil fişlerinde de yapıların Osmanlı dönemi Fatih devri yapıları olduğu belirtilmektedir.

Yapı ile ilgili bir diğer belge de Encümen Arşivlerinde bulunan fotoğraflardır. 1945 yılında çekildiği sanılan bu fotoğraflarda sıbyan mektebi ve çeşme detaylı olarak görülmektedir. (Foto -C.42-C.43-C.44)

Ayrıca, Özgönül Aksoy tarafından hazırlanmış olan Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme adlı doktora tezinde de yapıdan bahsedilmektedir. Bu tezde bulunan 1967 yılında çekilmiş olan fotoğrafında da yapı günümüz koşullarından daha farklı görülmektedir. Yapı harap durumdadır. Ancak günümüzden farklı olarak kubbe ve tonoz üzerindeki kiremitler yerindedir. Fakat çatı üzerinde yoğun bitkilenme mevcuttur.¹⁵⁶ (Foto C.27) Yapı ile ilgili diğer belgede hava fotoğraflarıdır.

¹⁵⁶ Özgönül Aksoy, Osm. Dev. İ. S. Sıb. Mek. Üz. Bir İnc., s:86

6.2 RESTİTÜSYON

Pervitich haritalarında görülen yapı lekesi ile 1946, 1966 ve 1982 yıllarında çekilmiş olan hava fotoğraflarında görülen çatı izlerinin birbiri ile çakıştığı görülmektedir.

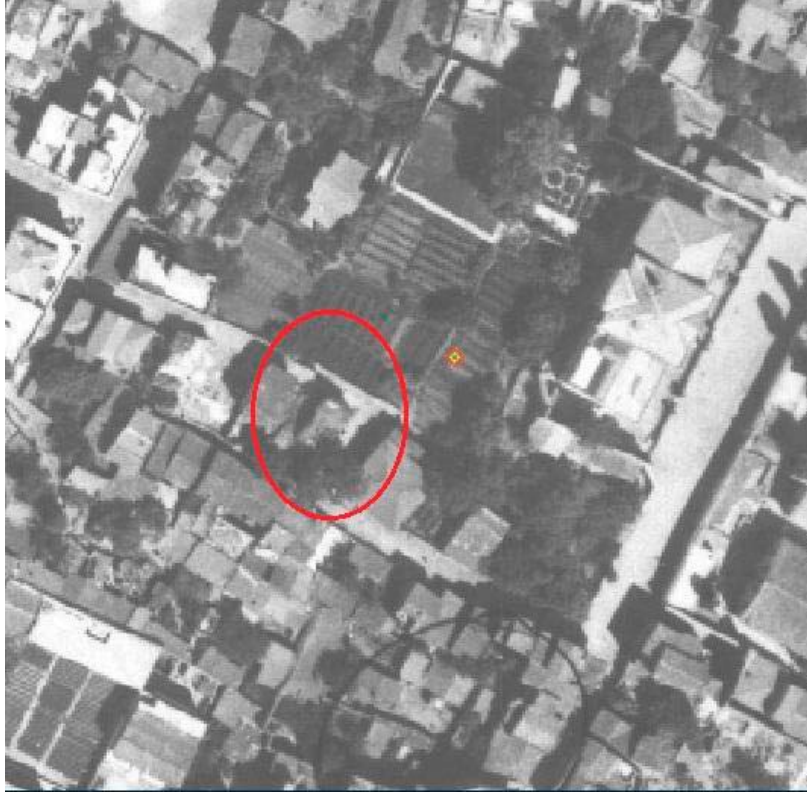

Foto 6.1 1966 Yılı Hava Fotoğrafi

Foto 6.2 1982 Yılı Hava Fotoğrafi

Daha önce bahsedilmiş olan 1945 tarihli Encümen arşivi fotoğrafı ile Özgönül Aksoy'a ait olan tez yer alan 1967 tarihli fotoğraflar birbiri ile benzerlik göstermektedir. Buradan anlaşılacağı üzere bu tarihlerden günümüze kadar geçen süre içerisinde yapının bütünlüğünde herhangi bir değişiklik olmamış, ancak yapı zaman içerisinde daha harap bir hale gelmiştir.

Sıbyan mektebi ve çeşmesinin restitüsyonu yapıların rölövelerinden elde edilen dokümanlarından ve aynı dönemin benzer yapılarından faydalanarak hazırlanmıştır.

Söz konusu belgeler ve yapının incelenmesi sonucu elde edilen bulgulardan faydalanılarak hazırlanan restitüsyonda şunlar önerilmiştir:

Sıbyan Mektebi

Sıbyan mektebinin 1945 yılına ait fotoğrafları dikkate alınarak hazırlanan restitüsyonda özellikle geç dönem ekleri kaldırılarak ve yapının özgün haline döndürülmesi sağlanmıştır. Belgelerden ve yapıda bulunan izlerden de anlaşıldığı üzere yol kotu yapının yapıldığı zamandan günümüze yaklaşık 160 cm yükselmiştir. (Çizim A.17) Yol kotu bodrum kat pencerelerinin ve özgün giriş kapısının açığa çıkmasını sağlamak amacı ile özgün yol kotu seviyesine indirilmiştir.

Yapının kuzeydoğu cephesinde bulunan ancak yol kotunun yükselmesinden dolayı toprak ile doldurularak kapatılmış olan bodrum kat pencereleri özgün duruma getirilmiş ve zemin kat pencerelerinde bulunan lokma demir parmaklıklar baz alınarak bu pencerelere eklenmiştir. (Çizim A.25)

Ayrıca yapının güneydoğu cephesinde bulunan, diğer pencere açıklıklarından geniş yapıldığından özgün kullanımda bodrum kapısı olarak yapılmış olduğu düşünülen kapı boşluğu, yol kotunun yükselmesi ile niteliğini kaybederek toprak ile dolmuştur. Yapının restitüsyonunda yol kotu düşürülerek kapı ortaya çıkarılmış ve dönem yapıları dikkate alınarak (15. yy Kızıl Mescid (Eyüp) kapısı dikkate alınarak kapı detaylandırılmıştır.) kapı boşluğu yerine ahşap kapı uygulanmıştır. (Çizim A.24)

Yapının güneybatı cephesinde ise günümüzde yine zemin kotu yükseldiğinden işlevini kaybetmiş ve metal bir kapakla kapatılmış olan bodrum kat penceresi zemin kotu aşağı çekilerek açığa çıkarılmış ve diğer cephelerde yer alan bodrum kat pencereleri gibi lokma demir parmaklıkla tamamlanmıştır. Günümüzde abdest alma yeri olarak kullanılan bodrum

kata girişi sağlamak için geçmiş dönemlerde açılmış olan boşluk ise kapatılarak özgün haline getirilmiştir. (Çizim A.27-A.28)

Sıbyan mektebinin kuzeybatı cephesinde ise, hem eski haritalarda hem de 1945 yılında çekilmiş fotoğraflarda görülen ahşap yapı günümüzde yerini kâgir yapıya bırakmıştır. Bu yapı sıbyan mektebine bitişik olarak inşa edildiğinden ve bu parsele açılan herhangi bir penceresi özgün durumda da olmadığından değişikliğe uğramamıştır. (Çizim A.26)

Zemin katta, pencere açıklıkları ve kapı özgün durumdadır. Pencere doğramaları günümüzde tek kanatlı açılır ahşap doğrama iken, restitüsyonda giyotin olarak uygulanmıştır. (Çizim A.31-A.32) Pencere önlerinde yine lokma demir parmaklık bulunmaktadır. Bu katta, giriş kapısı özgün yerindedir. Ancak bahçe kotu zaman içinde yükselmiş olduğundan bahçeden zemin kata ulaşmak için yapılmış olan merdiven basamaklarının üç tanesi toprak kotunun altında kalmıştır. Bu nedenle restitüsyon projesi hazırlanırken bu basamaklar ortaya çıkarılmıştır.

Restitüsyonda, bodrum katta bulunan tüm muhdes duvarlar, tuvaletler, abdest alma muslukları ve lavabolar kaldırılmıştır. (Çizim A.18) Sıbyan mektepleri ile ilgili yapılan araştırmalarda bodrum katların genellikle depo olarak kullanıldığı görülmüş, bu nedenle restitüsyon çalışmasında bu kat sıbyan mektebinin deposu olarak düşünülmüştür. Ayrıca, bu katın dışarıdan ayrı bir girişi olduğu için, zemin kat ile bodrum kat arasında içeriden bir bağlantı yapılmamıştır. Restorasyon sırasında zeminde yapılacak kazının ardından özgün döşemeye inildiğinde, zemin kaplama malzemesi olarak ne kullanıldığı tespit edilebilecek olmakla birlikte, bodrum katın yer döşemesi olarak pişmiş toprak levhalar önerilmiş, iç duvarlar ise sıvalı olarak düşünülmüştür. Tavanı ahşap kaplamadır. Pencere doğramaları zemin katta olduğu gibi giyotin pencere doğraması şeklinde düzeltilmiştir. Bodrum kat giriş kapısının doğraması ahşaptır.

Zemin katın döşemesi ahşap olarak önerilmiştir. (Çizim A.19) Çünkü yapının bodrum kat tavanının tonozla örtülü olabileceğine dair herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır. (Çizim A.20) Günümüzde yapılmış olan muhdes duvarlar restitüsyonda kaldırılmıştır. Zemin kat tek bir derslikten oluşmaktadır. Tavan yüksekliğini azaltmak amacı ile yapılmış olan kontrplak asma tavan kaldırılmış, mekân yüksekliği ve örtüsü özgün haline getirilmiştir. Derslik içinde yer alan iki adet nişin özgün halinin dolap olduğu düşünülmüş, bunlar yine dolap olarak önerilmiştir. Bu katın giriş kapısı da bodrum katta olduğu gibi ahşaptır.

Kubbeyi taşıyan sivri kemerler ve kasnakta yer alan Türk üçgeni bezemeler tamamlanmış, yapının kuzeydoğu duvarındaki sivri kemerin altında bulunan taş rozetteki kırılma ve bozulmalar düzeltilmiştir. (Çizim A.22) Kubbe kasnağı içeride yuvarlak dışarıda ise sekizgendir. (Çizim A.23) Zemin katta dersane giriş kısmının üzeri aynalı tonoz, derslik olan kısmının ise kubbe ile örtülüdür. Kubbe, tonoz ve kubbenin yanında yer alan üçgen bölgelerin üzeri alaturka kiremit ile kaplanmıştır. (Çizim A.21) Yapının 1945 yılında çekilmiş fotoğraflarında üst örtünün alaturka kiremit kaplı olduğu görülmektedir. Ayrıca kubbe, tonoz ve üçgen bölümlerin bozulan kirpi saçakları tamamlanmıştır. (Çizim A.29-A.30) Yapının şeklini kaybetmiş olan tüm pencere ve kapı üzerindeki sivri ve basık kemerleri düzeltilerek özgün haline getirilmiştir.

Cesme

Sıbyan Mektebi yanında yer alan çeşmenin büyük bir bölümü yol kotunun yükselmesi nedeni ile toprak altında kalmıştır. Günümüzde çeşme yalağı yol kotu yükseldiği için görülmemektedir. Ayrıca çeşme üzerindeki çeşme aynası da yerinde değildir. Çeşme ön yüzü kesme taş, diğer duvarları ise almaşık duvar örgüsü tekniği ile inşa edilmiştir. Çeşme üzeri tonoz örtüdür.

Çeşmenin restitüsyon projesi hazırlanırken öncelikle sıbyan mektebinde de olduğu gibi yol kotu yaklaşık olarak 160 cm aşağı, özgün kotuna çekilmiş, böylelikle çeşme yalağı da ortaya çıkarılmıştır. Ön yüzde bulunan kesme taşlar düzenlenmiş, çeşme aynası yerine konmuştur. Ayrıca ön yüzde üst kısımda yer alan taş silme düzenlenmiş, diğer cephe duvarlarında bulunan almaşık duvar örgüsü de tamamlanmıştır.

Çeşmenin sıbyan mektebi bahçesine bakan cephesinde yer alan ve günümüzde kapı şeklinde genişletilmiş olan hazne kapağı özgün haline getirilmiştir. Çeşme tonozu sıbyan mektebinin çatısında olduğu gibi alaturka kiremit ile örtülmüştür.

Ayrıca sıbyan mektebinin günümüzde özgün olmayan bahçe duvarları almaşık duvar örgüsü tekniği ile özgün haline getirilmiştir. Sıbyan mektebinin, ocak ve bacası bulunmamaktadır. Bu durum özgün ısınma şeklinin mangal olduğunu düşündürmüş, dlıyısı ile restitüsyon ve restorasyonda ocak ve baca yapılmamıştır.

Ayrıca yapıda hela olmaması, tuvalet ihtiyacı için aynı tarihlerde bir külliye oluşturacak şekilde, birlikte yapılmış olan caminin tuvaletlerinin kullanıldığını düşündürmektedir.

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ D.K.V.K.E.		ANIT		ENVANTER NO:
TÜRKİYE					HARİTA NO:
İLİ: İSTANBUL	İLÇE: EMİNÖNÜ	MAHALLE KÖY: VEYA MEVKİ: NIŞANCA	KORUMA		1 2 3
SOKAK VE KAPI NO : NALBANT CAMI SOKAK	KADASTRO PAFTA: 741	ADA: 741	DERECESİ:		1 2 3
ADI: KAZGANI MEKTEBİ	YAPTIRAN: CERRAHAŞI İŞHAK ÇELEBİ	YAPAN:	MİMARİ ÇAĞI (ÜSLUP):		Çevreye Aykırı
GENEL TANIMI: ZEMİN + 1 NORMAL KATLI KAGIR SIBYAN MEKTEBİ BİNASI	YAPIM TARİHİ: 15. Y.Y. SONLARI	KİTABE:	FATİH DEVRİ		
KORUMA DURUMU					
A İYİ	TAŞIYICI	A DIŞ YAPI	A SÜSLEME	A RUTUBET	A YOK
B ORTA	TAŞ	B ALMAŞIK	B ELEMANLARI	B	B İZİ VAR
C FENA	KAGIR	C ÖRGÜ	C	C	C ONEMLİ
X		X	X	X	X
VAZİYET PLANI:					
GÖZLEMLER:					
BUGÜNKÜ SAHİBİ:					
BAKIMDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ:					
YAPILAN ONARIMLAR:					
AYRINTILI TANIM:					
FOTOĞRAF MAKARA NUMARASI :					
TEKNİK BİLGİLER		SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON
ORJİNAL KULLANIM:		X	X	X	X
MEKTEP					
BUGÜNKÜ KULLANIMI:					
METRUK					
ÖNERİLEN KULLANIMI:					
HAZIRLAYANLAR:					
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ PLANLAMA VE İMAR MÜDÜRLÜĞÜ					
KONTROL EDEN					
RAPOR					
FOTOĞRAF					
RÖLÖVE PROJESİ					
RESTORASYON PROJESİ					
HARİTA					
KROKİ					
KİTABE					
VAKFIYE					
KURUL ONAYI NO. :					
REVİZYON					
KURUL KARARLARI					
26.01.2005 / 405					

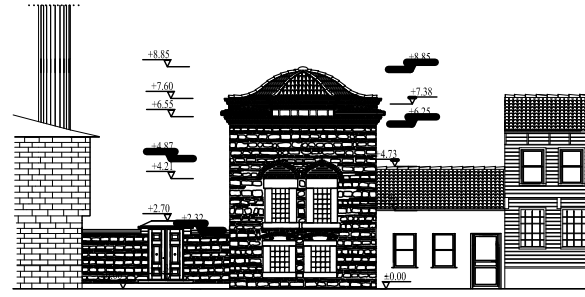
O_8141_741_33_NIŞANCA_MEKTEP

E-2/54

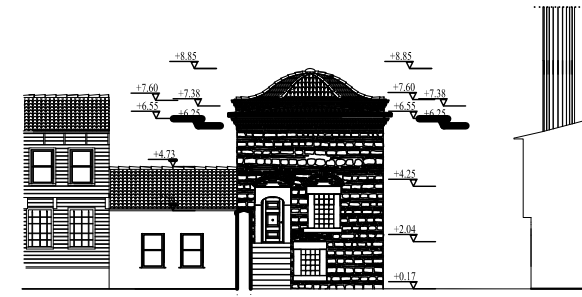
TABLO 6.1 CERRAHAŞI İŞHAK KAZGANI SIBYAN MEKTEBİ ANIT FİŞİ

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ D.K.V.K.E.		ANIT		ENVANTER NO:									
TÜRKİYE					HARİTA NO:									
İLİ: İSTANBUL	İLÇE: EMİNÖNÜ	MAHALLE KÖYÜ: NIŞANCA			ANITSAL 1 2 3									
SOKAK VE KAPI NO : NALBANT CAMI SOKAK	VEYA MEVKİ: KADASTRO	ADA: 741	PARSEL: 34	KORUMA DERECESESİ: 1 2 3										
ADI:	YAPTIRAN:	YAPIM TARİHİ: 15. YY	MİMARİ ÇAĞI (ÜSLUP):		Çevreye Aykırı									
GENEL TANIMI:		VAKFIYE: EMİNÖNÜ MERKEZ İLÇEBELEĞİYESİ												
TEK YÜZLÜ DUVAR ÇEŞMESİ														
KORUMA DURUMU	A İYİ	B ORTA	C FENA	TAŞIYICI	A	DİŞ YAPI	A	ÜST YAPI	A	SÜSLEME ELEMANLARI	A	RUTUBET	A	YOK
	X			KAGIR	X	KAGIR	X		X		X		X	B İZİ VAR
VAZİYET PLANI:														
GÖZLEMLER:														
BUGÜNKÜ SAHİBİ:														
BAKIMDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ:														
YAPILAN ONARIMLAR:														
AYRINTILI TANIM:														
NALBANT CAMII YANINDA YER ALAN KÜFEKİ TAŞINDAN YAPILMIŞ, SIVRI KEMERLİ AYNA TAŞI İÇİNDE KURNASI, MUSLUK VE TAS YUVALARI TOPRAĞA GÖMÜLMÜŞ DURUMDA BULUNAN SADE CEPHE DÜZENİ VE SAÇAK SİLMELİ TEK YÜZLÜ DUVAR ÇEŞMESİ 15.YY İKİNCİ YARISINA AIT MİMARİ ÖZELLİKLER GÖSTERMEKTEDİR. KÜLLİYENİN PARÇASI OLDUĞU TAHMİN EDİLMEKTEDİR.														
FOTOĞRAF MAKARA NUMARASI:														
TEKNİK BİLGİLER														
ORJİNAL KULLANIM: ÇEŞME														
BUGÜNKÜ KULLANIMI: ÇEŞME														
ÖNERİLEN KULLANIMI:														
HAZIRLAYANLAR: İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ PLANLAMA VE İMAR MÜDÜRLÜĞÜ														
KONTROL EDEN														
KURUL ONAYI NO.:														
EKLER:														
RAPOR														
FOTOĞRAF														
RÖLÖVE PROJESİ														
RESTORASYON PROJESİ														
HARİTA														
KROKİ														
KİTABE														
VAKFIYE														
REVİZYON														
KURUL KARARLARI														
26.01.2005 / 405														
O_8142_741_33-34_NIŞANCA_ÇEŞME														
E-2/354														

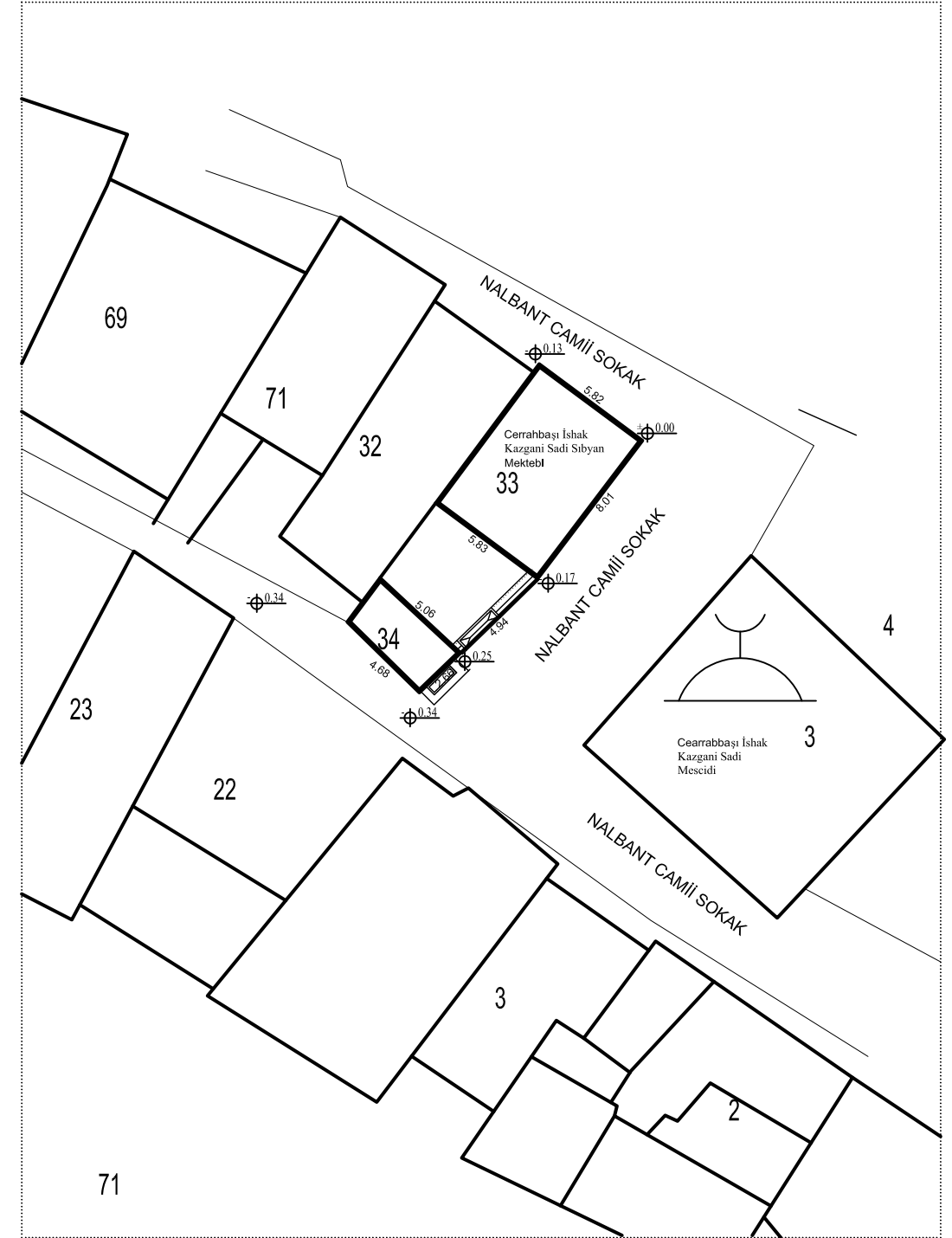
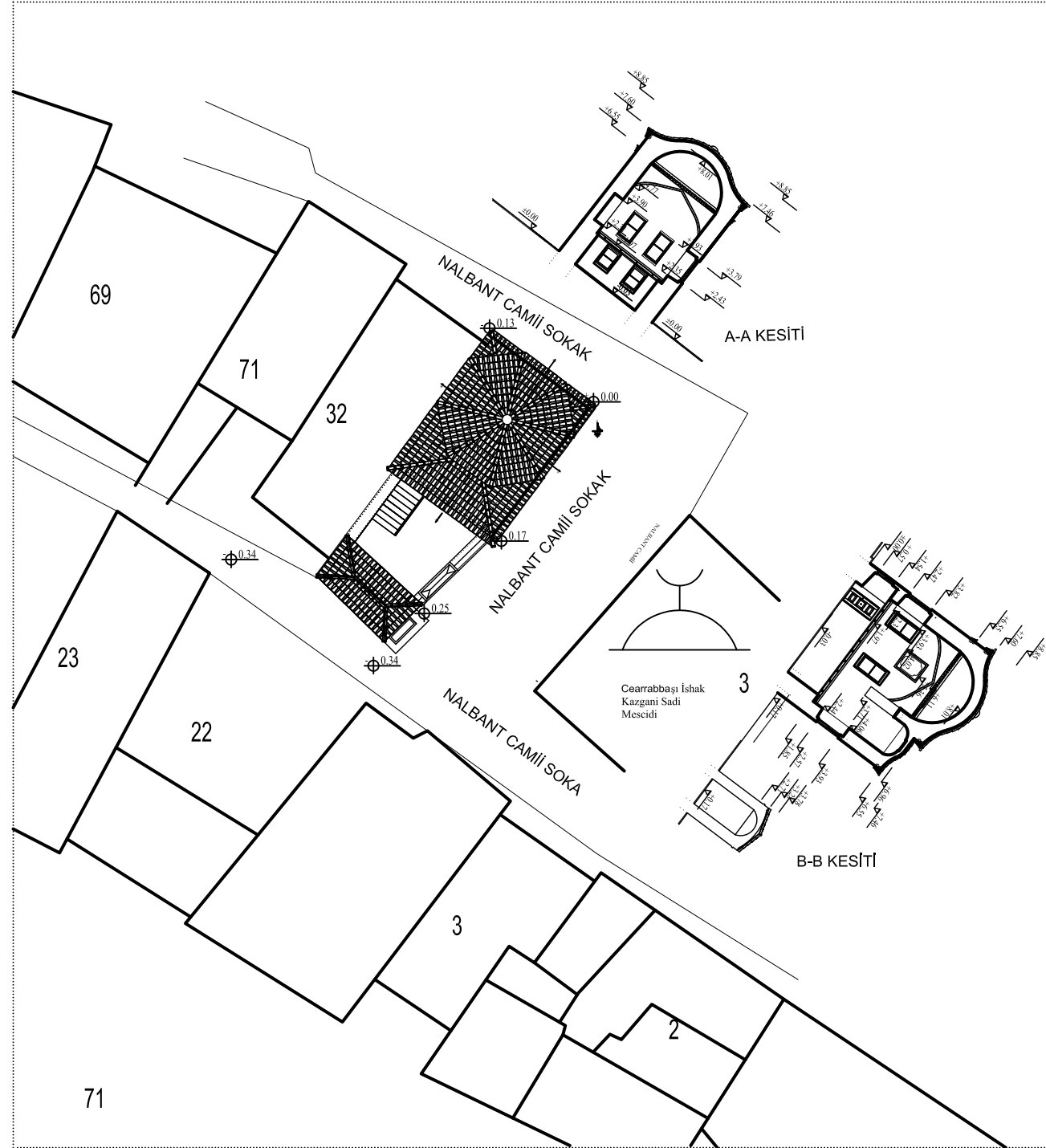
TABLO 6.2 CERRAHAŞI İŞHAK KAZGANİ ÇEŞMESİ ANIT FİŞİ

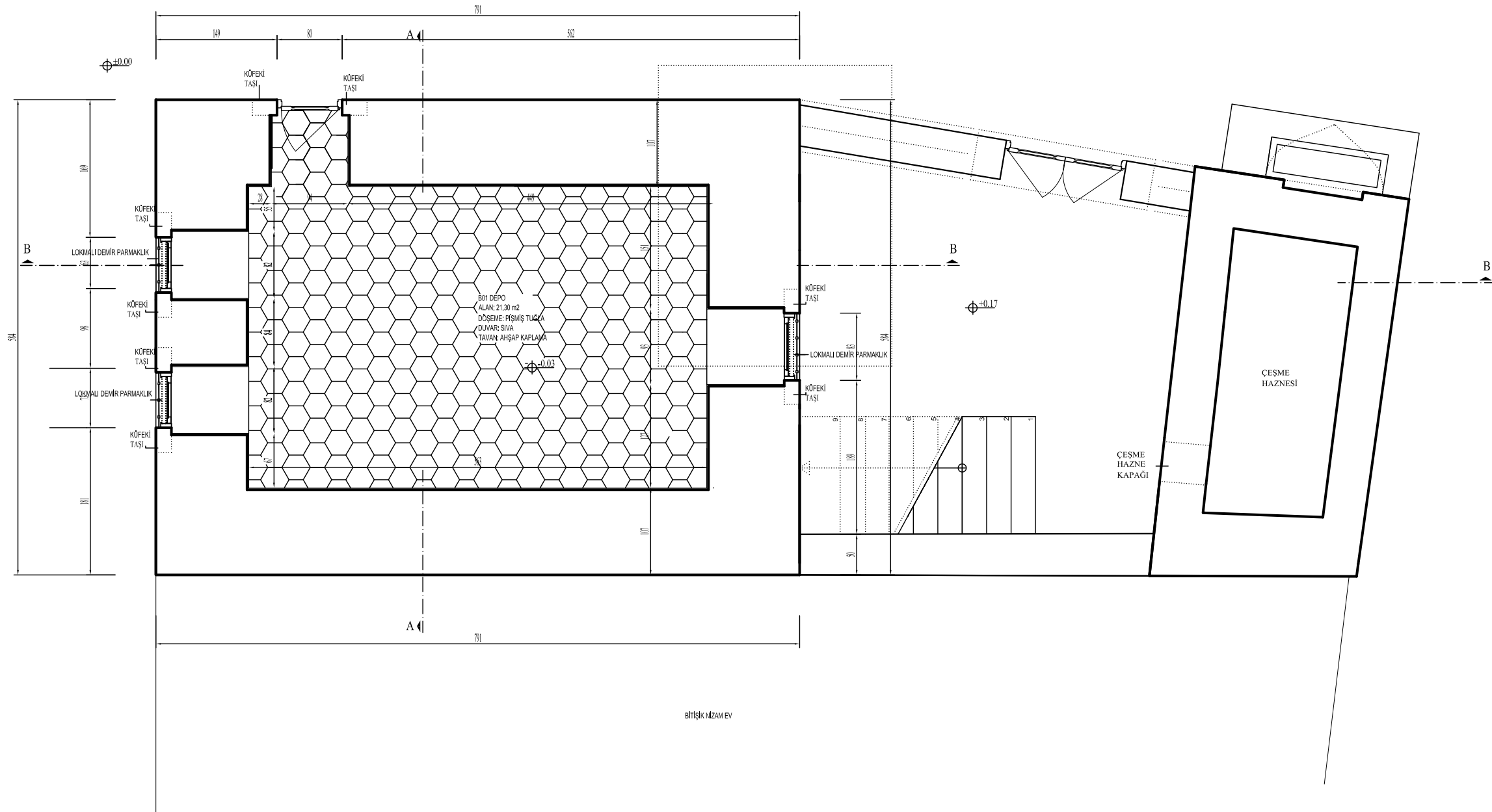
NALBANT CAMİİ SOKAK SİLÜETİ

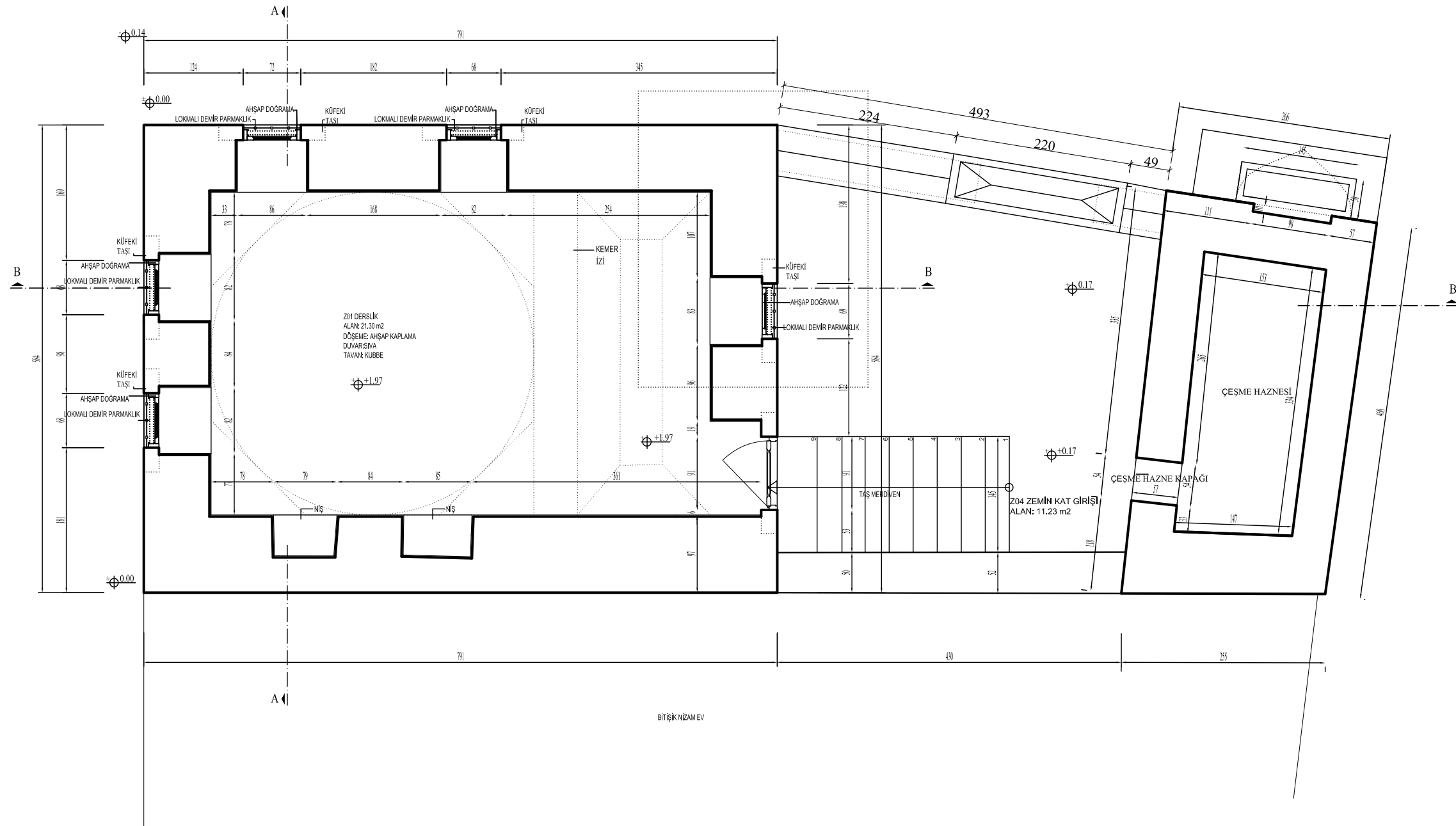
GÜNEY-BATI SİLÜETİ

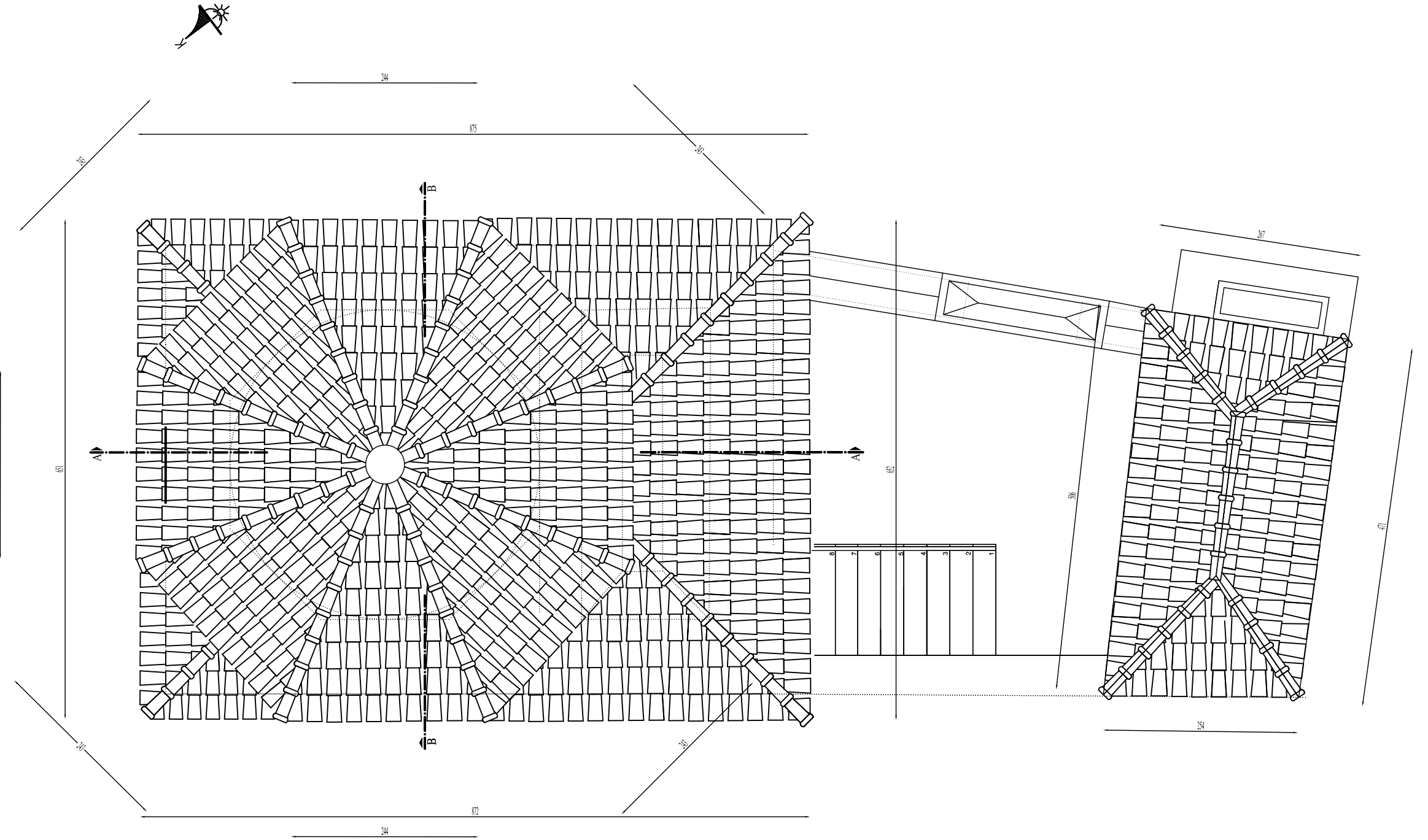
NALBANT CAMİİ

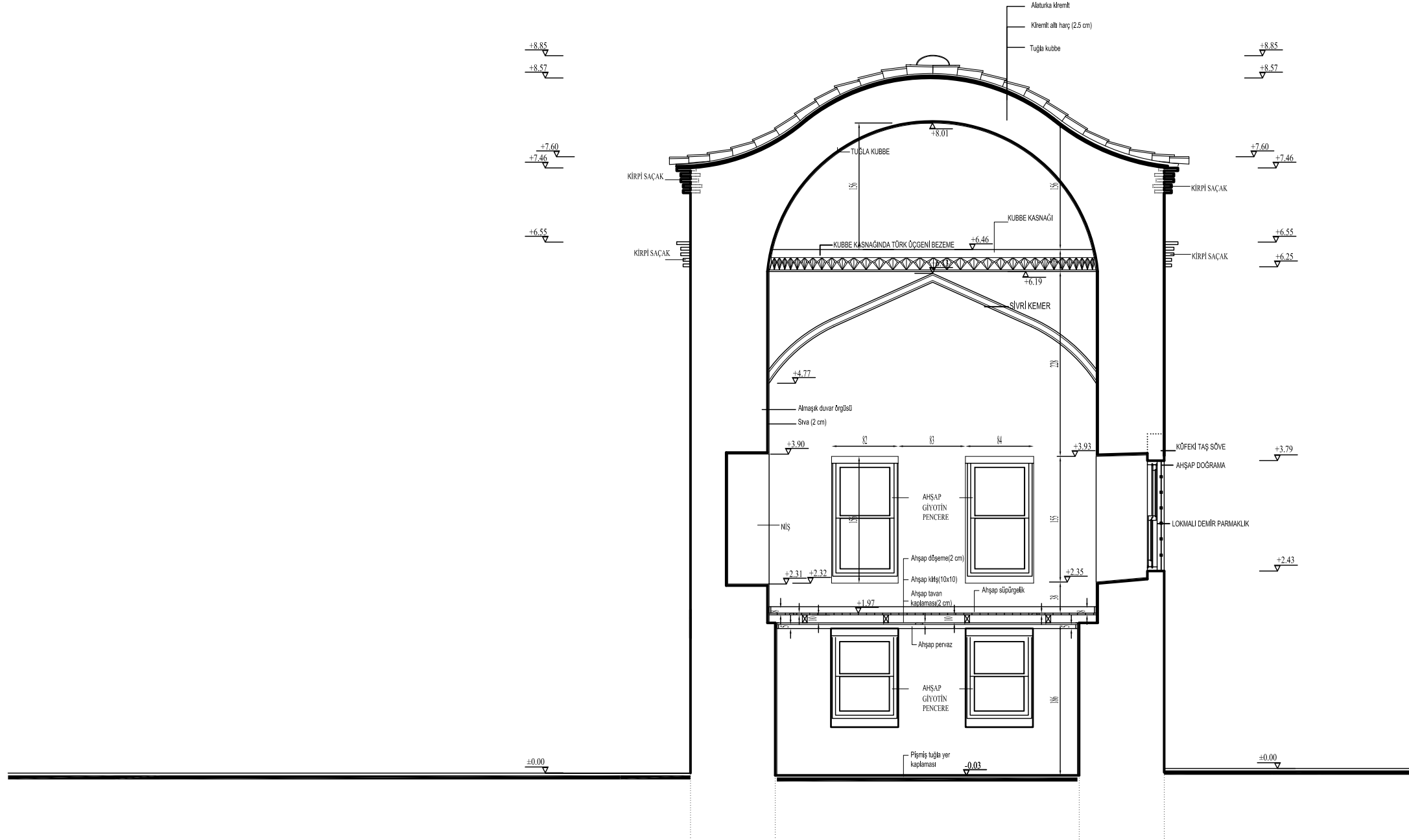

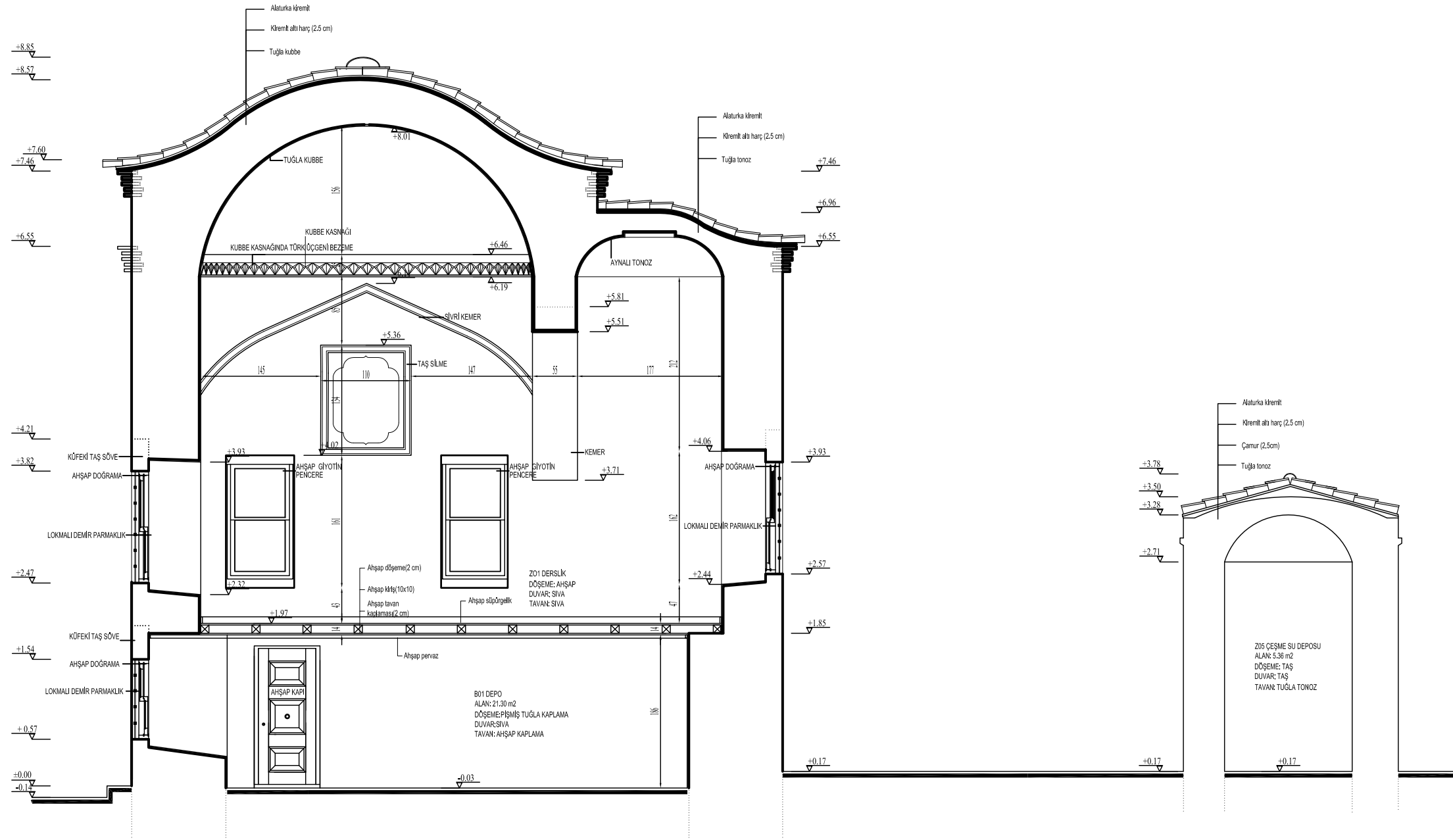
NALBANT CAMİİ

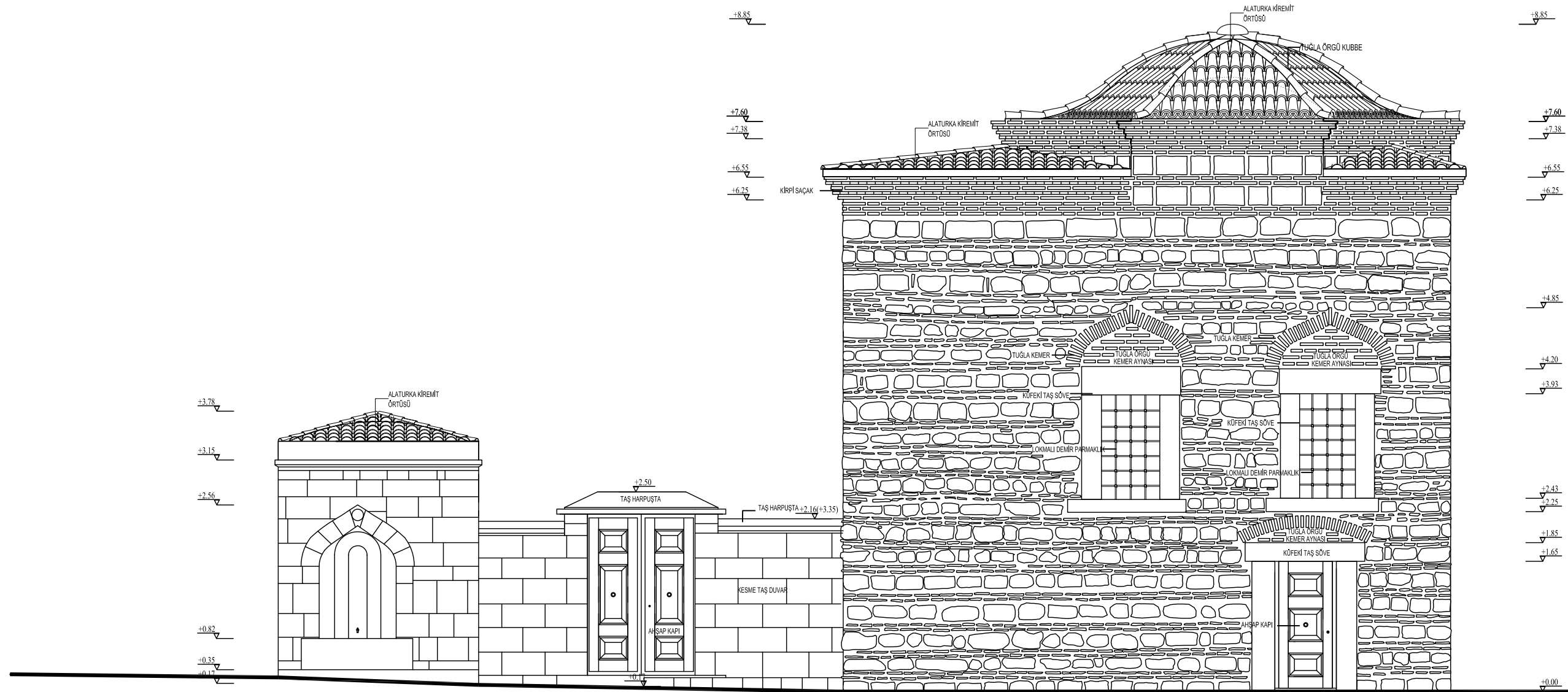

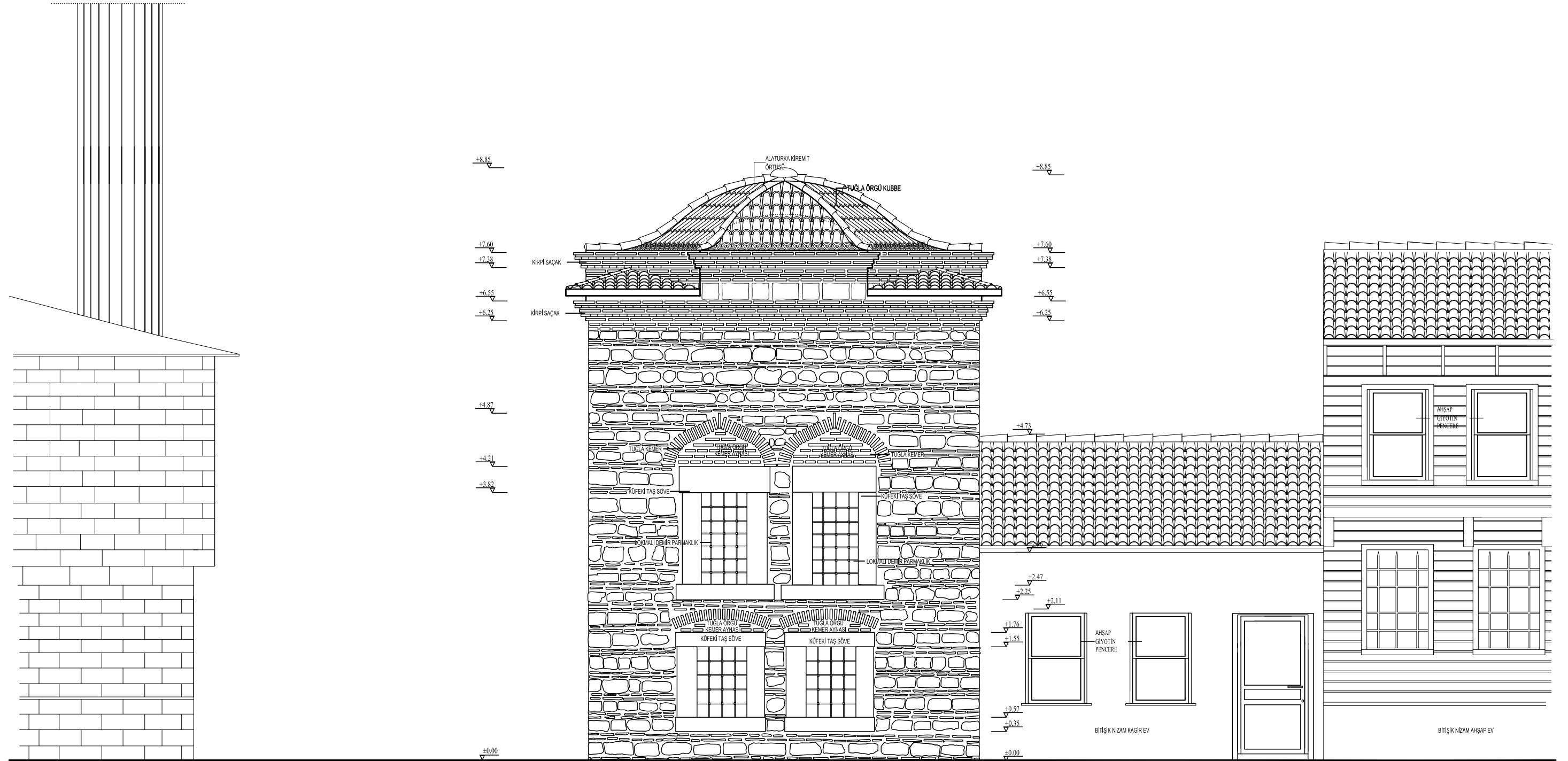
NALBANT CAMİİ

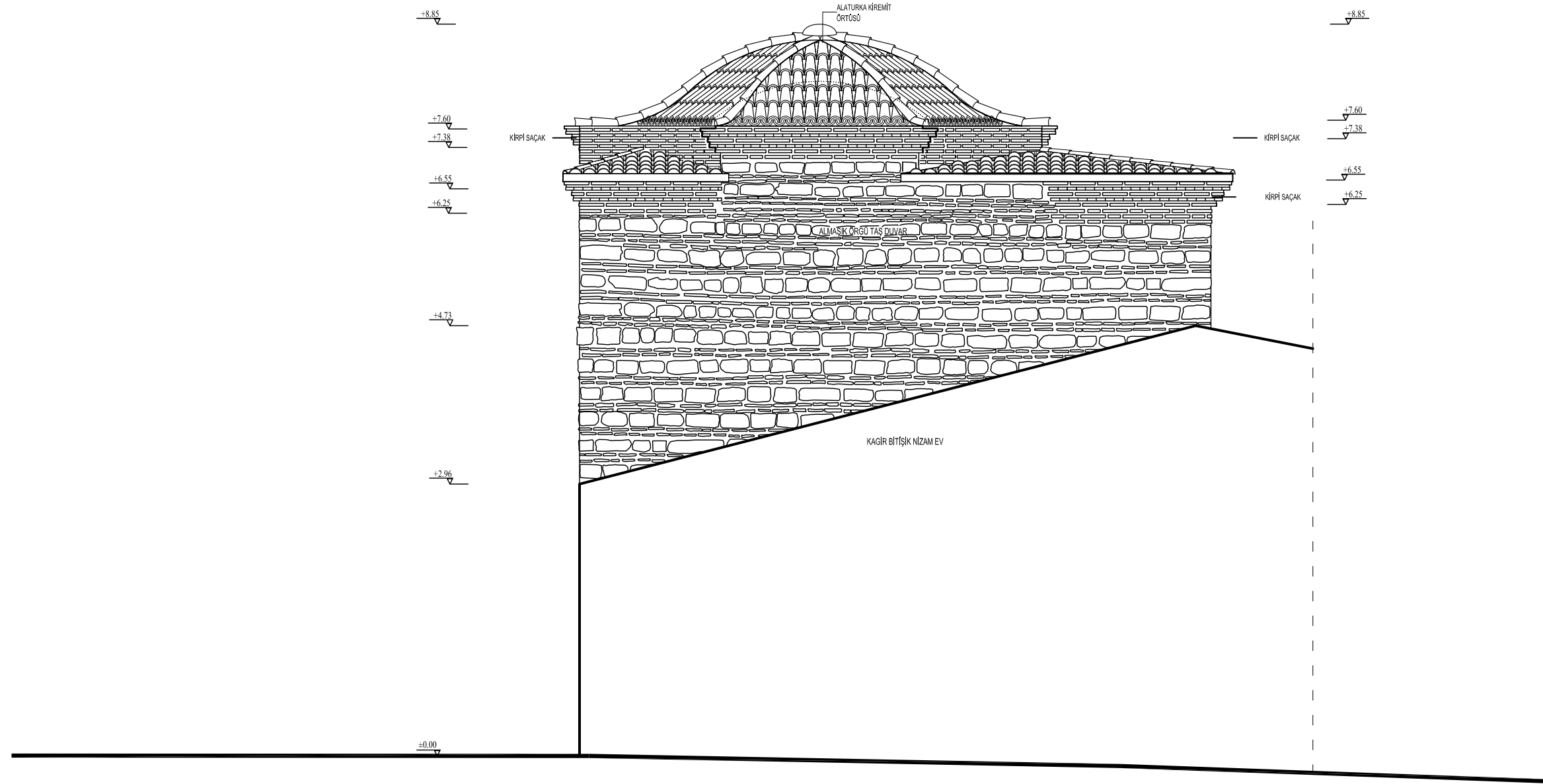

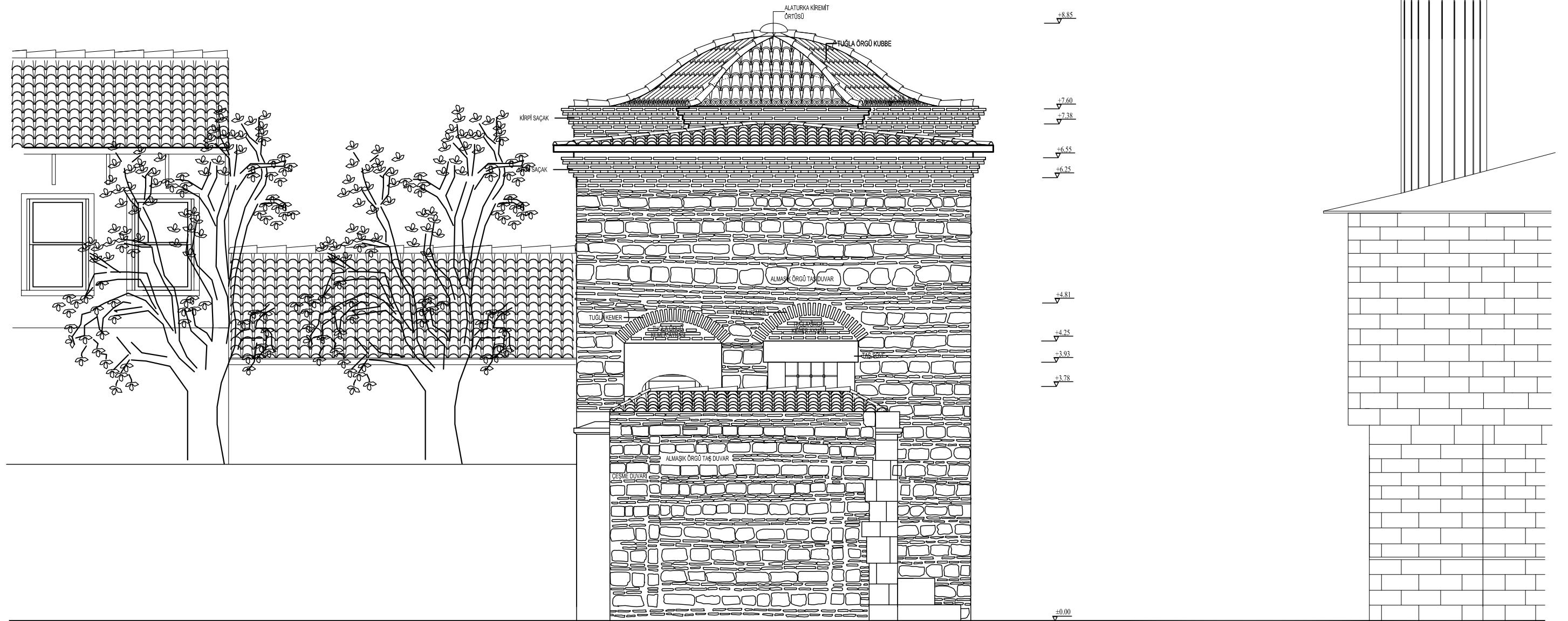

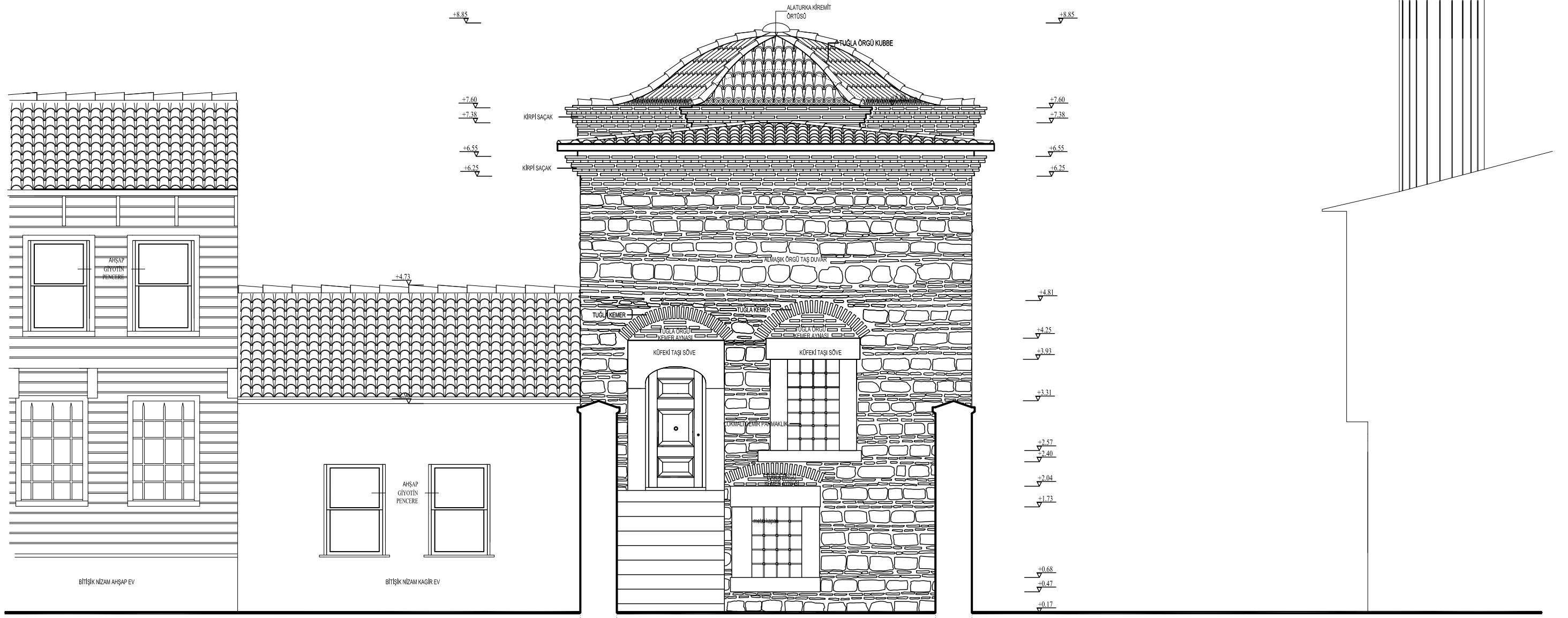

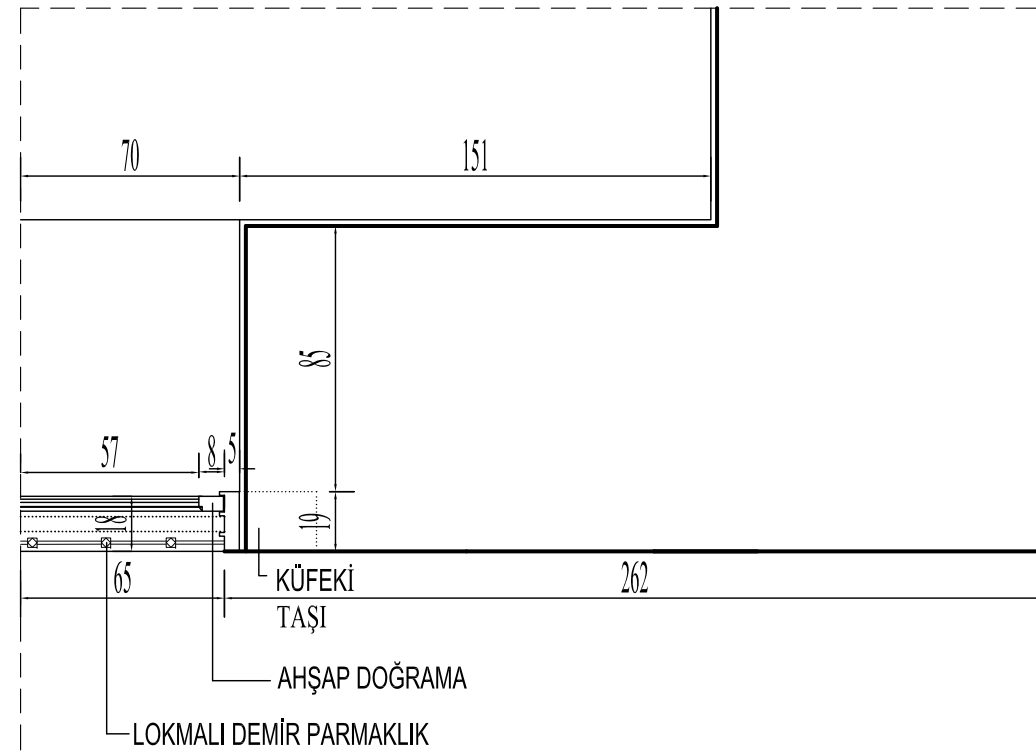

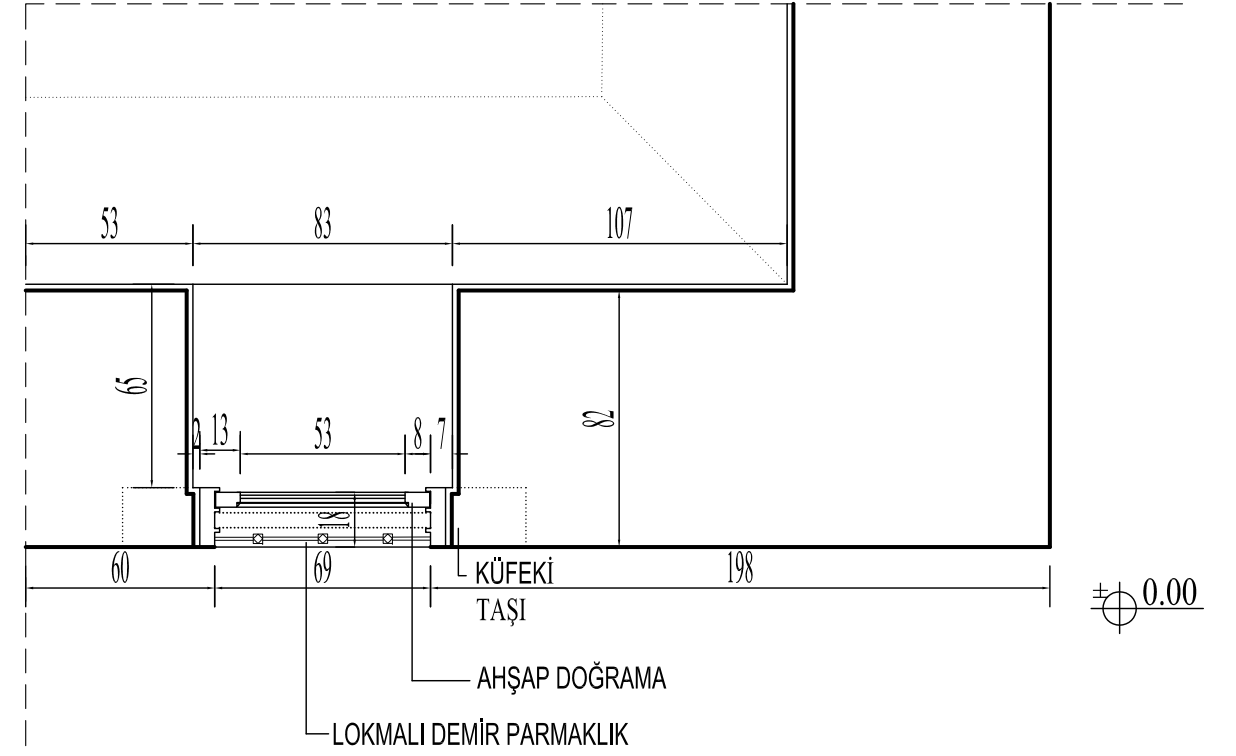

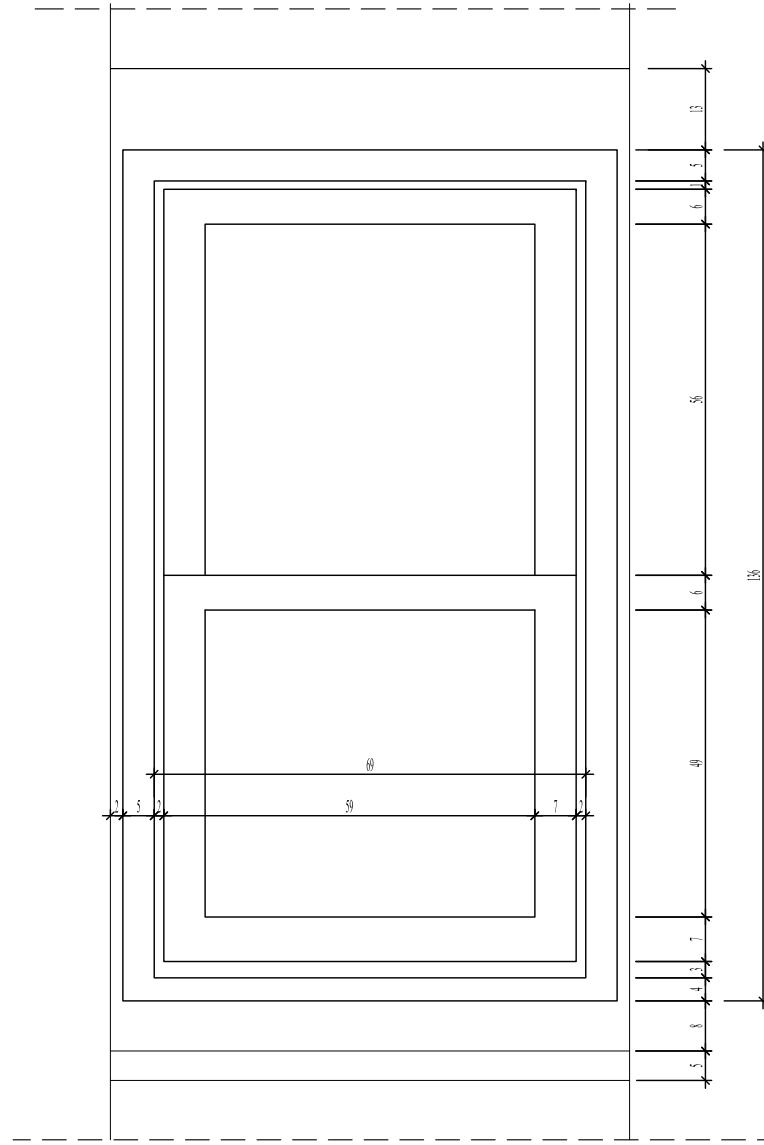

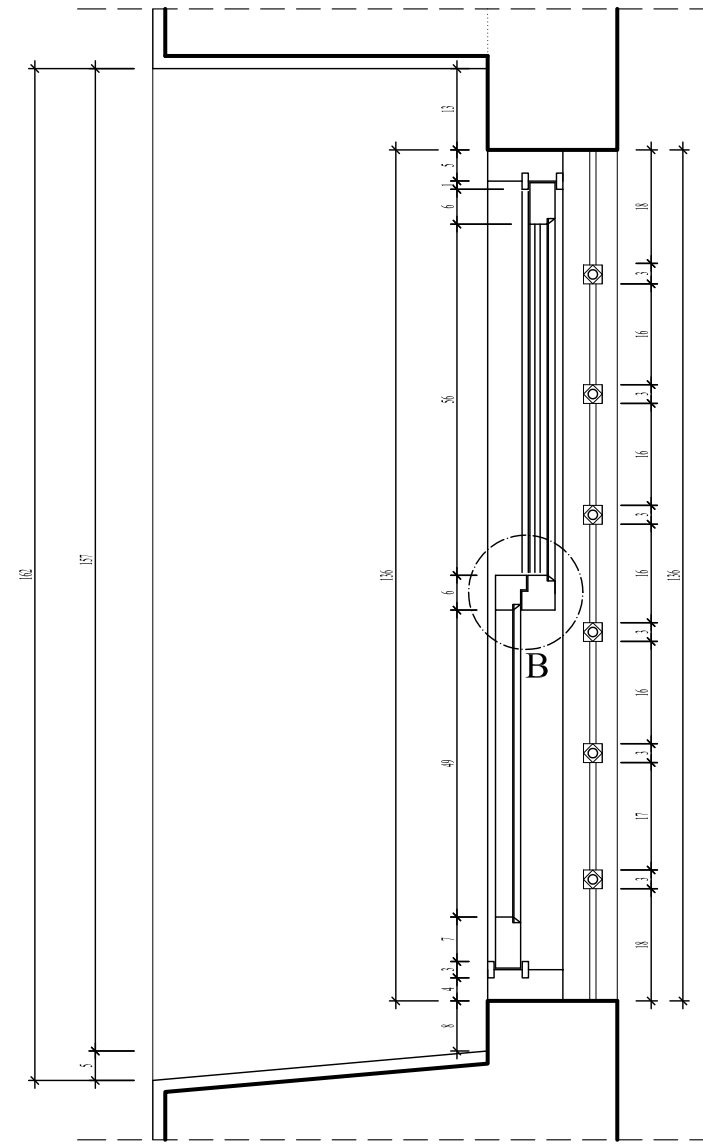
BODRUM KAT

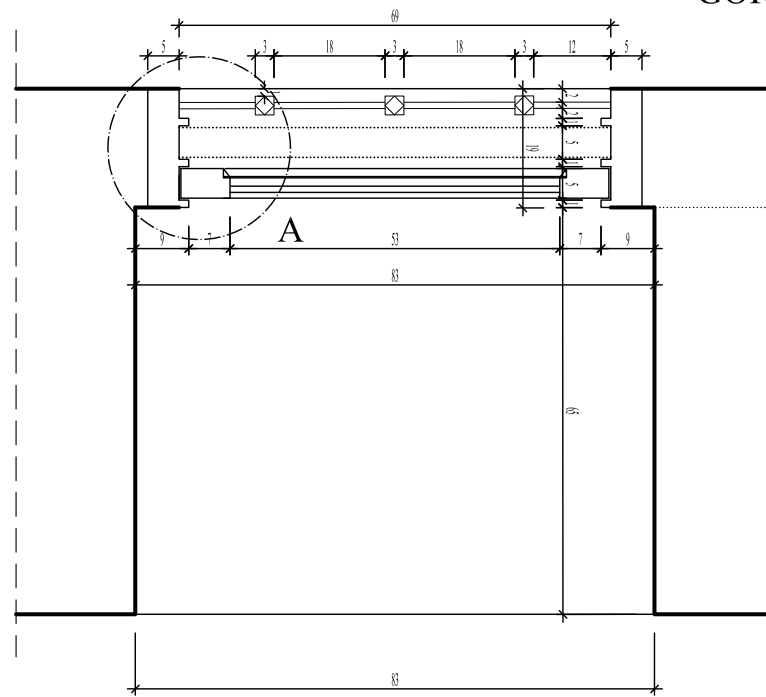
ZEMİN KAT

GÖRÜNÜŞ

KESİT

PLAN

ÖLÇEK 1/10

7. CERRAHBAŞI İŞHAK KAZGANI SADI SIBYAN MEKTEBİ RESTORASYONU

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinin, yapılan araştırmalar, elde edilen belgeler ve inşa edildiği dđnem şartları gđz önünde bulundurularak hazırlanan restitüsyon çalışması doğrultusunda oluşturulan restorasyon projesinde, yapının özgün malzeme ve geleneksel yapım teknikleri kullanılarak, yapıya uygun restorasyon yöntemleri ile onarılması ve işlevlendirilmesi önerilmiştir. Yapı yeniden işlevlendirilirken altyapı ve tesisatında çağımız tekniklerinden faydalanılmıştır.

Restorasyon aşamasında, yapının strüktür ve malzeme sorunlarının çözümlenebilmesi için önerilen müdahale şekilleri ile yapılacak uygulamalar belirlenerek iş programı oluşturulmuş ve inşaata yönelik çalışma safhaları belirlenmiştir.

7.1. RESTORASYON MÜDAHALELERİ

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi'nin restorasyon çalışmasında uygulanması gerekli görülen müdahale yöntemleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Kazı ve sondaj çalışmalarının yapılması,
- Yapının niteliksiz eklerden arındırılması ve malzeme kayıplarının giderilerek temizliklerinin yapılması,
- Mevcut taşıyıcı sistemin ve malzemelerin sağlamlaştırılması,
- Yapının yeni kullanımına yönelik işlevlendirilmesi

7.1.1. Kazı ve Sondaj alışmaları

Günümüzde yol kotunun yükselmesi ile sıbyan mektebinin toprak altında kalan kısımlarının ortaya çıkarılması ve özgün zemin kotuna ulaşılabilmesi için yapı çevresi ve bahçesinde kazı ve sondaj çalışmaları yapılması önerilmektedir. Ayrıca bodrum kat özgün zemin kaplaması malzemesinin anlaşılabilmesi için de kazı yapılması gerekmektedir.

7.1.2. Temizleme

Yapının Niteliksiz Eklerden Ayıklanması

- Tüm hacimlerde bulunan çöp, moloz ve toprak yığınlarının temizlenmesi, sıbyan mektebi girişi, dersliği ve bodrum katta bulunan tuğla, kontrplak, briket muhdes duvarların kaldırılması,
- Yol ve bahçe kotununun 160 cm aşağı indirilerek kapanmış olan bodrum kat pencerelerinin açığa çıkarılması, doldurulan pencere boşluklarının açılması ve çeşme aynasının ortaya çıkarılması,
- Sıbyan mektebi bodrum katın ve çeşme haznesi zeminindeki şap ve seramik döşemelerin kaldırılması,
- Sıbyan mektebi briket bahçe duvarlarının kaldırılması önerilmiştir.

Yüzey Temizliği

- Yapının cephelerindeki kirlenmeler için daha az zararlı ve daha çok etkili olduğu düşünülen atomize su püskürtme ile yapılan yüzey temizliği önerilmektedir. Atomize su püskürtme yönteminde az miktarda su az bir basınçla yüzey üzerine püskürtülerek bir duman oluşturulur ve böylece yüzey temizliği yapılmış olur.¹⁵⁷
- Yapıların cephelerindeki taşlara, emici jeller ve püskürtme yöntemiyle yıkama gibi uygulamalardan sonra, gerekli görüldüğü takdirde tamamlama işlemi uygulanması, müdahaleye gerek yoksa olduğu gibi korunması önerilmektedir.
- Horasan harçlarında bozulma olan yerlerde tuğla ve taş arasındaki derzler açılarak, mevcut bulunan bitki köklerinden temizlenmesi önerilmektedir.
- Doğal yollarla taşınan bitki tohumları yapının kubbe ve tonozlarında oluşan uygun koşullarda köklenerek zaman içinde bitkilenmelere sebep olmuştur. Bu bitkilerin kökleri zamanla aşağılara inerek hem kubbe hem de tonoz üzerinde derin çatlakların oluşmasına neden olmuştur. Bu yüzden sıbyan mektebi ve çeşme kubbe ve tonozlarında bitkilerden

¹⁵⁷ A.G. Küçükaya, “Taşların Bozulma Nedenleri Koruma Yöntemleri”, Birsen Yayınevi, İstanbul, 2004, S:11

arındırıldıktan sonra tekrar bitkilenmeyi önlemek maksadı ile ilaçlama yapılması önerilmektedir.¹⁵⁸

- Sıbyan mektebi bodrum ve zemin katının duvarlarındaki sıva, boya ve seramik kaplamaların yapıya zarar vermeden raspa edilmesi gerekmektedir.
- Sıbyan mektebi üzerine muhdes olarak inşa edilen kırma çatının kaldırılması uygun bulunmuştur.

7.1.3. Sağlamaştırma

Taşıyıcı Sistemin Sağlamaştırılması

- Sıbyan mektebi ve çeşme cephelerinin tümünde görülen kılcal çatlakların, enjeksiyon yöntemi ile (yapının özgün horasan harcının analiz edilerek benzer özellikte bir harç ile) doldurulması uygun bulunmuştur.
- Çeşme ve sıbyan mektebi üst örtülerinde (kubbe ve tonoz) görülen çatlaklar yeterli genişlik ve derinlikte açılarak dikiş veya enjeksiyon yöntemlerinden uygun olanı seçilip onarılması önerilmektedir.
- Almaşık duvar örgü tekniği ile inşa edilen taşıyıcı duvarların küfeki taş ve tuğla sıraları arasında bulunan derzlerin, yine horasan harcı analiz edildikten sonra elde edilecek özgün harç ile doldurulması önerilmektedir.

¹⁵⁸ A.G. Küçükaya, a.g.e., S:89

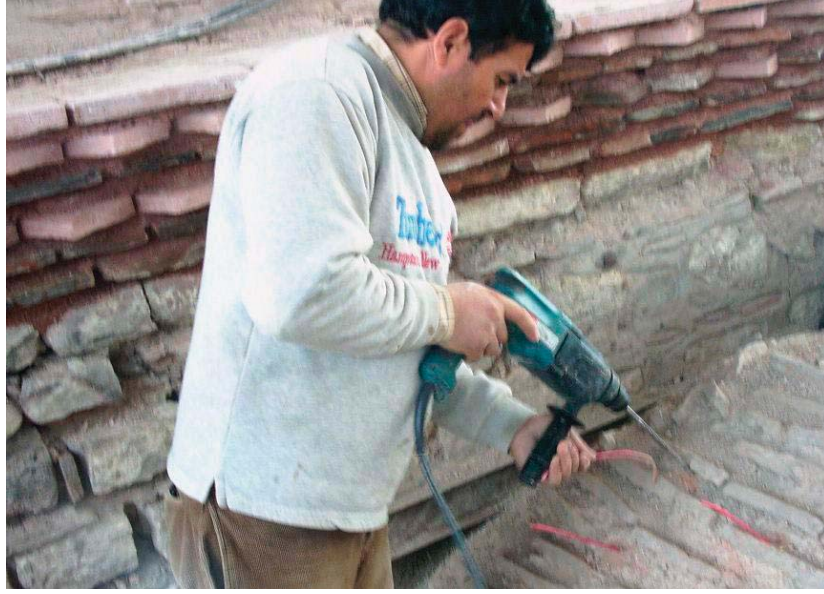

Foto 7.1 Feyzullah Efendi Medresesi Restorasyonunda Kubbede Enjeksiyon Delgisi

Foto 7.2 Feyzullah Efendi Medresesi Restorasyonunda Kubbede Enjeksiyon

Malzemenin Sağlamlaştırılması

Yapının tüm cephelerinde yüzey temizliği yapıldıktan sonra taş ve tuğla malzemenin sağlamlaştırılması gerekmektedir. Malzeme analizleri yapıldıktan sonra seçilecek olan uygun kimyasal malzemelerle taş ve tuğlaların sağlamlaştırılması uygun olacaktır. Ayrıca çeşme ön yüzündeki aşınmış kesme taşların, yüzeylerinde çürütme yapılarak üzerlerine taş kaplaması sureti ile restorasyonun yapılabileceği düşünülmektedir. Aynı yöntem Sıbyan Mektebi duvarlarında da uygulanabilir. Pencere ve kapı sövelerinde kullanılan küfeki taşlarının bazılarında derin çatlaklar, kopmalar ve ufalanmalar görülmektedir. Bu taşlarda da uygun özelliklerde harçlarla dolgu yapılması, aşırı yüzey kaybı olanların çürütme yöntemi ile taş kaplanarak yenileme önerilmektedir. 5 cm.den derin olmayan kırık veya oyuklarda taş tozlu harç kullanılması uygun görülmektedir.

7.1.4. Bütünleme

Bütünleme bir bölümü hasar görmüş ya da yok olmuş yapı öğelerinin ilk tasarımlarındaki bütünlüğüne kavuşturulacak biçimde geleneksel ya da çağdaş malzemeler kullanılarak tamamlanma işlemine denmektedir.¹⁵⁹

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ve çeşmesinin bulunduğu Nalbant Cami Sokağının karşısında yer alan ve aynı adı taşıyan cami ile birlikte bir külliye oluşturacak biçimde inşa edildiği düşünülmektedir. Ancak aynı adı taşıyan ahşap cami günümüze kadar ulaşamamış yerine 1985'te betonarme bir cami yapılmıştır. Bu nedenle bir külliye olarak düşünülen yapı topluluğunun yok olan elemanının özgün haliyle yeniden inşa edilmesi mümkün olamamaktadır.

Restorasyon uygulaması sırasında Sıbyan Mektebi bahçesinde yapılacak kazı ile özgün bahçe kotuna inilerek yapıda zaman içinde oluşmuş temel ve strüktür hasarları tespit edilerek sağlamlaştırma yapılacaktır. (Çizim A.33)

Yapıda oluşmuş rutubeti önleyebilmek için sıbyan mektebi ve çeşme temelleri etrafında, kazı ve sondaj çalışması yapılarak, yüzey, sızıntı yüzey altı ve yer altı sularına karşı drenaj ve izolasyon önlemlerinin alınarak yapının tahrip olmasının engellenmesi gerekmektedir.

¹⁵⁹ Z.Ahunbay, 2. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon,2009, İstanbul, S:96

Saçak bitimlerinde bulunan kirpi saçakların eksik kısımlarının özgün boyutta ve vasıfta üretilecek tuğlalarla yine özgün şekilde beş sıralı olacak şekilde yeniden örülmesi önerilmiştir.

Sıbyan mektebi bodrum ve zemin kat iç mekân duvarlarının yapıda kullanılan özgün horasan harcının analiz edilip üretilecek uygun bileşikteki horasan harcı ile sıvanması ve kireç ile boyanması önerilmektedir. (Çizim A.34-A.35)

Sıbyan mektebi içinde, kubbe kasnağında bulunan, Türk üçgeni bezemelerin ve yine sıbyan mektebi güneydoğu duvarında bulunan taş rozetin uygun malzeme kullanılarak onarılması gerekmektedir. (Çizim A.39)

Mektebin kapı ve pencerelerinde bulunan küfeki taşı lento ve sövelerin özelliğini kaybetmiş ve kırılmış olanlarının yine küfeki taşı ile onarılması önerilmektedir.

Pencere önlerinde bulunan lokma demir parmaklıkların onarılabilecek durumda olanlarının onarılması, yok olanların ise özgün malzemesi ile yeniden üretilmesi önerilmiştir.

Çeşmenin ön yüzünde eksik olan taşların tamamlanması, ayrıca günümüzde yok olan ayna taşı, musluk ve yalağın da yerine yerleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca yol kotunun çeşme teknesinin özgün kotundan daha yüksekte olması sebebi ile üç basamakla inilerek özgün tekne kotuna ulaşılması önerilmektedir.

Günümüz koşullarında çeşmelere su şehir şebekesinden temin edilmektedir. Bu durumda çeşmeye su sağlayacak tesisat yapılması önerilmektedir.

Çeşme haznesi günümüzde tuvalet olarak kullanılmaktadır. Buranın, restorasyondan sonra da bu işlevini sürdürmesi uygun bulunmuştur.

Sıbyan mektebi pencerelerinde, günümüzde mevcut olan açılır kanatlı ahşap doğramalar yerine yapının özgün halinde kullanılmış olan ahşap giyotin doğramaların yapılması önerilmiştir.

Sıbyan mektebinin bahçe kapısı 15. Yüzyıl Kızıl Mescid (Eyüp) ahşap kapısı örnek alınarak düzenlenmiştir.

Günümüzde sokak kotu restitüsyon kotundan çok yukarıda olduğundan, yapının tamamen ortaya çıkarılması mümkün olmamakla birlikte, kaldırım ve sokak kotunun aşağı indirilerek yapının en azından bir kısmının ortaya çıkarılmasının gerektiği düşünülmektedir.

Bu nedenle kuzey-doğu cephesindeki bodrum kat pencerelerinin açılabilmesi için sokak kotunun kademeli olarak düşürülmesi önerilmiş, ayrıca kuranglez yapılarak pencerelerden gün ışığı alması sağlanmıştır. (Çizim A.42)

Günümüzde güney-doğu cephesinde yer alan bodrum kat kapısı yol kotunun yükselmesi ile toprakla dolarak tamamen kapanmış durumdadır. Yol kotu çok yükseldiği için kapının açılabilmesi mümkün olamamaktadır. Bu nedenle, burasının özgün kapı olduğunu hatırlatabilmek için, dolgunun tamamen temizlenmesi ve yerine taş duvar örülerek bu örgünün 5 cm. geriye çekilmesi ile buranın yeni ek olduğunun belirtilmesi açısından uygun olduğu düşünülmektedir. (Çizim A.41)

Ayrıca sıbyan mektebi bahçesinin, yol kotunun düşürülmesi ile aynı seviyeye getirilmesi önerilmektedir.

Güney-batı cephesindeki günümüzde metal kapak ile kapatılmış olan pencere özgün hali ile korunmuş ancak bir kısmı yol kotunun altında kaldığı için kuranglez yapılarak ışık almasının sağlanması önerilmiştir. (Çizim A.45)

Yine aynı cephede yer alan ve günümüzde bodrum kat girişi olarak kullanılan sonradan açılmış olan kapı boşluğu kapatılarak duvarın özgün haline getirilmesi gerekmektedir. (Çizim A.44)

Bodrum kat ve zemin kat arasındaki bağlantıyı sağlayabilmek amacı ile zemin ve bodrum kat arasına metal, döner merdiven önerilmektedir. (Çizim A.37)

Bodrum kat zeminine restitüsyonda da önerildiği gibi pişmiş tuğla yer döşemesi önerilmektedir. (Çizim A.36)

Zemin kat döşemesinin yapının özgün halinde olduğu gibi ahşap olarak yeniden yapılması önerilmekte (Çizim A.40), ayrıca zemin katta bulunan nişlerin ahşap kitaplıklar şeklinde düzenlenmesi düşünülmektedir. (Çizim A.46)

Sıbyan Mektebi ve çeşmenin üst örtüsü olan tuğla kubbe ve tonozlar içten ve dıştan yalıtılarak su geçirimsiz bir hale getirilmesi gerekmektedir.

Bahçe duvarlarının kesme taştan yapılması ve harpuşta olarak restitüsyonda olduğu gibi kesme taş kullanılması teklif edilmektedir.

Bahçe zemininin doğal taşla kaplanması, günümüzde asfalt olan yolun ise arnavut kaldırımı olarak yeniden yapılması önerilmektedir.

Sıbyan mektebinin ve çeşmenin kubbe ve tonozlarının üzerinde kurşun kaplama olabileceğine dair herhangi bir bulguya ve belgeye ulaşılamamıştır. Yapının İmparatorluğun ilk yıllarında yapıldığı ve bu dönemde üst örtü kaplaması olarak alaturka kiremitte kullanıldığı düşünüldüğünde kurşun kaplama olmadığı sonucuna ulaşılmış kubbe ve tonozların üzerlerinin alaturka kiremitle kaplanması önerilmiştir. (Çizim A.38)

7.1.5. İşlevlendirme

Eminönü Nişanca Mahallesi'nde yer alan Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi özgün durumundaki eğitim ve öğretim işlevini kaybederek muhdes ekler ile tahrip olmuş bir şekilde günümüze ulaşabilmiştir. İçinde yaşanmayan yapılar daha çabuk harap olurlar. Bu yapıları yaşatabilmek için onlara yapının bünyesine uyan, özgün işlevine yakın yeni işlevler vermek gerekmektedir. Eski eser yapılara işlev verilirken dikkatli olmalı, çevre koşulları, ihtiyaçları ve yapının uygunluk durumu dikkatli bir şekilde etüt edilmelidir.

Günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde bulunmakta olan Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi ile ilgili olarak Eminönü Belediyesi tarafından restorasyonu yapılmak üzere 2009 yılında çalışmalar yapılmaya başlanmış, ancak henüz sonuçlandırılmamıştır.

Tez konumuz olan ve Osmanlı Dönemi eğitim, öğretim sisteminin ilk kademesini oluşturan sıbyan mektepleri, günümüzde yerlerini ilköğretim kurumlarına bıraktığından kullanılmamaktadır. Bu yapıları yeniden işlevlendirirken, özgün işlevlerine yakın bir işlev olan, eğitim ve öğretime katkıda bulunacak başka bir işlevle donatarak, sosyal ve kültürel hayatımızda yer alabilmelerini sağlamak uygun olacaktır.

Yapının bulunduğu çevre incelendiğinde, bölgedeki ilköğretim öğrencilerinin derslerinin yanı sıra eğitimlerine katkı sağlayabilecek, araştırma yapabilecek herhangi bir kurumun bulunmadığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle, yapının çocukların eğitimlerine destek sağlamak amacı ile Çocuk Kütüphanesi'ne dönüştürülmesi önerilmiştir. Böylece, yapı özgün işlevine uygun güncel bir işlevle yaşatılarak kullanılacak, böylece Fethin ilk yıllarında yapılmış olan bu yapının gelecek nesillere ulaşması sağlanacaktır.

Geleneksel malzeme kullanılarak tamamlanan yapıya verilecek bu yeni işlev doğrultusunda elektrik, su ve ısıtma gibi tesisatların günümüz malzeme ve teknikleri ile yapılması, yapının sağlamlaştırılması için yine günümüz tekniklerinin uygulanması gerekmektedir.

Uygulanacak tesisatların yapıya en az müdahale edilerek yapılması öngörüldüğünden, söz konusu tesisatların, binanın duvarlarına zarar vermeden döşeme aralıkları kullanılarak uygulanması önerilmektedir.

Yapının ısıtılması için doğalgazla çalışan ısıtma aracı (kombi) kullanılması yeterli görülmüş, ısıtma elemanı olan radyatörlerin panel radyatör olarak pencere önlerindeki dolapların içine yerleştirilmesi önerilmiştir.

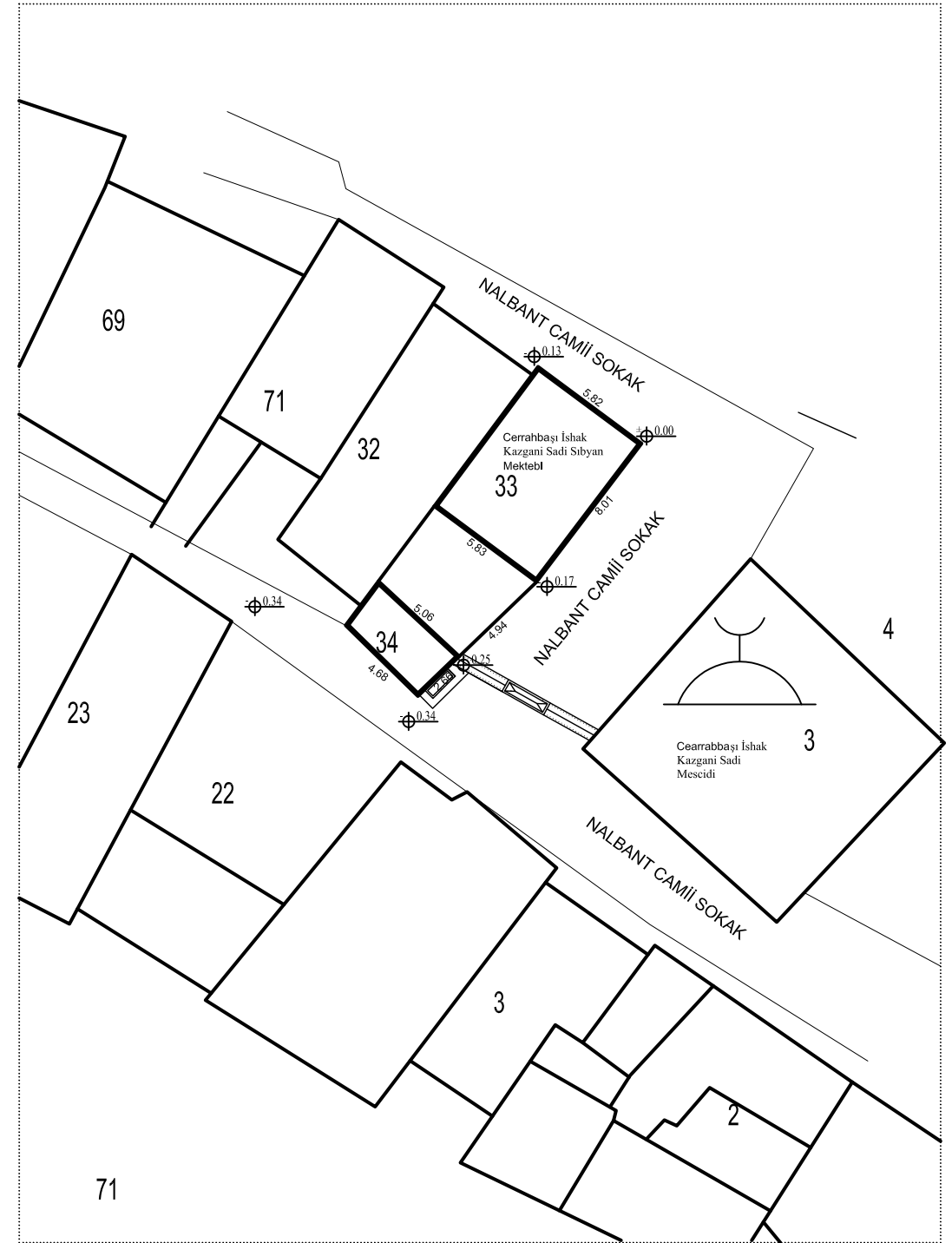
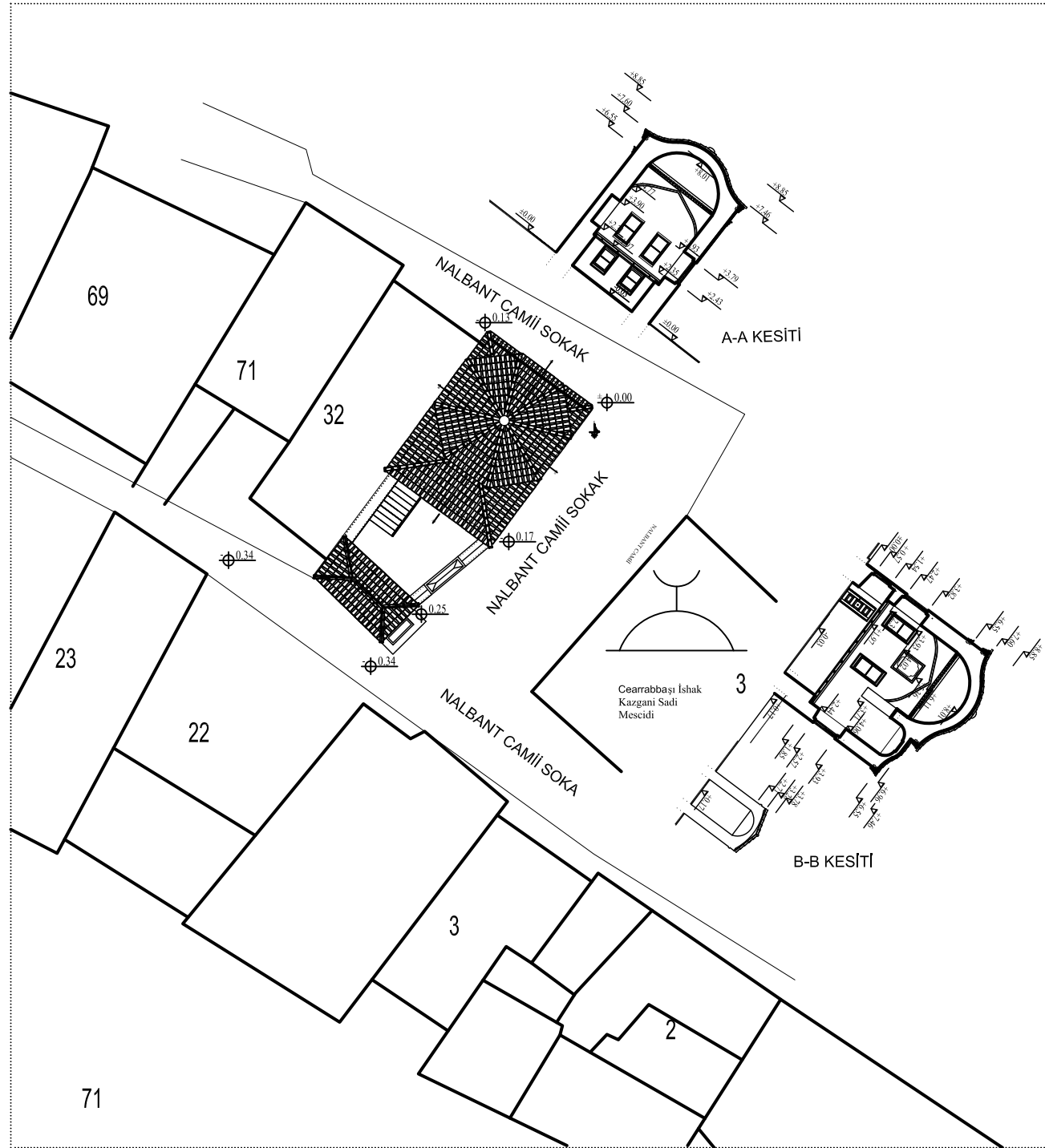
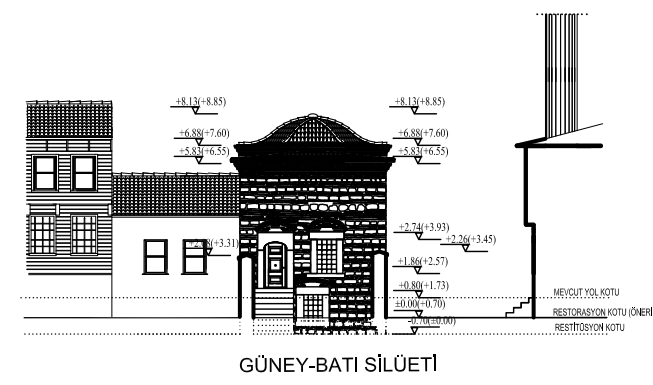
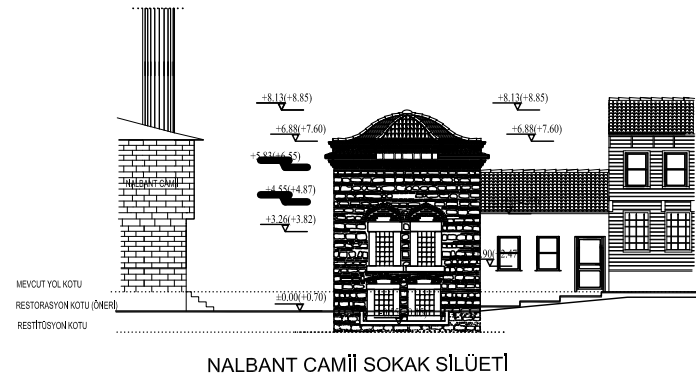
Kütüphane olarak kullanılması düşünülen Sıbyan Mektebi'nin zemin katında kitaplık ve dolap ihtiyacını karşılamak üzere tüm duvar kenarları ve nişlere dolap yapılması, mekânın ortasına ise çalışma masalarının yerleştirilmesi önerilmektedir.

Yapının zemin ve bodrum katlarını içeriden birbirine döner, çelik merdiven bağlamaktadır. Zemin kat giriş kapısının karşısına, kütüphaneye gelen öğrencileri karşılamak ve onlara yardımcı olmak amacı ile bir görevlinin durabileceği danışma bankosunun konulmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

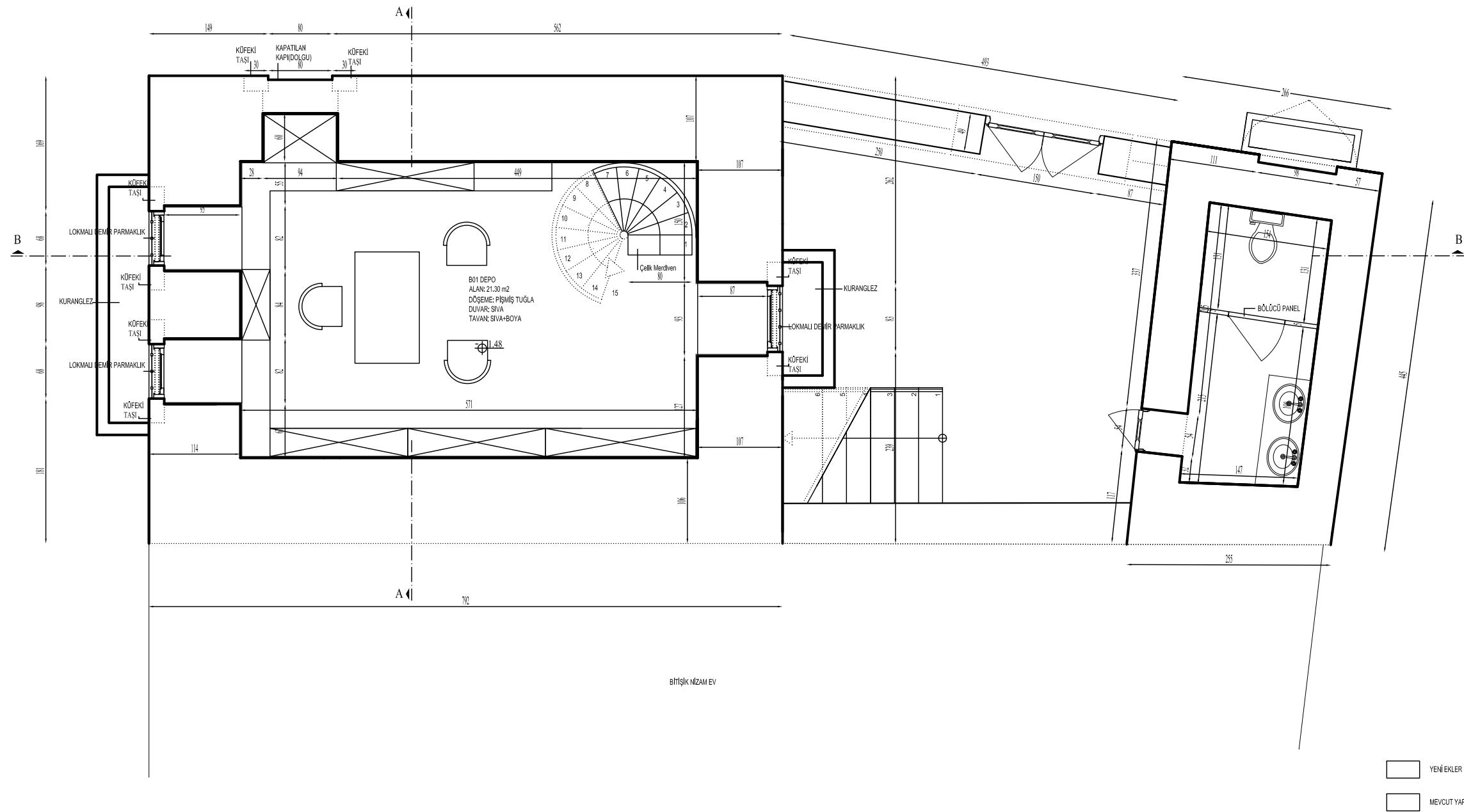
Çeşme haznesinde yapılması düşünülen tuvaletlerin yeni tesisatı ve vitrifiye elemanları yenilenecektir.

Sıbyan Mektebi bahçesini sokaktan ayıran bahçe duvarlarının rölövede olduğu gibi, ancak restitüsyon esas alınarak uygulanması önerilmektedir. Ayrıca bahçe kapısı restitüsyon esas alınarak yeniden yapılacaktır.

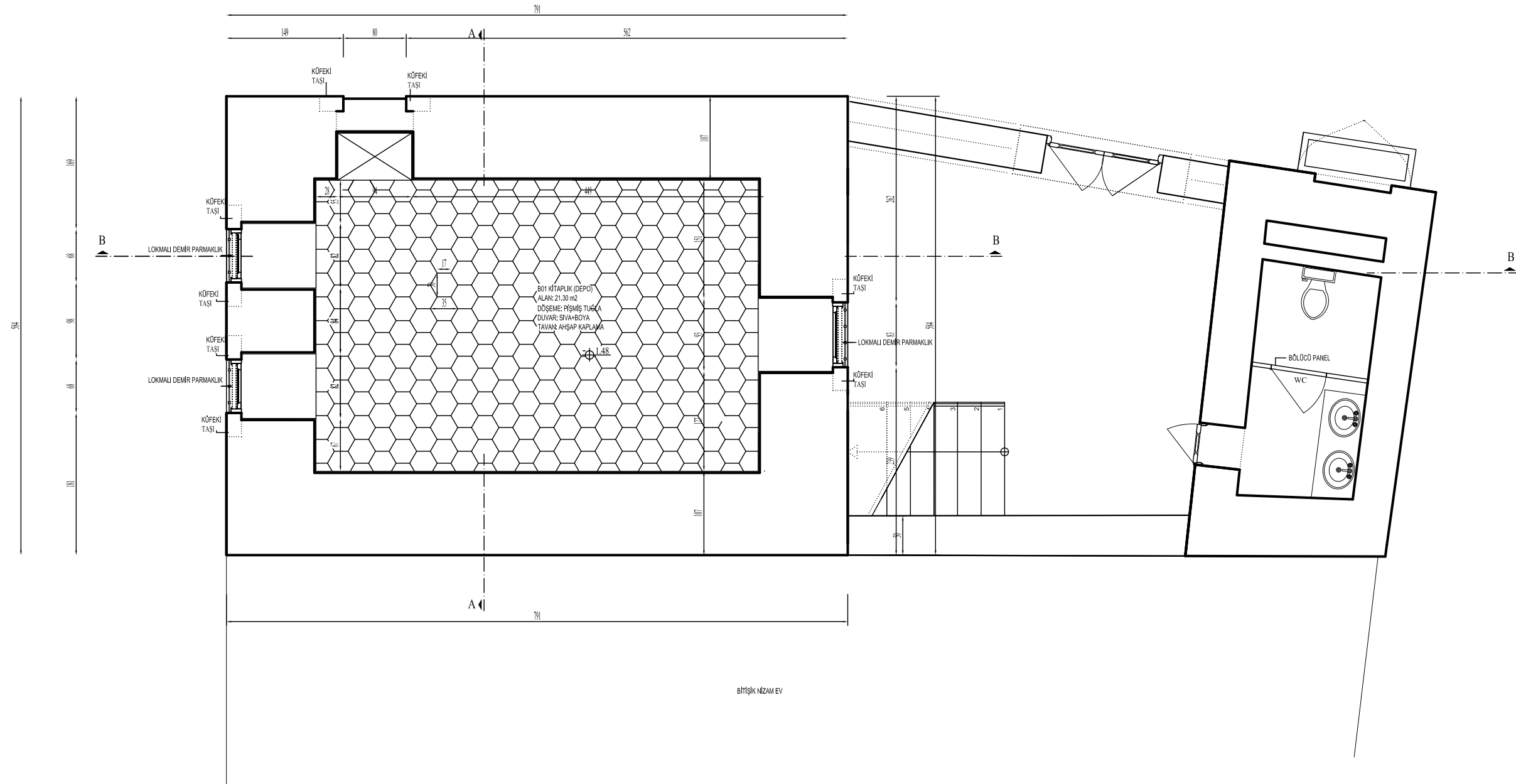
Yapının plan şeması aynen korunarak, bodrum katının, kütüphanenin deposu olarak kullanılması önerilmektedir. Zemin kat ise kütüphane bölümüdür.

NALBANT CAMİİ

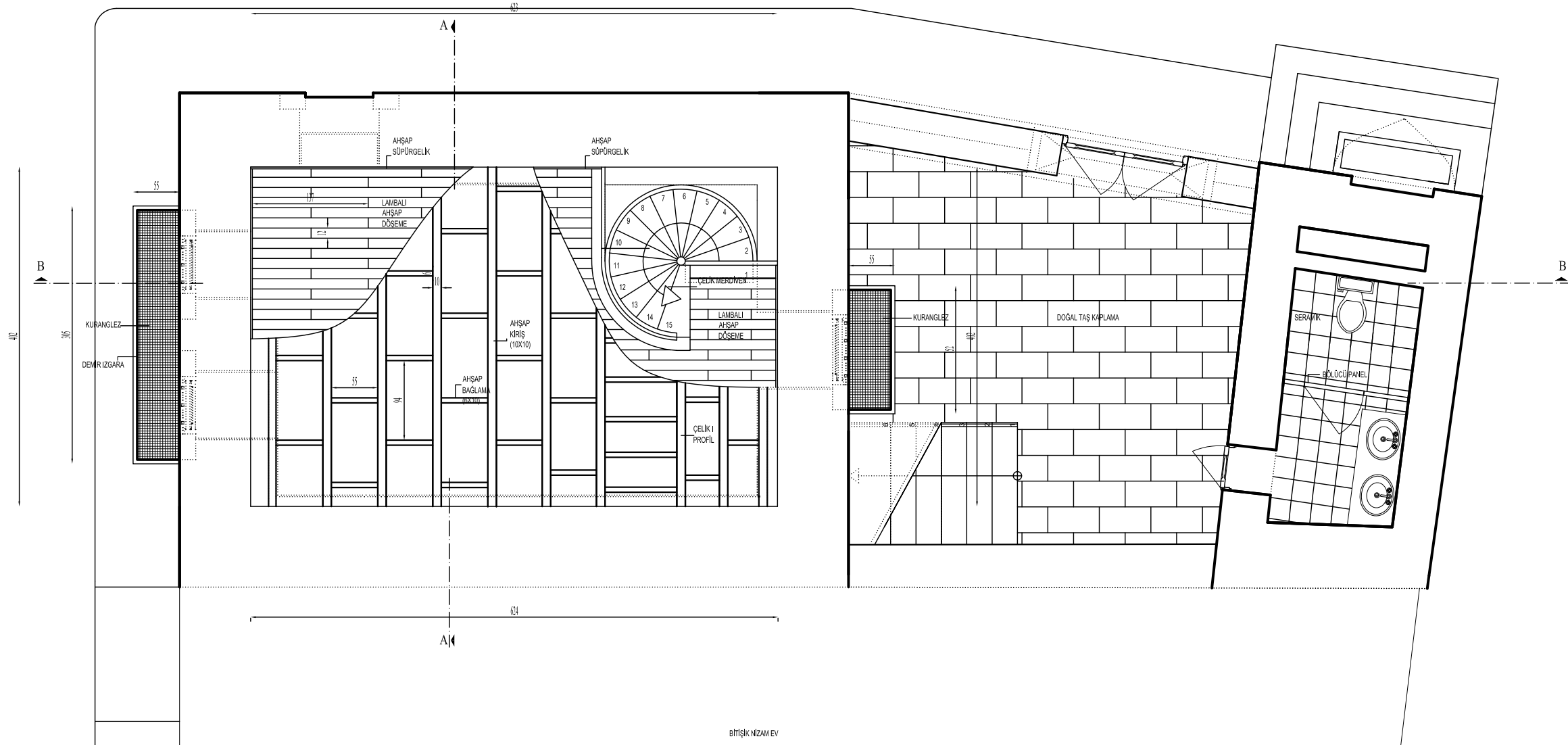

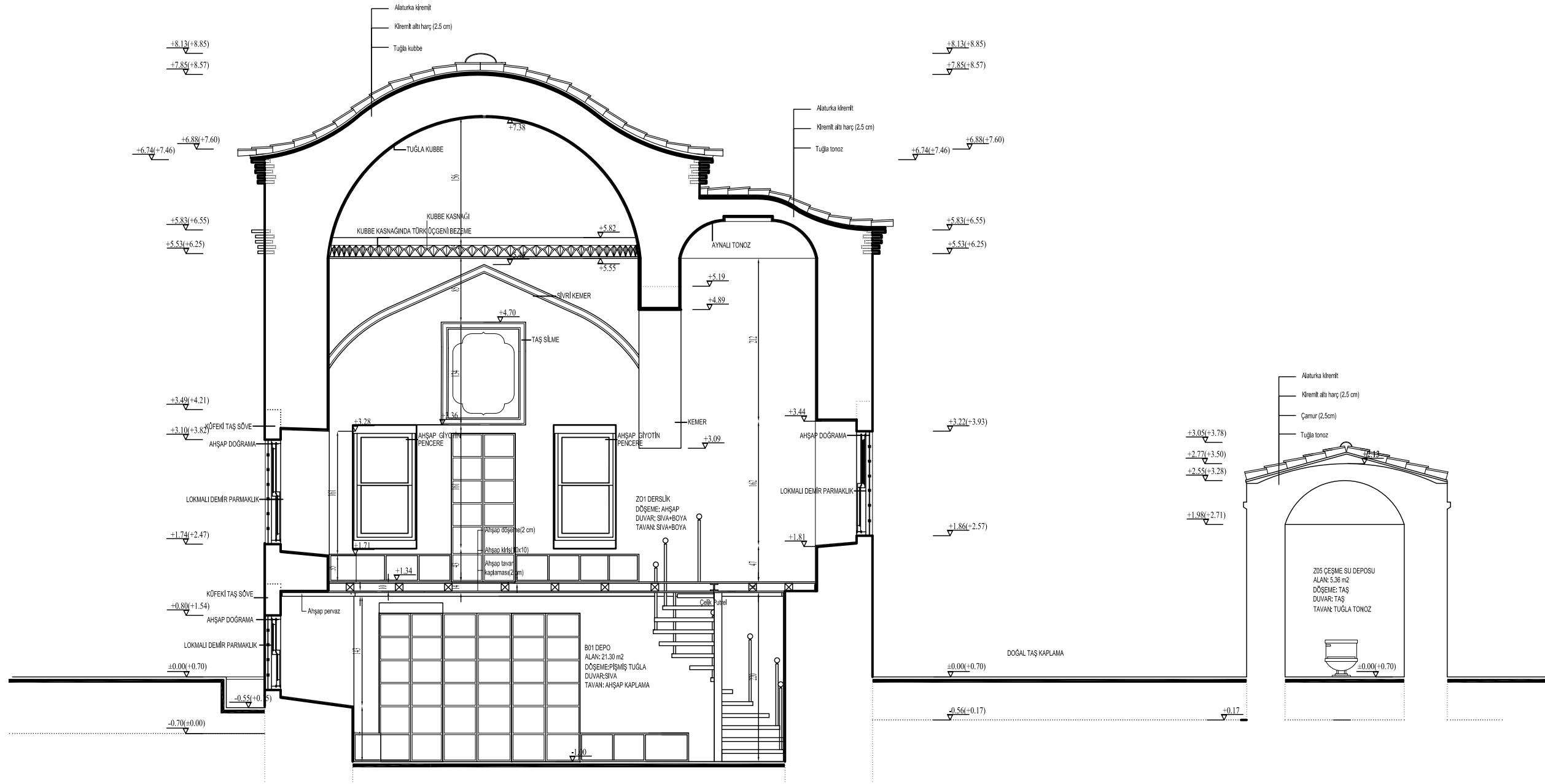
NALBANT CAMİİ

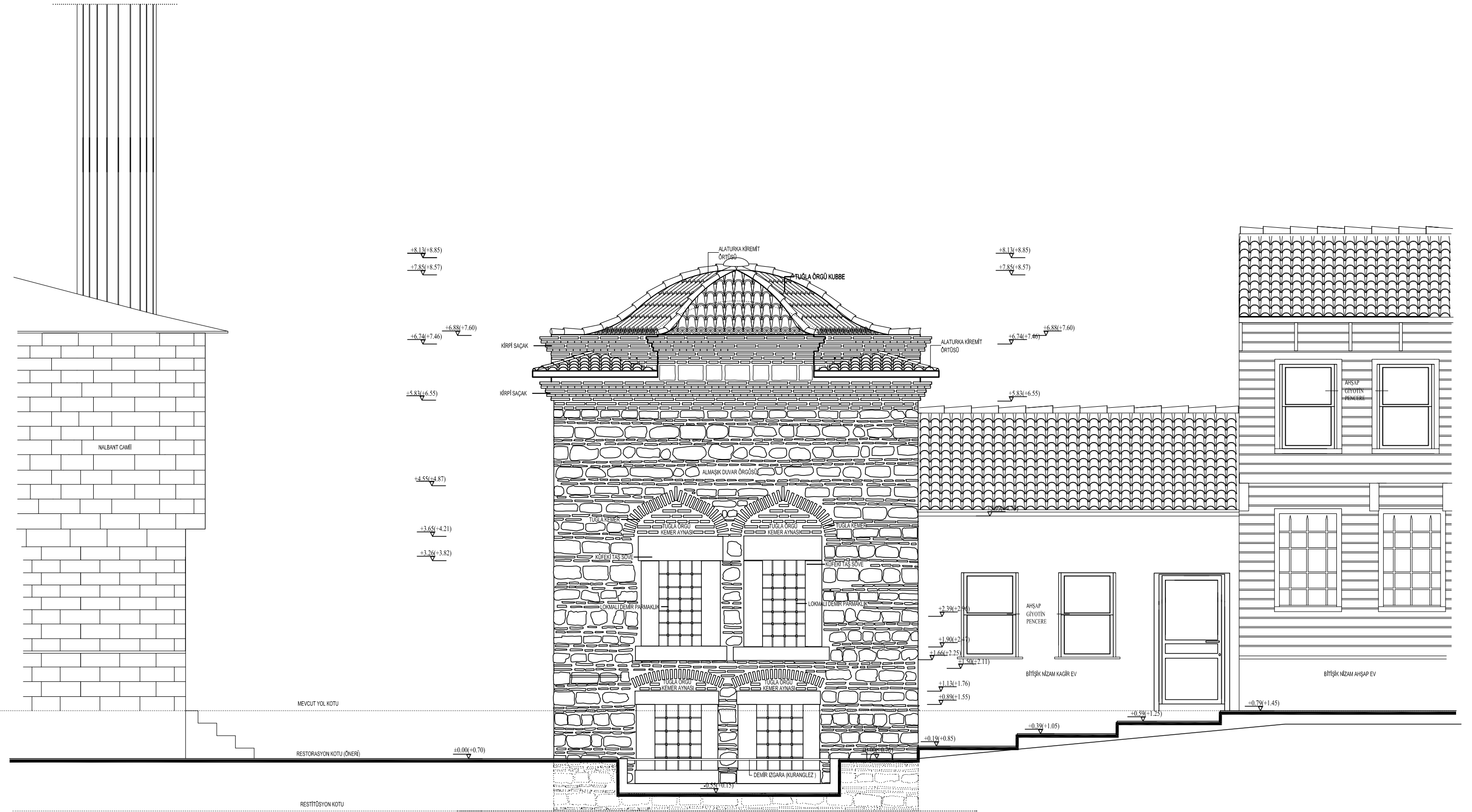

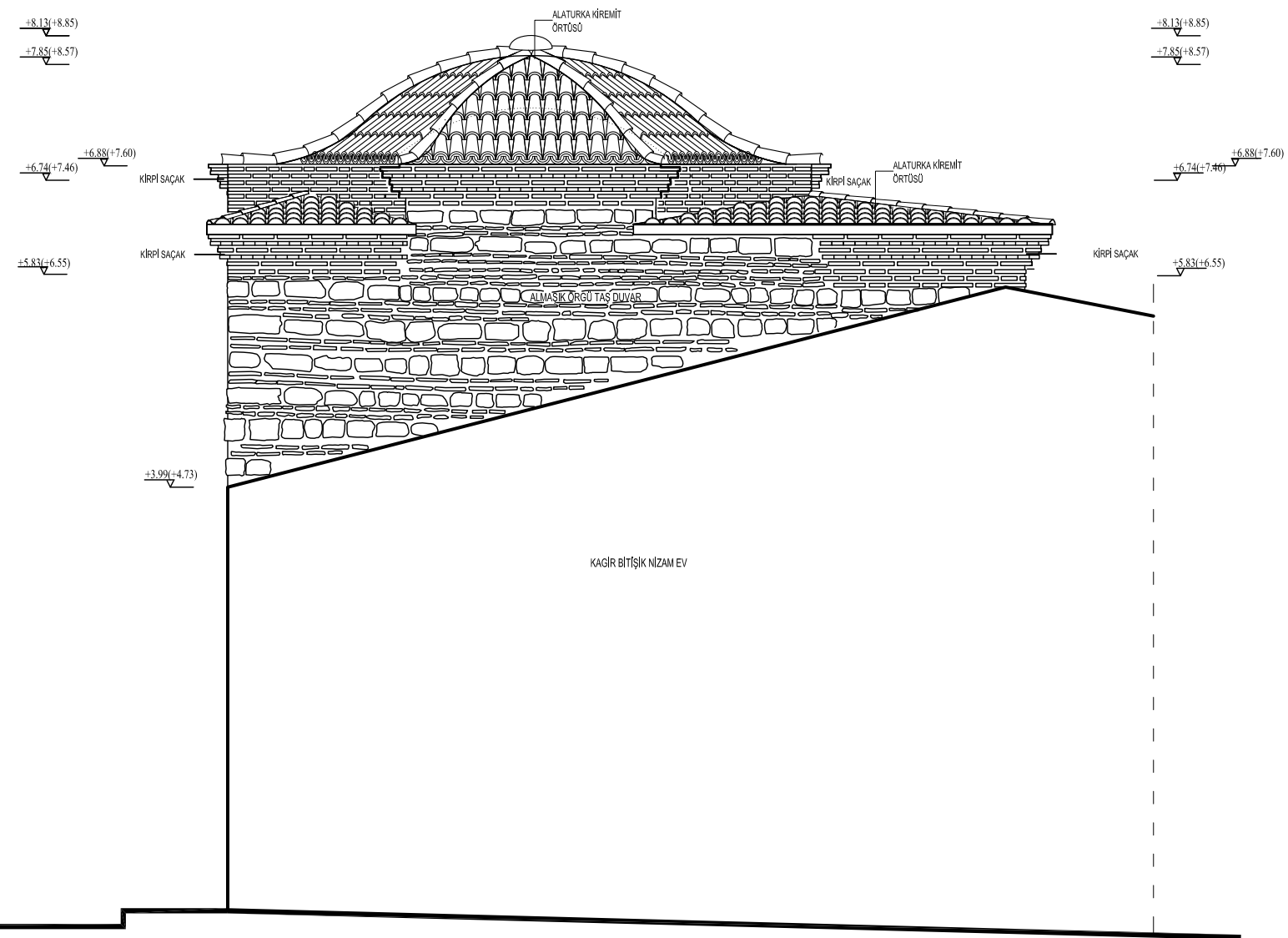
NALBANT CAMİİ

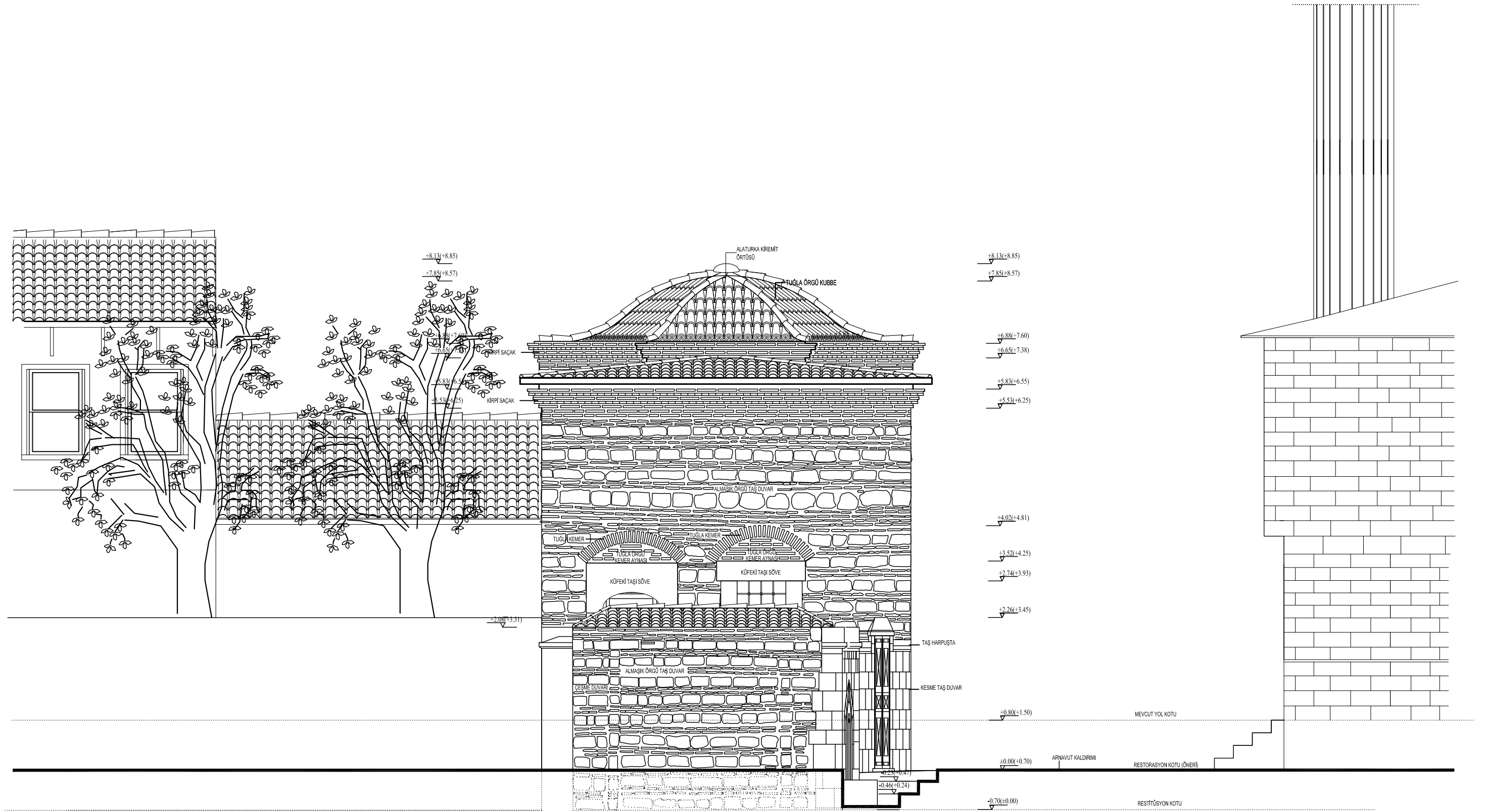
SOKAK ZEMİNİ: ARNAVUT KALDIRIMI

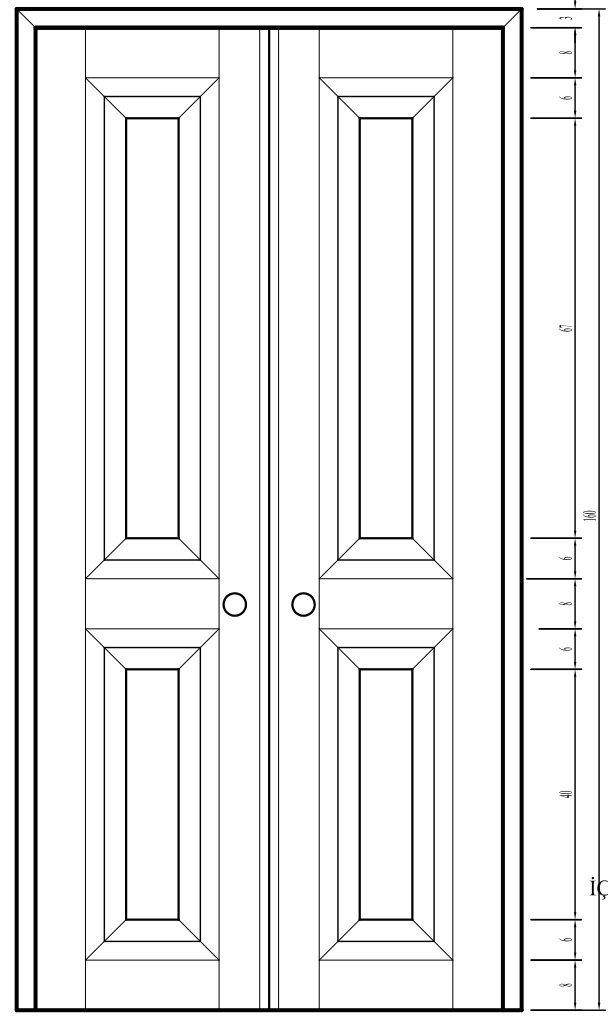

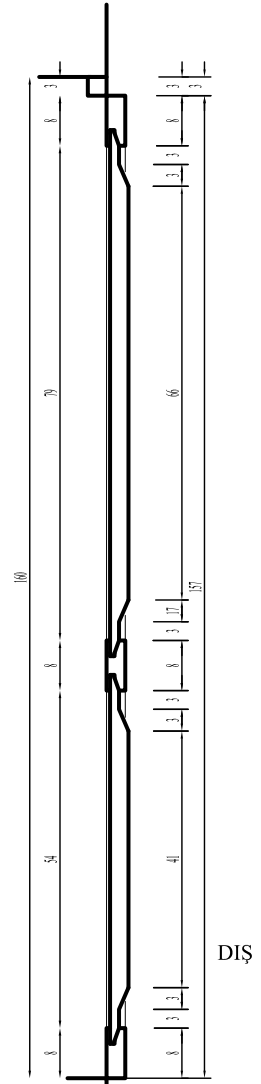

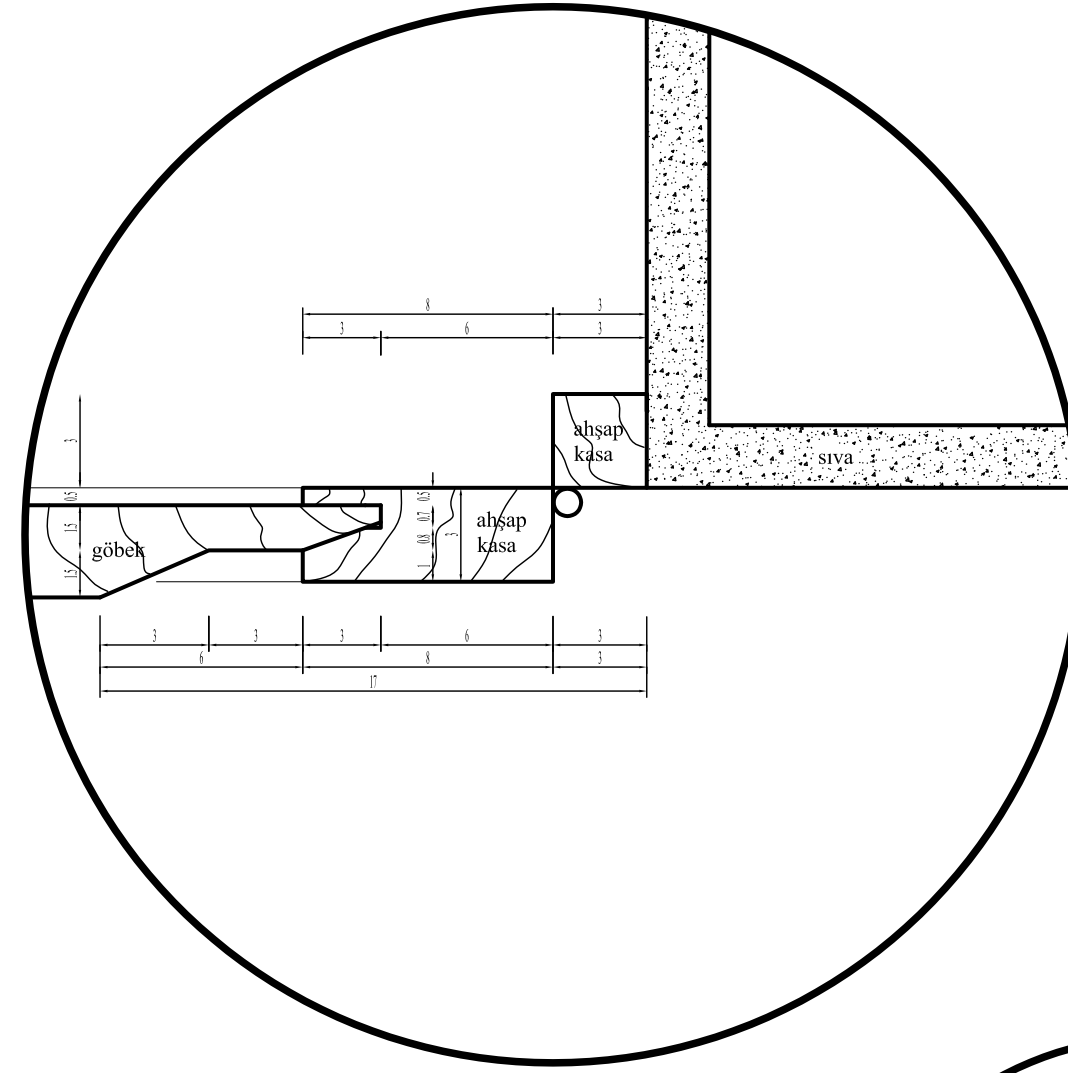

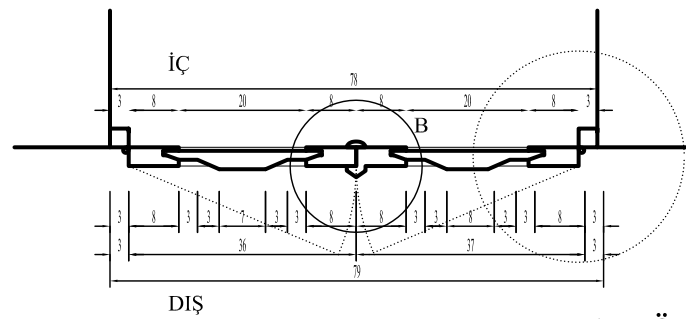
DIŞ GÖRÜNÜŞ
Ö:1/10

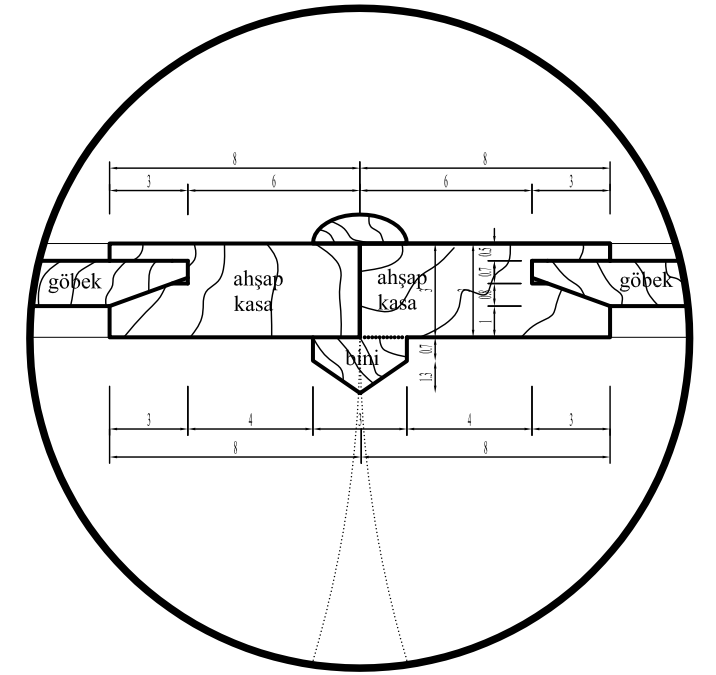
A
KESİT Ö:1/10

A DETAYI Ö:1/2

PLAN Ö:1/10

B DETAYI Ö:1/2

8. SONUÇ

Fatih (Eminönü)'te Nişanca ve Muhsine Hatun mahalleleri arasında 193 pafta, 741 ada, 33-34 parselde yer alan ve 1485 yılında inşa edilen Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Osmanlı Döneminde eğitim ve öğretimin ilk basamağını oluşturan eğitim kurumlarından biridir.

Yapının İstanbul'un fethinden sonra yapılmış ilk eğitim yapılarından biri olduğu düşünülmektedir. Osmanlı öncesi ilk sıbyan mektebi örneği, Anadolu Selçuklularında görülmeye başlanmış, Osmanlılar sıbyan mektebi geleneğini sürdürmüşlerdir. Önceleri cami içinde verilen din eğitimleri, daha sonra cami yakınlarına inşa edilen mektep binalarında verilmeye başlanmıştır. Sıbyan mektebi eğitiminin yaygınlaşması ile birlikte, bu mekteplerin sayıları da artmaya başlamış, mektepler ya mahalle aralarında ya da bir külliyenin birimi olacak şekilde inşa edilmişlerdir.

Erken Osmanlı Devrine ait çok fazla sıbyan mektebi günümüze ulaşamamış olsa da gerek Klasik Osmanlı gerekse Geç Osmanlı dönemlerinden pek çok örnek halen mevcuttur. Bu yapılar günümüzde işlevlerini kaybetmiş ve görevlerini modern ilköğretim kurumlarına bırakmış olsalar da, sıbyan mektepleri eğitim geleneğimizin bir parçası ve korunması gereken kültür varlıkları olarak yaşatılmayı hak etmektedirler.

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi mahalle arasında yapılmış Erken Osmanlı dönemi sıbyan mekteplerine ait bir örnektir. Yapı uzun seneler işlevi dışında kullanılması nedeni ile kötü müdahalelere maruz kalmış olsa da onarılması ve yeniden yaşatılabilmesi için çalışmalar devam etmektedir. Sıbyan mektebi, bahçesinde yer alan çeşme ve sokağın karşısında bulunan cami ile küçük bir kompleks külliye oluşturmaktadır. Ancak sıbyan mektebi kadar çeşme de harap durumdadır. Zaman içinde yol kotunun çok yükselmiş olmasından ötürü yapının, bodrum katı ve çeşmenin yalak ile ayna kısmının büyük bir bölümü toprak altında kalmıştır. Sıbyan mektebinin karşısında bulunan ve mekteple aynı adı taşıyan ahşap cami ise geçmiş yıllarda yanarak yıkılmış ve 1985 yılında betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir.

Sıbyan mekteplerinin işlevlerini yitirmesinin ardından mektep cami imamına lojman olarak tahsis edilmiş, bodrum katı da caminin abdest alma yeri olarak kullanılmıştır.

Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi döneminin eğitim yaşantısını, kültürünü ve yapım tekniklerini göstermesi açısından tarihi bir belge olarak gelecek nesillere aktarılması gereken korunması gerekli bir kültür varlığımızdır.

Tez çalışmamız kapsamında, yapının çevresi ile birlikte yaşatılması ve korunması hedeflenmiş, bu amaçla yapıdaki bozulmalar ve hasarlar tespit edilmiş, görsel-yazılı belgeler ve dönem yapıları incelenerek yapının özgün mimarisi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tezin son bölümünde sıbyan mektebinin gelecek nesillere ulaştırılabilmesi için yapıya çağdaş ve doğru bir işlev verilmesi gerekliliği ortaya konmuş, bu kapsamda yapının özgün işlevine uygun olacak şekilde çocuk kütüphanesi olarak işlevlendirilmesine karar verilmiştir.

Yapının restitüsyon önerisi doğrultusunda hazırlanan restorasyon projesinin uygulaması aşamasında ne tür müdahalelerin yapılması gerektiği ve uygulanacak restorasyon yöntemleri belirlenmiştir.

Bu bağlamda Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinde saptanan hasarların giderilmesi, yapının mevcut durumuna uygun müdahale yöntemlerinin belirlenerek onarılması ve verilecek yeni işlev ile birlikte yapının sürekli bakımının sağlanarak yaşatılması gerektiği vurgulanmıştır.

KAYNAKLAR

- Prof. Dr. Hakkı Acun, Manisa'da Türk Devri Yapıları, 1999, İstanbul
- Prof. Dr. Hakkı Acun, Erken Devir Osmanlı Mimarisi, 1999, İstanbul
- Abdülhak Adnan Adıvar, Osmanlı Türklerinde İlim, İstanbul Maarif Matbaası, 1943
- Z. Ahunbay, 2. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, 2009, İstanbul
- Z. Ahunbay, Osmanlı Medreseleri, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, Ankara
- Özgönül Aksoy, Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme, M.S.Ü., Yüksek Lisans Tezi, 1989 İstanbul
- Prof. Dr. Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, 2001, İstanbul
- Prof.Dr. Yahya Akyüz, Kadın Öğretmenli Ev Sıbyan Mektepleri, 2004, Ankara
- Yahya Akyüz, Sosyo-Kültürel Ortamda Öğretmen, 1982, Ankara
- Prof.Dr. Yahya Akyüz, İstanbul Sıbyan Mekteplerinin 1809 'daki Durumuna İlişkin Bir Belge, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1983, İstanbul
- Elif Ekin Akşit, Kızların Sessizliği (Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi), 2005, İstanbul
- Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, C:1, 1966, İstanbul
- Ekrem Hakkı Ayverdi, Mudurnu'da Yıldırım Bayezıd Manzumesi ve Taş Vakfiyesi, Vakıflar Dergisi, Sayı:5, 1962, Ankara
- Ekrem Hakkı Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri I., II., III. Ve IV. Ciltler, 1973, İstanbul
- Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri cilt II, 1973, İstanbul
- Ekrem Hakkı Ayverdi, Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri Şehrin İskân ve Nüfusu, 1958, Ankara
- Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, 1984, İstanbul

- İlgı Yüce Aşgun, D.G.S.A., Mimarlık Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Medrese Yapıları ve Koruma İlkeleri Doğrultusunda Çağdaş Yaşam İçindeki İşlevleri, 1980, İstanbul
- Nafi Ataf, Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, 1930
- Z. Atçeken, Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve kullanılması, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, Ankara
- Ö. Bakırer, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı, 1981, Ankara
- Z. Bayburtluoğlu, Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni, Vakıflar Dergisi, 1977, Ankara
- Abdürrahim Şerif Beygu, Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri, 1936, Erzurum
- Abdullah Cevdet, Mektep Âlemi Dergisi, Hayat Âlemi Dergisi, İstanbul
- Muallim Cevdet, Tedrisat Mecmuası Mart 1332
- Muallim Cevdet, Mektep ve Medrese, 1978, İstanbul
- Muallim Cevdet, Makale, Tedrisat Mecmuası 4-48
- Mustafa Cezzar Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler, Türk Sanatı ve Tarihi Araştırma ve İncelemeler I, 1963, İstanbul
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c:3
- Nilgün Çöl, XV. XVI. Yüzyıllarda İstanbul'da Kent Dokusu Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sanat Tarihi, 1999, İstanbul
- E. Diez, Beylikler Devri Sanatı, 1989, Ankara
- Osman Nuri Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, c:1-2, 1977, İstanbul
- Semavi Eyice, Sincan'lı da Sinan Paşa İmaretı, Vakıflar Dergisi, 1973, Ankara
- Ali Haydar, Milli Terbiye makalesi Muallimler Mecmuası, 1924, İstanbul

- Halil İnalçık, Fatih Sultan Mehmed Tarafından İstanbul'un Yeniden İnşası, 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 3, 1988, Samsun
- Afet İnan, Türk Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış, 1937, İstanbul
- Şule İnci, Manisa'da Osmanlı Dönemi Sıbyan Mektepleri, Yüksek Lisans Tezi, 2006, Manisa
- Füsun Karadağ, MSGSÜ, Yüksek Lisans Tezi, Davutpaşa Medresesi Örneğinde 15. YY İstanbul Medreseleri Koruma Sorunları ve Önerileri, 2003, İstanbul
- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi 6.cilt, 1976, Ankara
- Doğan Kuban İstanbul Bir Kent Tarihi, 1996, İstanbul
- Doğan Kuban, Batıya Göçün Sanatsal Evreleri, 1993, İstanbul
- Aptullah Kuran, Anadolu Medreseleri, c:1, 1969, Ankara
- Prof. Fuat Köprülü, Türkiye Tarihi, 2006, İstanbul
- Prof. Fuat Köprülü, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, 1959, İstanbul
- A.G. Küçükaya, "Taşların Bozulma Nedenleri Koruma Yöntemleri", Birsen Yayınevi, 2004, İstanbul
- Rıfık Melul Meriç, Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında, Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeler, Sayı:1, 1963, İstanbul
- Rıfık Melul Meriç, Bayezid Camii Mimarı II. Sultan Bayezid Devri Mimarları ile Bazı Binaları, Bayezid Camii ile Alakalı Hususlar, Sanatkârlar ve Eserleri, Yıllık Araştırmalar Dergisi 2, 1957, Ankara
- Kazım Nami, Mekteplerde Ahlakı Nasıl Telkin Etmeli, 1925, İstanbul
- Arzu M. Nurdoğan, Osmanlı Modernleşme Sürecinde İlköğretim (1869-1922), 2005, İstanbul
- Osmanlı Ansiklopedisi cilt 10
- Tahsin Öz, İstanbul Camileri cilt I, 1973, Ankara

- Fikret Özturba, Sinan Dönemi Sıbyan Mektepleri, Sanat Tarihi Yüksek Lisans Tezi, 1991, İstanbul
- H. Kemali Söylemezoğlu, İslam Dini, İlk Camiler ve Osmanlı Camileri, 1955, İstanbul
- İhsan Sungu, Tevhidi Tedrisat makalesi Belleten Sayı:7-8
- Doç. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu, Edirne Fatih Devri Eserlerine Kısa Bir Bakış ve Sitti Hatun Camii, Vakıflar Dergisi, Sayı:5, 1962, Ankara
- Z. Hale Tokay, Osmanlı Külliyelerinin Temel Özellikleri ve Günümüz Ortamında Değerlendirilmeleri, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 1994, İstanbul
- F. R. Unat, Fatih Mehmed II Vakfiyeleri, 1995, Ankara
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi II., XV. Yüzyıl Ortalarında XVI. Yüzyıl Ortalarına Kadar İlimiye Teşkilatı, 1988, Ankara
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, 1988, Ankara
- Müller Wiener, Bildlexion Zur Topographie İstanbuls, 1977, Tübingen

EK C FOTOĞRAFLAR

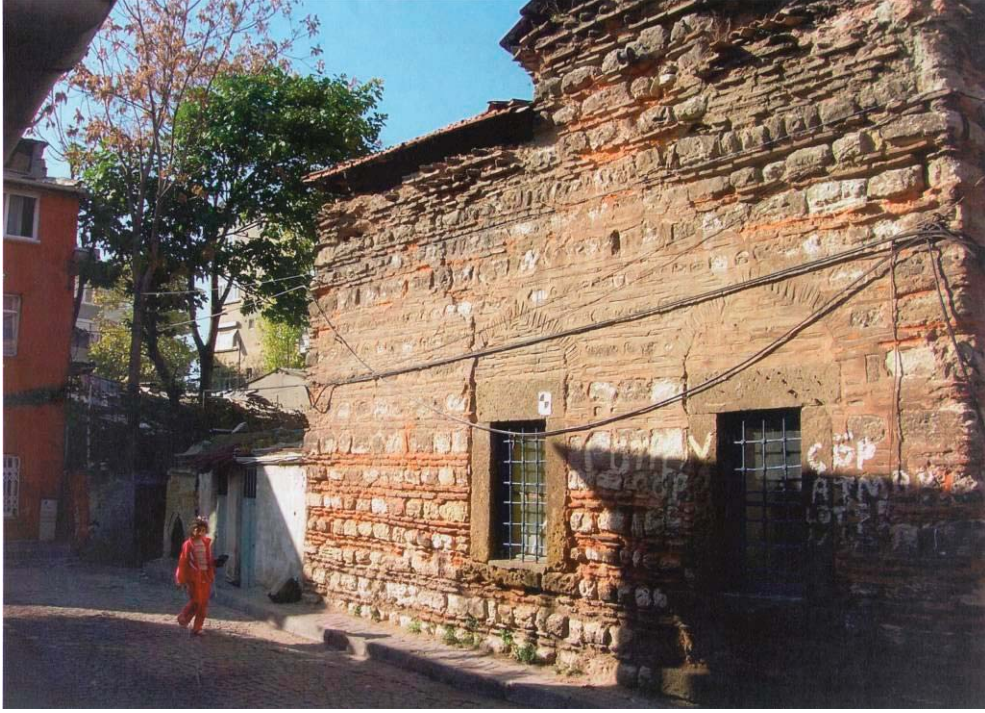

Foto C.1 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Doğu Görünüşü

Foto C.2 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesi Ön Görünüşü

Foto C.3 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi

Foto C.4 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Bodrum Kata İniş Merdivenleri ve Muhdes Giriş Kapısı

Foto C.5 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Bodrum Kat Tuvaletler
Ve Çelik Putrelle Güçlendirilmiş Döşeme

Foto C.6 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Zemin Kat Merdivenleri

Foto C.7 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Zemin Kat Muhdes Bölme Duvarı

Foto C. 8 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Zemin Kat Derslik Nişi

Foto C.9 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Zemin Kat Penceresi

Foto C.10 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kubbesi

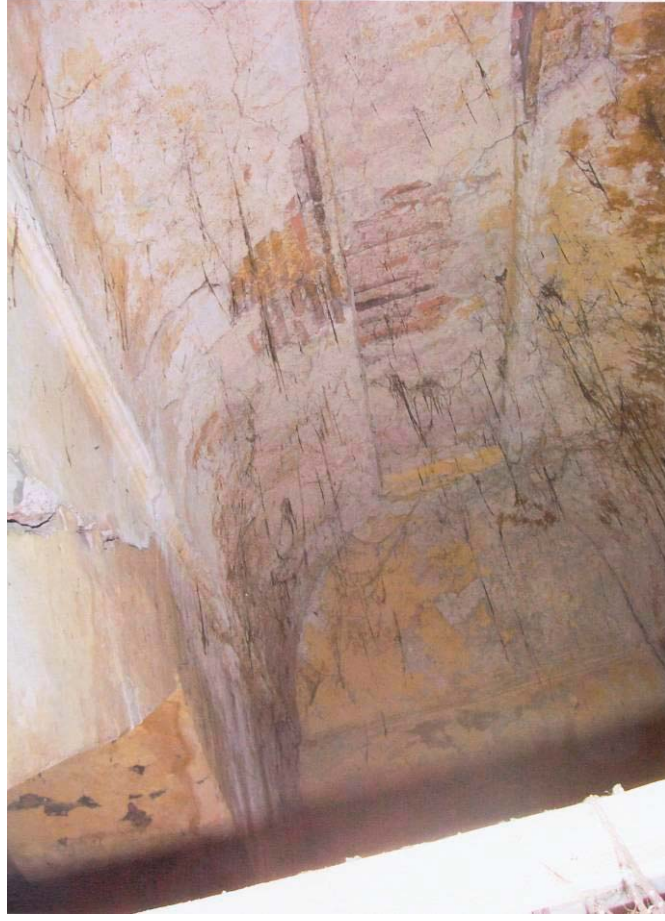

Foto C.11 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Aynalı Tonozu

Foto C.12 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesi Ön Cephesi

Foto C.13 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sıbyan Mektebi Güney-Doğu Görünüŧü

Foto C.14 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Bahçe Kapıları

Foto C.15 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kuzey-Doğu Görünüşü

Foto C.16 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Batı Cephesi Zemin Kat Penceresi

Foto C.17 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Batı Cephesi Zemin Kat Giriş Kapısı

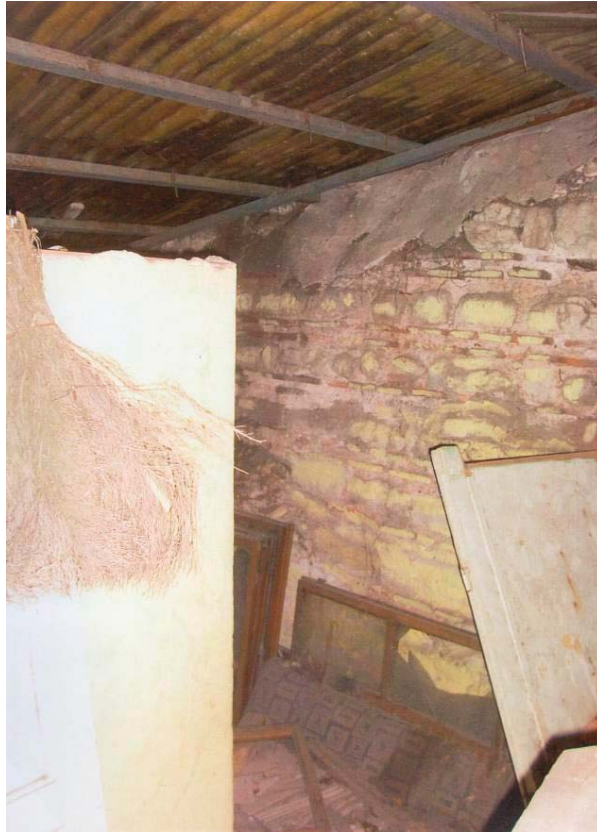

Foto C.18 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Bahçesindeki
Muhdes Bölme Duvarı ve Çeşme Yan Duvarı

Foto C.19 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Bodrum Kat Muhdes Giriş Kapısı

Foto C.20 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi
Bodrum Kat Penceresinde Demir Kapak

Foto C.21 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Batı Cephesi

Foto C.22 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Güney-Batı Cephesi

Foto C.23 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kuzey-Batı Cephesi

Foto C.24 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Almaşık Duvar Örgüsü

Foto C.25 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kubbe
Kasnağında Türk Üçgeni Bezeme

Foto C.26 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesi Tonozu

Foto C.27 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sibyan Mektebi 1945 Yılı Fotoğrafi

Foto C.28 Nalbant Camii (Cerrahbaşı İshak Camii)

Foto C.29 Nalbant Cami Minaresi (Cerrahbaşı İshak Camii)

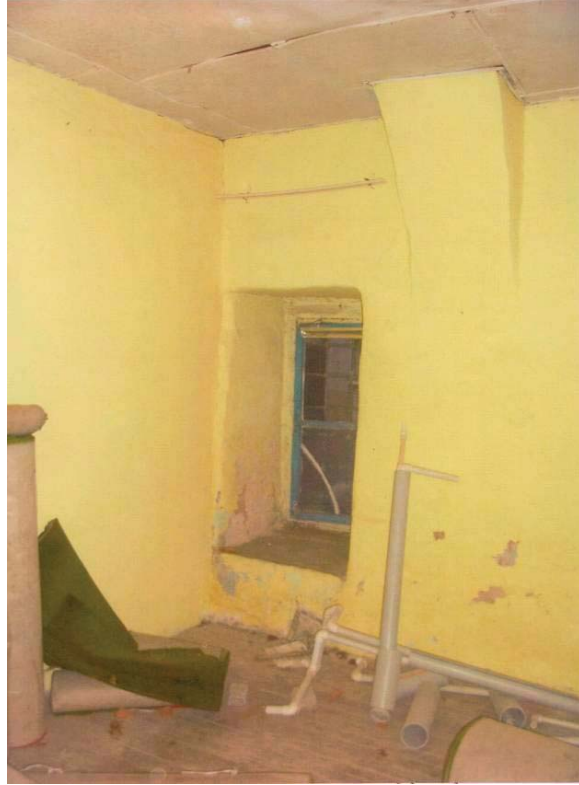

Foto C.30 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Giriş Dersliğinin
Güney-Doğu Cephesi Penceresi

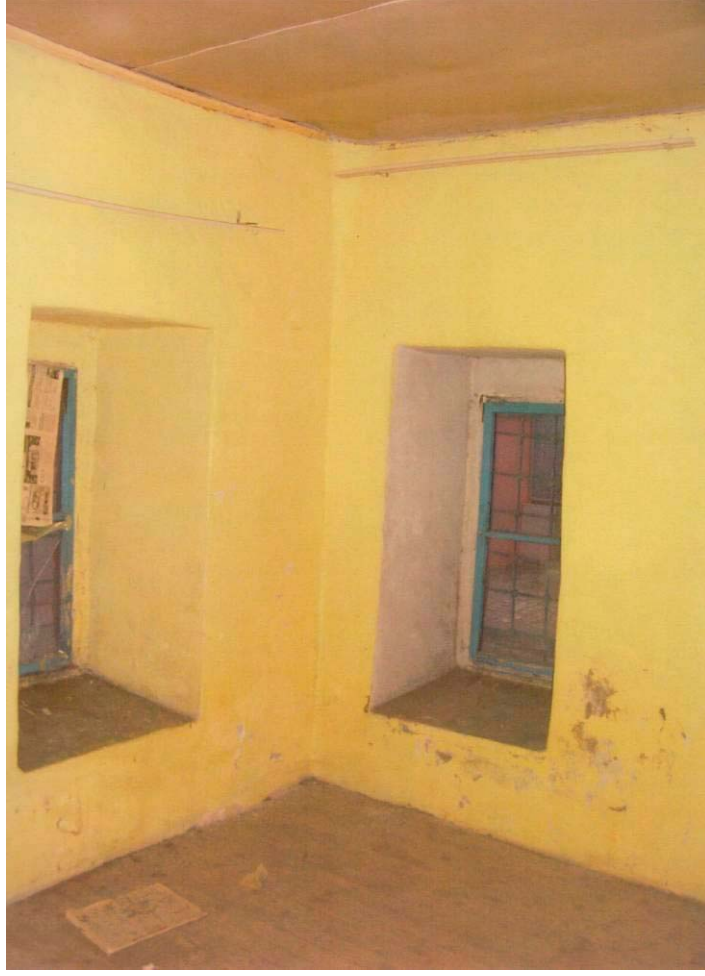

Foto C.31 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kuzey-Doğu
ve Güney-Doğu Cephesi Pencereleri

Foto C.32 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi
Kubbesini Taşıyan Sivri Kemerler

Foto C.33 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi
Kubbe Kasnağında Kitablesiz Rozet

Foto C.34 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesi Büyütülmüş Hazne Kapağı

Foto C.35 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesinin Yol Kotu Altında Kalan Yalağı

Foto C.36 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Çeşmesi Yan Duvarı

Foto C.37 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi Çatısı

Foto C.38 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kubbesinde Bozulmalar

Foto C.39 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kubbesinde Bozulmalar

Foto C.40 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebi Kubbesinde Kirpi Saçak

Foto C.41 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinin
Çatısında Bitkilenme ve Bozulmalar

Foto C.42 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinin
Encümen Arşivlerinde Bulunan 1940'lı Yıllarda Çekilmiş Fotoğrafi

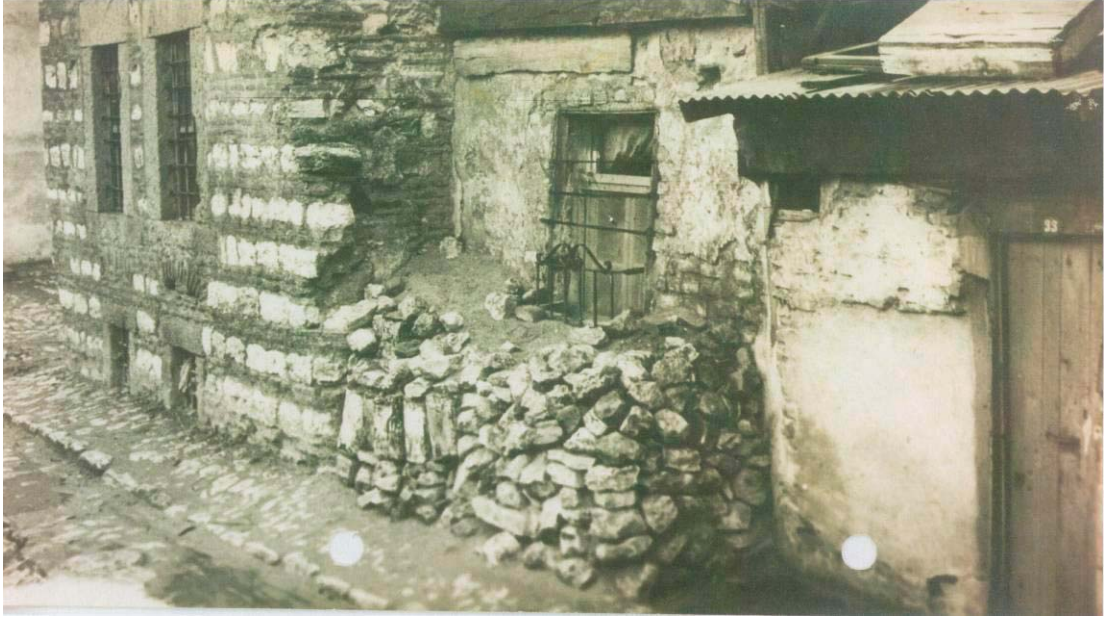

Foto C.43 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinin
Encümen Arşivlerinde Bulunan 1940'lı Yıllarda Çekilmiş Fotoğrafi

Foto C.44 Cerrahbaşı İshak Kazgani Sadi Sıbyan Mektebinin
Encümen Arşivlerinde Bulunan 1940'lı Yıllarda Çekilmiş Fotoğrafi

Foto C.45 Cerahbaşı İshak Kazgani Sadi Cami (Nalbant Cami)

Foto C.46 Cerahbaşı İshak Kazgani Sadi Cami (Nalbant Cami)

Foto C.47 Cerahbaşı İshak Kazgani Sadi Cami (Nalbant Cami)

Foto C.48 Cerahbaşı İshak Kazgani Sadi Cami Minberi (Nalbant Cami)

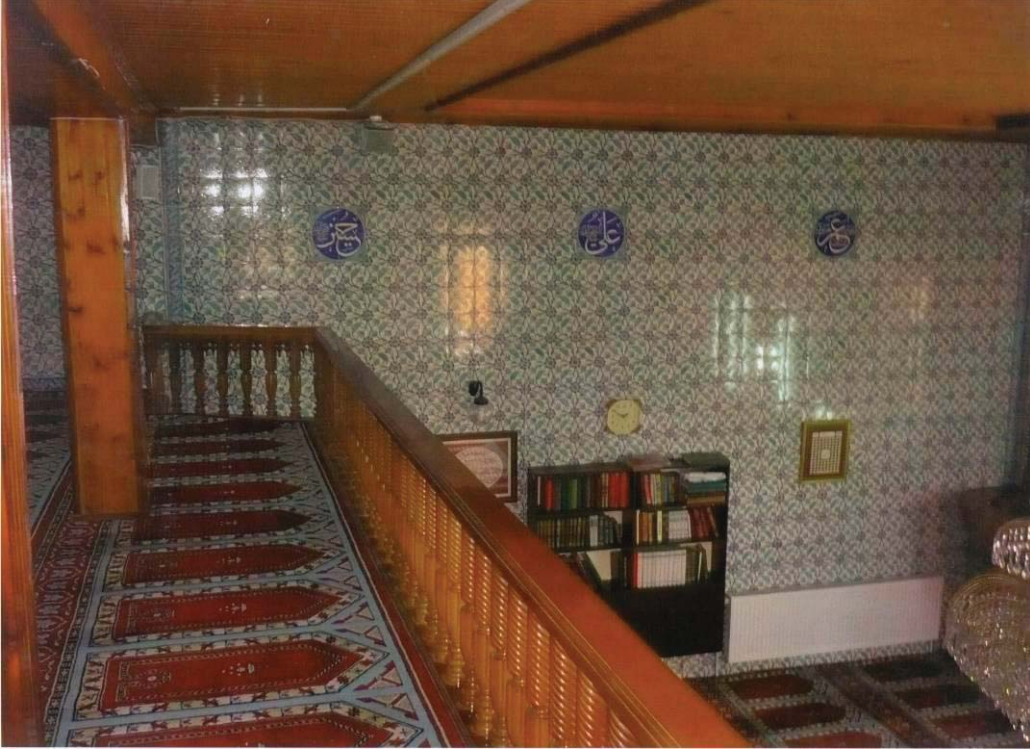

Foto C.49 Cerahbaşı İshak Kazgani Sadi Cami Kadın Mahfili (Nalbant Cami)

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Erzincan'da doğdu. Erzincan'da tamamladığı ilk ve orta öğreniminin ardından Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinden 1994 yılında mezun oldu.

1996-1997 yılları arasında Erzincan'da mimari çalışmalarda bulundu. 2006-2009 yılları arasında Eminönü Belediyesi İmar Müdürlüğünde Süleymaniye Yenileme Alanı Kentsel Dönüşüm çalışmalarına katıldı.

2008-2009 öğretim yılı bahar döneminde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon bölümünde Yüksek Lisans Eğitimine başladı.

2009 yılından beri AKC Mimarlık ve Proje İnşaat Ltd. Şti.nde restorasyon çalışmaları yapmaktadır. Evli ve biri kız biri erkek iki çocuk annesidir.